

ÚVOD DO BIOETIKY

MILAN FULA

Pre súkromnú potrebu

ŽILINA 2009

Úvod

Vďaka nebyvalému vedecko-technickému rozvoju, ktorý vedie k pokroku modernej biológie vznikajú mnohé etické problémy, ktoré sa dotýkajú nielen biológie, ale aj medicíny, nielen vedca, ale aj lekára, kde človek vystupuje nielen ako subjekt, ale aj ako objekt poznania, a navyše praktického pôsobenia. Vzhľadom na demokratický kontext, v ktorom žijeme sa nové etické problémy dotýkajú každého občana ako človeka, ktorí prežíva zodpovednosť za smerovanie ľudstva. Osobitným spôsobom predstavujú výzvu pre sociálneho pracovníka, ktorý vo svojej profesionálnej práci chce byť vždy na strane života.

Vývoj biologických vied a rozvoj biotechnológií nielenže rozširuje možnosti konať, ale aj umožňuje realizovať nový typ zasahovania do ľudského života. Odvážne fantázie predchádzajúcich generácií akoby boli na dosah ruky. To, čo predtým bolo „dané“ ako organická príroda, prípadne bolo možné „vypestovať“, sa dnes zmenilo na sféru cieľavedomého zasahovania. Biológia tak dáva etike výzvu, lebo jej výsledky (perspektívy) vedú k vzniku takých situácií, ktoré z hľadiska jestvujúcich etických noriem nemožno jednoznačne hodnotiť. Je preto prirodzené, že v etike sa postupne presadzujú nové trendy a iniciatívy, zamerané na jej kritické prehodnotenie so zdôrazňovaním jej novej úlohy súvisiacej s naliehavejšou praktickou orientáciou a spoločenskou prospešnosťou. Takýmto novým trendom je bioetika, jedna z disciplín aplikovanej etiky, ktorá zareagovala na skutočnosť, že v posledných desaťročiach 20. storočia vzrástol záujem o problémy, súvisiace aj s používaním nových technológií vzhľadom na zachovanie a „vylepšenie“ života človeka (aj človeka samotného).

K tomu treba dodať, že v pluralitnej spoločnosti sa ďalekosiahle stratila záväznosť tradičných (kresťanských) etických maxím a nahradila sa pluralitou hodnotových predstáv, princípov alebo kritérií. Skutky, ktoré sa kedysi jednomyselne považovali za zločinné a zdravý mravný cit ich nepripúšťal, stávajú sa postupne spoločensky prijateľnými. Odôvodnenie absolútnej mravného konania sa stáva čoraz ťažším. Už argumentácie pre alebo proti potratom, eutanázii a pomoci umierajúcim, alebo v otázke hraníc genetického výskumu či klonovania ukazujú, že je veľmi ťažké dospieť v týchto otázkach k všeobecne záväznému konsenzu. Utvára sa a upevňuje nová kultúrna situácia, v ktorej značná časť verejnej mienky ospravedlňuje nové formy útokov na dôstojnosť človeka v mene práva na slobodu jednotlivca a na takomto predpoklade od štátu žiada nielen ich beztrestnosť, ale dokonca schválenie konať ich s využitím bezplatnej zdravotníckej služby.

Predkladaná publikácia poskytuje možnosť oboznámiť sa so základnými poznatkami tejto novej rozvíjajúcej sa vedeckej disciplíny. Nenárokuje si systematicky skúmať vznik a vývoj bioetiky ako disciplíny, ani zmapovať existujúci diskurz o jej statuse, povahe a predmete, a už vôbec nie podať ucelený prehľad tém špeciálnej bioetiky. Je cieľe sú skromnejšie: na úvod ponúka zoznámenie sa s teoretickými základmi bioetiky (všeobecná bioetika) a následne vo všeobecnosti predstaví vybrané problémy špeciálnej bioetiky riešené v perspektíve personalistickej filozofie. V prílohe ponúkame jeden z najdôležitejších textov Jána Pavla II. o evanjeliu života.

Dúfame, že vzhľadom na aktuálnosť bioetickej problematiky a zvolenú personalistickú optiku bude publikácia užitočným sprievodcom a inšpiráciou pre všetkých, ktorí sa chcú prvýkrát zorientovať v jej aktuálnom teoretickom a praktickom smerovaní.

1. ÚVOD DO VŠEOBECNEJ BIOETIKY

1. Základné pojmy

V súčasnej dobe sa používa v súvislosti s označením etických problémov v biomedicínskom výskume, v génomovom inžinierstve a pod., veľa pojmov, ktoré sa svojim obsahom viac-menej prekrývajú, ale nemožno ich považovať za synonymá. Ak nemá v diskusiách dochádza k nedorozumeniam, je treba jednoznačne vymedziť obsahy jednotlivých používaných pojmov:

Etika (gr. *ethos*, *éthos* – pastva, stajňa, bydlisko, spoločný príbytok, obyčaj, temperament, charakter; *ethicos* – etické cnosti; *ethica* – veda, ktorá skúma etické cnosti). Je tradične chápaná ako filozofická disciplína, ktorá pomáha človeku poznať, aký má v reálnom živote zaujať postoj. Pomáha mu hľadať odpovede na praktické otázky nášho života: „Čo mám alebo čo by som mal urobiť?“; „Čo je správne?“ Etika odpovedá na otázku: Je to dovolené alebo nie? Je to dobro alebo zlo? Je to hodnota alebo nie? To znamená, že etické poznanie je v službách praktického konania človeka, ktoré je charakterizované spojením rozumu a vôle. Etika je disciplína, ktorej predmetom skúmania je morálka.

Morálka (lat. *mos* – mrav, obyčaj, charakter, správanie sa, vlastnosť, zákon, predpis; *moralis* – mravný, majúci vzťah k mravom; *moralitas* – morálka, reálny jav skúmaný etikou) je normatívna regulácia správania sa ľudí, ich mravy, predstavy o dobre a zle, ich reálny morálny svet. Morálne konanie ľudí má byť riadené prostredníctvom svedomia. Morálka ako reálny jav zasahuje do všetkých oblastí života jedinca i spoločnosti.

Aplikovaná etika je etická reflexia morálky jednotlivých spoločenských oblastí a aktivít, v ktorej majú tendenciu uplatniť sa všetky etické princípy a ktorá je spojením teoretickej a praktickej etiky, ako aj zdôvodňovania a aplikovania. Termín etika tu dostáva nový význam, lebo už ide proces normatívneho myslenia, ktorý sa týka konkrétnych oblastí praktickej činnosti. Jej úlohou je stále obohacovať oblasť praxe jednotlivých profesií o etické pojmy, hodnoty, princípy a normy, ako aj praktické, etické odporúčania. Aplikovaná etika má interdisciplinárny charakter (ponúka praktické riešenie konkrétnych špecifických situácií na základe integrovaného poznania). Rôzne oblasti pôsobnosti aplikovanej etiky zodpovedajú množstvu samostatných a nezávislých disciplín, na ktoré sa aplikovaná etika člení. Medzi disciplíny aplikovanej etiky zaraďujeme: medicínsku etiku, etiku životného prostredia, etiku vedy, etiku techniky, profesijnú etiku, hospodársku etiku, bioetiku, atď.

Bioetika (anglosaský výraz *biomedical ethics*) je subdisciplína aplikovanej etiky, ktorá je na pomedzí medicíny a filozofie. Nie je synonymom lekárskej (medicínskej) etiky; je to pojem širší než lekárska etika a je mu nadradený. Rozumie sa ním skúmanie etických problémov nielen v lekárskej praxi, ale aj vo výskume, navyše v ešte širšom význame aplikuje aj na okruh problémov týkajúcich sa geneticky manipulovaných organizmov, problematiky životného prostredia, ochrany biologickej diverzity a nášho správania sa k zvieratám. K rozvoju bioetiky prispievajú jednak stále nové poznatky, ktoré prinášajú aj zložité morálne otázky (možnosť prakticky neobmedzene udržiavať pri živote chorých v hlbokom bezvedomí; možnosť zasahovať do ľudského genómu nielen za terapeutickým účelom; možnosť pestovať *in vitro* ľudské embryá a prevádzať na nich pokusy, a pod.), jednak pluralita etických prístupov.

2. Zrod a vývoj bioetiky

V posledných desaťročiach 20. storočia vzrástol záujem o problémy súvisiace so zdravotnou starostlivosťou, s používaním nových technológií na zachovanie a „vylepšenie“ života človeka (ako sú dialýza, transplantácie a pod.), ale ide aj o také hraničné oblasti, ako mimotelové oplodnenie, eutanázia, klonovanie, otázka vplyvu geneticky modifikovaných potravín na ľudský organizmus, atď., ktoré sú len príkladmi z celého spektra problémov a ktoré sú podmienené vedecko-technickým pokrokom v biologických vedách a medicíne.

Požiadavka jasných a jednoznačných noriem a návodov na orientáciu sa dostáva do konfrontácie s pluralitou hodnotových systémov, ktorým biomedicínsky pokrok kladie nové otázky. Ani všeobecné etické predstavy, tradície, ani technicko-medicínske základy rozhodovania nestačia zodpovedať problémové otázky, napr. otázku ukončenia terapie pri nevyliciteľných chorobách, otázku hraníc lekárskej manipulácie s novým životom. Pod vplyvom týchto problémov vznikla na prelome 60.–70.-tych rokov v USA bioetika ako nová disciplína. Bioetika vznikla takpovediac ako výsledok konfrontácie súčasného rozvoja vied o živote s tradičným svetom morálnych hodnôt a mravných princípov, t.j. „bioetika je predovšetkým výsledkom analýzy konkrétnych prípadov, ktoré zrodili veda a život a s ktorými sa nemôže vyrovnáť tradičná etika a morálka“ (Szawarski, 1986, s.22).

Dnešná biomedicínska veda (genetika) ponúkajú nečakanú a reálnu možnosť „darovať“ život (umelé oplodnenie), určovať a meniť jeho prirodzene dané parametre (génové inžinierstvo, transsexuálna chirurgia), „odďalovať“ hodinu smrti“ (reanimácia, transplantológia, gerontológia). Nové možnosti smerujú nielen

k liečeniu, ale postupne aj k „riadeniu“ ľudského života a tým vstupujú do protirečenia s platnými morálnymi hodnotami a princípmi (napr. zničenie života v embryonálnom štádiu). Reakciou na tieto protirečenia je vznik bioetiky, ktorá sa formuje ako systematické poznanie hraníc prípustnosti manipulácie so životom a smrťou človeka“.

Súčasnú svetovú bioetiku zásadným spôsobom ovplyvnil jej vznik a vývoj v USA. V tejto krajine vznikli a rozvíjali sa prvé univerzitné i mimouniverzitné centrá a pracoviská tohto odboru.

Prvé impulzy bioetiky spadajú do začiatku 60.-tych rokov 20.storočia v súvislosti s prudkým rozvojom biotechnológií, ktoré boli schopné udržať a predĺžiť život beznádejne chorých, a tým zároveň vyvolali závažné etické otázky:

- otázka výberu pacientov (počet žiadateľov presahoval reálne možnosti poskytnutia týchto technológií - koho uprednostniť);
- otázka ekonomických a finančných kritérií (nie každý chorý bol schopný zaplatiť za svoju liečbu - chudobný versus bohatý; koho vybrať a podľa akých kritérií?).

Podľa A. R. Jonsena a i. bioetikov, dátumom, ktorý možno považovať za zrod bioetiky v USA je rok 1962, keď na základe diskusií publikovaných v odborných časopisoch boli rozpracované a sformulované kritériá výberu chorých, ktorým nové biotechnológie mohli zachráni život.

V tejto súvislosti možno hovoriť o piatich faktoroch, ktoré najviac ovplyvnili zrod bioetiky (najprv v USA a neskôr v celom západnom svete):

1. *Terapeutický faktor.* Po 2.svetovej vojne sa medicína v dôsledku veľkých vedeckých úspechov podstatne zmenila, hlavne v terapeutickom oblasti (antibiotiká; chemoterapia; ožarovanie; liečenie srdcovo-cievnych chorôb; transplantácia orgánov) čím sa dosiahla radikálna premena medicíny v prospech záchranu života a zdravia chorých. Súčasne vznikali otázky, či sú všetky tieto medicínske „novinky“ aj „dobré“ (diskusia o transplantácii srdca a pod.).

2. *Experimentálny faktor.* Silný impulz pre vznik nových etických otázok dal biomedicínsky výskum (už počas 2.svetovej vojny), ktorý sa stal predmetom znepokojenia v USA v súvislosti so zneužívaním ľudí ako objektov experimentov v biomedicínskom výskume (výskum syfilisu na vzorke 400 černochoch bez ich vedomia a súhlasu).

3. *Vedecký pokrok.* Je zrejmé, že terapeutický a experimentálny proces vychádzajú z vedeckých poznatkov, a teda z rozvoja prírodných vied a technológií. Je pre ne charakteristické, že sa bezprostredne „dotýkajú ľudí“ (pacientov) a prinášajú aj osoh (úžitok), aj škodu. Experimentálna a vedecká činnosť sa zameriavala aj na budúcnosť:

- tajomstvo dedičnosti (života) v súvislosti s objavom štruktúry dvojitej DNA (1952);
- „provokovala“ budúcnosť aj potenciál molekulárnej súvislosti s možnosťami „riadenia a vylepšenia“ ľudského života (eugenické, neoeugenické projekty, prenatálna chirurgia, „reprodukčné techniky, génové technológie).

4. *Sociálno-politické faktory.* kampane spoločenských hnutí. Vznik bioetiky podmienili aj sociálno-politické udalosti na prelome 60.–70.-tych rokov 20.storočia: spoločenské hnutie za občianske práva „čiernych Američanov“, kampane za uznanie práv žien, amerických Indiánov, invalidov, mentálne indisponovaných ľudí. Predovšetkým hnutie za práva mentálne indisponovaných priviedlo k formovaniu hnutia za práva pacientov a k vytvoreniu kódexu o právach pacientov. K ďalším príčinám vzniku bioetiky patria mohutné študentské protestné hnutie (koncom 60.-tych rokov) proti tradičným hodnotám americkej spoločnosti (rasovému rozdeleniu, sexuálnej morálke, účasti vo vietnamskej vojne, výchovnej moci rodičov, spotrebiteľským vzťahom, atď.) a demokratickú aktivizáciu spoločnosti v každodennom živote (napr. spoločenské aktivity za právo umrieť pre ľudí, v komatóznom stave v priebehu roka a viac). Dôležitú úlohu vo vývoji a formovaní bioetiky však mali aj ekonomické kritéria. Dôležitú úlohu vo vývoji a formovaní bioetiky však mali aj ekonomické kritéria. Medicína orientovaná na zisk nutne mení vzťahy lekára a pacienta s dôrazom na právo autonómneho riešenia (zo strany pacienta) problémov, ktoré sa týkajú jeho zdravia. V tomto sociálnom prostredí sa hlavnými témami bioetiky stali: – personálna autonómia; – práva pacientov; – rovnosť (spravodlivosť) v dostupnosti liečebnej starostlivosti, liečiv, technológií a pod.

5. *Hodnotovo-svetonázorový faktor* vyjadrujúci svetonázorový pluralizmus. Pojem svetonázorový pluralizmus predstavuje existenciu rôznych foriem chápania sveta (náboženských i sekulárnych). V súčasných demokratických spoločnostiach sa priznávajú rovnaké práva každému, aj mylnému svetonázoru. Preferovaný dôraz na „právo vlastného obrazu sveta“ nejakého subjektu súčasnej kultúry ohraničuje jeho možnosti byť pochopený a chápať druhých. Zmätok v orientáciách a hodnotách si aktualizuje úlohy „dialógu“, „zmluvy“, „porozumenia“, aj keď prakticky dochádza k presadzovaniu demokratického názoru väčšiny...

Tieto úlohy nemôžu byť riešené bez nejakého zjednocujúceho základu, na ktorom má by postavené vzájomné porozumenie. Takým základom je elementárny fakt života a vôle k životu. Univerzálna skúsenosť „vôle k životu“ zjednocuje ľudí, formuje vzájomné vzťahy medzi ľuďmi, určuje ich vzájomné porozumenie.

„Zodpovednosť¹ za všetko, čo žije, obzvlášť v podmienkach biotechnologickej hrozby tomu čo žije, nevyhnutne smeruje k vypracovaniu premysleného spoluprežívania a prijatia zodpovednosti. Bioetika môže byť takouto unikátnou a univerzálnou možnosťou ako tento cieľ dosiahnuť.“

Bioetika v USA predstavuje v súčasnosti široko etablovanú vedeckú disciplínu s nemalým odborným, inštitucionálnym (i finančným) potenciálom s nezanedbateľným spoločenským (a politickým) dopadom. Prakticky každá lekárska fakulta má program alebo centrum biomedicínskej etiky, v krajine pôsobí mnoho samostatných vedecko-výskumných alebo výukových centier medicínskej etiky – bioetiky. „Americký model bioetiky, zväčša zhodný s tzv. školskou bioetikou bol široko exportovaný do univerzitných prostredí po celom svete, i keď najmä klasická európska filozofická škola naďalej pomerne úspešne odoláva silnejúcim amerikanizačným tlakom.“ (Glasa, 2000, s.10)

Medzi najznámejšie centrá bioetiky (medicínskej etiky) možno okrem *Hastings Centra (Institute of Society, Ethics and the Life Sciences)* uviesť aj *Kennedyho inštitút Etiky*, založený v roku 1971 na pôde jednej z najznámejších univerzít USA – *Georgetown University* vo Washingtone. Zabezpečuje výučbu vo filozofii, etike a bioetike s orientáciou na také kľúčové problémy ako je etický aspekt medicíny a zdravotníctva, etické komisie, biomedicínsky výskum, profesijná etika, etické aspekty génovej terapie, autonómie, beneficencie, pluralizmus v medicínskej etike, informovaný súhlas, problém nukleárných zbraní a ich vplyv na život a zdravie ľudí, atď. Jeho pracovníci, ktorí pôsobia aj ako učitelia sú významnými expertmi v otázkach biomedicínskej etiky (T. L. Beauchamp, R. R. Faden, R. Kimura, E. D. Pellegrino, H. M. Sass, R. M. Veatch a ďalší).

Interdisciplinárne spektrum zahŕňa filozofiu, religionistiku, medicínu, žurnalistiku, právo, medzinárodnú politiku a podnikateľstvo. Inštitút každoročne organizuje intenzívny bioetický kurz a bioetický kurz pre pokročilých s medzinárodnou účasťou.

Univerzita *Iowa* so svojím programom biomedicínskej etiky zabezpečuje hlavne výučbu študentov medicíny, ošetrovateľstva. Spolupracuje napr. s niektorými pracoviskami na Slovensku (Ústav preventívnej a klinickej medicíny, Slovenská postgraduálna akadémia medicíny v Bratislave). Participuje aj v oblasti spolupráci bioetiky na empirickom výskume problematiky etických komisií.

Jednou z prvých bioetických inštitúcií na svete sa stalo Stredisko pápeža Jána XXIII. (*Pope John Center*), ktoré bolo založené v roku 1972 v St. Luis, v štáte Missouri a neskôr sa presunulo do Braintree v štáte Massachusetts. Od roku 1996 sa volá *Národné katolícke bioetické centrum* (NCBC) a sídli v areáli Nemocnice sv. Alžbety v Bostone.

Katolícka cirkev reagovala na rozvoj bioetiky zriadením pápežskej akadémie *Pro vita* (pre život) v roku 1994. Prezidentom Pápežskej akadémie taliansky profesor E. Sgreccia. Pri pápežskom učilišti *Atheneum Ponticum Regina Apostolorum* bola dňa 1.1. 2001 zriadená svetovo prvá samostatná fakulta bioetiky, ktorá ponúka bakalárske, magisterské aj doktorandské študijné programy. Pri biskupských konferenciách vznikajú poradné zbory ale aj profesionálne inštitúcie pre bioetiku. Napr. Rakúska biskupská konferencia zriadila *Inštitút pre lekársku antropológiu a bioetiku* (IMABE), ktorý vydáva časopis *Imago hominis* (viac na www.imabe.org). Predsedom subkomisie pre bioetiku Slovenskej biskupskej konferencie je jej predseda František Tondra.

V USA sa v priebehu 70.-tych rokov 20.storočia etablovali vo veľkých vedeckých centrách a nemocničných zariadeniach etické komisie, ktoré stimulovali vznik etických komisií v európskych krajinách. Pod Radou Európy fungujú tzv. *Európska konferencia národných etických výborov* (COMETH) je zložená z reprezentantov národných etických výborov štátov, ktoré sú členmi Rady Európy. V roku 1989 bol zriadený bioetický riadiaci výbor *Steering Committee on Bioethics* (CDBI), ktorý študuje etické problémy ľudských práv, rozvoj biomedicínskeho bádania a pripravuje dodatkové protokoly k *Dohode o ľudských právach a biomedicíne*, týkajúce sa orgánovej transplantácie, medicínskeho výskumu, ochrany ľudského embrya, ľudskej genetiky a klonovania ľudí.

Vznik etických komisií² spôsobil rozvoj diagnostických a terapeutických postupov, ale aj potreba riešenia etických problémov v oblasti zdravotníckej starostlivosti a biomedicínskeho výskumu ako osobitých poradných orgánov vo veciach medicínskej etiky a bioetiky a to na rôznych úrovniach rozhodovania.

¹ Prvým dokumentom, ktorý vyzdvihol problém morálnej zodpovednosti vedcov na úroveň sociálne významných „celocivilizačných problémov“, bol *Norimberský kódex* (1947), ktorý prijal *Medzinárodný vojenský tribunál*. Podkladom boli materiály o medicínskych experimentoch na ľuďoch, ktoré praktizovali nacistickí lekári na väzňoch v koncentračných táborech počas 2. svetovej vojny. V roku 1976 Svetová medicínska asociácia prijala *Helsinskú deklaráciu*, v ktorej zdôraznila že „etické zabezpečenie“ medicínskych výskumov je nevyhnutnou podmienkou ich realizácie. Pod rastúcim vplyvom faktorov rizika v biomedicínskej praxi sa v národných systémoch zdravotníctva formujú osobité inštitúcie, tzv. etické komisie. Ich úlohou je regulácia biomedicínskych výskumov a medicínskej praxe s cieľom odvrátiť ich nevhodné (zlé) dôsledky, škodlivé pre ľudské zdravie a život.

² V súčasnosti existujú v USA tri hlavné druhy etických komisií – komisia pre etiku a výskum, nemocničné etické komisie a „Národná komisia pre bioetiku“ (tzv. „prezidentská komisia“). Zloženie a hlavná činnosť týchto komisií bola

Súčasnú svetovú, t.j. aj európsku i slovenskú bioetiku, zásadným spôsobom ovplyvnil vývoj v USA. Charakteristickou črtou európskej lekárskej etiky a bioetiky je koexistencia pluralitných etických teórií. Európska bioetika, „mladšia sestra“ americkej bioetiky, sa inšpiruje aj židovsko-kresťanskou tradíciou (hlavne katolíckou etikou), vychádza aj z aristotelovskej, tomistickej, kantovskej, fenomenologickej a existencialistickej filozofie, ale aj z etiky hodnôt a cností. Dôležitým zdrojom inšpirácií je však aj hippokratovská tradícia s dôrazom na paternalistický model vzťahu lekár – pacient. Vzhľadom na pluralizmus etických a filozofických koncepcií prevládajúcich v súčasnej dobe, možno konštatovať, že v systéme etického hodnotenia dilem (európskej) bioetiky sa využíva aj metóda dialógu.

Aj keď žijeme v období „bioetizácie“ súčasného kultúrneho i politického priestoru v globálnom meradle, napr. problémy molekulárnej biológie a genetiky, problémy klonovania, ľudských práv v oblasti medicíny a zdravotnej starostlivosti a pod., ktoré sa dostávajú do centra pozornosti parlamentov, vlád, medzinárodných inštitúcií, organizácií i médií, konceptualizácia ich etických riešení sa na Slovensku len pomaly presadzuje. Bioetika sa v našich podmienkach nachádza skôr vo fáze etablovania svojich základov, so zatiaľ nedostatočnou úrovňou teoretickej a vzdelávacej prezentácie a vedeckého podania. Prvé pokusy prieniku do problematiky bioetiky na Slovensku realizovali profesionálni lekári (J. Glasa, L. Šoltés) svojimi publikáciami.³ Predovšetkým J.Glasa prispel k praktickej aplikácii bioetiky v oblasti medicíny a zdravotníctva.

3. Pojem a problematika bioetiky

Bioetika ako vedecká disciplína patrí k jednej z najmladších vied. Za jej zakladateľa sa považuje Van Rensselaer Potter, ktorý vo svojej knihe *Bioethics: a bridge to the future* (1971) zaviedol termín bioetika. Označil ním disciplínu, ktorá využitím poznatkov biologických vied chce slúžiť k zlepšeniu kvality života. Koncipoval ju ako „most zameraný na budúcnosť“, ako bod stretnutia medzi experimentálnymi a humanistickými vedami, ako „vedu zameranú na prežitie ľudstva“.

Napriek širokej bioetickej reflexie nejestvuje jednota v definovaní bioetiky. Existuje veľa definícií tejto vedy. Tak napríklad poľský kriminológ Holyst píše: „Nové problémy vznikajú najmä pri explantácii orgánu z tela osoby uznanej za mŕtvu a pri umelom predlžovaní i udržiavaní života. V súvislosti s tým vznikla nová vedecká disciplína bioetika. Okrem už uvedených problémov ide o odbor zaoberajúci sa genetickými zásahmi, eutanáziou, metódami terapie osôb psychicky chorých, samovraždou, a pokusmi s ľuďmi atď.“

Encyklopédia bioetiky ju definuje (v prvom vydaní) ako „systematické štúdium ľudského správania v oblasti vied o živote a zdraví, skúmaných vo svetle morálnych hodnôt a princípov“,⁴ resp. (v druhom vydaní) ako „systematické štúdium morálnych rozmerov – vrátane morálneho pohľadu, rozhodnutí, správania a politík – vied o živote a zdraví, za použitia rozličných etických metodológií s interdisciplinárnym prístupom (Reich, 1995, s.XXI).

Definíciu, ktorá sa najviac približuje skutočnému obsahu bioetiky, podáva T. Šlipko v diele *Hranice života*.⁵ „Bioetika predstavuje tú časť špeciálnej filozofickej etiky, ktorá má určovať morálne dôležité hodnotenia a normy v oblasti ľudských činov, súvisiacich so vstupom človeka do hraničných situácií, týkajúcich sa počiatku života, jeho trvania a smrti.“

Bioetika teda zahŕňa súhrn problémov o konaní človeka v hraničných situáciách začiatku života (biogenéza), jeho trvania (bioterapia) a nakoniec smrti (tanatológia). V rámci tohto súhrnu sa vyskytuje množstvo jednotlivých problémov.

J. Glasa konštatuje, že „bioetika sa dnes najčastejšie definuje ako vedecká disciplína, ktorá študuje etické problémy spojené s činnosťou človeka (jednotlivca i ľudských spoločností) v oblasti medicíny, zdravotníctva a celej živej prírody. Ide najmä o nové etické otázky, ktoré prináša explozívny nárast vedeckých poznatkov a ich praktická aplikácia v mnohých oblastiach života, práce a životného prostredia súčasného človeka“.⁶

Je zrejmé, že ani čulá vedecká diskusia v oblasti bioetiky neprivedla k utvoreniu jedného, všeobecne prijatého pojmu bioetiky. Na druhej strane sú známe aj pokusy o spresnenie tohto pojmu. T. Šlipko (na príklade domácej, poľskej bioetiky) hovorí o dvoch typoch názorov na otázku vymedzenia tohto pojmu:

1. Pokus vymedziť pojem bioetika pomocou vymenovania najdôležitejších problémových skupín, tvoriacich predmet jej výskumov. Ide o odbor zaoberajúci sa napríklad genetickými zásahmi, eutanáziou, metódami terapie osôb, samovraždou, pokusmi s ľuďmi, atď.

zameraná na vypracovanie spoločných princípov bioetiky, ktorými sa museli riadi členovia komisie pre etiku a výskum a spoločne rieši problémy, ktoré patria do kompetencií nemocničných etických komisií.

³ GLASA, J., ŠOLTÉS, L., *Ošetrovateľská etika*, Osveta, Martin 1998; ŠOLTÉS, L. (atď.), *Vybrané kapitoly z medicínskej etiky*, UK, Bratislava 1996.

⁴ REICH, W.T. (ED.), *Encyclopedia of Bioethics*, Mac Millan, New York 1978, s.XIX.

⁵ ŠLIPKO, T., *Hranice života. Dilemy súčasnej bioetiky*, Dobrá kniha, Bratislava 1998.

⁶ GLASA, J., *Niekoľko pohľadov na súčasnú severoamerickú bioetiku*, in *Medicínska etika a bioetika*, 3-4 (2000), s.1-2.

2. Pokus vymedziť pojem bioetika stručnejšie, s pomocou vnútorných obsahových zložiek. V tomto zmysle je bioetika chápaná ako „normatívna veda o mravnej problematike vyplývajúcej zo štruktúr spätých s rozvojom biologicko-lekárskeho vied.“

Etymologický rozbor hovorí, že termín bioetika vznikol spojením slov *bios* a *ethos*, teda je to etika, zaoberajúca sa otázkami života ako takého.

Bios ako život človeka, osoby. Z etymologického hľadiska termín *bios* odkazuje na život, presnejšie na ľudský život umiestnený v širšom rámci živého sveta. Ľudský život nielen odkazuje na ľudskú osobu, ale sa ňou aj stotožňuje. Bioetika sa teda zaoberá ľudským životom v celom jeho rozsahu a v každom jeho momente jeho vývoja, ale predovšetkým v najrozhodujúcejších a najrizikovejších fázach a situáciách. Ide o rozhodujúce momenty, lebo sa týkajú vzniku a ukončenia ľudského života. Zároveň sú rizikové, lebo podliehajú rozličným formám ohrozenia, ktoré vplývajú na zdravie alebo/a existenciu ľudského života.

V rámci bioetiky sa rozlišujú z *metodologického hľadiska* tri oblasti skúmania:

– *základná* alebo všeobecná bioetika, ktorá skúma filozofické (alebo teologické) základy, z ktorých sa má vychádzať pri bioetických rozhodnutiach. Zaoberá sa základmi etiky v tejto oblasti, t.j. hodnotami a princípmi, podieľa sa na tvorbe nových zákonov;

– *špeciálna* bioetika, vedecky skúma rozličné argumenty, ktorú sú predmetom etického hodnotenia. Analyzuje významné problémy v biologickej a lekárskej oblasti (napr. genetické inžinierstvo). Dochádza k tomu nielen v akademickom prostredí (inštitúty na štátnych alebo kresťanských univerzitách), ale aj v Etických komisiách, konzultačných orgánoch zriadených ministerstvami západných krajín.

– *klinická* bioetika, vedeckým spôsobom skúma konkrétne klinické prípady, terapie, atď. a hodnoty, o ktoré pri tom ide, vzťahujúce sa k jednému pacientovi alebo skupine pacientov v etickej perspektíve.

Ethos ako logos a telos človeka. Termín *ethos* odkazuje na *osobu ako na bytosť „s významom“ a ako „racionálnu a slobodnú“ bytosť.* Povedať, že osoba je bytosť „s významom“ znamená uznať, že v osobe ako takej jestvuje vrodenný a štruktúrny „zmysel“ alebo *logos*, ktorý ju kvalifikuje ako „hodnotu“ alebo „dobro“: ako hodnotu alebo dobro prameniace a zamerané na „cieľ“ alebo *telos*, ktorý spočíva v jej úplnom naplnení/uskutočnení tej istej hodnoty alebo dobra. Teda človek je zmysluplná bytosť, lebo v sebe samom vlastní zmysel, ktorý je zameraný na dosiahnutie cieľa: dosiahnuť vlastnú dokonalosť, teda vlastné šťastie.

Ethos súčasne odkazuje aj na osobu ako „racionálnu a slobodnú“ bytosť. Pre ľudskú osobu ako zmysluplnú bytosť je charakteristické, že zameranie k šťastiu môže poznať a realizovať vďaka osvecujúcemu svetlu rozumu a oslobodzujúcej sile vôle. V prípade zvierat k tomu nedochádza: svoj cieľ realizujú na základe slepej a vnucujúcej sile inštinktu. Človek je vďaka svojej inteligencii a slobode pánom seba: sám sa môže a má sa rozhodnúť smerovať k vlastnému cieľu. Vtedy je súlade s prirodzeným morálnym zákonom.

Ak je v praxi bioetická problematika len popisovaná a vysvetľovaná (podľa rôznych etických prístupov) používa sa pojem *deskriptívna bioetika*. Etika sa však neobmedzuje len na opis situácie rozhodovanie a konania človeka, ale *ponúka normatívne a zaväzujúce hodnoty* pre samotné rozhodovanie a konanie. Etika uvažuje o dobre, ktoré máme konať a smeruje k tomu, aby sme konali dobro. Ak sa snaží identifikovať základné hodnoty, vlastné určitému biomedicínskeho problému, a nájsť zdôvodnenie pre etické pravidlá, ktoré treba rešpektovať aj v každom jednotlivom prípade – vtedy sa používa pojem *normatívna bioetika*: nastoľuje určité normy a ideály ľudského správania, presadzuje idey o tom, čo má byť, čo je a nie je dobré, t.j. predpisuje ľuďom, ako by sa mali správať. Bioetika nemá byť jednoduchým a neutrálnym popisovaním návrhov, ale hodnotnou operatívnou pomocou pri závažných mravných rozhodovaniach v oblasti biológie a medicíny. Inak povedané etika hovorí čo „by mal konať“, aj keď to potom konkrétny človek z určitých dôvodov neurobí/nemôže urobiť.

Ak sa v bioetike využíva racionálna argumentácia je súčasťou morálnej filozofie, ak sa argumentuje rozumom osvieteným vierou tak je súčasťou morálnej teológie.

4. Antropologické fundovanie bioetiky

Normatívny charakter bioetiky si vyžaduje uznanie existencie *objektívnych, všeobecných a nemenných hodnôt*, ktoré sú založené na skutočnosti človeka ako takého. Práve preto, že ide o objektívne a trvalé hodnoty presahujú jednotlivé osoby, rozličné kultúry a čas. Ide o fundamentálnu otázku od ktorej závisí prístup a riešenie etických a bioetických otázok. Ak by sme totiž prijali subjektivismus a relativizmus, vplynula by z nich etická interpretácia, ktorá odvodzuje hodnoty nie z objektívnych, všeobecných a nemenných údajov, ale z jednoduchého citu alebo subjektívneho inštinktu (jednotlivcov alebo skupín). V etických otázkach nemôže platiť ani princíp demokratickej väčšiny spoločnosti alebo princíp rozhodujúcej väčšiny ľudí v danej kultúre. Nutným výsledkom by bola extrémna rozličnosť etických riešení a dokonca skutočné protirečenia v odpovediach na rozličné bioetické problémy. Ako hovorí II. Vatikánsky koncil: človek „sám vyslovil a vyslovuje o sebe mnoho rozmanitých, ba i protichodných názorov, podľa ktorých sa často vyzdvihuje ako ničím nepodmienená norma, alebo upadá až do zúfalstva. A preto je v neistote a úzkostiach“ (GS 12).

Z povedaného vyplýva nutnosť antropologicky fundovať bioetiku. Bioetika v poslednej analýze odkazuje na ľudský život, na ľudskú osobu v jej celosti: týmto spôsobom bioetika kladie základnú otázku: kto je človek? V tomto zmysle všetky bioetické problémy treba riešiť v rámci *antropologického obrazu* o človeku, vychádzajúc k určitej filozofickej koncepcie človeka. Preto vo všetkých bioetických otázkach treba rešpektovať a podporovať *centrálnosť ľudskej osoby*: prv než by išlo o morálnu otázku ide o antropologickú otázku, o otázku vpísanú do ľudskej prirodzenosti.

Je zrejmé, že *rozličné antropológie*, a dôsledkom toho odlišné antropologické modely, vedú k *rozličným bioetikám*. Z tohto dôvodu namiesto bioetiky by sme mali používať množné číslo: jestvujú mnohé, aj protikladné, bioetiky. Preto základná otázka v bioetickej problematike: z akej bioetiky je toto riešenie odvodené, čiže z akej antropologickej koncepcie vychádza riešenie tohto bioetického problému.

Jestvujú rozličné bioetické „smery“:

– bioetika *princípov* (Reich, Potter, Ramsey, Beauchamp e Childress): princíp prospechu, princíp spravodlivosti, princíp autonómie; degenerácia princípov do perspektívy utilitarizmu (Hare, Singer), kontraktualizmu (Veatch) a libertarizmu (Engelhardt).

S tým súvisí deontologická a teleologická problematika (Beauchamp; Childress).

– bioetika *cnosti*: McIntyre, Hauerwas, Pellegrino e Thomasma. Ide o bioetiku odvodenú z aristotelovskej antropológie a zo znovuoobjavenia teórie cností.

– bioetika v *naratívnom štýle* odvodená zo stredo európskej fenomenológie a hermeneutika (Zaner, Leder, Brody).

– bioetika *osoby*: ontologický personalizmus (Sgreccia), relacionálny personalizmus (Autiero); hermeneutický personalizmus (Demmer).

– *spiritualita* bioetiky: Tettamanzi, *Evangelium Vitae*, Schockenhoff.

5. Východiská etickej orientácie bioetiky

Základné koncepcie a riešenia jednotlivých bioetických problémov sú formulované v pluralistickej spoločnosti, v ktorej sa súbežne vyskytujú rôzne teoretické i praktické prístupy k poznaniu a hodnoteniu skutočnosti, a teda aj rôzne filozofické smery a svetonázorové postoje. To má samozrejme bezprostredný vplyv na spôsob riešenia bioetických problémov a na metódy odvodzovania a zdôvodňovania jednotlivých bioetických zásad a noriem. Etika bezprostredne pracuje s princípmi, ktoré nám umožňujú rozhodovať o tom, čo je dobré a zlé, čo je morálne správne a morálne nesprávne. Bioetika pracuje s morálnymi princípmi v kontexte so zdravotníckou praxou, politikou a biomedicínskym výskumom, genetickým inžinierstvom (génová terapia, používanie kmeňových buniek, terapeutické klonovanie a výskum na embryách). Rôzne etické názory, ktoré sa objavujú v týchto oblastiach sú natoľko zložité, a zároveň dôležité, že si vyžadujú špeciálnu analýzu. Etické teórie sa pokúšajú formulovať a hájiť princípy, ktoré možno použiť ako riadiace princípy v procese prijímania morálnych riešení a ako štandardy v procese hodnotenia konania. Také teórie fakticky určujú, čo znamená morálne konať, a tak podmieňujú morálne povinnosti človeka. Uvedieme základné etické východiská, z ktorých vychádzajú „jednotlivé bioetiky“.

1. *Utilitaristická etika*. Utilitaristická teória ako typ etickej teórie, vychádza z názoru, že morálne je len také konanie, ktoré prispieva k „čo najväčšiemu možnému dobru, pre čo najväčší počet ľudí“. Utilitarizmus (ako teleologická teória) interpretuje dobro nezávisle od správnosti a samotnú kategóriu správnosti interpretuje ako to, čo maximalizuje dobro. Utilitaristická etika sa opiera o princíp užitočnosti, podľa ktorého je „nejaké konanie správne vtedy, keď vykoná alebo pravdepodobne vykoná toľko dobra ako nejaké iné konanie, ktoré sa konajúcemu subjektu ponúka, pričom nejaké konanie je záväzná práve vtedy, keď vykoná alebo pravdepodobne vykoná viac dobra, než každé iné konanie, ktoré sa konajúcemu subjektu tiež ponúka“ (Spaemann, 1998, s.38). Morálne správne je to, čo je najužitočnejšie“, „čo najväčšie dobro pre čo najväčší počet ľudí“.

Podstatu utilitaristickej etiky tvorí etický princíp utility, t.j. užitočnosti (úžitku, výhody), ktorý možno sformulovať približne takto: Vždy musíme konať tak, aby sme dosiahli to najlepšie zo vzájomných vzťahov medzi pozitívnymi a negatívnymi dôsledkami nášho konania, alebo, ak dôsledky budú negatívne, najmenšiu sumárnu škodu. Skrátka, naša voľba je odobrená vtedy, keď je vybraný variant ten najlepší (pre čo najväčší počet) v porovnaní s alternatívnymi variantmi. Pritom sa predpokladá, že:

- naše konanie obyčajne vyvoláva nie jeden, ale viac dôsledkov, ktoré môžu byť pozitívne aj negatívne;
- naše konanie sa môže týkať nielen tých ľudí, ktorým je určené, ale aj iných ľudí;
- musíme pamätať na všetky dôsledky a odhadnúť ich spoločný dopad.

Podľa O. Höffa je utilitarizmus založený na štyroch princípoch:

1. princíp konzekvencie – následkov; zdôrazňuje možné následky a nie úmysel nášho konania;
2. princíp utility – užitočnosti; hovorí o súhlase alebo odmietnutí možných následkov; je podmienený dobrom vo všeobecnosti a nezávisí od vôle jedincov;

3. princíp hedonizmu – pôžitku, slasti, šťastia, rozkoše; zaoberá sa dobrom „osebe“ (ako šťastím, pôžitkom a pod.), ktoré sa ľudom javí ako uspokojenie ich potrieb;

4. sociálny prístup – ktorý sa orientuje na spoločné (nie individuálne) šťastie, t.j. na šťastie všetkých, ktorých sa to dotýka.

Všetci utilitaristi (napr. T.L.Beauchamp, H.Brody) prijímajú teda princíp užitočnosti ako štandard pri určovaní správnosti konania. „Základom tejto metódy je teda prihliadanie k výsledku konania, k následkom, ktoré toto konanie so sebou nesie, k jeho užitočnosti... a tiež k situácii, v ktorej konanie prebieha...“.⁷ Podľa T.A.Shannona utilitaristická koncepcia rieši problém etického/neetického konania zvážením dôsledkov, ktoré z neho vyplývajú. „Konanie možno charakterizovať ako eticky dobré, ak vo svojich dôsledkoch vedie k prospechu človeka, resp. k prospechu celého ľudského spoločenstva“.⁸ Konštatujeme, že mnohí súčasní teoretici bioetiky zdôrazňujú prioritu utilitaristického (konzekvencialistického) prístupu riešenia aktuálnych bioetických problémov. Osobitne sa tento prístup presadzuje v oblasti génového inžinierstva, keď sa v diskusii uplatňuje prevažne technicko-pragmatický prístup k tejto problematike a „účinky genetických manipulácií sa posudzujú predovšetkým v kategóriách úžitku a škody“ (Šlipko, 1998, s.82).

Z hľadiska kritiky uvedieme najdôležitejší kritický hlas, ktorý odhaľuje najslabšie miesto v štruktúre celej teórie utilitarizmu. Možno ho interpretovať nasledovne: „princíp úžitku podľa všetkého ospravedlňuje vnucovanie značných útrap niektorým ľuďom v prospech dobra mnohých ľudí“ (Mahoney, 1991, s. 13).

Príkladom môže byť „experimentovanie s ľuďmi“: objektom vedeckého výskumu bude zdravý jedinec, aby sa lepšie pochopilo „ako funguje mozog“. Takýto výskum môže priniesť viac poznatkov o mozgu, než tie výskumy, ktoré sa robia na ľuďoch s cerebrálnymi poškodeniami. Experimentátor vyberie človeka „menej cenného“ pre rozvoj spoločnosti: človeka bez vzdelania, výchovy, bez rodiny a priateľov. Konečným dôsledkom výskumu bude smrť subjektu. Princíp úžitku, zdá sa, vníma takéto experimenty ako legálne, pretože výsledok zaručuje „väčšiu sumu dobra“, než zla. Jeden alebo niekoľkí ľudia trpeli, ale mnohým ich utrpenie prinieslo úžitok v rozsahu, ktorý prevyšuje ich útrapy. Utilitaristi však tvrdia, že je správne zväčšovať spoločné šťastie na úkor jedného človeka alebo skupiny.

Za ďalšie nedostatky, resp. slabšie miesta utilitaristickej teórie považujeme:

- záujmy väčšiny môžu prevládať nad záujmami menšiny;
- niekedy pripúšťa nemorálne konanie;
- človeka ako morálneho činiteľa robí zodpovedným za všetky dôsledky jeho konania, t.j. nielen za tie, ktoré priamo svojím konaním spôsobuje, ale aj za tie, ktorým svojím konaním nezabránil (zapríčinili ich iní ľudia alebo okolnosti).

Zástancovia utilitarizmu uvádzajú v jej prospech nasledovné argumenty:

- všetky zúčastnené osoby dosiahnu dobro;
- je všeobecne pochopiteľnou formou uvažovania, populárnou pre väčšinu ľudí;
- ponúka akceptovateľné normy aj pre verejné opatrenia, napr. v oblasti zdravotnej politiky spoločnosti a genetického výskumu.

2. *Deontologická etika.* V opozícii k utilitarizmu stojí deontologická teória, podľa ktorej je konanie správne alebo nesprávne v dôsledku určitého spôsobu konania, nie však kvôli jeho bezprostredným dôsledkom. K najdôležitejším charakteristikám deontologickej teórie patrí:

- a) štruktúra etickej teórie vo veľkej miere závisí od toho, ako sa v nej definuje a uvádza do vzájomnej súvislosti koncepcia správnosti a koncepcia dobra. Deontologická teória na rozdiel od utilitaristickej, zdôrazňuje prvotnosť správnosti pred dobrom, čo je jej hlavným špecifikom.
- b) Zástancovia deontologickej etiky sú presvedčení, že existujú rôzne morálne povinnosti; niektoré vznikajú zo špecifických vzťahov (napr. lekára k pacientovi, rodiča k dieťaťu a pod.), čo zástancovia utilitarizmu ignorujú. Napr. rodič má povinnosť starať sa o svoje dieťa nie preto, že sa tak maximalizujú všeobecne dobré dôsledky, ale preto, že táto povinnosť je súčasťou „bytia“ rodiča a dieťaťa.
- c) Podľa prívržencov deontologizmu už samotný fakt sľubu zaväzuje splniť to, čo sa sľubuje; základom tejto povinnosti nie je predpoklad, že splnenie sľubu maximalizuje dobré dôsledky.
- d) Pre takmer všetky súčasné deontologické teórie je príznačné prijímať formu teórie práv, napr. každý človek má morálne právo na život, slobodu a pod., na ktoré utilitarizmus nie vždy reaguje, čím porušuje právo individua na život, slobodu a pod.

Najvýznamnejšou z klasických deontologických teórií je teória povinnosti vypracovaná významným nemeckým filozofom I. Kant. Podľa neho si naše konanie zaslúži pochvalu vtedy, keď konáme nie pod vplyvom svojich osobných záujmov alebo nejakých reálnych dôsledkov, ale z povinnosti, t.j. uvedomujeme si svoju morálnu povinnosť. Skutok (konanie) je vtedy morálnou povinnosťou, keď je podmienený univerzálne racionálnym pravidlom, t.j. konanie je správne vtedy, keď je v súlade s pravidlom, vyplývajúcim z princípu, ktorý I. Kant nazval „kategorický imperatív“: „Konaj len podľa tej maximy, od ktorej môžeš

⁷ MUNZÁROVÁ, M., *Úvod do studia lekárskej etiky a bioetiky*, Vyd. Masarykovej univerzity, Brno 1995, s.13.

⁸ SHANNON, T.A., *Bioethics*, Paulist Press, New Jersey 1987, s.9.

zároveň chcieť, aby sa stala všeobecným zákonom“⁹ (Kant, 1990, s.84). Jednotlivec má povinnosť konať dobro pre samotné dobro, pretože ide o dobro. Kategorický imperatív možno podľa Kanta formulovať aj nasledovne: „Konaj tak, aby si používal ľudstvo ako vo svojej osobe, tak aj v osobe každého druhého vždy zároveň ako účel a nikdy len ako prostriedok“ (Kant, 1990, s.91). Znamená to, že každá rozumná bytosť je rozumom nútená neprispôsobovať druhých (ľudí) k svojim vlastným účelom, nezotročovať ich, nezneužívať, ale vždy ich rešpektovať ich autonómiu. Podľa Kanta morálka nevychádza z dôsledkov (šľastie, pôžitok), ani z našich citov, záujmov alebo sklonov. Skutok je správny len vtedy, ak konáme z povinnosti. Napr., ak sa dobrovoľne rozhodneme darovať obličku na transplantačné účely, lebo spolicujeme s utrpením chorého a chceme mu pomôcť, vykonali sme (v morálnom zmysle) správne rozhodnutie, ale náš skutok nemá morálnu hodnotu. Ak si však uvedomujeme, že je našou povinnosťou takto konať, vtedy náš skutok nie je len správny, ale má aj morálnu hodnotu.

V Kantovej etike majú etické princípy univerzálnu platnosť, t.j., človek ich má dodržiavať za každých okolností (viem, že nikdy nesmiem klamať a nie je dôležité, aké dobro z toho vznikne), čo je zároveň aj „slabým miestom“ jeho etiky, pretože sa v nej neberie do úvahy konkrétna situácia, v ktorej sa človek ocitol a v ktorej sa má rozhodnúť pre správne riešenie. Nie je etikou prvej, ale tretej osoby. Nevýhodnou deontologizmom je to, že spočíva na príliš úzkych, často „strnulých princípoch teoretického charakteru“ a „prehliada nové induktívne, často aj intuitívne argumenty, ktoré majú svoj pôvod v evidencii bežného rozumu“.¹⁰ K ďalším ťažkostiam patrí, že deontologická etika zanedbáva otázku vzťahov, charakterizuje ju aj prílišný formalizmus niektorých konštrukcií a pojmov, čo má vplyv na otázku ich praktického využitia a nerieši ani problém konfliktu povinností. Vo všeobecnosti možno povedať, že Kantova etická teória je zložitá a diskutabilná. Otázkou zostáva, či môžu absolútne pravidlá (vyjadrené kategorickým imperatívom) vždy riešiť naše morálne problémy. Napr. morálnu povinnosť má len rozumná bytosť alebo osobnosť. Je plod, ktorý sa rozvíja v maternici matky racionálnou osobnosťou?

3. *Náboženská etika.* Teologická etika skúma morálne konanie z hľadiska náboženského presvedčenia a postojov: okrem tradičných racionálnych pojmov a metód prirodzenej etiky zahŕňa aj teologické pojmy, argumenty a kategórie. Pre kresťanskú etiku len viera odpovedá na zmysel ľudskej existencie a na svet, v ktorom človek žije a hlavne zahŕňa nový morálny názor, ktorý umožňuje etické hodnotenie niektorých skutočností tam, kde obyčajný racionálny prístup vedie k ambivalentnému hodnoteniu. Ako hovorí Ján Pavol II. „Človek, ktorý chce dôkladne pochopiť sám seba - a to nie iba podľa bezprostredných, čiastočných, často povrchných, ba dokonca zdanlivých kritérií svojho bytia - musí sa priblížiť ku Kristovi aj so svojou slabosťou a hriechosťou, so svojím životom a smrťou. Musí, aby sme tak povedali, do neho vojsť celou svojou bytosťou, musí si "prisvojiť", asimilovať celú skutočnosť vtelenia a vykúpenia, aby tak znova našiel seba. Ak sa v ňom uskutoční tento hlboký proces, prinesie ovocie nielen klaňania sa Bohu, ale aj hlbokého úžasu nad sebou samým“ (RH 10). Kresťanská etika vychádza pri odvodzovaní svojich princíпов predovšetkým z dvoch zdrojov:¹¹

1. *Z prirodzeného zákona* (T. Akvinský), ktorý vychádza z racionálnej reflexie o ľudskej prirodzenosti („čo je človek“).¹² Moderný pohľad na prirodzený zákon možno zhrnúť nasledovne:

- všetky schopnosti a funkcie človeka majú svoj účel a ľudská existencia ako celok má tiež svoj zmysel;
- rôzne účely sú podriadené hlavnému (Bohu);
- ľudská inteligencia je schopná tieto rôzne účely, ktoré Boh ľudskému životu a prirodzenosti dal, odhaliť;
- úlohou ľudskej inteligencie je podporovať úsilie o dobré konanie.

2. *Z teologických tvrdení*, pochádzajúcich zo Zjavenia (Biblia) a rozpracovaných v dielach filozofov a teológov (cirkevných otcov), cirkevného magisteria (učenie koncilov a pápežských dokumentov).

Podľa teológov je kompatibilita oboch zdrojov zdôvodňovaná teologickým argumentom, podľa ktorého posledným prameňom obidvoch je Boh ako tvorca ľudskej prirodzenosti.

Samotná dôstojnosť človeka (ľudskej osoby) podľa kresťanskej tradície je primárne daná tým, že: Boh stvoril človeka „na Boží obraz a podobu“, t.j. jeho dôstojnosť „je zakotvená“:

- a) v schopnosti nachádzať pravdu (čím sa človek líši od ostatného stvoreného sveta);
- b) v schopnosti svedomia, ktoré človek má vďaka svojmu pôvodu (človek je teda morálnou bytosťou);
- c) v slobode (aj keď ľudská sloboda nemôže byť absolútnou);
- d) v tajomstve ľudskej smrti (bytie k smrti).

V kresťanskej perspektíve to však neznamená, že ľudský rozum nie je schopný mimo viery, spoznať dôstojnosť človeka, nakoľko osoba predstavuje najobjektívnejšie, univerzálne a trvalé kritérium pre nachádzanie odpovedí na rozličné etické i bioetické problémy.

⁹ KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, Svoboda, Praha 1990, s.84.

¹⁰ ONDOK, J.P., *Bioetika: východiská, princípy, aplikácie*, Trinitas, Praha 1999, s.18.

¹¹ Podrobnejšie: Porov. PESCHKE, K.-H., *Kresťanská etika*, Praha 1999, s. 223-301.

¹² Prirodzený zákon možno zhrnúť: „rob všetko, čo je v tvojich silách, aby si odhalil zmysel, ktorý je daný ľudskému životu a všetko, čo je s ním spojené, a aby si odhalil cesty konania, ktoré tento zmysel rešpektujú“ (Munzarová, 1994, s.8).

6. Personalistická etika

Naša perspektíva je zrejماً: nepôjde nám o kresťanskú bioetiku, ale o *personalistickú bioetiku*, ktorá vychádza z *antropológie* založenej na človeku v jeho osobnej dôstojnosti, a teda na *právach a povinnostiach* osoby. Čo konkrétne to znamená? Vyjadrené v skratke: Ide o koncepciu, ktorá sa odvoláva na *tri základné rozmery* ľudskej osoby: na človeka ako *zjednotený celok*, na *relacionálnosť* (vzťahovosť) človeka a na jeho *etickosť*. Tieto rozmery predstavujú kritérium pri usudzovaní a morálnom rozhodovaní, či vzťažné body pri hľadaní autenticky ľudských a humanizujúcich odpovedí na konkrétne bioetické problémy.

1. Osoba ako *zjednotený celok* (*totalità unificata*), „vtelený duch“. Nie je jednodimenzionálny, ale trojrozmerný. Charakterizuje ho jednota biologického (telesného), psychického (duševného), duchovného (transcendentného) rozmeru; je spojením tela-srdca-duše.. Akýkoľvek dualistický prístup, ktorý v človeku oddeľuje a stavia do protikladu telesné, psychické a duchovné aspekty, je *proti* integrálnej pravde i úcte voči človeku. Antropologická pravda o človeku ako zjednotenom celku vedie ku kritickej lektúre:

– *reduktívneho pohľadu na telo a sexualitu*: V dnešných časoch dochádza k oslave tela odtrhnutého od celku osoby. Dominantné chápanie tela sa realizuje na spôsob modernej medicíny („je len komplexom orgánov, funkcií a energií, ktoré možno užívať, uplatňujúc výlučne kritériá príjemnosti a efektívnosti“): telo sa chápe viac ako *Körper* (hmota), a nie ako *Leib* (živý organizmus). Cieľom je zabezpečiť telu maximum pôžitkov a potenciálnu nesmrteľnosť: „Stále viac sa stáva príležitosťou a nástrojom uplatnenia vlastného ja, ako aj egoistického uspokojovania vlastných túžob a inštinktov“. Podľa adekvátnej antropológie je telo znakom (sviatosťou) celej osoby: je „typicky osobná skutočnosť, znak a miesto vzťahu s druhými, s Bohom i so svetom“. V dôsledku toho je aj pohlavnosť „znakom, miestom a jazykom lásky, to jest sebadarováním a prijatím druhého spolu s celým bohatstvom jeho osoby“ (EV 23)

– tzv. *kvality života*, ktorej nedostatkom sa zdôvodňuje napr. eutanázia: „kvalita života sa najčastejšie alebo výlučne vysvetľuje v kategóriách ekonomickej efektivity, neusporiadaného konzumizmu, atrakcií a príjemností fyzického života, a zabúda sa na hlbšie - vzťahové, duchovné a náboženské - rozmery existencie“. V takejto klíme utrpenie, ktoré neustále zaťažuje ľudský život, ale môže sa stať aj podnetom osobného rastu, býva cenzurované, odmietané ako neužitočné, ba bojuje sa proti nemu ako proti zlu, ktorému sa treba vždy a za každých okolností vyhnúť. Keď ho nemožno premôcť a keď už niet nádeje na blahobyt v budúcnosti, človek je naklonený súdiť, že život stratil akýkoľvek zmysel a podlieha čoraz silnejšiemu pokušeniu pripísať si právo ukončiť ho“ (EV 23).

2. Osoba ako *relacionálnosť*. Človek je „ja“ otvorené voči „ty“. Nie je len racionalitou, ale aj relationalitou. Podľa personalistickej antropológie človek ako osoba nie je svet sám o sebe, nejestvuje ako «izolované «ja» bez iných». Každý človek nadobúda vedomie seba, vychádzajúc z konfrontácie a dialógu s celým radom alterít, ktoré ho obklopujú. Relacionálnosť je ontologickou štruktúrou osoby. Relacionálnosť osoby sa vyjadruje a uskutočňuje dvojakým spolu súvisiacim spôsobom: cestou *spoločenstva* (osoba je bytie „s“ druhým: je medziosobným spoločenstvom) a cestou *sebadarovania* (osoba je bytie „pre“ druhých). Relacionálnosť má svoj koreň a svoju paradigmu v manželskej dvojici muž-žena, a rozvíja sa v sieti vzťahov, ktoré zasahujú rozličné komunity, počnúc rodinou, cez intermediárne skupiny až po občiansku spoločnosť. Znamená to, že pri riešení bioetického problému, napr. oplodnenia *in vitro* (tzv. asistovaná reprodukcia) alebo v prípade potratu nestačí prihliadať len na potreby dvojice, zvlášť ženy, ale a predovšetkým na potreby a práva novorodenca.

Sociálny rozmer človeka treba brať do úvahy aj vo *vertikálnom zmysle*: vzhľadom na ľudí, či generácie pred nami a po nás: napr. v oblasti *biogenetiky*, v ktorej niektoré zásahy meniace genetickú štruktúru človeka môžu mať nebezpečné alebo problematické dopady na budúce generácie. Rovnako to platí v oblasti ekológie: znečisťovanie prostredia, klimatické zmeny môžu ohroziť zdravie človeka a všetkého živého. Ide o sociálnu a dejinnú zodpovednosť podmieňujúcu budúcu situáciu osôb i spoločnosti.

3. Osoba ako *etickosť*. Ethos odkazuje na ľudskú osobu, pretože zachytáva jej hodnotu dobra (*logos*) a cieľ (*telos*), čiže dobo v jeho plnosti: zachytáva špecifický morálny rozmer osoby. V rozličných problémoch ľudského života sú zahrnuté mnohé a odlišné aspekty: individuálne, sociálne, psychologické, právne, ekonomické, kultúrne, technické, medicínske, atď. Všetky tieto aspekty sú dôležité a nutné, avšak z hľadiska šťastia človeka sú viac menej čiastočné a určitým spôsobom povrchné. Naopak, etický aspekt v porovnaní s nimi je poznačený *úplnosťou a radikálnosťou*, nakoľko je nutnou zložkou všetkých spomenutých aspektov a zostupuje ku koreňom osoby: všetky ľudské hodnoty a potreby odkazujú na najvyššiu hodnotu, čiže na *logos a telos* človeka ako človeka.

Pri riešení konkrétneho prípadu, špecifickej situácie v praxi sa vychádza zo základných princípov bioetiky. Špecifické princípy bioetiky sú odvodzované ako aplikácia a konkretizácia princípov všeobecnej etiky v partikulárnej oblasti ľudského konania v súvislosti s biologickou, genetickou a medicínskou stránkou, predovšetkým v súvislosti s jeho starostlivosťou o zdravie a život nielen jednotlivca, ale aj budúcich pokolení. Personalistická bioetika upresňuje *základné princípy*, ktoré pomáhajú usmerňovať ľudské správanie a rešpektovať dôstojnosť človeka nasledovne:

– *princíp dôstojnosti a nedotknuteľnosti ľudského života*. Ide o najvšeobecnejší princíp bioetiky, ktorí tvorí súčasť aj niektorých ďalších bioetických princípov (osvojili si ho aj mnohé laicistické liberálne koncepcie). Tento princíp vychádza z pojmu osoby človeka, ako základnej kategórie personalistickej filozofie: „Všetky etické rozhodnutia, vrátane tých, ktoré sa týkajú starostlivosti o zdravie, musia uspokojovať vrodené i kultúrne potreby každej ľudskej osoby, ako člena ľudského spoločenstva“. Starostlivosť o zdravie je jednou z hlavných povinností ľudí, a pretože „zdravie v integrálnom zmysle“ môže byť dosiahnuté len v ľudskom spoločenstve, „je aj zdravotná starostlivosť tiež otázkou spoločenského záujmu“, preto je dôležité „usilovať sa o konsenzus, rešpektujúci priority jednotlivých potrieb človeka“ ((Ondok, 1999, s.51) Je spätý s právom na život, ale súčasne aj s povinnosťou život ochraňovať. Priame zabitie nevinnnej osoby z vlastnej vôle je zlým skutkom. Podľa tohto princípu sa človek nemôže života vzdať, čo vedie k odmietaniu interrupcií, oplodneniam „in vitro“, aktívnej eutanázie, samovraždy. Je najdôležitejším kritériom pri hľadaní odpovedí na experimentovanie s človekom, na problémy súvisiace s génovou technológiou, klonovaním, atď.

– *princíp celistvosti a integrity*, známy aj ako terapeutický princíp. Ľudská prirodzenosť je otvorený systém s hierarchiou jednotlivých funkcií a práve termín integrita zahŕňa súlad všetkých jeho funkcií. Samotný pojem celistvosti a integrity charakterizuje psycho-somatickú jednotu človeka (nejde len o fyzickú celistvosť). Tento princíp sa týka pravidiel, akým spôsobom je možné do života zasahovať (napr. v prípade chirurgických zákrokov), lebo „čas tela existuje pre dobro celku a môže byť obetovaná len vtedy, ak je to pre dobro celku nutné“ (Munzárová, 1999, s.8), t.j. ak chorý orgán ohrozuje celé telo. Princíp celistvosti a integrity sa aplikuje v prípadoch transplantácií orgánov od živých darcov, transsexualizmu, v preventívnej medicíne a pod. ako východisko pre hľadanie riešenia.

– *princíp dvojakeho efektu*. Podľa tohto známeho etického princípu v niektorých prípadoch môže mať zamýšľaná činnosť dva efekty: okrem priamo chceného pozitívneho a nepriamo negatívny. Podstatné je, že negatívny efekt nebol zamýšľaný, ale vznikol ako vedľajší dôsledok priameho konania. Tento nežiaduci účinok nie je ani cieľom, ani prostriedkom skutku. Je len tolerovaný, lebo je nutne spojený s tým, čo sa chceme konaním dosiahnuť. Treba jasne formulovať podmienky, v ktorých možno tento princíp aplikovať:

- a) hlavné konanie (činnosť) je samo osebe dobré, alebo aspoň indiferentné;
- b) zámerom konajúceho je dobrý efekt;
- c) dobrý efekt nie je docielený prostredníctvom zlého, ktorý z akcie vyplýva ako sekundárny (alebo nanajvýš ako paralelný k dobrému efektu);
- d) pozitívny efekt prevažuje nad negatívnym efektom (alebo je aspoň rovnaký);
- e) konanie, ktoré má aj negatívne dôsledky, nemôže byť v danej situácii nahradené iným.

– *princíp slobody a zodpovednosti*: Sloboda je v horizonte personalistickej etiky základnou hodnotou. Prejav slobody je morálne správny len vtedy, ak je založený na myšlienke zodpovednosti, na zvažovaní svojich vlastných skutkov vo vzťahu nielen k sebe, ale aj k iným ľuďom. Inak povedané právo na obranu fyzického života je prioritné pred právom na slobodu. Toto tvrdenie vyplýva z toho, že aby sme mohli byť slobodní musíme byť najprv živí: preto je život nutnou podmienkou slobody. Ide teda o slobodu, ktorá je spojená so zodpovednosťou, a preto hľadá na človeka v jeho celosti a v jeho životnom projekte.

– *sociálny princíp a princíp subsidiarity*. Podľa sociálneho princípu sa každá osoba môže realizovať len vtedy, ak sa bude zúčastňovať na realizácii dobra iných. Zároveň platí, že k dosiahnutiu všeobecného dobra, života a zdravia spoločnosti možno dôjsť len cez individuálne dobro. Preto je povinnosťou všetkých navzájom sa rešpektovať a uznávať dôstojnosť každej ľudskej bytosti. V oblasti starostlivosti o život a zdravie to znamená, že každý občan má považovať vlastný život a život druhého za sociálne dobro, a má sa angažovať, aby komunita rozvíjala život a zdravie všetkých. Princíp solidarity treba však spojiť s princípom subsidiarity, podľa ktorého komunita má pomáhať viac tam, kde je väčšia nutnosť, čiže má sa viac starať o tých, ktorí viac potrebujú starostlivosť a pomoc.

– *nerozlučiteľná spätosť medzi životom, slobodou a pravdou*. Život, sloboda a pravda sú nerozlučiteľne späté dobrá. Sú akoby ohnivkami jednej reťaze - ak sa pretrhne jedno ohnivko, roztrhne sa celá reťaz. Pravdu nemožno poznať bez úcty k životu. A ani sloboda neexistuje, ak sa nespája s pravdou. Oddelovanie slobody od objektívnej pravdy znemožní existenciu ľudských práv na racionálnom základe. Bez objektívnej pravdy sa otvára priestor pre povrchné a totalitárne konanie jednotlivcov, (zdravotníckych) inštitúcií, a dokonca samotného štátu. Prirodzeným cieľom zákonov je ochrana dobra jeho občanov, ochrana slabších a nevinných pred manipuláciou a nespravodlivými útokmi silnejších. Preto žiadne zákony (ani tie, ktoré sa týkajú vedecko-technického výskumu), ktoré by neboli „v službe“ pravdy o človeku, čiže, ktoré by akýmkoľvek spôsobom spochybňovali alebo relativizovali primárne dobro človeka (a život takýmto primárnym dobrom a hodnotou je), nemôžu byť považované za legitímne, a to ani vtedy, keď sú výsledkom hlasovania väčšiny. V štáte, ktorý je demokratický, väčšina tvorí „legálnosť“, ale nie automaticky aj morálnosť.

2. UMELÝ POTRAT¹³

1. Embryo vo svetle genetiky a biológie

Podľa nepopierateľných údajov genetiky, vo chvíli oplodnenia, čiže preniknutia spermie do bunky vajíčka, dve vysokošpecializované, rodičovské zárodočné bunky formujú *novú biologickú entitu*, zygotu, ktorá nesie v sebe nový *individualizovaný projekt-program*, nový individuálny život. Tento nový systém má dve charakteristiky:

1. Nie je jednoduchým súčtom dvoch podsystémov (spermie a vajíčka), ale kombinovaným systémom, ktorý následne po strate osobitosti a autonómie dvoch podsystémov začína konať ako *nová jednota*, ktorá je vnútorne determinovaná k dosiahnutiu svojej špecifickej cieľovej formy. Preto sa klasicky hovorí o jednobunkovom embryu (zárodku).

2. Biologickým centrom alebo koordinujúcou štruktúrou tejto novej jednoty je *nový genóm* embrya, čiže molekulárny komplex obsahujúci 46 chromozómov, ktorý obsahuje a zachováva presne definovaný plán-projekt s trvalou genetickou informáciou pre postupnú a autonómnú realizáciu tohto projektu. Tento nový program, ktorý tvorí sám seba a je hlavným činiteľom, identifikuje jednobunkové embryo ako biologicky ľudské a špecifikuje jeho individualitu.

Proces vývoja embrya má tri osobitné biologické vlastnosti:

a) *Koordinácia*: v celom procese (začínajúcom formovaním zygoty) ide o po sebe nasledujúce molekulárne a bunkové aktivity pod vedením informácie obsiahnutej v genóme a pod kontrolou signálov pochádzajúcich z interakcií vo vnútri embrya a z interakcií medzi embryom a jeho prostredím.

b) *Kontinuita*: nový vitálny cyklus, ktorý začal oplodnením, pokračuje (ak sú vhodné podmienky) bez prerušenia, kontinuálne. Ide stále o toho istého jedinca, ktorý postupne nadobúda svoju definitívnu podobu. Ak by sa proces prerušil, došlo by k smrti jedinca.

c) *Postupnosť*: Podľa vnútorného zákona proces formácie mnohobunkového organizmu nadobúda svoju finálnu podobu prostredníctvom prechodu od jednoduchých foriem k zložitejším formám. Tento zákon postupnosti nadobudnutia finálnej formy zahŕňa skutočnosť, že embryo od stavu bunky-zygoty (cez morulu, blastulu, gastrulu) až po organizmus si trvalo zachováva vlastnú identitu a individualitu počas celého procesu.

Rýchlosť normálneho vývoja a organizácie embrya je tak veľká, že na konci 8. týždňa je organizácia ukončená a embryo vlastní v miniatúrnej forme všetky štruktúry charakteristické pre človeka, s definovaným pohlavím.

Autonómia embrya nie je absolútna, podobne ako tomu nie je ani po narodení: ide o vonkajšiu závislosť analogickú tej, ktorú má dospelý človek voči svojmu prostrediu. Materské prostredie poskytuje embryu výživu a okysličovanie, odstraňuje nežiaduce (toxické) produkty metabolizmu. Tvrdenie, že embryo je súčasťou matky, je omylom alebo nevedeckou mystifikáciou.¹⁴

Skutočnosť, že v týchto najskorších fázach môže dôjsť k vonkajším alebo patologickým dejom, vďaka ktorým sa z oplodnenej bunky (zygoty) vytvoria dve jednovaječné dvojčatá alebo dve oplodnené bunky, sa spoja do jednej (rekombinácia), alebo sa objavia prerušenia alebo spontánne minipotraty (asi 50 % zygot), nemení nič na prirodzenosti a vnútornej kvalite genómu a jeho individualizačného dynamizmu.

2. Ľudský charakter embrya

Keďže biologický vývoj je spojený a uskutočňuje sa bez vnútornej kvalitatívnej mutácie, bez nutnosti ďalšieho príčinného zásahu, nová entita tvorí nového ľudského jedinca, ktorý od momentu počatia uskutočňuje svoj životný cyklus. Autogéza embrya sa uskutočňuje tak, že nasledujúca fáza neeliminuje predchádzajúcu, ale ju absorbuje a rozvíja podľa individualizačného a kontrolujúceho biologického zákona. Aj keď ešte nie je rozpoznateľná ľudská podoba, jestvujú už stovky tisícok svalových buniek, ktoré umožňujú pulzovať primitívne srdce; jestvujú desiatky miliónov nervových buniek, ktoré sa zhromažďujú a disponujú formovať nervový systém určitej osoby. Preto nemá význam rozlišovať medzi ľudským bytím a humanizovaným bytím a medzi ontogenezou a fylogenezou.

Podľa evolucionizmom inšpirovanej teórie sa vo formácii jedinca sústreďujú a uskutočňujú dejiny evolúcie životných foriem sveta, pričom ľudské bytie sa objavuje až na záver vývoja, ktorému predchádzajú

¹³ Umelý potrat je úmyselné ukončenie tehotenstva zabitím a odstránením životaschopného ľudského plodu z matkinho tela po jeho počatí. Termín umelé prerušenie tehotenstva je zavádzajúci, pretože evokuje možnosť pokračovania v „prerušenom tehotenstve“, čo je evidentne nemožné.

¹⁴ Biologickým dôkazom tohto tvrdenia je skúsenosť fertilizácie *in vitro* (po umelom oplodnení sa vo vhodnom prostredí embryo vyvíja autonómne) a vývoj blastomérov v mužských orgánoch (pečeň, obličky, mozog) až do pokročilých štádií embrya.

rastlinné a živočíšne formy života. Avšak v embryu a v jeho vývoji sa v žiadnom okamihu nenachádza biologický dynamizmus rastlinného alebo živočíšneho typu. Celok, ktorý sa objaví na konci vývoja (pri narodení alebo v dospelosti), je kauzálne a geneticky prítomný už na začiatku aj v individuálnom zmysle.

Podľa niektorých autorov ľudský individuálny život začína vo chvíli zahniezdenia alebo implantácie oplodnenej bunky, teda medzi 6. a 7. dňom po počatí, nakoľko vtedy blastula prechádza zo stavu totipotenciality (schopnosť bunky formovať sa na samostatného jedinca daného druhu) do stavu unipotenciality.¹⁵

Iní autori považujú za základnú v embryonálnom vývoji formáciu nervového systému a počiatok mozgového života (8. týždeň po počatí). Pokiaľ nie sú pripravené zmysly, nervový systém, mozog atď., nemožno hovoriť o ľudskej osobe.

Podľa *Správy* (anglickej vládnej komisie Warnock do 14. dňa nemožno uznať ľudský charakter embrya, nakoľko až vtedy sa formuje primitívna línia a diferenciácia embrya je evidentná. Objavenie sa primitívnej línie znamená, že bunky určené na tvorbu pravého a vlastného embrya sú už diferencované od buniek, ktoré budú vytvárať placentárne a ochranné tkanivá. Podľa tohto názoru medzi počatím a objavením sa primitívneho prúžku (*primitive streak*) jestvuje ľudské pre-embryo, entita, ktorá sa priamo rozvíja do plodu až do novorodenca. 14. deň predstavuje aj hranicu, za ktorou nie sú už možné fenomény jednovaječných dvojčiat alebo rekombinácie dvoch zygot do jedného jedinca.

Pokúsme sa naznačiť odpoveď na uvedené námietky. Primitívna línia nie je nič iné než cieľový bod procesu, ktorý začal vo chvíli sformovania zygoty. V čase prípravy vyživovacích a ochranných systémov sú už prítomné bunky, z ktorých vznikne primitívna embryonálna línia.

Ak sa termín pre-embryo používa na označenie predčasnej fázy embrya (od vytvorenia zygoty až po vznik primitívnej línie), možno s tým súhlasiť. Chybou by bolo chcieť týmto termínom vyjadriť, že obidva procesy (preembryonálny a embryonálny) sú nespojité, a teda nemajú žiaden spoločný vzťah a že obidve štruktúry patria dvom odlišným subjektom, alebo prvá štruktúra je zhlukom bez subjektu.

Ohľadom vzniku jednovaječných dvojčiek fakt eventuálneho rozdelenia vajíčka nepopiera, ale potvrdzuje spojitosť vývoja embrya. Moment rozdelenia predpokladá zásah nejakej príčiny proti evolučnému mechanizmu daného projektu. Nemožno pritom tvrdiť, že prvý systém sa stal iným systémom alebo zahňal iný systém. Logicky možno nanajvýš tvrdiť, že prvý systém umožnil vznik druhého systému a sám pokračuje vo svojom vývoji bez straty svojej biologickej a ontologickej identity.

Aj v prípade hybridizácie okolnosť potvrdzuje fakt jestvovania definovaného programu v oboch zainteresovaných oplodnených bunkách, ktorý by sa vyvíjal autonómne, ak by nebol narušený vonkajšou príčinou. Napriek tomu, že fenomén hybridizácie nie je veľmi prebádaný, možno tvrdiť, že bohužiaľ jedna individualita prestane jestvovať. Snáď by sme tento fenomén mohli definovať ako haváriu, ako predčasnú smrť dvojčiky.

Ohľadom zahniezdenia treba konštatovať, že je životne dôležité pre embryo, podobne ako výživa pre dieťa po narodení. Ale nie je to zahniezdenie, ktoré robí z embrya embryo, tak ako dieťa nerobí dieťaťom materské mlieko. Dôsledkom toho z tohto faktu nemožno vyvodiť záver neukončenej individualizácie.

Tvrdenie, že bez fungujúceho ľudského mozgu orgány prítomné v embryu nemôžu vytvoriť ľudské bytie, má svoj význam a hodnotu, keď ľudský subjekt prestáva žiť. Mozgová smrť je vtedy považovaná za definitívny znak ukončenie životného cyklu. V prípade embrya ide o odlišnú situáciu: ide o dynamický unitárny proces zjednocujúci všetky časti. Je to ľudský subjekt vo vývoji, ktorý si vyžaduje postupnú diferenciáciu, a teda aj stupňovitú (bez kvalitatívnych skokov) formáciu mozgových štruktúr.

Počaté embryo má teda vlastnú presne určenú biologickú skutočnosť: je to úplne ľudské individuum vo vývoji, ktoré autonómne, postupne, bez akejkoľvek nespojitosti, prostredníctvom vnútornej aktivity tvorí vlastnú formu, pričom sa riadi programom-plánom vlastného genómu.

3. Filozofický pohľad na problematiku potratu

Z doteraz povedaného vyplýva, že embryo je ľudské individuum vo vývoji, a preto si vyžaduje rešpekt, ktorý patrí každému človeku. Napriek významnosti poznatkov genetiky a embryológie je nevyhnutná racionálna úvaha filozoficko-etického typu ako odpoveď na niektoré námietky.

Prvou námietkou je odvolávanie sa na *preventívny zákon*. K potratu sa nemá pristupovať «moralisticky», «abstraktne», ale v sociálnom a konkrétnom zmysle: nediskutujeme o fakte potratu, ktorý všetci považujú za zlý, ale o nutnosti nájsť zákon, ktorý upraví jestvujúcu prax ilegálnych potratov. Nelegálny potrat je ekonomickým vykorisťovaním ženy v ťažkostiach, je rizikový pre život a zdravie ženy a niet inej možnosti ako proti nemu bojovať než je zákon o potrate. Takýto preventívny zákon má pozitívnu výchovnú hodnotu. Jeho legalizácia je menším zlom ako šírenie nelegálnych potratov.

¹⁵ Morula (32 - bunkový útvar) a blastula sú počiatočné vývinové formy zygoty.

Treba konštatovať, že zákon neeliminuje v žiadnej krajine ilegálne potraty¹⁶ a v niektorých prípadoch ich počet dokonca zvýšil. Dôvodom je fakt, že skrytosť potratu nezávisí v prvom rade od strachu pred štátnym trestom, ale z dôvodu rodinnej a sociálnej tajnosti, čo zákon nemôže zabezpečiť: počatia na základe cudzoložstva, počatia slobodných mladých dievčat.

Aj keby sme pripustili, že takýto preventívny zákon o potrate zníži počet ilegálnych potratov, z tohto nevyplýva úsudok o dovoľovaní potratu. Naopak, keď nejaký zákon schvaľuje morálne nedovoľené správanie, stáva sa negatívnym a prevracia etický úsudok ľudí ohľadom primárnej hodnoty života. Morálny úpadok rastie s laxizmom a zákonným permisivizmom. Zákon, ktorý stráca svoju pedagogickú a sociálnu funkciu, stráca dôvod svojej existencie.

Druhým problémom je otázka týkajúca sa *momentu animácie*, čiže okamihu, v ktorom sa nehmotná duša stvorená Bohom spája do jedného celku s telesným základom. Podľa teórie súčasnej animácie moment splynutia pohlavných buniek do útvaru zygoty je zároveň momentom, v ktorom sa v nej objavuje nehmotná duša.¹⁷ Zdá sa, že teóriu súčasnej animácie nemožno zladit' s genetickými faktami vzniku dvojčiat z jednovaječnej zygoty alebo s rekombináciou dvoch zygot do jedného jedinca. Otázka následnej animácie bola vyslovená niektorými cirkevnými otcami pri odmietaní Tertuliánovej mienky ohľadom odovzdávania dedičného hriechu, podľa ktorej nám rodičia odovzdávajú nielen telo, ale aj dušu. Podľa Tomáša Akvinského duša môže byť vliata do biologickej matérie až vtedy, keď je matéria dostatočne organizovaná. Obdobie animácie určili niektorí teológovia od 30. do 40. dňa po počatí (u dievčat až na 80. deň). Podľa T.Šlipku najpravdepodobnejšie stanovisko vyjadruje téza, že animácia sa uskutočňuje neskôr ako oplodnenie, ale pred implantáciou, ide o tzv. preimplantačnú animáciu: individualizácia ľudského jedinca dostáva definitívnu formu viac-menej pred 14. dňom po oplodnení, teda asi počas 10 až 12 dní vznikajú sformované embryá jednotlivcov.

Vďaka poznatkom genetiky a embryológie treba jednoznačne odmietnuť každú hypotézu nespojitej následnosti vývoja embrya. Je zrejmé, že žiaden experimentálny údaj nemôže byť dostatočný pre uznanie duchovnej duše. Avšak pri potrate je odobraté to, čo tvorí život individua: skutok sám osebe a úmysel sa zjednocujú pre zabránenie zrodu vyvíjajúceho sa ľudského života.

Ďalšou námietkou je tvrdenie, že embryo možno považovať za *ľudskú osobu* až od istého momentu. Embryo ešte nemá ľudskú realitu a dôstojnosť: ide o potenciálne ľudskú realitu alebo dokonca o obyčajnú možnosť ľudskosti.

Pri stanovení momentu tzv. personalizácie sa niektorí autori odvolávajú na *prítomnosť vedomia seba*. Osoba vlastní vedomie seba, racionálnosť, morálny zmysel, zmysel pre minulosť a pre budúcnosť, schopnosť komunikovať... Embryo nemá vedomie seba, čiže nie je schopné slobodnej a intencionálnej činnosti, a preto ani nie je schopné trpieť.

Iní autori vidia moment personalizácie v *ľudskom správaní a v sociálnom vzťahu*. Podľa behavioristov jediným kritériom uznania osoby je skúmanie jej správania: ak sa konštatuje ľudské správanie, sme v prítomnosti ľudskej osoby. Keďže v prípade plodu nie je možné zachytiť jeho ľudské správanie, kritériom je postoj matky. Embryo ako nový subjekt jestvuje, ak jestvuje jeho prijatie matkou alebo rodičmi: osobnosť jestvuje, ak jestvuje sociálny vzťah.

Pripomíname, že aj plod je vo vzájomnom sociálnom vzťahu s matkou, o čom nás presvedčivo informuje prenatálna psychológia. Aj z psycho-fyzického hľadiska vchádza embryo od prvých dní do dialógu s matkiným organizmom, ktorý je nútený uznať jeho individuálnosť. Podľa najdôležitejšieho filozofického argumentu vzťah netvorí realitu subjektu, ale realita subjektu umožňuje medziosobný vzťah: pre vytvorenie vzťahu treba najprv jestvovať. Platí tiež už prv povedané: nie je dovoľené eliminovať bytie, ktoré je na ceste stať sa osobou a vojsť do vzťahu, ak ho necháme jestvovať.

K pochybným námietkam patrí *kvalita života*. Právo na život je viazané na kvalitu života, čiže na možnosť normálneho vývoja. Takéto selektívne rozlišovanie má ospravedlniť odstránenie embrya, ktoré je postihnuté alebo na základe vonkajších dôvodov sa nebude môcť normálne rozvíjať (ekonomické, psychické dôvody manželov). Ide o temer rasistický princíp, presnejšie o ontologickú a morálnu relativizáciu ľudského života. Život už nemá transcendentnú hodnotu sám o sebe, ale jeho hodnota závisí od väčšieho alebo menšieho fyzického blahobytu, alebo od hodnotenia druhých.

Ďalším argumentom v prospech dobrovoľného potratu je odvolávanie sa na subjektívny úmysel splodiť dieťa za súčasného použitia abortívnej antikoncepcie. Ak došlo k počatiu proti vôli rodičov alebo jedného z nich, možno uvažovať nasledovne. Je správne a dovoľené, aby sa rodičia slobodne rozhodli o splodení dieťaťa, rovnako je správne a dovoľené, aby vyjadrili svoju lásku manželským úkonom v obdobiach, keď nezamýšľajú počať dieťa. Na zabránenie počatia jestvujú rozličné antikoncepčné metódy; ak zlyhajú a dôjde

¹⁶ V mnohých prípadoch došlo počas kampane za potratový zákon k prehánaniu počtu ilegálnych potratov za účelom ovplyvnenia verejnej mienky i politikov (napr. v Taliansku namiesto skutočných asi 200 000 – 250 000 sa v parlamente hovorilo o 1 000 000 – 2 000 000 potratov).

¹⁷ Podľa teologickej školy Gregora Naziánskeho ľudská biologická matéria a duchovná duša nemôžu byť stvorené nijako inak než spolu: teda embryo má duchovnú dušu od svojho počatia.

k nezamyšľanému a nechcenému počatiu, nakoľko chýba vôľa počať, možno dobrovoľne prerušiť tehotenstvo.

Aj v tomto prípade je právo na život podriadené vôli matky. Avšak právo nedarovať život si vyžaduje na rovnakej rovine hodnôt právo zvoliť si technicky a morálne vhodné postoje na zamedzenie počatia, ale nemôže viesť k likvidácii už počatého života. Okrem toho subjektívny úmysel nemôže odhliadnuť od objektívnej štruktúry vlastných činov. Akokoľvek dôjde k počatiu, treba brať do úvahy ľudskú a individuálnu hodnotu počatého života bez ohľadu na vôľu iných.

Akú hodnotu treba prisúdiť embryu-plodu? Na základe realistickej a personalistickej filozofie záver je jednoznačný: embryo má hodnotu vlastnú ľudskej osobe. Povedané v negatívnom zmysle: dobrovoľný potrat je zločinom proti osobe: je vraždou na základe reálnych faktov, aj keď nie je tak subjektívne a psychologicky prežívaný a právo neuznáva takúto vonkajšiu kvalifikáciu. Dôvody pre toto tvrdenie sú dva:

1. Z biologického hľadiska, ak berieme do úvahy fakt naprogramovaného, spojitého a vnútorne autonómneho vývoja, nejestvuje podstatný rozdiel medzi prvým momentom po počatí a momentom narodenia.
2. Z filozofického hľadiska dochádzame k záveru, že od momentu počatia je ontologicky prítomná celá hodnota ľudskej individuálnej osoby z dvoch dôvodov:

a) Puto medzi telom a dušou je podstatné a nie akcidentálne: telo je epifániou, nástrojom osoby, a nie obyčajným oblekom alebo doplnkom. Osoba je telesnou osobou, vteleným duchom, a nie len entitou, ktorá má telo.

b) Personálnosť v človeku je v súlade s existenciálnym úkonom, ktorý realizuje ľudskú prirodzenosť tvorenú dušou a telom, psychickou a fyzickou stránkou. Existenciálny úkon sa uskutočňuje v tom istom momente, v ktorom sa aktualizuje nové bytie. Skutočnosť, že k prejavovaniu ontologickej a existenciálnej reality dochádza postupne a počas celého života, nedovoľuje myslieť si, že «potom» nie je založené na «už»: medzi «už uskutočneným» a «ešte nie» je obdobie tehotenstva a života, ale nie kvalitatívny alebo ontologický skok. Ide o ten istý existenciálny úkon, ktorý živý vývoj, a «ja» je reálne prítomné a konajúce, aj keď ešte nemá vedomie seba alebo sociálne uznanie.

Ľudské embryo je bytím, v ktorom princíp vývoja a zmeny je v jeho vnútri. Preto je nesprávne a zavádzajúce vyjadrenie, podľa ktorého je embryo človek v možnosti; embryo je v možnosti byť dieťaťom, alebo dospelým alebo starcom, ale nie je v možnosti byť ľudským jedincom, nakoľko už ním je. Ontologicky teda jestvuje identita počas celého vývoja jedinej individuality, ktorá po narodení bude uznaná od všetkých ako ľudská osoba. Aj keď z psychologického a sociálneho hľadiska osoba realizuje svoju personálnosť na dlhej ceste medziosobných a kultúrnych výmen s prostredím, jej existenciu treba klásť do momentu, v ktorom vzniká jej biologická individualita: ved' ako by ľudský jedinec mohol nebyť ľudskou osobou?

Z etického hľadiska stačí, ak je potvrdené (aj s určitou neistotou), že oplodnené vajíčko má vnútornú spojitosť a vnútorné zameranie na formujúce sa osobné bytie, aby sa vylúčil každý útok proti nemu.

Z morálneho hľadiska platí, že už samotná pravdepodobnosť jestvovania osoby by stačila na ospravedlnenie najkategorickejšieho zákazu akýchkoľvek zásahov smerujúcich k zabitiu ľudského embrya. Ved' aj zabitie pravdepodobne ľudského života má v sebe všetku negatívnosť pravej a vlastnej vraždy.

Kresťanská tradícia od počiatku až do našich čias je jasná a jednomyselná, keď umelý potrat kvalifikuje ako zvlášť vážny morálny neporiadok. Svedčí o tom už Didaché, najstarší mimobiblický kresťanský text: «Sú dve cesty - jedna cesta života, druhá cesta smrti; je medzi nimi veľký rozdiel (...) Druhým prikázaním náuky je: nezabiješ (...), nenecháš zahynúť dieťa potratom, ani ho nezabiješ, keď sa narodí. (...). A cesta smrti je takáto: (...) nemajú súcit s chudobným, netrpia s trpiacim, neuznávajú svojho Stvoriteľa, zabíjajú svoje deti a potratom nechávajú hynúť Božie stvorenia; (...) . Vy, deti, nemajte s tým nič spoločné!». Podobne hovorí spisovateľ latinskej oblasti Tertulián: «Nedovoliť narodiť sa je anticipovaná vražda; nezáleží, či sa zabíja osoba už narodená, alebo či sa spôsobí smrť v okamihu narodenia. Už je človekom ten, čo ním má byť».

«Práve preto, nezávisle od vedeckých diskusií a filozofických tvrdení, do ktorých sa Magistérium priamo nezapájalo, Cirkev vždy učila a naďalej učí, že plod ľudskej prokreácie má od prvého momentu svojho jestvovania právo na bezvýhradné rešpektovanie, aké morálne prislúcha ľudskej bytosti v jej integrite a telesnej a duchovnej jednote: ľudskú bytosť treba rešpektovať a zaobchádzať s ňou ako s osobou od okamihu jej počatia, preto od tohto istého momentu jej treba priznať práva osoby, medzi nimi predovšetkým nenarušiteľné právo na život každej nevinnej ľudskej bytosti» (EV 60).

4. „Terapeutický“ potrat

Pomenovanie «terapeutický» je nevhodné, správnejšie je hovoriť o prerušení tehotenstva v prítomnosti nebezpečenstva pre život alebo zdravie matky.

1. Terapeutický potrat je navrhovaný ako jediný prostriedok pre záchranu života matky, pretože pokračovanie v tehotenstve predstavuje s vedeckou istotou príčinu smrti matky. Táto hypotéza sa vzťahuje na dve situácie:

- a) pokračovanie v tehotenstve povedie k istej smrti oboch;
- b) pokračovanie v tehotenstve s istotou povedie k smrti matky, ale s nádejou záchrany dieťaťa;

2. Terapeutický potrat je navrhnutý pre záchranu života matky. Aj táto hypotéza sa vzťahuje na viaceré situácie:

- a) pokračovanie v tehotenstve predstavuje smrteľné riziko pre život matky a navyac poškodenie zdravia.
- b) pokračovanie v tehotenstve predstavuje trvalé poškodenie (organického a psychického) zdravia matky.
- c) pokračovanie v tehotenstve predstavuje všeobecný zásah do psychologického a emocionálneho stavu matky.
- d) pokračovanie v tehotenstve predstavuje negatívne psychologické dôsledky pochádzajúce z predvídateľného zhoršenia ekonomických podmienok, z faktu nežiaduceho počatia, zo strachu alebo predpovede poškodeného plodu.

O uvedených medicínskych indikáciách možno konštatovať:

- a) Je faktom, že jestvujú organické podmienky, ktoré komplikujú tehotenstvo, resp. tehotenstvo môže za týchto podmienok zhoršovať zdravotný stav. Vieme však, že pokroky medicíny a lekárskej starostlivosti vždy viac redukovujú riziká ohrozujúce život a zdravie matky. Preto je v týchto prípadoch prerušenie tehotenstva neospravedliteľné aj z medicínskeho hľadiska.
- b) Za určitých zdravotných podmienok prerušenie tehotenstva škodí zdraviu viac ako pokračovanie v tehotenstve, alebo prerušenie tehotenstva nepovedie k podstatnému zlepšeniu zdravotného stavu.
- c) Existujú podmienky, v ktorých zhoršenie zdravotného stavu je reálne, ale môže byť zvládnuté odlišnými terapeutickými metódami ako potrat (napr. periodická dialýza, kardiochirurgia).

Väčšina z klasických medicínskych indikácií potratu vďaka pokroku medicíny a lekárskej starostlivosti stratila svoje opodstatnenie.

Napriek tomu treba uznať, že môžu nastať prípady, v ktorých tehotenstvo môže byť pŕiťažujúcou okolnosťou:

- a) socio-ekonomické podmienky s odrazom na psychický stav pacientky;
- b) trvalo sa zhoršujúce podmienky fyzického zdravia;
- c) stav skutočného a ŕažkého nebezpečenstva pre život matky, v extrémnom prípade treba voliť medzi životom matky alebo dieťaťa.

Vychádzajúc z personalistickej vízie človeka sa treba orientovať podľa nasledujúcich poznámok:

1. Vždy treba vychádzať zo základného etického princípu: ľudská osoba je najvyššou hodnotou na svete a presahuje každé iné časové dobro a každé ekonomické uvažovanie. Preto ekonomické dôvody nemôžu byť ospravedlňením potratu. Verejné autority a komunita majú prispôbiť ekonomiu osobe, a nie obetovať osobu ekonomii. Spoločnosť má totiž chrániť a rozvíjať každú osobu aj preto, že je sociálnym dobrom.
2. Ani sociálnym dôvodom (počet detí, výchovné úlohy atď.) nemožno podriaďiť hodnotu osobného života, ani hodnotu jednotlivej osoby. Osoba ontologicky a axiologicky predchádza spoločnosť, pretože spoločnosť má svoj pôvod v osobách a jej základ spočíva v napomáhaní rastu jednotlivých osôb. Spoločnosť je pre osobu a patŕi osobe. Z etického hľadiska nejstvue rovnováha hodnôt, ale harmónia a podriadenie sociálnych hodnôt ľudskej osobe. Nemožno totiž porovnávať jednotlivú osobu a spoločnosť ako súhrn osôb, pretože hodnota-osoba nie je číselná a kvantitatívna, ale ontologická a kvalitatívna. Preto platí, že kto autorizuje priame zabitie nevinnej osoby, zasahuje základnú hodnotu celej spoločnosti a každej osoby.
3. Aj keď fyzický život, ktorý je v hre v otázke potratu, nepredstavuje celok hodnôt osoby, predstavuje prvý a nevyhnutný základ všetkých ostatných osobných hodnôt. Preto eliminácia fyzického života prostredníctvom (terapeutického) potratu sa rovná úplnému kompromitovaniu všetkých pozemských hodnôt, ktoré sú nutne založené na fyzickom živote.
4. Terapeutický princíp je v takomto prípade zneužitý nielen preto, že často sa nepreskúmajú alternatívne možnosti voči odstráneniu plodu, ale aj preto, lebo terapeutická finalita je nepriama a dosahuje sa prostredníctvom odňatia najvyššieho dobra, ktorým je život. Preto porovnanie zdravie matky – život dieťaťa je nerovnovážne a prevrátené, nakoľko život dieťaťa nemôže byť vo funkcii zdravia (vedľajšie dobro vzhľadom na život) matky. Pritom si treba uvedomiť, že materstvo samé o sebe (aj iné úlohy) predpokladá riziko pre vlastné zdravie.
5. Etická povinnosť spoločnosti, vedy a jednotlivcov si vyžaduje, aby sa dovolenými a zákonnými prostriedkami predišlo rizikovým situáciám a zhoršovaniu zdravia počas tehotenstva, a tak sa zaručila lepšia zdravotnícka a technologická starostlivosť pre rodičky. Zdravotnícku starostlivosť treba orientovať na podporu života, nakoľko veda i spoločnosť je pre osobu. Prenatálne diagnostické techniky, ktoré umožňujú včasné zistenie prípadných anomálií v organizme ešte nenarodeného dieťaťa, sú morálne oprávnené, ak nie sú pre dieťa a matku neprimeraným rizikom a ak sa uplatňujú preto, aby umožnili včasné liečenie alebo aby napomohli pokojné a vedomé prijatie dieťaťa, ktoré sa má narodiť.

6. Etické hodnotenie prenatalnej a preimplantačnej diagnostiky

K terapeutickému potratu sa priraduje aj tzv. eugenický potrat,¹⁸ realizovaný v kontexte medicínskej diagnostiky. Vo všeobecnosti je jej cieľom spoznať – na základe symptómov – zdravotný stav/chorobu pacienta. Je prvým krokom pre následný lekárske zásah v prospech zdravia a života človeka: v tomto kontexte je diagnostika z etického hľadiska jednoznačne pozitívna. Vzhľadom na súčasný socio-kultúrny kontext – vďaka mimoriadnym diagnostickým technikám a zdôrazňovaniu kvality života (dieťa má prísť na svet bez akejkoľvek genetickej choroby) a legalizácii potratu – sa používanie diagnostických techník stáva etickým problémom. V zásade sa rozlišuje prenatalná (zisťuje stav zárodka počas tehotenstva) a preimplantačná (zisťuje stav zárodka oplodneného „v skúmavke“ pred jeho vloženíím do maternice) diagnostika.

Metódy prenatalnej diagnostiky dnes patria medzi rutinné postupy lekárskej starostlivosti o dieťa, ktorými sa monitoruje a stanovuje zdravotný stav plodu, čím sa rozoznávajú jeho prípadné morfológické alebo funkčné poruchy. Používajú sa pri nej rozličné diagnostické techniky, ktoré sú založené na neinvazívnych (napr. sonografia, fetoskopia, placentografia) alebo invazívnych metódach, ktoré sú spojené s rizikom spontánneho potratu¹⁹ (napr. amniocentéza, placentéza, biopsia). Ich hlavným účelom je zistiť, či a aké komplikácie by mohli pri pôrode nastať a ako im možno predísť. Vzhľadom na ich preventívny charakter ich treba privítať, ak sú v službách človeka (zdravia dieťaťa i matky). „Treba považovať za prípustné také zákroky na ľudskom embryu, pri ktorých sa rešpektuje život a integritnosť embrya, nevystavuje sa neprimerane veľkému riziku, ale robí sa kvôli liečeniu, vylepšeniu jeho zdravotného stavu alebo kvôli záchrane ohrozeného života“ (EV 63).

Ak vďaka prenatalnej diagnóze²⁰ je riziko alebo istota, že ide o deformovaný alebo defektný plod, vykoná sa umelý potrat, aby sa zabránilo narodeniu postihnutých alebo handicapovaných jedincov, ktorí by žili neľudským životom a boli by na ťarchu rodine a spoločnosti. V takomto prípade je prenatalná diagnostika „v priamom rozpore s mravným zákonom, keď v závislosti od výsledkov pripúšťa aj možnosť vyvolať umelý potrat. Ak diagnóza zistí nejakú deformáciu alebo dedičnú chorobu, nesmie sa to rovnať rozsudku smrti“ (DV 3). Z etického hľadiska treba odmietnuť emotívne (celoživotné utrpenie handicapovaného dieťaťa, trápenie ženy a rodiny) a ekonomické argumentácie (zvážiť výdaje/úžitok), ktoré preferujú elimináciu postihnutého embrya, ako lepšie riešenie z dvoch nešťastných volieb. Takéto eugenické zmýšľanie si totiž nárokuje právo merať hodnotu ľudského života výlučne podľa kritérií normálnosti a fyzického zdravia, čím otvára cestu k uznaniu oprávnenosti zabíjať deti a uplatňovať eutanáziu.

Treba jednoznačne odmietnuť tvrdenie, že ak by sa malo narodiť veľmi postihnuté dieťa, následkom čoho by došlo k emotívnemu a ekonomickému zničeniu rodiny, treba sa rozhodnúť pre potrat ako lepšiu voľbu. Z etického hľadiska prítomnosť vážnych defektov alebo handicapu nemení nič na ontologickej skutočnosti dieťaťa. Kvalita života je vždy podriadená právu na život. Naopak, postihnutý ľudský subjekt si vyžaduje ešte viac lásky, ochrany a pomoci. Selekcia plodov predstavuje prax ovládnutia postihnutých zdravými, ktorá pripomína rasizmus.

Vo všeobecnosti je nutné poskytovať poradenstvo a realizovať výskum, ktorý by umožnil predchádzať defektom a podporovať rodiny s postihnutými deťmi primeranými prostriedkami. Spoločnosť sa totiž kvalifikuje svojou schopnosťou pomáhať slabým a chorým.

Pri preimplantačnej diagnostike je situácia odlišná.²¹ Ide o výkon na zárodku, ktorý vznikol oplodnením v skúmavke (in-vitro fertilizácia, IVF) a to pred implantáciou (vloženíím) embrya do maternice. Vyšetrením sa má zistiť, či je zárodok z genetického hľadiska v poriadku, lebo jej cieľom je laboratórne vytvoriť geneticky ideálne dieťa. Ak sa zistí postihnutie, zárodok nie je implantovaný, ale zničený:²² jej zmyslom je

¹⁸ Termín eugenický sa nepoužíva, pretože pripomína rasistickú ideológiu, ktorej išlo o čistú rasu.

¹⁹ Ak je riziko medzi 5-8 % diagnostika je neprípustná nielen z etického ale aj z deontologického hľadiska.

²⁰ Jednou z indikácií pre genetickú prenatalnú diagnózu je vek matky prevyšujúci 36 rokov. Dôvodom je s vekom rastúce riziko chromozómových anomálií a patologických podmienok: ide o rast od 0,9 % pre 35-36-ročné matky až po 8,2 % pre 45-ročné. Ďalšími indikáciami sú prítomnosť defektov u samotných rodičov alebo predchádzajúcich detí.

²¹ V niektorých krajinách je preimplantačná diagnostika zakázaná (napr. v Nemecku), inde povolená (napr. v Čechách a na Slovensku).

²² Zástancovia tejto metódy poukazujú na to, že odmietnutím zárodka ešte pred jeho vloženíím do maternice ženy sa predchádza potratu, ku ktorému by aj tak neskôr došlo. Argumenty, ktoré sa uvádzajú pre ospravedlnenie tejto metódy z hľadiska utilitaristickej etickej teórie možno podľa A. P. Rethmanna (RETHANN, A.P., *Konečne perfektné dieťa? Preimplantačná diagnostika v diskuzii*, in *Scripta Bioethica*, 3/2-3 (2003)) rozdeliť do štyroch skupín: - rétorika ohrozenia: vzbudzuje sa strach, akoby ľudstvo bolo vo svojom ďalšom trvaní ohrozené a identifikovaným nepriateľom majú by geneticky podmienené choroby; - rétorika záchrany: prenatalná diagnostika sa predstavuje ako významný prostriedok pre narodenie zdravého dieťaťa. Zamlčuje sa pritom, že môže ísť o presadzovanie sporných eugenických zámerov; - apel na starostlivosť: obetovanie nenarodeného dieťaťa sa deje kvôli dobru iného dieťaťa. Eufeministický termín terapeutické prerušenie tehotenstva je zvolený pre vyvolanie dojmu, že dôjde k uzdraveniu zárodka alebo plodu; - rétorika zodpovednosti: vyvíja sa tlak na svedomie rodičov, hlavne žien. Ide o zodpovednosť voči rodine, manželovi,

teda eugenická selekcia. V súlade s personalistickou perspektívou ju nemožno považovať za dovolenú z dvoch dôvodov:

- lebo sa pri nej vždy dopredu počíta s možnosťou usmrtenia embrya;
- lebo sa zákrok uskutočňuje v súvislosti s mimotelovým oplodnením, ktoré je samo o sebe z morálneho hľadiska neprípustné.

Preimplantačná diagnostika predstavuje činnosť, ktorá je „vždy sama osebe nedovolená“, pretože „je včlenená do mravne chybných súvislostí: IVF – zamýšľaná selekcia“. Ved’ „ľudský život nikdy nie je obyčajným prostriedkom k akémukoľvek, čo aj najvznešenejšiemu účelu, ale je cieľom, účelom sám v sebe“ (Tamže). „V preimplantačnej, a za určitých okolností aj v prenatalnej diagnostike, dochádza k prevráteniu tohto princípu: nie je preukazovaná služba konkrétnej ľudskej bytosti“. Nedotknuteľnosť ľudskej osoby je prvotnou hodnotou, ktorá vyplýva už zo samotnej existencie človeka ako osoby. Ľudský život a status osoby sú totiž neoddeliteľné: „kde je ľudský život, tam je tiež ľudská osoba, lebo osoba je osobou, len pokiaľ je živá, a ľudský život je ľudský preto, že je životom človeka, t.j. človek pokiaľ je človekom, je zároveň i osobou“.²³

5. Dramatické prípady

Napriek doteraz povedanému môže v ojedinelých prípadoch nastať dramatický konflikt medzi životom novopočatého jedinca a prežitím matky. Teoreticky môže dôjsť k dvom konfliktom medzi životom matky a plodu:

- a) pokračovanie v tehotenstve nielenže spôsobí smrť matky, ale ani nezachráni dieťa; naopak, umelý potrat vedie k záchrane matky;
- b) pokračovanie v tehotenstve nielenže spôsobí smrť matky, pričom možno dúfať v záchranu dieťaťa.

Pokúsme sa zaujať postoj v súlade s personalistickou víziou človeka:

a) je povinnosťou lekára podporovať zdravie matky i dieťaťa a využiť všetky terapeutické prostriedky na záchranu oboch. Medzi týmito prostriedkami nejestvuje priame zabitie, ktoré nie je ani etickým, ani lekárske úkonom. Nakoľko je ľudský život transcendentnou hodnotou, nemôže byť priamo potlačený na základe žiadneho dôvodu a nemôže byť obetovaný inými ani pre záchranu niekoho. Hodnoteniami typu «život bez hodnoty», «nie plne ľudský život», «podriadená hodnota» sa otvára cesta eutanázii a podobným diskrimináciám.

b) nemožno uprednostniť záchranu života matky priamym úkonom potlačenia života dieťaťa, pretože žiaden človek nemá právo voľby v živote iného. Určite sa možno v takomto prípade pokúsiť o cisársky rez, ak je nádej na záchranu dieťaťa, v prípade zomierajúcej ženy: ak je však možné čakať až do momentu klinickej smrti, treba čakať na prirodzenú smrť matky.

Môže dôjsť k situácii, v ktorej je nutné umelo zachovať «pri živote» ženu, ktorej odumrel mozog s cieľom umožniť dosiahnuť plodu štádium vývoja, ktoré mu umožní samostatný život mimo matrice.

skôr narodeným deťom a koniec koncov tiež voči nenarodenému dieťaťu: predsa ho nemožno vydať napospas osudu života postihnutých ľudí.

²³ BENEŠ, A., *Prenatální a preimplantační diagnostika z pohledu katolické církve*, in *Scripta Bioethica*, 3/2-3 (2003), s.14-17.

3. ANTIKONCEPCIA A PRIRODZENÉ METÓDY PLÁNOVANIA RODIČOVSTVA

1. Umelá antikoncepcia, jej funkcia a účinky

Antikoncepcia (z latin. *contracepcia*= proti, počať) je snahou zabrániť možnému počatiu dieťaťa, narušením normálnej funkcie jej reprodukčného ústrojenstva. Pritom vieme, že nie je chorobou plodnosť, ale neplodnosť. Lekár, ktorý pristúpi na žiadosť ženy žiadajúcej antikoncepciu, tým porušuje Hippokratovu prísahu, že nebude škodiť svojim pacientom.

Sterilizácia je trvalé chirurgické znefunkčnenie reprodukčnej schopnosti: u žien podviazaním vajčkovodov u muža podviazaním semenovodov (vasektómia). U muža môže spôsobiť zdravotné problémy, pretože organizmus musí vstrebávať spermie, ktoré nemôže vylúčiť normálnym spôsobom. S odstupom času sa zvyšuje riziko rakoviny prostaty. Žena s podviazanými vaječníkmi môže v dôsledku toho trpieť ďalšími gynekologickými problémami. Fyzický zásah sterilizácie často spôsobuje i psychické problémy súvisiace s vedomím viny a stratou sebaúcty.

Vnútromaternicové teliesko (IUD) (z plastu, s prímiesou medi alebo progestínu) zavedené do maternicovej dutiny (na viac rokov), bráni zahniezdzeniu počateho dieťaťa v dôsledku čoho zomrie. Keďže ide o cudzie teleso (napr. DANA) umiestnené v sterilnom prostredí maternice môže spôsobiť chronický zápal a zníženú odolnosť proti infekciám, ba ojedinele až trvalú sterilitu. V USA sa už prakticky prestali telieska používať, pretože ich výrobcovia boli nútení platiť užívateľkám veľké sumy odškodného za poškodenie zdravia.

Bariérová antikoncepcia (kondóm, pesar) je použitím prekážky, ktorá zabráni spojeniu spermie a vajíčka. Do organizmu zasahuje menej, ale použitý materiál spôsobuje niektorým užívateľom alergické reakcie a znižuje pohlavné vzrušenie. Mužská bariérová antikoncepcia – prezervatív (kondom) je latexový obal, ktorý sa tesne pred pohl. stykom navlieka na pohlavný úd muža. Niektoré kondómy výrazne zlyhávajú: 13-15% žien, ktorých partneri používajú kondóm ako jedinú metódu antikoncepcie, otehotnie počas jedného roku.²⁴ Ženská bariérová antikoncepcia (diafragma), čiže priehľadná latexová membrána s plochým kovovým perom sa zavádza pred stykom priamo do pošvy

Prerušovaný styk (*coitus interruptus*). Mechanizmus účinku spočíva v tom, že muž krátko pred ejakuláciou „preruší“ priebeh pohlavného styku, a k uvoľneniu semena dochádza mimo rodidiel ženy. Prerušovaný styk narušuje spontánne vzájomné dávanie a prakticky vylučuje hlboké uspokojenie, zvlášť ženy. U dlhodobých užívateľov je možný výskyt tehotenskej hypertenzie (vysokého krv. tlaku) v nasledujúcom tehotenstve. Objavuje sa výskyt rakoviny prsníkov, keďže nedochádza k prirodzenému kontaktu ejakulátu s poševnou stenou, a tým k zapojeniu dôležitých látok ejakulátu do nervovo-hormonálnych reakcií pri pohlavnom vzrušení ženy.

Hormonálna antikoncepcia (HA) sa začala vyrábať asi v šesťdesiatych rokoch 20. storočia (objavili sa prvé tabletky). Antikoncepcná tabletky je akýkoľvek medikament využívajúci syntetické hormóny, ktorého cieľom je narušením prirodzenej plodnosti ženy zabrániť otehotneniu, alebo tehotenstvo ukončiť.

Na trhu existuje niekoľko **druhov antikoncepcných tabletiiek**, ktoré môžeme v zásade rozdeliť do dvoch skupín: kombinované antikoncepcné tabletky a tzv. „minitabletky“ obsahujúce iba progestín. Kombinované typy obsahujú dva syntetické steroidy, ktoré napodobňujú účinok prirodzených hormónov estrogénu a progesterónu. Niektoré tabletky účinkujú v „jednofázovom“ režime udržiavaním dávky hormónov na rovnakej úrovni v priebehu celého cyklu užívania. Iné pracujú dvojfázovým alebo trojfázovým spôsobom, pričom sa úroveň dávky syntetických hormónov mení 2 až 3 krát v priebehu cyklu užívania tabletky v snahe napodobniť podobné zmeny, aké prebiehajú u plodnej ženy prirodzeným spôsobom. Výlučne progestínová „minitabletka“ používa iba jeden syntetický hormón progestín - steroid s progestačným účinkom podobným účinku prirodzeného progesterónu.

Súhrnne platí, že prirodzená ženská plodnosť vyžaduje jemnú spoluprácu niekoľkých systémov a orgánov. Syntetické chemikálie v akomkoľvek type antikoncepcnej tabletky narušujú túto spoluprácu a nepriaznivo vplyvajú na jej prirodzenú plodnosť a na akékoľvek „náhodné“ počatia. **Antikoncepcná tabletky narušuje** niekoľko normálnych funkcií plodnosti, aby urobila ženu:

- 1) neschopnou počať v dôsledku dočasnej sterility alebo nepohyblivosti spermií a/alebo
- 2) neschopnou donosiť dieťa (skorý potrat).

²⁴ Jeffrey A.KELLY, Janet S.St.LAWRECE."Cautions about Condoms in Prevention of AIDS." The Lancet - Journal of the English Medical Society.7 February 1987,s.323.

ORÁLNA HA	Kombinované preparáty (obsahujú estrogénovú i progesterónovú zložku)	<ul style="list-style-type: none"> • Jednofázové obsahujú konštantnú dávku estrogénu (prírodný ethylenestradiol) i progesterónovej (progestín) zložky • Dvojfázové obsahujú nižšiu dávku progestínu pre prvú fázu cyklu (prvých 10 dní) a vyššiu pre ďalších 11 dní • Trojfázové postupne sa zvyšuje hladina progestínu, prípadne sa mení i hladina ethylestradiolu.
	Jednozložkové preparáty (len progesterónovú zložku)	“Minipilulky”
INJEKČNÁ FORMA HA	Jednozložkový preparát	Depo-Provera – účinná látka – depo medroxyprogesteron acetát spôsobuje pravidelné vyplavovanie hormónov riadiacich cyklus. Aplikuje sa v prvých 5 dňoch menštruačného cyklu. V 70% sa objavuje dlhodobá amenorhea (nedostaví sa krvácanie).
IMPLANTAČNÝ DEPOTNÝ PRÍPRAVOK	Jednozložkový preparát	Norplant – zavadza sa do ramena ženy na dobu až 5 rokov. Levonorgestrel, ktorý sa nachádza v 6 malých pružných kapsuliach (34mm) vyrobených zo silastiku (silikónový polymér) sa postupne vylučuje. U výrazne obéznych žien stúpa riziko otehotnenia v priebehu 4., 5. roku používania. Až v 80% sa objavujú nepravidelnosti cyklov.
POSTKOITÁLNA HA		Tabletky “Po” – podaním vysokej dávky hormónov a ich následný prudký pokles vyvolá odlúčenie sliznice maternice (potratový účinok). Podanie môže byť sprevádzané nauzeou (45%), zvracaním (25%), bolesťami hlavy, nepravidlosťou cyklov ... K zlyhaniu dochádza v 1,8 – 10% prípadov.

Všeobecný mechanizmus účinku dostupných hormonálnych preparátov je nasledujúci:

1. má potlačiť ovuláciu (preruší uvoľňovanie hormónov, ktoré zabezpečujú dozrievanie a uvoľnenie vajíčka),
2. zahusťuje hlien krčku maternice a tým zhoršuje pohyblivosť spermií,
3. má vplyv na zmenu sliznice maternice (endometria), v dôsledku čoho sa zabráni zahniezdenu (nadácii) embrya,
4. pôsobí aj tzv. tubárny faktor (pôsobenie hormonálnych zložiek spomalí/zrýchli pohyb vlások vo vajcovode a embryo sa dostane buď príliš pomaly alebo rýchlo do maternice, kde kvôli ovplyvneniu rýchlosti jeho cesty podlieha nedostatočnému vývoju a nárastu sliznice a umiera).²⁵

Teoreticky dosahuje **efektívnosť antikoncepcnej tabletky** 99 %, v praxi je však táto hodnota omnoho nižšia. V prvom roku užívania antikoncepcnej tabletky zažije skúsenosť neplánovaného tehotenstva 1,9% až 18,1% žien.²⁶

Neočakávané tehotenstvá počas užívania antikoncepcných tabletiiek spôsobuje množstvo faktorov. Vzájomná interakcia antikoncepcie a iných liekov môže byť významná najmä pri všeobecne používanej tabletke s „nízkou dávkou“, kde malé zmeny hormonálnych úrovní v krvi môžu zapríčiniť častejšie ovulácie a následne neplánované tehotenstvá. Ďalším faktorom vplývajúcim na podiel tehotenstiev pri užívaní antikoncepcných tabletiiek je nedodržanie návodov, niekedy následkom nedostatočnej motivácie najmä u mladých žien vo veku 15-24 rokov.

Treba pripomenúť, že ovulácia sa uskutoční u 2% až 10% cyklov žien užívajúcich antikoncepcné tabletky.²⁷ Ak na celom svete užíva 60 miliónov žien antikoncepcné tabletky s nízkou dávkou hormónov,

²⁵ HATCHER RA, GUEST F, STEWART F, 4 others (1988). Hormonal Overview. *Contraceptive Technology* (14th ed) New York:Irvington Publishers 191-192.

²⁶ HARLAP, S., KOST, K., FORREST, JD. (1991). Preventing Pregnancy, Protecting Health. New York: The Alan Guttmacher Institute, 36-37.

²⁷ EHMANN, R (Sept 1990). Problems in family planning. Report delivered at the International Congress of the World Federation of Doctors Who Respect Human Life. Dresden, Germany; HATCHER, RA (1988). 191-192; KILLICK, S, EYONG E, ELSTEIN, M (Sept 1987). Ovarian follicular development in oral contraceptive cycles. *Fertil Steril* 48 (3), 409-413; EDGREN, RA, Sturtevant, FM (Aug 1976). Potencies of oral contraceptives. *Am J Ob Gyn* 125 (8), 1030; We are close to lowest steroid dosage in the Pill (Nov 26-30 1984). *News and Views*. Excerpts from the second annual meeting of the Society for the Advancement of Contraception, Jakarta; edit Korteling W. Organon International. West Orange, NJ (U.S.); VAN DER VANGE, N (1988). Ovarian activity during low dose oral contraceptives. *Contemporary Obstetrics and Gynecology*. Edit Chamberlin G. London: Butterworths, 315-326; PEEL, J, POTTS, M (1969). *Textbook of Contraceptive Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 99.

nastane 1.2 až 6 miliónov ovulácií v priebehu jedného cyklu. Tento prípad známy ako prelomová ovulácia (*breakthrough ovulation*) sa vyskytuje ešte viac v prípade výlučne progestínovej antikoncepcnej tabletky.

Ak antikoncepcná tabletky nezabráni ovulácii, vstúpia do hry ďalšie mechanizmy. Zhustený cervikálny hlien môže spermiam sťažovať dosiahnutie vajíčka, ak však dôjde k jeho oplodneniu, vzniká nový život. Hormóny spomaľujú postup novopočatého života cez vajíčkovody a embryo môže tak veľmi zostarnúť, že nebude schopné života keď dosiahne maternicu.

Ak je embryo po dosiahnutí maternice ešte stále životaschopné, podvýživa maternicovej výstelky zapríčinená antikoncepcnou tabletou zabráni jeho zahniezdeniu. Embryo zomiera a jeho zvyšky sa vyplavujú pri najbližšom krvácaní. Z povedaného vyplýva, že **antikoncepcná tabletky môže zapríčiniť skorý potrat**. Zabránenie prenosu novopočatého života v jeho embryonálnej fáze do maternice a zabránenie jeho zahniezdeniu v stene maternice sú „potratové“ vlastnosti antikoncepcnej tabletky. Pro-abortívne orientované organizácie a ich právnici bez váhania uznávajú potencionálne schopnosti antikoncepcných tabletiiek zapríčiniť skoré potraty. Výrobcov antikoncepcných tabletiiek (ktorým ide hlavne o zisk) a mnohých zdravotníkov zaujímajú hlavne vedľajšie účinky antikoncepcie, jej efektívnosť v prevencii tehotenstiev a menej ich už zaujíma, ako táto droga túto efektívnosť dosahuje.

Dôvody prečo je antikoncepcia eticky neprijateľná:

-- **antikoncepcia oddeluje oddeluje plodivý aspekt od spojivého aspektu.** Pohlavný styk má byť vyjadrením úplného sebadarovania tak v telesnej rovine ako aj v duchovnej rovine: preto je vyhradený len pre manželstvo, ktoré je bezvýhradným a nerozlučiteľným zväzkom muža a ženy. Pohlavný styk má plodivú funkciu (*pár má byť vždy otvorený voči možnosti odovzdania nového života, aj keď vieme, že v neplodnom období cyklu ženy alebo z dôvodu veku, k otehotneniu nedôjde*) a spojivú funkciu (*tento aspekt manželského styku slúži k pevnejšiemu zjednoteniu manželov, ktorí tvoria jedno telo a vzájomne sa obdarovávajú láskou*). Nemorálne je preto každé oddelenie plodivého a spojivého aspektu (dochádza k nemu nielen pri antikoncepcii, ale aj pri prerušovanom styku). Inak povedané, každý pohlavný styk má zahŕňať spojivý aspekt (prejav lásky a zjednotenia) a plodivý aspekt (otvorenosť voči životu). „Celý sa Ti dávam a teším sa, že naším vzájomným sebadarovaním môžeme počať nový život“. Nemožno sa úplne darovať manželskému partnerovi (altruizmus) a zároveň byť uzavretý voči životu (egoizmus).

-- **antikoncepcia narúša ľudskú prirodzenosť.** Muži sú stvorení s priebežnou plodnosťou a ženy s plodnosťou cyklickou, v ktorej sa striedajú plodné a neplodné obdobia. Antikoncepciou sa človek snaží manipulovať s ľudskou prirodzenosťou a umelým spôsobom kontrolovať plodnosť, ktorú chce „vypínať“ a „zapínať“ podľa ľubovôle. Odmietaním daru plodnosti človek v podstate odmieta Boha, ktorý je autorom ľudskej prirodzenosti. ho stvoril neobmedzené pohlavné uspokojenie bez zodpovednosti, alebo pohodlný život bez výdavkov a starostí s deťmi.

-- **antikoncepcia je nepriateľská k deťom.** Zmyslom antikoncepcie je dosiahnuť sexuálny zážitok, pohlavné uspokojenie, zo súčasným vylúčením možnosti počať deti. Ak metóda zlyhá a predsa bolo dieťa počaté, majú rodičia zlosť a často sa ho chcú zbaviť potratom, aby „napravili“ chybu. Antikoncepcia tak podporuje potratovú mentalitu. V krajinách, kde bola legalizovaná antikoncepcia, nasledujú potraty.

-- **antikoncepcia je perverzná.** Podľa S.Freuda: „Perverzný je každý pohlavný styk, pri ktorom je výslovne vylúčené počatie.“ Počatie detí je prirodzeným účelom pohlavného styku, nutným pre zachovanie ľudstva. Úmyselne vylúčiť možnosť počatia znamená zneuctiť jeden aspekt pohlavného aktu.

-- **antikoncepcia rozbíja manželskú lásku.** Pohlavný styk má byť úkonom lásky, v ktorom sa manželia jedinečným spôsobom otvárajú jeden druhému a navzájom sa dávajú v najúplnejšom výraze dôvery, prijatia a lásky, akého je len človek schopný. Ich intímne spojenia má vyjadrovať a obnovovať vzájomný sľub celoživotného záväzku – manželskú zmluvu. Antikoncepcia vnáša do pohlavného úkonu prvok odmietania, odmietania plodnosti toho druhého. Antikoncepciou hovoria manželia: „chcem ti zostať verný v šťastí, ale nie v nešťastí, ktoré vidím v možnosti tehotenstva.“ Antikoncepcia znamená vzájomné odmietanie kvôli rozkoši, aj keď si to manželia neuvedomujú a nie je to ich úmyslom. Antikoncepcia odstraňuje potrebu sebaovládania, čím podporuje rast žiadostivosti, ktorá vyháňa lásku a oslabuje vzťah manželov. „Antikoncepcia ničí lásku“ (matka Tereza). Krajiny, v ktorých sa bežne používa antikoncepcia, majú rozvodovosť 30-50%.

-- **antikoncepcia škodí spoločnosti.** Vyššie uvedené dôsledky majú široký dopad nielen na jednotlivcov, ale na celú spoločnosť. Keď sa zdá, že nehrozí „ne bezpečie“ počatia, vzrastá pokušenie k pohlavnému styku v situáciách, v ktorých by bolo počatie dieťaťa nezodpovedné, t.j. mimo manželstva. Výsledkom je rozšírená promiskuita, ktorá má za následok zvýšený výskyt pohlavných chorôb. Vylúčenie plodivého prvku z pohlavného spojenia vedie k prijímaniu iných sterilných sexuálnych aktivít, ako je napr. homosexualita.

– **antikoncepcia je proti ekológii.** Nie je možné spojiť používanie HA s ekologickými snahami a starostlivosťou o naše životné prostredie. Ľudia sa boja nielen znečistenia svojho okolia, ale aj znečistenia svojho tela. Preto je v civilizovanej spoločnosti tak veľký záujem o prírodné produkty, ktoré nie sú chemicky konzervované. V prípade používania HA sa ale takouto „chemickou konzervou“ stáva každá žena. Telo ženy

užívajúcej tabletku vylučuje pri správnej farmakológii jednotlivých syntetík zhruba 3% hormonálnych látok v nezmenenej podobe. Tieto syntetické látky sa vracajú do potravinového reťazca.

Netreba zabúdať ani na **vedľajšie účinky antikoncepcnej tabletky**, o ktorých sa zvyčajne nehovorí. Vedľ všetky medikamenty, vrátane všetkých typov antikoncepcných tabletiiek, majú potenciálne vedľajšie účinky. Päťdesiat percent žien užívajúcich antikoncepcné tabletky skončí s ich užívaním v priebehu prvého roka z dôvodov vedľajších účinkov, vývoja ľahkých ochorení prsníka alebo nejakej abnormality pohlavných orgánov. Štúdie o HA tieto ženy opomínajú, čoho výsledkom je nevyvážený obraz iba tých najzdravších žien, ktoré HA znášajú.⁵⁶ Tento obraz sa potom porovnáva s bežnou populáciou žien, ktoré sú tehotné. Skutočnosťou je, že v USA používa antikoncepcné tabletky 13,8 milióna žien a v celom svete ich je 60 miliónov (konzervatívne údaje).²⁸ Na 100000 žien vo veku 15-44 rokov pripadá 7,9 úmrtí, ktoré súvisia s antikoncepcnými tabletkami.²⁹ Z toho je možné vypočítať, že len v samotných USA je **každý rok viac než 1090 úmrtí** zapríčinených iba následkom užívania antikoncepcných tabletiiek.

Existuje celý zoznam rizík od celkom vážnych až fatálnych, až po menšie až bezvýznamné, ktoré sa prejavajú v závislosti od dávkovania a citlivosti organizmu u jednotlivých žien užívajúcich antikoncepcné tabletky: nezažije ich každá žena, ale riziko tu stále existuje.³⁰ Príčinou vedľajších účinkov sú syntetické estrogény kombinovanej antikoncepcnej tabletky, iné zapríčiňuje progestín, ako rizikový faktor vo výlučne progestínovej tabletke (Norplant).

Krvné zrazeniny. Pri porovnávaní užívateľiek HA s nízkymi úrovňami hormónov s neužívateľkami štúdie udávajú asi dvojnásobné zvýšenie nebezpečenstva fatálneho srdcového infarktu.³¹ Podobne sa zvyšuje nebezpečenstvo fatálnej mozgovej mŕtvice asi 1,4 krát, ak porovnáme užívateľky a neužívateľky. U fajčiarok sa nebezpečenstvo fatálnej srdcovej porážky zvyšuje 12 krát a nebezpečenstvo krvácania do mozgu 3,1 krát.³²

Vysoký krvný tlak. U žien užívajúcich HA možno pozorovať vysoký krvný tlak a zmeny v mechanizme zrážanlivosti krvi.³³ Môže to viesť k 3 až 11-násobnému zvýšeniu rizika vytvárania krvných zrazenín pri porovnaní užívateľiek tabletiiek s neužívateľkami. Riziko je mimoriadne vysoké pre fajčiace ženy a/alebo ženy staršie ako 35 rokov.³⁴

Rakovina prsníka sa opakovane dáva do súvisu s používaním HA.³⁵ Vedecká štúdia potvrdila, že švédske ženy užívajúce antikoncepcné tabletky v 60-tych rokoch (ešte ako dievčatá) sa v porovnaní s neužívateľkami tabletiiek vystavujú päťnásobnému zvýšeniu výskytu rakoviny prsníka.³⁶ Ženám užívajúcim antikoncepcné tabletky sa môže zvýšiť citlivosť pŕs na dotyk (breast tenderness), môže sa zväčšiť ich veľkosť, alebo môže nastať sekrecia mlieka. Lekári by nemali predpisovať antikoncepcné tabletky ženám "o ktorých sa vie, alebo je u nich podozrenie, že majú rakovinu prsníka".³⁷

Rakovina krčka maternice. Medzi užívateľkami HA narastá rakovina a dysplázia krčka maternice.³⁸ Medzi ďalšie faktory, ktoré majú vplyv na abnormality krčka maternice patrí dĺžka užívania antikoncepcných tabletiiek, množstvo

²⁸ HATCHER, RA (1990). 228.

²⁹ HARLAP, S (1991). 98-99.

³⁰ Oral Contraceptives (Nov 1989 insert). Edit Olin BR. Facts and Comparisons. St. Louis: Walters Kluwer Co., 107c-108; Ortho-Novum (1993). *Physicians' Desk Reference*, 1723-1730.

³¹ THOROGOOD, M, MANN, J, MURPHY, M, VESSEY, M (1991). Is oral contraceptive use still associated with an increased risk of fatal myocardial infarction? Report of a case-control study. *Br J Ob Gyn* 98, 1245-1253.

³² THOROGOOD, M, VESSEY, M (1990). An epidemiologic survey of cardiovascular disease in women taking oral contraceptives. *Am J Obstet Gynecol* 163 (1) pt 2, 274-281.

³³ STAMPFER, MJ, WILLETT, WC, COLDITZ, GA, SPEIZER, FE, HENNEKENS, CH (1990). Past use of oral contraceptives and cardiovascular disease: A meta-analysis in the context of the Nurses' Health Study. *Am J Obstet Gynecol* 163 (1) pt 1, 285-291.

³⁴ DEMULEN (1993). *Physicians' Desk Reference*, 2254.

³⁵ OLSSON, H, RANSTAM, J, BALDETORP, B and 4 others (1991). Proliferation and DNA ploidy in malignant breast tumors in relation to early oral contraceptive use and early abortions. *Cancer* 67 (5), 1285-1290; U.K. National Case-Control Study Group (1989). Oral contraceptive use and breast cancer in young women. *Lancet* 1 (8645), 973-982; MEIRIK, O, LUND, E, ADAMI, H and 3 others (1986). Oral contraceptive use and breast cancer in young women. *Lancet* 2 (8508), 650-653; RUSHTON, L, JONES, D (1992). Oral contraceptive use and breast cancer risk: a meta-analysis of variations with age at diagnosis, parity and total duration of oral contraceptive use. *Br J Obstet Gynecol* 99, 239-46; MILLER, DR, ROSENBERG, L, KAUFMAN, DW and 3 others (1989). Breast cancer before age 45 and oral contraceptive use: New Findings. *Am J Epidemiol* 129 (2), 269-280; PIKE, MC, HENDERSON, BF, RAILO, MD., DUKE, A, ROY, S. (1983). Breast cancer in young women and use of oral contraceptives. Possible modifying effect of formulation and age at use. *Lancet* 2 (8356), 926-930; STADEL, BV, LAI, S, SCHLESSELMAN, JJ, MURRAY, P (1988). Oral contraceptives and premenopausal breast cancer in nulliparous women. *Contraception* 38 (3), 287-299; KAY, CR, HANNAFORD, PC (1988). Breast cancer and the Pill - A further report from the Royal College of General Practitioners & oral contraception study. *Br J Cancer* 58, 675-680.

³⁶ OLSSON, H, BORG, A, FERNO, M, MOLLER, TR, RANSTAM, J. (1991). Early oral contraceptive use and premenopausal breast cancer - A review of studies performed in Southern Sweden. *Cancer Detect Prev* 15 (4), 265-271.

³⁷ Oral Contraceptives (Nov 1989 insert). Facts and Comparisons. 107c.

³⁸ Oral Contraceptives in the 1980s (May-June 1982). Population Reports. Baltimore: Johns Hopkins University, Series A(6), A-203; HUME, K (1985). The pill and cancer. *Linacre Quarterly* 52 (4), 306-311; ROY, S, BERNSTEIN, L, STANCZYK, FZ (1988). Analysis of oral contraceptive risks. *Female contraception* eds: Runnebaum B, Rabe T, Kiesel L. Berlin-Heidelberg: Springer-Verlag 29-30; HATCHER, RA, STEWART, F, TRUSSELL, J and 4 others

sexuálnych partnerov s ktorými sa žena stýkala, v akom veku sa začala pohlavne stýkať, fajčenie, hygiena sexuálnych partnerov. V dôsledku pôsobenia týchto niekoľkých faktorov môže byť vzťah medzi antikoncepčnými tabletkami a rakovinou krčka maternice zastretý. Niet však pochyb, že následkom propagácie antikoncepčnej tabletky došlo k včasným pohlavným stykom, ktoré môžu byť bezprostrednejšou príčinou rakoviny krčka maternice.

Rakovina vaječníkov a sliznice maternice (endometria). Zdá sa, že tento zriedkavý druh rakoviny sa u (50-60 ročných) žien, ktoré užívajú/li antikoncepčné tabletky vyskytuje zriedkavejšie. Na štúdium tohto problému je potrebný dlhší čas a tento nepatrný ochranný účinok sotva môže byť dôvodom na používanie antikoncepčných tabletky s rizikom množstva iných vedľajších účinkov.

Nádory pečene. S rozšírením používania HA vzrástol výskyt nádorov pečene u mladších žien (15 až 40 rokov). Štúdia American College of Surgeons' Commission on Cancer (komisia lekárov so zameraním na rakovinu) zistila „veľkú špičku vo vekovej kategórii 26 až 30 rokov, ktorá korešponduje so zvýšeným užívaním orálnej antikoncepcie v tomto veku.“³⁹ Rakovina pečene u žien užívajúcich antikoncepčné tabletky sa obyčajne spája so ženami po tridsiatke, ktoré ich používali dlhšie než 4 roky, ale uvádzajú sa prípady rakoviny pečene aj u mladších žien.⁴⁰

Iné druhy rakoviny. U žien užívajúcich HA sa zistil zvýšený výskyt rakoviny kože (melanóm). Prírodné sa vyskytujúci estrogén sa podieľa na udržiavaní zdravého kožného tkaniva. Je celkom odôvodnené domnievať sa, že vystavenie sa nadmernému syntetickému estrogénu v antikoncepčnej tabletke zvyšuje nebezpečenstvo tohto typu rakoviny.⁴¹

Nepriavidelnosti cyklu. Ženy užívajúce HA mávajú krvácanie alebo krvné špinenie (spotting) v prostriedku cyklu, zmeny v jeho priebehu a dokonca aj stratu menštruácie. U niektorých žien sa uvádza, že ich bolestivá menštruácia (dysmenorea) sa zhoršila napriek tomu, že mnohé ženy užívajú tieto hormóny s úmyslom odstrániť tento problém.⁴² Hoci niektoré ženy dostávajú HA kvôli nepravidelným cyklom, tieto nijako neriešia problém zapríčínujúci túto nepravidelnosť.

Iné vedľajšie účinky. Vo všeobecnosti sa vyskytujú nasledovné nepriaznivé účinky: bolesti hlavy, migrény, mentálna depresia (dokonca až po samovraždu a/alebo samovražedné sklony), zníženie alebo strata sexuálnej túžby, brušné kŕče, plynatosť, zvýšenie alebo strata telesnej hmotnosti, zadržiavanie vody v tele (water retention); nevoľnosť a zvracanie (asi 10% užívateľiek); symptómy predmenštruačného syndrómu, vaginitída (zápal pošvy) a vaginálne infekcie, zmeny vo videní (dočasné, alebo trvalé oslepnutie a netolerantnosť voči kontaktným šošovkám); choroby žľáz a dočasná, alebo trvalá neplodnosť po prerušení užívania antikoncepčných tabletky u žien s predchádzajúcimi nepravidelnosťami menštruačného cyklu, alebo ak začali s ich užívaním pred dosiahnutím dospelosti. Niektoré z príznakov, ako napríklad migrénové bolesti hlavy, kontraindikujú užívanie antikoncepčných tabletky kvôli komplikáciám ohrozujúcim život.

2. Prirodzené a zodpovedné plánovanie rodičovstva

Kresťanský pohľad na umelú antikoncepciu je negatívny: **umelá antikoncepcia je neetická.**⁴³ Umelé formy regulácie počatia dnes neodmieta len katolícka cirkev, ale aj časť pravoslávnych cirkví, mnohé evanjelické protestantské cirkvi a ortodoxní židia, moslimovia. Zdravý rozum i katolícke učenie hovorí:

1) Rodičia majú po rozumnom zvážení slobodne rozhodnúť o počte a čase (splodenia) svojich detí. „To, čo Cirkev nazýva *zodpovedné rodičovstvo* nie je otázkou neobmedzenej prokreácie alebo nedostatku vedomia o význame výchovy detí, ale možnosť daná páru používať nezrušiteľnú slobodu múdro a zodpovedne, berúc do úvahy sociálnu a demografickú realitu, rovnako ako vlastnú situáciu a oprávnené túžby vo svetle objektívnych morálnych kritérií“.⁴⁴

2) Odmietanie dieťaťa zo sebeckých dôvodov a bez vážneho dôvodu je neetické.

3) Dočasná zdržanlivosť patrí k ľudskému i manželskému životu: sebaovládanie je fyzicky i duševne obohacujúce.

(1990). The pill: Combined oral contraceptives. *Contraceptive Technology* New York: Irvington Publishers, 243-244; SCHLESSELMAN, JJ (1989). Cancer of the breast and reproductive tract in relation to use of oral contraceptives. *Contraception* 40 (1), 20-25.

³⁹ HUME, K (1985). 305-306.

⁴⁰ Roy S (1988). 30-31; Oral contraceptives in the 1980s (May-June 1982). *Population Reports*. A-204; Oral contraceptives (November 1989 insert). *Facts and Comparisons*.107e; LAVECCHIA, C, FRANCESCHI, S, BRUZZI, P, PARAZZINI, F, BOYLE, P (1990). The relationship between oral contraception use, cancer and vascular disease. *Drug Safety* 5 (6), 436-446.

⁴¹ HATCHER, RA (1990). 244; HOLLY, EA, WEISS, NS, LIFF, JM (1983). Cutaneous melanoma in relation to exogenous hormones and reproductive factors. *J Natl Cancer Inst* 70, 827; BERAL, V, EVANS, S, SHAW, H, MILTON, G. (1984). Oral contraceptive use and malignant melanoma in Australia..

⁴² Oral Contraceptives (Nov 1989 insert). *Facts and Comparisons*. 108.

⁴³ PAVOL VI., Humanae vitae 14, JÁNA PAVOL II., Familiaris consortio 32, List rodinám 12.

⁴⁴ JÁN PAVOL II., *Posolstvo Medzinárodnej konferencii o Populácii a rozvoji* (18.3.1994), in *L'Osservatore Romano* (19.3.1994), s.7.

4) Východisko pre manželov, ktorí z rozumného dôvodu krátkodobo alebo trvale nemôžu mať dieťa nemožno nikdy hľadať v antikoncepcii, čo by znamenalo znamenalo súhlas s morálnym zlyhaním, s prípadným potratom a/alebo s ohrozením zdravia.

5) Etickým riešením je prirodzené plánovanie rodičovstva na základe spravodlivého dôvodu.

Alternatívu voči používaniu antikoncepcnej tabletky predstavuje prirodzené plánovanie rodičovstva (PPR), ktoré je **bezpečné, zdravé a efektívne a zároveň aj lacné**. Zatiaľ čo u HA rozhoduje niekto iný (lekár) za ženu v tak intímnej oblasti, akou je pohlavný život a plánovanie rodiny, pri prirodzených metódach berie žena a muž plnú zodpovednosť za svoje sexuálne správanie na seba a tak sa stávajú skutočne dospelými a slobodnými.

Vieme, že prirodzený cyklus ženy je rozdelený na tzv. plodné dni (uprostred cyklu, maximálne 8 dní), keď možno otehotnieť, a na tzv. neplodné dni, keď prakticky nemožno otehotnieť. Žena sleduje a zaznamenáva zmeny svojej bazálnej telesnej teploty, normálne vylučovanie cervikálneho hlienu (hlienu krčka maternice) a ak si to želá, aj fyzické zmeny samotného cervixu. Porovnáva navzájom a vyhodnocuje tieto príznaky, aby mohla deň za dňom sledovať prirodzený priebeh svojho plodného cyklu. **Žiadne medikamenty, žiadne pomôcky, žiadne chirurgické zákroky, žiadne ohrozenie alebo smrť, žiadne vedľajšie účinky, žiadne chemické potraty!**

Delenie prirodzených metód plánovania rodičovstva:

1. Kalendárna metóda - Ogino-Knausova. Komplikovaná metóda počítania plodných dní, bola vyvinutá v roku 1925 Rakúšanom H. Hubertom Knausom a jeho japonským kolegom Kyusakom Oginom. Aby sa mohla táto metóda použiť, žena musí mať zaznačený svoj menštruačný rytmus minimálne za posledných šesť, resp. dvanásť mesiacov. A aj potom je táto metóda účinná len vtedy, ak sú cykly pravidelné a ak sú rešpektované dlhé obdobia sexuálnej abstinencie. Dnes sa už prakticky nepoužíva pre jej nízku spoľahlivosť.

2. Billingsova ovulačná metóda vychádza z pozorovania cervikálneho hlienu (hlienu vylučovaného počas cyklu maternicovým krčkom), a získané údaje sa zaznamenávajú do tabuľky

3. Symptotermálna metóda je v súčasnosti najmodernejšou metódou PPR, vypracovanou v SRN. Je založená na sledovaní bazálnej telesnej teploty (BTT) a niektorého z príznakov plodnosti – hlienu produkovaného maternicovým hrdlom, príp. čípku (krčku, cervix). Počas menštruačného cyklu žena zbiera tieto informácie, a zároveň vyhodnocuje podľa pravidiel tejto metódy. Takto dokáže na vlastnom menštruačnom cykle rozlíšiť plodné a neplodné obdobie.

4. Teplotná metóda sleduje zmeny BTT. Vyhodnocovanie priebehu BTT je rovnaké ako pri symptotermálnej metóde, ale vzhľadom k tomu, že sa jedná o metódu bez možnosti dvojitej kontroly, plodné obdobie trvá po celý deň, v ktorom došlo k potvrdeniu vzostupu BTT. Táto metóda však nie je vhodná pre ženy s nepravidelným cyklom.

Na otázku či PPR funguje naozaj, treba odpovedať jednoznačne áno. Manželské páry môžu pri používaní PPR dosiahnuť 99% efektívnosť, keď sa naučia metódu, správne vyhodnocujú príznaky plodnosti a dodržiavajú pravidlá.⁴⁵ Páry, ktoré sa rozhodnú riadiť touto metódou získajú jedno pozitívne dobrodenie - potenciál pre *zdravšie manželstvo* - na psychologickú, telesnú i duševnú úroveň.⁴⁶ Prirodzené metódy prinášajú so sebou značné duchovné hodnoty, ktoré obohacujú vzájomný vzťah oboch manželov (sebepoznanie, schopnosť obiet pre druhého, rozvíjanie nepohlavných spôsobov prejavov lásky k partnerovi, schopnosť hovoriť spolu o intímnych záležitostiach spoločného života, budovanie manželského vzťahu, kladný vzťah k deťom, prehlbovanie chápania vzájomnej úcty voči partnerovi a schopnosť prijímať ho v celej jeho osobnosti – s jeho plodnosťou, cyklom i zdravotným stavom).

Spoľahlivosť jednotlivých metód regulácie pôrodnosti sa porovnáva pomocou tehotenského indexu (Pearlov index). Tento ukazateľ udáva, u koľkých žien v priemere príde k neplánovanému počatiu, ak určitú metódu praktikuje 100 žien počas jedného roka. Vzorec pre výpočet tohto indexu u antikoncepcných metód je nasledujúci:

$(\text{počet tehotenstiev} \times 1200) / (\text{počet cyklov}) = \text{miera za 100 ženských rokov.}$

Jeden ženský rok znamená, že sa v priebehu jedného kalendárneho roka pravidelne pohlavne stýkalo 100 nesterilných párov a snažilo sa konkrétnym spôsobom predchádzať počatiu.

⁴⁵ WADE ME, MCCARTHY P, BRAUNSTEIN GD and 5 others (1981). A randomized prospective study of the use-effectiveness of two methods of natural family planning. *Am J Obstet Gynecol* 141 (4) 368-376.

⁴⁶ KIPPLEY, J KIPPLEY, S (1991). *The Art of Natural Family Planning*. (3rd ed, 5th print) Cincinnati: Couple to Couple League 59-74; TORTORICI, J (1979). Conception regulation, self-esteem, marital satisfaction among Catholic couples: Michigan State University study. *Int Rev NFP* III(3) 191-205.

Účinnosť umelej antikoncepcie	
	Pearlov Index
Tabletka s estrogénom i progesterónom	0,07 - 0,5
Minipilulka (len progesterón)	1,5 - 3,0
Špirála	1,5 - 4,0
Diafragma	14 - 15
Spermicídy	25 - 30
Diafragma + spermicídy	8 - 10
Coitus interruptus	10 - 15
Profilattico	3 - 10
Tabletka "deň po" (len estrogén)	0,07
Tabletka "deň po" (len progesterón)	2 - 3

Účinnosť prirodzených metód	
	Pearlov Index
Ogino-Knausova metóda	6 - 14
Teplotná metóda	0,5 - 1,3
Symptotermálna metóda	0,7
Billingsova ovulačná metóda	0 - 2,2

Niektoré z ďalších výhod PPR:

- je bezpečné, pretože nevyžaduje žiadny zásah do zdravo pracujúceho organizmu, len pozorovanie,
- nielenže neprináša zdravotné riziká, ale žena, ktorá pozoruje svoj cyklus, si skôr všimne nezdravé príznaky, o ktorých môže, informovať svojho lekára. Jej symptotermálne pozorovanie môže tiež pomôcť pri stanovení diagnózy,
- neškodí nijako dieťaťu, ktoré môže byť v dobe používania PPR počaté,
- zdravý pár, ktorý sa naučil metódu, pochopil svoju plodnosť a je v otázke regulácie počatia nezávislý na lekároch,
- spoločné hodnotenie záznamov pomáha v komunikácii o intímnych otázkach, ktorá môže byť i v manželstve ťažká,
- vzájomná úcta a skúsenosť s periodickou zdržanlivosťou pomáhajú prehlbovať manželský vzťah,
- pretože celistvosť manželského styku zostáva zachovaná, môže plniť svoju funkciu pri budovaní manželstva tým, že vyjadruje vzájomnú lásku a kde je treba, zmierenie,
- manželia, ktorí sa sami naučili pohlavnému sebaovládaniu, majú pevnejšiu pozíciu, keď odporúčajú predmanželskú čistotu, svojim dospelujúcim deťom.

4. TECHNIKY UMELÉHO OPLODNNENIA

1. Základné rozlišovania

Splodit' (prokreovať) znamená priviesť na svet nového ľudského jedinca osobným úkonom manželskej dvojice. Etický problém, ktorý treba objasniť v súvislosti s plodením, je nasledujúci: Do akej miery má medicínsky zásah charakter terapeutickkej pomoci alebo sa stane náhradným a manipulujúcim úkonom? Ide o podstatný bod súčasných vedeckých a technických aplikácií človeka, ktoré chcú liečiť sterilitu párov.

Z technického i etického hľadiska treba rozlišovať medzi homogénnym a heterogénnym umelým oplodnením. Umelé homogénne oplodnenie označuje techniky smerujúce k ľudskému počatiu za použitia pohlavných buniek manželov, pričom rozoznávame dva typy:

- homogénne oplodnenie *in vitro* s embryom-transfer, pri ktorom sa pohlavné bunky stretnú mimo tela (mimotelové oplodnenie);⁴⁷
- homogénne oplodnenie (umelá inseminácia), pri ktorom sa prv získaná manželova pohlavná bunka (spermia) vsadí priamo do pohlavných orgánov matky a v nich sa spojí s vajíčkovou bunkou (vnútrotelové oplodnenie).

Umelé heterogénne oplodnenie označuje techniky smerujúce k ľudskému počatiu za použitia pohlavných buniek pochádzajúcich aspoň od jedného mimomanželského darcu. Môže sa uskutočniť vnútrotelovou formou (heterogénne umelé oplodnenie) alebo mimotelovou formou (heterogénne oplodnenie *in vitro* s embryom-transfer).

V prípade umelého oplodnenia *in vitro* sa otvorila možnosť priameho presunutia embrya do pohlavných orgánov matky alebo môže byť použitá náhradná matka (*surrogate mother*). Okrem toho sa používajú tzv. *banky* zmrazených spermií alebo embryí. Najnovšie sa zaviedla nová technika umelého oplodnenia s vnútrotelovým spojením pohlavných buniek, pri ktorej pohlavné bunky sú oddelené vo Fallopiovej tube.

2. Lekárske indikácie, techniky a výsledky umelého vnútrotelového oplodnenia

Umelé homogénne oplodnenie je medicínsky indikované pri niektorých formách ženskej a mužskej sterility a pri preselekcii pohlavia s cieľom napr. vylúčiť prenos genetických chorôb viazaných na pohlavie. Prv než by sa použilo umelé oplodnenie, treba zvážiť možnosť lekárskeho zásahu smerujúceho k odstráneniu príčin neplodnosti.

V prípade umelého heterogénneho oplodnenia medicínske indikácie sa týkajú nefunkčnosti mužských pohlavných orgánov alebo prevencie sexuálne prenosných chorôb (AIDS, genetické choroby). Percentuálna úspešnosť umelého oplodnenia s heterogénnym semenom je značne vyššia. Problematická je kvalita darcu (farba pleti, zdravotný a osobnostný profil).

Je zrejmé, že existujú aj lekárske kontraindikácie pre umelé oplodnenie, napr. príliš vysoký vek, niektoré choroby.

Odber mužského semena sa môže uskutočniť tesne pred presunom do ženských pohlavných orgánov (čerstvé semeno) alebo sa použije rozmrazené semeno, ktoré sa odobralo a zmrazilo dávnejšie.

Pokiaľ ide o spôsob odberu semena, rozlišujeme odber v spojitosti s pohlavným stykom (prerušovaný styk, použitie kondómu), po pohlavnom styku (deravý kondóm, odber z vagíny, z močovej trubice) alebo oddelene od pohlavného styku (masturbácia, odber z močovej trubice po nedobrovoľnej polúcii, elektroejakulácia, biopsia testikul atď.). Zdá sa, že kvalitnejšie a schopnejšie je ejakulované semeno.

Odobraté semeno je presunuté do ženských pohlavných orgánov v momente menštruačného cyklu, ktorý je najbližší spontánnej alebo hormónmi vzbudenej ovulácii. Spermie môžu byť prenesené a vložené jednotlivo alebo súčasne na rozličné miesta pohlavných orgánov podľa typu zdravotnej prekážky, ktorá sa chce prekonať.

Úspech umelého homogénneho oplodnenia závisí od použitej techniky a od indikácií. Najlepšie výsledky sa dosahujú u dvojíc, v ktorých manžel má normálne semeno. Priemerne sa dosiahne tehotenstvo v 25 % prípadov. V prípade umelého heterogénneho oplodnenia sa percento detí narodených v jednom cykle terapie pohybuje od 10 % (zmrazené semeno) do 20% (čerstvé semeno).

3. Etické hodnotenie vnútrotelového umelého oplodnenia

Prv než by sme sa vyjadrili k morálnemu hodnoteniu umelého oplodnenia (týkajúceho sa cieľu a použitých metód, techník), je nutné situovať tento problém do širšieho kontextu ľudského plodenia.

U ľudskej osoby rozoznávame 3 roviny činnosti:

⁴⁷ *In vitro* znamená spojenie pohlavných buniek v laboratórnych podmienkach, v skúmavke, v banke.

- biologická, ktorá sa týka funkcií organického života (trávenie, látkové výmena atď.);
- produktívna, ktorá vychádza z osoby a týka sa vecí (výroba, technika);
- osobná, ktorá zahŕňa vyjadrenie osoby a vzťah ducha a ega prostredníctvom telesných znakov a reči tela.

Plodenie je osobným úkonom, tzn., že aby bolo plodenie ľudským úkonom, musí slobodne ovplyvniť a zodpovedne zaangažovať výlučným spôsobom totalitu osôb manželov. Plodenie je výlučná, podstatná a osobná úloha manželov, ktorí sú povolani mať na nej účasť úplným darom svojho osobného bytia: tela, srdca a ducha. Oddelovať v plodení biologickú zložku od afektívnej a duchovnej znamená produkovať neprirodzené rozdelenie v osobe a v sexuálnom úkone, znamená oddelovať život od lásky. Nejestvuje totiž ľudské a osobné prežívanie sexuality, ktoré by nezaangažovalo telo, psychiku (srdce) a ducha, nakoľko len tam, kde má účasť telo, psychika a duch je ľudská osoba. Správny a morálne dovolený pohlavný úkon je len vtedy, ak sa uskutočňuje v rámci manželstva a v recipročnom dare osôb. Morálnosť teda znamená jednotu a totalitu.

Plodivý úkon nemôže byť len obyčajným biologickým alebo produktívnym úkonom, ale ak má byť na rovine personálnej medziosobnou reciprocitou a zodpovednou sexualitou, musí sa realizovať prostredníctvom daru osôb, ktorý presahuje biologickú rovinu. Ide o duchovný rozmer, ktorý sa nemôže prispôbiť produktívnej technike alebo kombinácii pohlavných buniek.

Morálne hodnotenie umelého homogénneho oplodnenia. Tento typ umelého oplodnenia vo všeobecnosti nepredstavuje ťažkosti z morálneho hľadiska, ak ide o terapeutickú a integratívnu pomoc, aby kompletný manželský úkon (vrátane fyzickej, psychickej a duchovnej zložky) mohol mať plodivý efekt. Podmienkou je, aby sa použili morálne dovolené techniky pri odoberaní a udržiavaní semena.

V prípade umelej inseminácie v spojitosti alebo hneď po pohlavnom styku (nevlastná) ide o použitie technickej pomoci, aby sa ejakulované semeno mohlo zjednotiť s bunkou vajíčka a realizovať oplodnenie. Aby bol dovolený prokreačný postup, nie je dostatočný úmysel manželov mať dieťa, ale je potrebné, aby boli dovolené aj prostriedky a spôsoby: dôsledkom toho je počatie dovolené, keď je zavŕšením «manželského úkonu samého o sebe vhodného na splodenie detí, ku ktorému je manželstvo zamerané svojou prirodzenosťou a pre ktorý sa manželia stávajú jedným telom» (CIC can.1061). Nemožno použiť technický prostriedok, ktorý by nahradil manželský úkon, ale len taký, ktorý uľahčí manželský úkon alebo dosiahnutie jeho prirodzeného cieľa. Magistérium neodsudzuje techniku ani použitie technológie ako takej na ľudskú telesnosť, ale z hľadiska prirodzeného morálneho zákona odsudzuje taký zásah, ktorý vedie k separácii a dualizmu medzi biologicko-plodivým a duchovným rozmerom.

Splodenie má byť ovocím tak fyzickej, ako aj duchovnej jednoty manželov: „splodenie novej osoby, prostredníctvom ktorého muž a žena spolupracujú s mocou Stvoriteľa, má byť ovocím a znakom vzájomného osobného daru manželov, ich lásky a vernosti. Vernosť manželov, v jednote manželstva, zahŕňa recipročný rešpekt ich práva stať sa otcom a matkou len jeden prostredníctvom druhého“ (DV 1).

Problém neplodnosti treba skúmať nielen z medicínskeho hľadiska, ale aj z etického a právneho. Ak ide o psychickú, a teda reverzibilnú neplodnosť, manželstvo zostáva platné a treba poskytnúť lekársku a psychologickú terapeutickú pomoc. V tomto prípade je možnosť využitia umelého oplodnenia. Ak je však neplodnosť trvalá, manželstvo je neplatné.

Dovolenosť prostriedkov a metód odberu semena. Vieme, že činnosť je dovolená, ak sú dovolené ciele a prostriedky. Platí, že dosiahnuť odber semena manželským úkonom proti prirodzenosti je z morálneho hľadiska nedovolená činnosť. Masturbácia, prostredníctvom ktorej sú normálne zaobstarávané spermie, aj keď je vykonávaná s prokreačným zámerom, zostáva gestom bez zjednocujúceho významu, ktorému chýba sexuálny vzťah požadovaný morálnym poriadkom. Ako úkon mimo morálneho poriadku ju treba odmietnuť. Technika masturbácie pre odber semena sa často používa len preto, lebo je rýchlejšia a menej náročná ako iné dovolené techniky, ktoré väčšinou možno použiť. Okrem toho predstavuje masturbácia ťažkosť v prípade stavov napätia alebo osobitných pováh, alebo pre inštinktívnu hanblivosť. Použitie mechanických prostriedkov zberu semena, ako napr. deravý kondóm, je dovolené, pretože v tomto prípade sa nepoužíva ako antikoncepcný prostriedok, nakoľko zostáva možný prechod semena do pohlavných orgánov ženy. Pre diagnosticko-terapeutické ciele je možné použiť na odber semena napr. techniku, ktorá stimuluje emisiu semena bez provokovania orgazmu.

Morálne hodnotenie umelého heterogénneho oplodnenia. O nedovolenosti odberu semena od nemanželského darcu nie sú pochybnosti. Dôvody sa týkajú jednoty manželov a nerozlučiteľnosti manželstva. Z etického hľadiska sa realizuje osobná separácia medzi tými, čo žijú manželstvo a tými, čo realizujú splodenie: išlo by o nový typ nie monogamickej rodiny, ale mnohorodičovskej. Dôvody nedovolenosti umelého heterogénneho oplodnenia:

- je porušené výlučné právo manželov stať sa otcom a matkou len jeden prostredníctvom druhého;
- protirečí jednote a integrite manželstva i dôstojnosti manželov;
- protirečí právu dieťaťa byť počaté, donosené, privedené na svet a vychované v manželstve a manželmi;
- z psychologického hľadiska sa dieťa bude s ťažkosťami identifikovať s otcom;

- z psychologického hľadiska môže viesť k manželským podvedomým konfliktom: manžel je z právnického a afektívneho hľadiska otcom, ale nie je biologickým otcom;
- s heterogénnym oplodnením súvisia aj banky semien, ktoré môžu viesť k biologickej selektivitě;
- jestvuje riziko, že v budúcnosti sa nebude dať rozpoznať genetické otcovstvo: rozličné inseminácie na základe jedného odberu spermií povedú k vzniku detí rovnakého otca, pričom nebudú vedieť, že sú súrodenci. Následne môže dôjsť k manželstvám pokrvných príbuzných, teda k zvýšenému riziku genetických chorôb.

4. Oplodnenie *in vitro* s embryom-transfer

Už vieme, že *mimotelové oplodnenie* je umelé spojenie pohlavných buniek mimo ženského organizmu v laboratórnych zariadeniach (*in vitro*) a až neskôr vsadených do ženských pohlavných orgánov s cieľom otehotnenia. S prvými pokusmi oplodnenia *in vitro* začal Edwards po pokusoch so zvieratami v roku 1963. Prvé narodené dieťa po oplodnení *in vitro* bol Louise Brown v manchesterskej nemocnici v roku 1978.

Zástancovia oplodnenia *in vitro* sa odvolávajú na fakt, že mnohé prípady ženskej a mužskej neplodnosti nemožno riešiť inak než touto terapeutickou metódou. Po testoch mužskej a ženskej plodnosti a po potvrdení lekárskej indikácie, lekár informuje manželov o možnostiach oplodnenia *in vitro* s manželovým alebo darcovým semenom. Požaduje sa, aby žena nepresiahla 36 rokov. Žena musí absolvovať viaceré komplexné vyšetrenia, napr. na potvrdenie, že vaječníky sú voľné (inak sa lekárske zásahom uvoľnia), na zistenie pravidelnosti ovulácie (na základe merania krivky základnej teploty pre 3 cykly). Ak žena nemôže poskytnúť vajíčko na odber, zabezpečí sa vajíčko daryne. Vyšetrenia muža sa týkajú semennej tekutiny, ktorá musí byť vyšetrená aspoň 3-krát v rozličných laboratóriách. Ak manželovo semeno nie je použiteľné, ponúka sa hypotéza darcovho semena. V niektorých prípadoch môže dôjsť aj k použitiu darovaného embrya.

Pri získavaní vajíčka sa často nečaká na spontánnu ovuláciu (čakalo by sa 8-16 hod.), ale sa viacnásobná ovulácia vzbudí farmakologicky, aby sa odobrili a oplodnili viaceré vajíčka (vzhľadom na ťažkosti implantácie). Pritom je nutné vykonať rad pomocných vyšetrení (ultrasono, krv, moč). Vajíčko je 5-6 hodín udržiavané vo vhodnej biologickej kultúre. Odber semena sa robí hodinu pred oplodnením, vo všeobecnosti prostredníctvom masturbácie. Fázy vývoja embrya, resp. bunkového delenia sú podľa Edwardsa nasledovné: 2 blastoméry po 25-26 hod.; 4 blastoméry po 26-36 hod.; 8 blastomér po 36-56 hod. Pre transfer sa vyžadujú embryá, ktoré dosiahli delením 4-8 buniek alebo 8-16. Presunutie embrya sa uskutoční pod anestéziou. Po 10-12 dňoch sa robia kontroly pre potvrdenie eventuálneho tehotenstva.

Percento úspechu závisí od percenta úspechu odberu zrelého vajíčka (95 %), oplodnenia (90%), počiatku vývoja (58,8%) a začatých (17,1%) i dokončených (6,7%) tehotenstiev. Dôsledkom toho je úplná strata embryí, 93-94%. Momentálne zostáva nezodpovedaná otázka o normalite produktu umelého počatia. Odpoveď na túto otázku bude známa až po porovnaní fyzických a psychických abnormálností značného počtu narodených touto technikou a prirodzene počatých.

5. Etické hodnotenie *mimotelového homogénneho oplodnenia*

Oplodnenie *in vitro* predstavuje bod, v ktorom sa veda a technológia stretávajú s etikou v ťažkej konfrontácii. Z tohto dôvodu v mnohých štátoch boli ustanovené etické a vedecké komisie pre riešenie tohto problému

Predovšetkým treba pripomenúť, že kým v prípade «umelej inseminácie» plodivý moment zostáva prirodzený tak z hľadiska kauzality, ako aj lokality, v prípade *mimotelového oplodnenia* je zjednotenie pohlavných buniek uskutočnené a kontrolované v laboratórnych podmienkach (*in vitro*) umelým spôsobom.

Z hľadiska filozofickej etiky (a katolíckej morálky) platia pre ľudské plodenie dve základné etické požiadavky: zachovanie života embrya a splodenie má byť úkon, ktorý je výsledkom jednoty a osobného vzťahu právoplatných manželov.

Čo sa týka záchranu života ľudského embrya v prípade *mimotelového oplodnenia*, jestvujú ťažkosti týkajúce sa použitých metód. Vo všeobecnosti sa pristupuje k oplodneniu viacerých embryí, pretože percento zahniezdenia a tehotenstva je veľmi malé (1-2 z 10). Preto zabezpečia viaceré embryá, aby sa v prípade neúspechu mohol uskutočniť ďalší pokus. *Prebytočné embryá* predstavujú etický a právny problém: môžu byť eliminované alebo použité na pokusy, alebo na výrobu kozmetických prípravkov, alebo pre presun do inej ženy. Naplánovaná eliminácia alebo zničenie embryí predstavuje pre morálku zavinenú stratu ľudského bytia, analogickú ako v prípade dobrovoľného potratu.

Na morálne ospravedlnenie niektorí autori uvádzajú fakt, že k zničeniu prebytočných embryí dochádza aj pri prirodzenom oplodnení (miniaborty hneď po oplodnení a pred alebo po implantácii). Lekár v laboratóriu len napodobňuje to, čo prebieha prirodzene. Argumentácia neplatí, nakoľko treba rozlišovať medzi prirodzenou smrťou a smrťou zapríčinenou človekom. Ak by argumentácia platila, mohli by sme uvažovať napr.: pretože mnohí ľudia zomierajú neplánovane pri cestných haváriách, dobrovoľne zabezpečiť smrť

naplánovanými cestnými haváriami tiež nie je zločin. Alebo: keďže mnohí starí ľudia zomierajú prirodzenou smrťou, možno im bez morálnej viny zabezpečiť oslobodzujúcu smrť.

Druhý ospravedlňujúci argument sa odvoláva na dočasnosť straty embryí: časom sa zlepšia techniky a riziko bude analogické ako pri iných terapeutických zákrokoch. Argument neplatí. Používať techniku zodpovednú za smrť ako dočasný experiment pre dosiahnutie lepšej techniky je nemorálne. Kto by s takýmto postupom súhlasil pri farmakologických experimentoch? Je absurdné tvrdiť, že pre vylepšenie daného lieku je dovolené robiť s liekom skúšky na ľuďoch, aj keď pritom zomrie 80 % pacientov.

Druhým etickou ťažkosťou, aj v prípade mimotelového homogénneho oplodnenia, je oddelenie unitívno-afektívneho rozmeru manželského úkonu od prokreačného a fyzického rozmeru: pohlavný úkon súčasne zjednocuje muža a ženu (fyzicky, afektívne, čiže ako osoby) a otvára ich možnosti splodenia. Oddelenie jednotiacieho momentu od plodivého znamená zničiť jednotu lásky a života v manželskom úkone. Teda úkon splodenia bez telesného vyjadrenia ochudobňuje plodenie nie o biologický moment (ten sa opäť získa technologicky prostredníctvom transferu pohlavných buniek), ale o medziosobnú jednotu, ktorá sa môže vyjadriť úplným spôsobom prostredníctvom tela vo svojej úplnosti a jednote. Charakteristikou manželskej lásky je jej úplnosť a plnosť daru dvoch osôb. Nahradenie telesného gesta technikou redukuje manželský úkon, znižuje ho na typológiu technického úkonu.

Pri obyčajnej technickej činnosti konštruovaný predmet zostáva ontologicky nehomogénny vzhľadom na subjekt. Subjekt, ktorý ho konštruoval, ho vlastní a ovláda. V prípade komunitnej a komunikačnej činnosti, akou je manželský úkon, subjekt vyjadruje seba samého inému, rovnocennému subjektu, ktorý umožní jeho slobodný prejav. Redukovať plodenie na technický fakt znamená stanoviť ovládajúci vzťah «subjekt výrobca – predmet výrobok» a znamená to degradovať plodivý úkon v teologickom a antropologickom zmysle.

K tomu treba pridať, že pri mimotelovom oplodnení dochádza k počatiu nie prostredníctvom prirodzenej činnosti manželov, ale ho uskutočňuje manželom umelým spôsobom cudzí človek, lekár alebo biológ. Preto v prípade zámeny semena alebo omylu právnický môže byť braný za zodpovednosť lekár. Z hľadiska najbližšej príčiny a bezprostrednej zodpovednosti možno čiastočne považovať mimotelové oplodnenie za mimomanželské oplodnenie: manželom patrí genetické vlastníctvo, slobodné rozhodnutie a materská výchova. Pre mimotelové oplodnenie sa termín splodenie stáva nevlastným vzhľadom na rodičov.

Z právneho hľadiska nemožno hovoriť o manželskom «práve plodiť deti». Túžba po dieťati nezakladá „právo na dieťa“: dieťa nie je vecou, tovarom, ktorý je možné si kúpiť, objednať alebo „vyrobiť“ na požiadanie. V skutočnosti medzi rodičmi jestvuje len právo mať manželské pohlavné vzťahy otvorené voči plodeniu. V tomto smere sa objavuje jedno z najväčších protirečení dnešnej doby: na jednej strane sa prostredníctvom potratu a antikoncepcie propaguje «anti-life» mentalita, a na druhej strane sa za každú cenu a akýmkoľvek prostriedkom vyžaduje dieťa prostredníctvom mimotelového oplodnenia. Možno pochybovať, či v oboch prípadoch ide skutočne o dieťa subjekt, ktorý má hodnotu a je prijímaný sám v sebe alebo len o doplnok a predmet pre rodičov.

Možnosť adopcie by bola prístupnejšia, ak by deti boli zodpovedne a vždy prijímané a bola by možnosť «zákonnej preadopcie» v prípade matiek, ktoré by chceli ísť na potrat, alebo by nechceli po pôrode dieťa.

Veda a technika môžu a majú korigovať a napomáhať prirodzené procesy, ale nemajú ich umelo nahradiť a tak anulovať účinky, ktoré len prirodzenosť môže zabezpečiť. Ľudský život, počnúc počatím je najvzácnejšia vec, ktorú treba chrániť proti každej manipulácii, ktorá umenšuje jeho dôstojnosť.

6. Etické hodnotenie mimotelového heterogénneho oplodnenia

Heterogénne mimotelové oplodnenia je indikované a používané pri komplexnejších patológiách ako homogénne: neplodnosť spôsobuje nemožnosť muža (ženy) produkovať spermie (vajíčka). Preto sa vyžaduje darca. Darovanie vajícok sa uskutočňuje prostredníctvom odberu od príbuznej (napr. sestry) alebo priateľky, alebo anonymným spôsobom od inej ženy. Najväčšou ťažkosťou je konzervovanie vajícok, preto sa robí odber v momente, keď je možné oplodnenie.

Darovanie spermií je technicky jednoduchšie, pretože mužské semeno môže byť zmrazené dlhý čas. Indikáciou je manželov nedostatok spermií, genetické choroby s nejakou patológiou ženy. Ak žena nie je schopná donosiť dieťa, ktoré túži mať, utieka sa k náhradnej (prenajatej) matke, ktorá poskytne vlastné vajíčko alebo neposkytne. Praktizuje sa aj presun embrya získaného z pohlavných buniek inej dvojice.

Prax presunu viacerých embryí s cieľom zvýšiť percento úspechu techniky vedie k viacdetnému tehotenstvu.

Z etického hľadiska možno okrem námietok uvedených proti mimotelovému homogénnemu oplodneniu uviesť nasledovné:

– *dôsledky pre manželskú jednotu.* Pri realizácii «darovania» semena (vajícok) dochádza k diferenciacii medzi postavou rodičov a manželov: byť rodičmi sa (čiastočne) nerovná byť manželmi. Dochádza teda k dvojnásobnému narušeniu jednoty manželstva: jednoty rodičovstva-manželstva a jednoty medzi unitívnym a plodivým rozmerom manželského úkonu. Uvedené porušenie rodinnej jednoty treba na eticko-racionálnej

rovine odmietnuť. Prirovnávať tento postup k adopcii neplatí, pretože adoptované dieťa má zákonných rodičov, ktorí ho splodili a zverili do výchovy iným rodičom. Nemožno sa pritom odvolať ani na pojem darovania pohlavných buniek v zmysle lásky-solidarity, ako je tomu v prípade darovania orgánov alebo krvi. Darom obličiek sa nenarúša žiadna jednota, ani sa nedáva život novej bytosti. Ak by sme súhlasili s rozšírením lásky aj na tieto prípady, museli by sme ospravedlniť aj každý nemanželský vzťah.

– *identita počatého*. Dieťa má biologickú identitu, ktorá nie je v zhode so sociálnou identitou. Ak sa raz dieťa dozvie o svojom pôvode (každý má právo vedieť, koho je dieťaťom), môže to spôsobiť ťažkosti vo vzťahu k rodičom, z ktorých jeden bude pestún a darca zostane nepoznaný.

K zvláštnym prípadom dochádza, keď embryá sú implantované po smrti darcu otca (homogénne oplodnenie) alebo po tom, čo darca zomrel a zanechal dieťaťu dedičstvo, alebo embryá sa stanú sirotami prv, než by boli implantované do matky, alebo vdova túži po dieťati zo semena mŕtveho manžela. Nemožno vylúčiť ani prípad dieťaťa objednaného homosexuálnou dvojicou: dvaja muži by museli použiť náhradnú matku, zatiaľ čo dve ženy by hypoteticky mohli mať dieťa prostredníctvom klonovania s vlastným genetickým dedičstvom.

– *tendencia k eugenizmu*. Ak sa pre banky spermií okrem zdravotníckych noriem vyžadujú aj fyzické a psychické kvality, ide o určitú formu eugenizmu (banka spermií nositeľov Nobelovej ceny).

– *náhradné matky*. Ide o ženy, ktoré za peniaze prostredníctvom agentúr donosia embryá oplodnené *in vitro* vajíčkom a spermiou od iných osôb. Vyskytol sa prípad matiek, ktoré hoci mali vlastné deti, donosili dieťa vlastnej neplodnej sestre alebo náhradnej matke, ktoré po donosení objednaného dieťaťa ho odmietli odovzdať späť. Telesnosť dieťaťa je v tomto prípade manipulovaná: hoci genetické dedičstvo prijíma od dvoch osôb, krv, výživu a životnú prenatálnu komunikáciu od tretej osoby, náhradnej matky. S dieťaťom sa nakladá, akoby bolo zvieratkom, a nie osobou, ktorá má právo poznať vlastných rodičov a identifikovať sa s nimi. Náhradné matky sú neprijateľným riešením: protirečia jednote manželstva a dôstojnosti ľudského plodenia a narúšajú rodičovskú jednotu.

7. Experimentovanie na plodoch a embryách oplodnených *in vitro*

Experimentovanie alebo pokusy sa vykonávajú buď na prebytočných embryách a plodoch získaných spontánnym alebo umelým potratom, alebo na umelo vytvorených embryách. V druhom prípade v zmysle zákonných noriem sa dovoľujú biomedicínske pokusy na embryách do 22 hodín po počatí (Nemecko, Austrália) alebo až do 14 dní po počatí (Veľká Británia).

Experimenty, ktoré sa robia v prvých dňoch vývoja embrya, sa týkajú poznania DNA, imunologickej kompatibility, účinnosti liekov, prípadne biochemické pokusy.

Na zdôvodnenie týchto experimentov sa uvádzajú dva dôvody:

- popieranie ľudského charakteru embrya v tejto fáze: embryo treba považovať len za «potencionálnu» ľudskú osobnosť, pretože nemá sformovaný nervový systém;
- ide o nutné pokusy pre rozvoj vedy a liečenie chorôb (terapeutický dôvod): bez biomedicínskych experimentov veda nepokročí, pokusy na zvieratách nestačia.

Na objasnenie treba povedať, že z ontologického a etického hľadiska je ľudské embryo individualizovaným reálnym ľudským bytím: potenciálny je len vývoj, ktorý bude pokračovať aj po narodení. Ale aj v prípade pochybnosti o filozofickom pojme osoby platí etický zákaz ukončiť ten život, ktorý, ak má možnosť rásť, má v sebe reálnu možnosť dozrieť v ľudskú osobu, pretože na fyzickom živote závisí realizácia všetkých ostatných hodnôt. Povinnosť chrániť ľudský život je základnejšia a prioritnejšia pred každou inou hodnotou, vrátane nadobudnutia nových vedeckých poznatkov. Človek má väčšiu hodnotu ako veda a jej aspirácie.

Okrem toho terapeutický princíp nemožno aplikovať, keď jestvuje vysoká percentuálna istota o smrti subjektu, na ktorom sa vykonáva experiment. Žiadny cieľ, aj keby bol vznešený, nemôže žiadnym spôsobom ospravedlniť experimentovanie na živých embryách alebo ľudských plodoch, ak nie je morálna istota, že nedôjde k ich poškodeniu, narušeniu integrálnosti alebo k smrti a bez informovaného súhlasu rodičov.⁴⁸ Na ľudskom embryu sú prípustné len tie zákroky, ktoré sa robia bez neprimerane veľkého rizika pre embryo, kvôli liečeniu, vylepšeniu jeho zdravotného stavu alebo kvôli záchrane ohrozeného života.

«Užívanie ľudských embryí a plodov ako predmet pokusov je prečinom proti ich dôstojnosti ako ľudských osôb, ktoré majú právo na takú istú úctu ako už narodené dieťa a ako každý iný človek. Také isté morálne odsúdenie si zasluhuje prax využívania ešte živých ľudských plodov a embryí - niekedy na tento účel špeciálne vyrobených, oplodnením v skúmavke, či už ako biologický materiál na ďalšie použitie, alebo ako zdroj orgánov a tkanív na transplantáciu, slúžiacich na liečenie niektorých chorôb. Zabitie

⁴⁸ Len v nemeckých koncentračných táboroch a ruských psychiatrických liečebniach sa realizovali pokusy, ktoré predvídali poškodenie zdravia alebo smrť subjektov bez ich súhlasu.

nevinných ľudských bytostí, aj keď prináša iným úžitok, je činom absolútne neprípustným» (EV).

8. Klonovanie

Okrem umelého oplodnenia, ktoré sa dosahuje spojením dvoch pohlavných buniek (mužskej a ženskej), jestvuje prevratná umelá asexuálna (bez muža a ženy) a agamická (bez pohlavných buniek) reprodukcia, ktorú nazývame klonovanie (z grec. klon=vetva, výhonok, ratolesť). Klonovanie spočíva v reprodukcii dvoch alebo viacerých geneticky identických jedincov.⁴⁹ Oplodnenie je nahradené fúziou odobratého jadra zo somatickej bunky jedinca (napr. z pokožky), ktoré sa chce klonovať s vajíčkom pozbaveným jadra (bez materského genómu). Pretože jadro somatickej bunky nesie celé genetické dedičstvo, nový jedinec bude mať genetickú identitu s darcom jadra (bude jeho kópiou alebo somatickou replikáciou). Ak je teda cieľom klonovania vytvorenie nového človeka s rovnakou genetickou informáciou v každej bunke, ako má iný živý alebo mŕtvy človek, hovoríme o reprodukčnom klonovaní.

Od 30. rokov začali experimenty smerujúce k produkovaniu identických jedincov-zvierat prostredníctvom umelého bliženeckého štiepenia, ktoré možno v nevlastnom zmysle nazvať klonovaním. V tomto prípade ide o umelé napodobenie spontánneho vzniku jednovaječných dvojčiat. V roku 1993 J. Hall a R. Stilmann z George Washington University publikovali údaje týkajúce sa experimentov bliženeckého štiepenia (*splitting*) ľudských embryí. Časopis «Nature» v roku 1997 uviedol správu, že sa škótskym vedcom J. Vilmutovi a K.H.S. Campbellovi podarilo v Edinburgu priviesť na svet klonovaním ovcu Dolly.⁵⁰ V tomto prípade nešlo o bliženecké štiepenie, ale o radikálnu novosť definovanú klonovanie, čiže o asexuálnu a agamickú reprodukciu vedúcu k produkovaniu biologicky rovnakých jedincov ako je dospelý jedinec, ktorý poskytol jadrové genetické dedičstvo.

V prípade hypotézy klonovania človeka hoci dôjde k replikácii telesnej štruktúry, nutne nedôjde k dokonalej identite osoby chápanej v jej ontologickej a psychologickej realite. Duchovná duša, podstatná konštitutívna zložka každého ľudského subjektu, ktorá je priamo stvorená Bohom, nemôže byť splodená ani rodičmi, ani produkována klonovaním. Okrem toho psychologický vývin, kultúra a prostredie povedú k odlišným, a nie identickým osobnostiam.

Zástancovia klonovania človeka ako argumenty uvádzajú „splodenie“ syna v rodine, kde je jeden z rodičov neplodný, náhrada zomierajúceho syna matke-vdove, vytvorenie výnimočne zdravých, geniálnych, krásnych jedincov, voľba pohlavia, produkcia embryí, ktoré po zmrazení tvoria banku na orgány... Niektorí autori hovoria aj o možnosti klonovania (alebo oplodnenia ľudskej a zvieracej pohlavnej bunky a implantácie embrya do šimpanza) infraľudských bytostí, určených na najnižšie, nepríjemné práce.

Klonovanie človeka treba z etického hľadiska jasne odmietnuť, pretože sa uskutočňuje mimo rodinného i sexuálneho kontextu: ako sprostredkovaná forma rozmnožovania mení zmysel ľudskej reprodukcie a porušuje dôstojnosť klonovanej osoby. Okrem etických argumentov uvedených proti oplodneniu *in vitro* možno uviesť proti klonovaniu ďalšie:

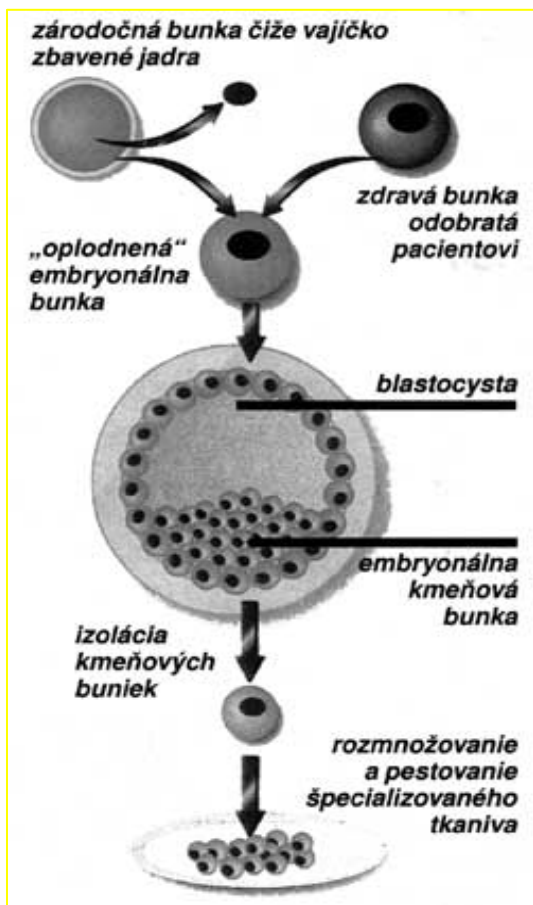
1. Tvorí radikálnu manipuláciu konštitutívnej relacionálnosti a komplementárnosti, ktorá je vlastná ľudskému plodeniu tak v biologickom, ako aj personalistickom aspekte. Z bisexuality vytvára obyčajné funkčný pozostatok viazaný na fakt, že je potrebné použiť vajíčko bez jadra, aby vzniklo embryo-klon, pričom si nateraz vyžaduje ženskú maternicu;
2. Radikálne zneužíva ženu, ktorú redukuje na prostriedok, na jej čisto biologické funkcie (je zdrojom vajíčok a poskytuje maternicu);
3. Otvára perspektívu pre výskum o možnostiach konštruovania umelých materníc, resp. k laboratórnemu konštruovaniu človeka;
4. Pri klonovaní dochádza k radikálnemu prevráteniu až zlomu základných vzťahov ľudskej osoby: synovstvo, pokrvnosť, rodičovstvo, príbuzenstvo. Niektorá žena môže byť sestrou dvojičkou svojej matky bez biologického otca a byť dcérou svojho starého otca;
5. Klonovaním ako každou umelou činnosťou sa napodobňuje príroda a človek sa redukuje na biologický rozmer na úkor jeho osobnej výnimočnosti voči organickému svetu: človeka nikdy nemožno považovať za stroj zložený z častí;
6. Narodenie človeka metódou klonovania je hrubou manipuláciou jeho osobnej identity, a to priamo v okamihu počatia, vzniku nového jedinca: dáva neobyčajnú moc nad človekom-klonom inému človeku, ktorý určuje jeho genetickú a biologickú identitu. Klonovaním sa môže podporovať idea totálnej nadvlády jedných ľudí nad druhými pri programovaní a svojvoľnom selektovaní biologickej identity.

⁴⁹ Úvahy o klonovaní, in L'Osservatore Romano (25.6.1997), s.7.

⁵⁰ Z 277 fúzií vajíčko-jadro darcu sa ujalo len 8 (začalo embryonálny vývoj) a len 1 embryo sa narodilo ako ovca Dolly. Neskôr Dolly predčasne skapala, jej chromozómy Dolly boli oveľa staršie, ako by mali byť vzhľadom na jej vek.

Klonovanie treba odmietnuť aj vzhľadom na dôstojnosť klonovanej osoby, ktorá príde na svet bez normálnych rodičov a ktorá je biologickou „kópiou“ iného človeka: psychická identita vyklonovaného jedinca bude narušená reálnou alebo virtuálnou prítomnosťou jeho dvojníka.

Technika terapeutického klonovania tkaniva

Aj v prípade, že by sa klonovanie zastavilo pred implantáciou do maternice, treba ho z morálneho hľadiska odmietnuť, lebo by viedlo ku klonovaniu embryí na experimentálne účely (tzv. terapeutické klonovanie),⁵¹ resp. na «súčiastky», a tým by predpokladalo likvidáciu embryí. Aj v prípade klonovaného embrya sme v prítomnosti vyvíjajúceho sa človeka, aj keď v embryonálnom štádiu: ľudské telo je integrujúcou súčasťou osobnej dôstojnosti a identity človeka.

V prípade ľudského klonovania padá nutná podmienka pre akékoľvek spolunažívanie: pristupovať k človeku vždy a za akýchkoľvek okolností ako k cieľu, ako k hodnote, nikdy nie len ako k jednoduchému prostriedku alebo predmetu.

Výskum v oblasti klonovania sa má realizovať v rastlinnej a živočíšnej oblasti, kde môže predstavovať nutnosť alebo vážnu užitočnosť pre človeka alebo iné živé bytia. Treba pritom dodržiavať pravidlá na ochranu zvierat a rešpektovať špecifickú biodiverzitu.

Ak je cieľom vedeckého výskumu v prospech človeka liečenie chorôb, úľava v utrpení, riešenie problémov nedostatku výživy a lepšie použitie zásob zeme, pre ľudstvo predstavuje nádej. Aby biomedicínska veda zachovala svoje puto s pravým dobrom človeka a spoločnosti, je nutné kultivovať «kontemplatívny pohľad» na samotného človeka a svet v kontexte solidarity medzi vedou, dobrom osoby a spoločnosti.

9. Voľba alebo predeterminácia pohlavia

Voľba alebo predeterminácia pohlavia označuje plodivé procesy, ktoré umožňujú rodičom dopredu určiť a zvoliť pohlavie pre novorodenca.

Keďže morálnosť nejakej činnosti sa posudzuje aj podľa sledovaného cieľa, treba vziať do úvahy najčastejšie dôvody v prospech voľby pohlavia dieťaťa:

- terapeuticko-preventívny dôvod: prevencia chorôb viazaných na pohlavie (hemofília, Parkinsonova choroba atď.);
- kontrola pôrodnosti: niektorí manželia s deťmi rovnakého pohlavia túžia mať aspoň jedno dieťa opačného pohlavia, a pritom nechcú mať príliš veľa detí;
- experimentálne ciele: pokusy treba robiť, aby sme poznali, akým spôsobom sa determinuje pohlavie pri spojení ženskej pohlavnej bunky s mužskou nesúcou chromozóm X alebo Y;
- jednoduchá túžba rodičov preferujúcich dieťa určitého pohlavia;
- demografická korekcia neproporcionality vzťahu mužov-žien v určitej populácii;
- ideologická motivácia považujúca jedno pohlavie za vyššie.

Morálnosť činu však závisí aj od použitej metódy a prostriedkov. Metódy pre kontrolu a determináciu pohlavia dieťaťa sa týkajú rozličných momentov počatia a nateraz nejstuje presná technika a jednotná prax. Dnes vieme, že pohlavie dieťaťa závisí od typu spermie (buď obsahuje chromozóm X alebo Y), ktorá oplodní vajíčko a od prejavov antigénu HY. Preto sa odborníci *pred počatím* zameriavajú na spoznanie a ovplyvnenie faktorov (biochemických, teplotných, stres), ktoré determinujú prítomnosť a dozrievanie chceného chromozómu. Napr. semenná tekutina sa prostredníctvom odstred'ovania alebo elektroforézy rozdelí na spermie obsahujúce chromozóm X (dievča) a Y (chlapec). *Po počatí* sa navrhuje za pomoci

⁵¹ Pri terapeutickom klonovaní je úmyslom klonujúceho: - využiť počaté ľudské zárodky na získanie embryonálnych kmeňových buniek (a tie na výskum a možno raz i prípravu nových terapeutických aplikácií); - nedovoliť ich vývin na určité, dohodnuté vývinové štádiu (najčastejšie 10-14 dní od počatia, resp. vytvorenia klonu), a teda neprípustiť narodenie a život jedinca, vzniknutého klonovaním.

mikrochirurgie vybrať z matky blastulu, zistiť jej pohlavie a v kladnom prípade blastulu reimplantovať, v negatívnom eliminovať alebo pomocou amniocentézy (chromozómová a biochemická analýza plodovej vody získanej prepichnutím a odberom) a následnej selekcie chceného pohlavia.

Odlišný prípad predstavujú *prirodzené metódy*, pri ktorých sa na predpovedanie (a nie pre selekciu) pohlavia využijú prirodzené situácie, napr. produkcia hlienu krčku matrice. Podľa štúdií Billingsovej metódy je pravdepodobnosť narodenia túženého dievčatka (chlapčeka) väčšia (84-94 %), ak k počatiu dôjde v dňoch, v ktorých je hlien menej tekutý, a teda v dňoch vzdialených čo najviac «vrcholu» a ovulácii: (vtedy sú spermie s chromozómom Y slabšie a nemobilnejšie). Pravdepodobnosť narodenia chlapčeka je uľahčená, ak k počatiu dôjde počas obdobia maximálnej tekutosti hlienu.

Vo všeobecnosti etické hodnotenie nemôže byť definitívne, nakoľko chýba potvrdenie platnosti jednotlivých metód. Napriek tomu možno vysloviť určité etické kritériá:

- ani v prípade terapeutického cieľa (prevencia genetických chorôb viazaných na pohlavie) spoločnosť nemôže rodičom vnútiť voľbu «zdravšieho» pohlavia. Štát môže z eugenických dôvodov ponúknuť zdravotnícku výchovu, ale nemôže nútiť rodičov obmedziť počet a pohlavie detí. Rodičia sú zodpovední za prokreačné rozhodnutie a počet detí. Hoci sú ideologické motivácie vyzdvihujúce jedno pohlavie na úkor druhého nepatrné, môžu vniknúť v istých sociálnych prostrediach a v časoch vojny. Osoba si zasluhuje rešpekt ako osoba, odhliadnuc od pohlavia.

- prítomnosť detí oboch pohlaví prispieva k psychologickému vyrovnaniu a je výchovne užitočnejšia. Túžiť mať chlapca po narodení dievčatka je dovolené, ak sa rodičia prednostne neriadia svojimi prianiami a vkusom, ale zostávajú otvorení prijať dieťa akéhokoľvek pohlavia.

- je prípustné, správne a zodpovedné plánovanie počtu detí a teda aj snaha mať deti oboch pohlaví. Odmietnuť treba čisto experimentálnu motiváciu na regulovanie pohlavia človeka.

Pokiaľ ide o dovoľenosť metód a techník, treba odmietnuť techniky mikrochirurgie a reimplantácie, ktoré počítajú s likvidáciou embryí alebo blastúl nechceného pohlavia. Odmietnuť treba aj techniky genetickej manipulácie, ktorá je bez zrejmej terapeutickkej finality a obsahuje riziká pre embryo. Rovnako treba odmietnuť techniky absolútneho technologického determinizmu: predeterminácia pohlavia prostredníctvom biologických manipulácií protirečí dôstojnosti, integrity a identity ľudského bytia.

V prípade platných dôvodov je dovolené vytvoriť podmienky, aby sa mohol narodiť subjekt žiadaného pohlavia, pričom si treba zachovať otvorenosť voči prijatiu subjektu akéhokoľvek pohlavia. Prijateľné sú teda techniky, ktoré rešpektujú embryo a osobu manželov, ich sexuálny vzťah v jeho fyzickej, afektívnej i duchovnej dôstojnosti. Ide o techniky, ktoré berú do úvahy vhodné biochemické prostredie, fyziológiu plodivého úkonu alebo techniky spojené s «ovulačnou metódou».

Na záver možno povedať, že je dovolené úsilie o požadované pohlavie dieťaťa, ak:

- sa použijú prirodzené metódy vytvárajúce vhodné podmienky pre manželský úkon;
- je voľba pohlavia vykonávaná z terapeutických dôvodov alebo z dôvodu psychologicko-pedagogickej vyrovnanosti rodiny;
- takéto úsilie nie je manželom vnútené zvonka.

5. EUTANÁZIA A HUMANIZÁCIA SMRTI

1. Dejiny a definícia eutanázie

Z dejín vieme, že medzi primitívnymi národmi jestvovali praktiky analogické eutanázii a dokonca dochádzalo aj k ľudským obetiam (deti, prvorodený) s náboženským pozadím. Deformovaných novorodencov na Sparte likvidovali, čo odobril aj Aristoteles na základe dôvodov politickej užitočnosti. Platón dokonca schvaľoval elimináciu vážne chorých dospelých za spolupráce lekárov. V Rímskej ríši bola na základe stoickej náuky a oslavy fyzickej sily, mladosti, zjavná sympatia a efektívna prax samovraždy u mnohých spisovateľov (Seneca, Epiteton, Plínius mladší, Petrónius). Ale ani v grécko-rímskom svete nechýbali jej odporcovia (Pytagoras, Hyppokrates, Galenus, Cicero). Až príchodom kresťanstva došlo k všeobecnej zmene zvykov a myslenia ohľadom eutanázie.

V modernej dobe v nacistickom Nemecku jestvoval prvý politický program eutanázie, ktorý v rokoch 1939-1941 eliminoval viac ako 70 000 ľudských životov (fyzicky a duševne chorých) definovaných ako «existencie bez vitálnej hodnoty» (okrem programu na eliminovanie Židov a väzňov).

Na základe porovnávacej historickej štúdie antropológ Thomas došiel k paradoxnému záveru: «Jestvuje spoločnosť, ktorá rešpektuje človeka a prijíma smrť: ide o africkú spoločnosť; jestvuje iná spoločnosť, smrtiaca, tanatokratická, posadnutá a vydesená smrťou, a je to západná spoločnosť». Práve v tejto západnej spoločnosti jestvuje hnutie za legalizáciu eutanázie.

Eutanáziou nerozumieme len jej etymologický zmysel «bezbolestná smrť», nakoľko môže ísť aj o prirodzenú bezbolestnú smrť. Eutanáziu treba odlíšiť od akéhokoľvek lekárskeho postupu smerujúceho k zmierneniu bolesti a k vylúčeniu nie nutných a nie proporcionálnych terapeutických praktík k žiaducemu cieľu predĺženia života. Pod eutanáziou rozumieme bezbolestné alebo súcitné usmrtenie trpiaceho alebo toho, o ktorom sa nazdávame, že trpí a môže trpieť v budúcnosti neznesiteľným spôsobom. Eutanázia sa teda situuje na úrovni úmyslov a použitých metód. Dnes sa hovorí o eutanázii nielen v prípade ťažko chorého alebo zomierajúceho, ale aj v prípade novorodenca postihnutého ťažkými deformáciami. Pri tejto tzv. novorodeneckej eutanázii sa postihnuté dieťa, ktoré by bolo príťaž pre seba a pre spoločnosť, ponechá bez výživy, aby zomrelo.

V kategórii nevyliciteľne chorých možno rozlišovať dve krajné formy:

- beznádejne nevyliciteľná choroba: život chorého prebieha v úplnom živorení (je bezradný v oblasti základných fyziologických funkcií), plnom prenikavého až neznesiteľného utrpenia.
- krajná degradácia človeka: telesne a duševne zaostalé deti, jedinci obľudne zdegenerovaní alebo s ťažkými psychopatologickými stavmi.

Existencia nevyliciteľne chorých v konkrétnych podmienkach sa zdá taká zbytočná, že ju niektorí autori pokladajú za život nedôstojný človeka.

2. Súčasný kultúrny kontext

Za hnutím v prospech eutanázie možno v západnej spoločnosti objaviť dva fenomény:

1. *Sekularizácia života*. Na základe odmietnutia závislosti na Bohu a morálnom zákone dnešný človek nevie dať zmysel bolesti a smrti. Vďaka utilitaristickej a konzumnej mentalite sa šíri tendencia považovať život za hodnotný len do takej miery, v akej je zdrojom príjemna a blahobytu. Potom sa utrpenie javí ako neznesiteľná ťarcha, od ktorej sa treba za každú cenu oslobodiť. Smrť je pre človeka blahobytnej spoločnosti rušivý element: stáva sa z nej tabu. Uniká pred myšlienkou na smrť a vylučuje ju ako pravdivostné a hodnotiace kritérium každodennej existencie. Smrť pre neho už neoznačuje vlastnú kontingentnosť a závislosť na Bohu, ktorému sa v smrti odovzdáva, ale eutanázia a samovražda sú znakom jeho nároku plne disponovať sebou, vlastným životom a smrťou.

Najprv dochádza k eutanázii ako úteku pred bolesťou a agóniou v duchu človeka a potom v západnej priemyselnej spoločnosti a jej právnom systéme. Už v roku 1976 v štáte Kalifornia bol prijatý zákon, ktorý depenalizoval eutanáziu na základe predchádzajúcej žiadosti pacienta. V roku 1977 v züríšskom kantóne bol referendum schválený zákon o eutanázii. V roku 2000 bol v Holandsku schválený prvý zákon, ktorý legalizuje pravú a vlastnú eutanáziu na požiadanie pacienta, pričom lekár musí overiť, či ide o vážnu a nezvratnú chorobu sprevádzanú utrpením.

2. *Racionalistický a humanistický scientizmus*. Ak niet iného objektívneho poznania okrem poznania experimentálnych vied, filozofické, etické a náboženské hodnoty patria do oblasti mýtov a predstavivosti. Jeho jediným vodcom je «vedecký» rozum. V pozadí scientistickej mentality je teda nielen materialistický ateizmus (odmietanie viery v Boha a vo večný život), ale aj smrť metafyziky osoby. Akonáhle došlo k smrti objektívnej hodnoty osoby a nastúpila filozofia imanentnosti a subjektivismu (primát «ja»), došlo k smrti človeka v jeho transcendentnej hodnote. Keď človek nevníma seba ako transcendentnú hodnotu, nezostáva mu nič iné než cítiť sa ako vec: logickým dôsledkom je potom eutanázia, samovražda a násilie. Preto

v *Manifeste o eutanázii*⁵² sa tvrdí, že je nemorálne prijať alebo vnútiť utrpenie. Autori veria v hodnotu a dôstojnosť jedinca, preto si myslia, že ho treba nechať slobodného, aby sa rozumne rozhodol o vlastnom osude. Nevyliciteľne chorým a zomierajúcim treba poskytnúť prostriedky (napr. oslobodzujúca injekcia, dávka jedu), aby mohli bezbolestne a ľahko zomrieť. Podľa ich názoru je kruté a barbarské žiadať (morálka bez súcitu), aby osoba bola udržiavaná pri živote proti svojej vlastnej vôli a bolo jej odmietnuté oslobodenie, keď jej život stratil akúkoľvek dôstojnosť, krásu, význam a perspektívu. Každý jedinec má právo nielen dôstojne žiť, ale aj zomrieť. Zbytočné utrpenie je zlo, ktoré treba v civilizovanej spoločnosti odstrániť.

3. Pohľad morálnej filozofie na eutanáziu

Videli sme, že na zdôvodnenie eutanázie sa v podstate používajú dve základné idey:

- princíp autonómie subjektu, ktorý má právo disponovať absolútnym spôsobom vlastným životom;
- viac-menej vyjadrené presvedčenie o neznesiteľnosti a zbytočnosti bolesti, ktorá môže sprevádzať smrť.

Bolesť pacientov je v súčasnosti «liečiteľná» primeranými prostriedkami – analgetikami a bolesť zmiernujúcimi prostriedkami proporcionálnymi samotnej bolesti. Ak je pacient sprevádzaný primeranou ľudskou a duchovnou asistenciou, môže nájsť útechu a zmiernenie v atmosfére psychologickú a afektívnu pomoc. Z prieskumov pacientov a zdravotníkov vyplýva, že eventuálne žiadosti smrti ťažko trpiacich osôb predstavujú temer vždy extrémny odraz žiadosti pacienta po väčšej pozornosti a ľudskej blízkosti a vhodnej starostlivosti. Chorý, ktorý sa cíti obklopený láskavou ľudskou a kresťanskou prítomnosťou, neupadne do depresie a strachu toho, kto sa cíti ponechaný svojmu bolestnému a smrteľnému osudu a žiada si skončiť so životom. Eutanázia je prehrou toho, kto ju teoretizuje, rozhodne o nej a ju praktizuje. Možno sa pýtať, či sa náhodou za zdôvodňovaním neznesiteľnosti utrpenia pacienta neskrýva neschopnosť dať zmysel ľudskému utrpeniu a neschopnosť «zdravých» sprevádzať zomierajúcich na ich ťažkej ceste utrpenia, ktoré nemožno nikdy vylúčiť zo života človeka.

Pritom si treba uvedomiť, že eutanázia je falošným súcitom až znepokojujúcou zvrátenosťou: pravé spolucítenie pokrvných príbuzných a lekárov má totiž viesť k solidarite s bolesťou chorého, a nie k jeho zabitiu. K pravému humanizmu patrí asistencia a liečenie chorého aj v záverečných a najťažších fázach choroby: ľudská bolesť si vyžaduje trpezlivú a láskavú starostlivosť a solidárne spoluprežívanie, nie predčasné násilie anticipovanej smrti.

Tzv. princíp autonómie nemôže ospravedlniť potlačenie vlastného alebo cudzieho života, nakoľko autonómia má ako prvý predpoklad byť živý a vyžaduje si zodpovednosť jedinca, ktorý je slobodný konať dobro na základe pravdy. Človek potvrdzuje seba bez protirečenia len vtedy, ak uznáva, že svoj život prijal do daru, a preto nie je jeho «absolútnym pánom». Odstrániť život znamená koniec koncov zničiť samotné korene slobody a autonómie osoby.⁵³

Nakoľko je ľudský život základom každého dobra, zdrojom a nutnou podmienkou každej ľudskej činnosti a spolunažívania, je základným ľudským právom osoby. Preto nielen na základe náboženskej viery, ale aj na základe rešpektovania objektívnej pravdy o človekovi poznanej rozumom treba odmietnuť eutanáziu ako takú. Nič a nikto nemôže autorizovať zabitie nevinného ľudského bytia, či už je plodom, embryom, dieťaťom alebo dospelým, starým, nevyliciteľne chorým alebo zomierajúcim. Rovnako nikto nemôže chcieť zabitie seba samého alebo iného, ktorý je zverený jeho zodpovednosti, ani vlastnú (asistovanú) samovraždu. Prekvapujúco aktuálne sú tu slová sv. Augustína: «Nikdy nie je dovolené zabiť druhého, ani keby to chcel, ani keby o to prosil na hranici medzi životom a smrťou, aby sa mu pomohlo vyslobodiť dušu, ktorá zápasí s putami tela a túži sa z nich vytrhnúť; nemožno tak urobiť ani vtedy, keď chorý už nie je schopný života».

Rešpektovať pravdu o ľudskej osobe od chvíle počatia znamená rešpektovať Boha, ktorý stvoril ľudskú osobu. Rešpektovať človeka v jeho finálnej fáze znamená rešpektovať jeho stretnutie s Bohom, jeho návrat k Stvoriteľovi, vylúčiac moc človeka anticipovať smrť (eutanázia) i zabrániť tomuto stretnutiu formou biologickú tyranie («terapeutická tvrdošnosť»).

Námietky proti eutanázii (okrem Božieho výlučného práva na život):

- eutanázia otvára širokú bránu pre zneužitie. Je totiž veľmi pravdepodobné, že pacient nie je v primeranom stave, aby sa mohol v tak dôležitej veci rozhodnúť. Normálne funkcie mozgu môžu byť znížené.
- pacienti s dobrou starostlivosťou (napriek ťažkostiam smrteľnej choroby) o eutanáziu nežiadajú. Žiadosť neplynie z túžby po smrti, ale z túžby po väčšom záujme a láske k osobe pacienta.
- neexistuje jasná hranica medzi dobrovoľnou a nedobrovoľnou eutanáziou. Ťažko chorý človek je zvyčajne psychicky labilný a manipulovateľný, preto údajná dobrovoľnosť eutanázie je problematická a nekontrolovateľná.

⁵² Tento manifest podpísaný 40 osobnosťami, medzi ktorými boli aj nositelia Nobelovej ceny (Monod, Pauling, Thomson), bol publikovaný v 1974 v «The Humanist».

⁵³ Porov. Pápežská akadémia pre život, *Úcta k dôstojnosti zomierajúceho*. Kongregácia pre náuku viery: *Prehlásenie o eutanázii*.

- v prípade prijatia eutanázie sa zhoršia vzťahy medzi pacientom a lekárom.
- každú ľudskú činnosť sprevádzajú možné omyly, v tomto prípade nezvratné a nenapraviteľné.
- možnosť rozhodovať o živote druhých ohrozuje humanitu spoločnosti. Legalizácia eutanázie podkopáva „spoločenský kapitál dôvery“: starí ľudia sa boja ísť do nemocnice zo strachu, že sa už nevrátia...
- ak pripustíme dobrovoľnú smrť nevyliciteľne chorého a neznesiteľne trpiaceho napr. 90-ročného starca, ktorému zostáva už len týždeň života, nič nebráni tomu, aby sme ju pripustili aj u 89-ročného, ktorému ostáva ešte mesiac... Nemožno vylúčiť, že neprídu na rad postihnutí a ťažko chorí, ktorí potrebujú drahé lieky. Hovoríme o tzv. zákone narušenej hrádze.

Je zrejmé, že morálna filozofia nemôže ignorovať problém dôstojnej smrti, čiže úlohu vo chvíli smrti zabezpečiť a chrániť dôstojnosť ľudskej osoby voči technizmu a svojvoľnosti. Každý človek má totiž *právo na smrť*, čiže právo pokojne zomrieť s ľudskou a kresťanskou dôstojnosťou.

Ohľadom *terapeutických prostriedkov* na liečenie chorého treba rozlišovať proporcionálne a neproporcionálne prostriedky:

1. V prípade nedostatku iných prostriedkov je so súhlasom pacienta dovolené použiť najnovšie lekárske prostriedky, aj keď sú v štádiu experimentálneho skúmania a sú rizikové;
2. Rovnako je dovolené prerušiť ich aplikáciu, ak nevedú k očakávaným výsledkom, pričom treba zohľadniť správne túžby chorého i mienku kompetentných lekárov;
3. Vždy je dovolené uspokojiť sa s použitím normálnych prostriedkov, ktoré medicína ponúka; nemožno teda nikomu vnútiť povinnosť utiekať sa k inému typu starostlivosti, ktorá zaťažuje samotného chorého a jeho rodinu a ktorá je spojená s nebezpečenstvom;
4. Pri bezprostrednej a neodvratne blížiacej sa smrti je vo svedomí dovolené rozhodnúť sa prerušiť liečenie, ktoré by viedlo k dočasnému a bolestnému predĺženiu života, bez toho, že by sa prerušila normálna starostlivosť o chorého. K normálnej starostlivosti patrí aj (umelá) výživa, hydratácia, dýchanie atď. Je totiž veľký etický rozdiel medzi «spôsobiť smrť» a «umožniť zomrieť»: prvý postoj odmieta a neguje život, druhý prijíma prirodzené zavŕšenie života. Zrieknutie sa mimoriadnych a prehnaných prostriedkov nie je totožné so samovraždou alebo eutanáziou; vyjadruje skôr prijatie postavenia človeka vzhľadom na smrť.

V medicínskej praxi sa treba vyhnúť aj opačnému extrému, tzv. **terapeutická «úpornosť»** alebo **«tvrdošijnosť»**: za každú cenu predlžovať ľudský život. Jestvujú 3 objektívne kritéria terapeutической tvrdošijnosti:

1. Zbytočnosť alebo neúčinnosť terapie (obsahovo sa spája s kritériom nereverzibilnosti alebo mozgovej smrti);
2. Obtiažnosť pre chorého, ktorý riskuje, že bude viac trpieť alebo aj jeho hlbšie pokorenie;
3. Výnimočnosť alebo mimoriadnosť (neproporcionálnosť) zásahov alebo terapeutických prostriedkov.

Z tohto hľadiska je dôležité poznať kritériá, za akých možno konštatovať smrť. Okrem klasických súčasne platiacich kritérií definujúcich stav smrti (nepítomnosť spontánneho dýchania, svalové stuhnutie, nepítomnosť reflexov, pokles krvného tlaku, nulové EEG) sa definuje klinická smrť jedinca po potvrdení stavu úplnej mozgovej smrti (encefalická smrť). Pre problematikké prípady pacientov v *kóme* platia nasledujúce prístupy:

a) v prípade kómy, ktorá je považovaná za reverzibilnú, je povinné použiť všetky dostupné aj mimoriadne prostriedky reanimácie, pretože možné alebo pravdepodobné prinavrátenie k životu je viac ako akákoľvek ekonomická alebo osobná obeta.

b) v prípade kómy, ktorá je považovaná expertmi za nereverzibilnú, je povinnosť poskytnúť normálnu základnú starostlivosť (jesť piť), a nie je povinnosťou použiť príliš obtiažne prostriedky, ktorými by bol pacient odsúdený na predĺženie agónie bez akejkoľvek možnosti prebratia sa a nadviazania vzťahov. V takom prípade by išlo o «terapeutickú tvrdošijnosť».

c) vonkajšie a úplne umelé predlžovanie života po klinickej smrti, čiže úplnom a nezvratnom zastavení mozgových funkcií (ako je zjavné z «mlčiaceho» EEG a znakov smrti všetkých zón encefalu) by bolo urážkou zomierajúceho a jeho smrti a zároveň klamstvom na škodu príbuzných.

Treba povedať, že existujú prípady nielen hlbokkej a nereverzibilnej kómy, ale aj predĺženej kómy: chorý zostáva v kóme aj pri normálnej starostlivosti. Hovoríme o tzv. pretrvávajúcom vegetatívnom stave. Príkladom môže byť talianska žena Eluana Englaro, ktorá bola 17 rokov v kóme (**v pretrvávajúcom vegetatívnom stave**) po havárii (dňa 18.1.1992): dýcha spontánne, otvára oči sledujúc cyklus noc/deň, po 14 rokoch sa jej vrátila menštruácia. Otec požiadal o **súdne rozhodnutie** (údajne by takto nechcela žiť, trápiť sa), aby ju prestali vyživovať (jej život nie je hodný žitia): súd vyhovel a 9.2.2009 po 3 dňoch zomrela na dehydratáciu (od smädu a hladu). Etická dilema: 1 názor: dôstojná smrť; 2. štátom schválená eutanázia; Aká je **pravda?**

1. Z kómy (z pretrvávajúceho vegetatívneho stavu) sa možno *prebudiť*: príklady S.Crisafulli (po 2 rokoch), P.White Bull (po 16r.) poliak Jan Grzebski (po 19r.), Terry Wallis (po 19r.); Massimilián N. (po 10).
2. Dať jesť a piť, poskytnúť teplo patrí k *základná starostlivosti*, ktorá je povinnosťou rodiny, lekára.
3. Rodiny, osôb vo vegetatívnom štádiu potvrdzujú, že nie je živou mŕtvou, ale chorým, ktorý má s nimi *osobitný vzťah*: rozozná ich prítomnosť, rozcíti sa pri nežnostiach, komunikuje hýbaním očami, žije s

rodinou: vedecké potvrdenie v časopise *Science* 2006 (magnetická rezonancia potvrdila aktivitu v niektorých mozgových zónach anlogickú ako u zdravých)

Záver: Išlo o eutanáziu – *štátne zabitie človeka na požiadanie otca*: vláda nesmie dať právo jednej skupine ľudí (lekárom) zabíjať inú skupinu ľudí (pacientov). Deliť *Homo sapiens sapiens* na 2 skupiny s rozdielnymi právami je cesta do pekla (porov. negri-biely, nemci-nie nemci, zdravý-postihnutý).

Ohľadom *používania analgetík* (látok zmiernujúcich pocit bolesti) platí zásada, že ich možno použiť, ak nejstuje iný prostriedok pre zmiernenie bolesti, aj keď ich použitie môže viesť k riziku skrátenia života. Je tiež dovolené používanie analgetík, ktoré oberú človeka o vedomie, za podmienky, že pacient mal čas vykonať náboženské a morálne povinnosti voči sebe, rodine a spoločnosti (napr. napísanie testamentu, prijatie sviatostí). Treba sa pritom vyhnúť tomu, aby sa skrytým spôsobom nepraktizovala eutanázia. Pri používaní znečitlivejúcich prostriedkov vyvolávajúcich bezvedomie je vždy nevyhnutný súhlas pacienta: pacient môže dovolene odmietnuť čiastočne alebo úplne použitie analgetík z náboženských pohnútok (zjednotiť sa s trpiacim Kristom).

Súhlas pacienta si vyžaduje pravdivú informáciu o reálnej zdravotnej situácii, v ktorej sa nachádza. Ohľadom *informovania zomierajúceho* alebo ťažko chorého pacienta platia nasledujúce orientačné kritériá:

a) Pravda je základným kritériom, aby morálny úkon bol objektívne pozitívny: preto treba vylúčiť systematické zahmlievanie zo strany príbuzných alebo zdravotníkov. Systematické klamstvo nie je užitočné ani pre pacienta, ktorý má právo a povinnosť na informáciu a na prípravu na dôstojnú smrť. Klamstvom sa dosiahne opačný účinok, nakoľko naň chorý často a ľahko príde. Ak je pravda vhodne ponúknutá a pochopená, zvyčajne vedie k pozitívnej reakcii na psychológiu a duchovnosť pacienta i na príbuzných. Preto je právo na informáciu zahrnuté vo všetkých návrhoch listín práv chorých.

b) V prípade ťažkých a zomierajúcich pacientov sa informácia nemá obmedziť na diagnózu a prognózu choroby, ale má byť ponúknutá v širšej a medziosobnej ľudskej komunikácii. Predovšetkým je nutné počúvať chorého, a až následne mu možno hovoriť o vážnosti choroby. Chorý totiž čaká solidaritu, možnosť komunikácie a spolicenie.

c) Hoci klamstvo treba odmietnuť, treba zároveň prispôbiť komunikovanie pravdy schopnostiam subjektu, aby ju prijal prospešne. Preto je potrebné navodiť vhodný duševný stav, poznať rozličné psychologické fázy zomierajúceho, aby sa nezhoršovali depresívne fázy. Pravdu napr. o vážnej prognóze treba ponúkať postupne a eventuálne sa treba vedieť zastaviť v správnej chvíli. Nikdy nie je nutné vziať akúkoľvek nádej, nakoľko v medicíne nejstujú absolútne predpovede.

d) Vždy zostáva povinnosť neskrývať vážnosť situácie v jej podstate, osobitne vtedy, ak má pacient povinnosť pred smrťou uskutočniť dôležité rozhodnutia a povinnosť-právo pripraviť sa na dobrú smrť.

Na záver môžeme konštatovať, že podľa personalistickej koncepcie dôstojnosti človeka nemožno ospravedlniť eutanáziu ako krajnú formu postoja človeka voči utrpeniu, ktoré ho trápi. Môžu sa však užívať utišujúce prostriedky.

Namiesto vášnivých diskusií o eutanázii bude prospešnejšie demystifikovať smrť a oslobodiť sa od západného dedičstva negácie smrti. Preto je potrebné:

- znovu objaviť zmysel smrti, času a reintegrovať smrť do nášho myšlienkového sveta;
- prijať fakt, že smrť je zavíšením normálneho evolučného cyklu, podobne ako narodenie, puberta a klimakterium;
- zničiť mýtus nesmrteľnosti a prestať veriť vo všemohúcnosť vedy;
- bojovať proti patologickej smrti, ktorá prichádza predčasne a pomáhať zomierajúcim nie k «dobrej», ale k «pokojnej» smrti, pretože človek zomiera zle, ak neprijíma smrť on alebo jeho blízky, ak nevie zomierať, ak je smrť v znamení iracionálnosti a strachu.

4. Hospicová a paliatívna starostlivosť o zomierajúcich ľudí

Nie len starší človek ale najčastejšie práve starší ľudia ochorejú progresívnymi ťažko vyliečiteľnými ochoreniami. Horizont smrti sa vtedy približuje rýchlo, v priebehu niekoľkých dní alebo týždňov. Hospicová a paliatívna liečba je zameraná na liečbu bolesti a poskytnutie sociálnej, duchovnej podpory a sprevádzanie terminálne chorých jednotlivcov až do momentu smrti. Terminálne chorý človek je nevyliečiteľne chorý v konečnej fáze svojej choroby, kde už bola ukončená „kuratívna liečba“ (liečba zameraná na odstraňovanie príčin choroby). Hospic (je založený na hospicovej filozofii) poskytuje civilné prostredie, pri zabezpečení potrebnej a nevyhnutnej zdravotnej starostlivosti a ďalších služieb. Podmienky hospicu umožňujú, aby v prítomnosti chorého mohli byť jeho príbuzní. Paliatívna (lat. *pallium*, znamená plášť, prikrývka) liečba (je rozvíjaná na základoch paliatívnej medicíny) a je poskytovaná v rámci nemocničnej starostlivosti (oddelenia pre poskytovanie paliatívnej zdravotnej starostlivosti). Hospicová starostlivosť je forma paliatívnej starostlivosti, ktorú tvorí súhrn lekárskejších, ošetrovateľských a rehabilitačno-ošetrovateľských činností, poskytovaných nevyliečiteľne chorým, pri ktorých boli vyčerpané možnosti kauzálnej liečby, ale pokračuje liečba symptomatická s cieľo minimalizovať bolesť a zmierniť všetky ťažkosti vyplývajúce zo základnej

diagnózy a jej komplikácií a zohľadňuje bio-psycho-sprito-sociálne potreby chorého. Hospicová starostlivosť je organizovaná neštátnymi organizáciami.

Základným cieľom hospicovej starostlivosti je zabezpečiť, aby:

- umierajúci pacient netrpel neznesiteľnými bolesťami,
- bola rešpektovaná jeho ľudská dôstojnosť
- nezostal v posledných chvíľach života sám
- bol v centre starostlivosti umierajúci človeka a jeho rodina (nie choroba)
- sa neznižovala kvalita života (primeraného komfortu) z dôvodu očakávania smrti.⁵⁴

Podľa zákona č. 277/1994 Z. z. o zdravotnej starostlivosti je „Hospic samostatné zdravotnícke zariadenie alebo samostatná časť iného zdravotníckeho zariadenia, určená na poskytovanie paliatívnej starostlivosti so sídlom v samostatnej budove alebo samostatnom funkčne integrovanom pavilóne. Optimálny počet lôžok v hospici je 15 až 25.

„Paliatívna starostlivosť je prístup, ktorý zlepšuje kvalitu života pacientov a ich rodín zoči voči život ohrozujúcemu ochoreniu tým, že včas identifikuje a neodkladne diagnostikuje a lieči bolesť a iné fyzické, psychosociálne a duchovné problémy, a tým predchádza utrpeniu a zmiernuje ho“ (WHO, 2002).

⁵⁴ SVATOŠOVÁ, M., *Hospic, umenie sprevádzať*, Lúč, Bratislava 2001.

6. TREST SMRTI

1. Trest smrti v západných dejinách

Prítomnosť sociálnych sankcií vedúcich k smrti je potvrdená u takmer všetkých národov a civilizácií. Napriek rozličným spôsobom realizácie i jeho eticko-náboženského zdôvodnenia bol trest smrti považovaný takmer za samozrejmosť. Prvou formou, ktorú trest smrti dejinne nadobudol bola povinnosť individuálnej pomsty voči členom nepatriacim do vlastného rodu. Až neskôr došlo k právnej regulácii trestu smrti a k individualizácii trestu.

V izraelskom národe, analogicky ako u susedných nomádskych národov sa praktizoval trest smrti relatívne často ako o tom svedčia spisy Starého Zákona. Podľa Gn 4, 10 majú príbuzní zabitej osoby posvätnú povinnosť pomstiť preliatu krv, pretože hlasno volá k Bohu zo zeme. Trest smrti sa vyžaduje za vraždu (Gn 9, 6), idolatriu (Ex 22, 19), rúhanie (Lv 24, 15-16), vážne nezachovávanie sobotného pokoja (Ex 31, 14-15), mágiu (Lv 20, 27) vážna vzbura voči rodičom (Ex 21, 15.17), krivé svedectvo na súde, cudzoložstvo ženy, incest, sodomia, beštialita (Lv 14, 17; 20, 10.13.15).⁵⁵

V rímskej ríši sa praktizoval trest smrti (vrátane praxe mučenia). Vrahovia, traviči, v niektorých obdobiach cudzoložné ženy, osoby dopúšťajúce sa krvismilstva a pederastrie (za Konstancia), bigamie (za Justiniána), falšovatelia peňazí, narúšatelia námornej dopravy boli trestaní smrťou.⁵⁶

Všeobecne možno konštatovať, že trest smrti, spojený s rozličnými formami mučenia, pretrvával cez celý starovek a stredovek až do modernej doby. Teoreticky i prakticky zostal v platnosti vo všetkých západných štátoch až do 18. storočia. C. Beccaria svojím mimoriadne úspešným dielom „O zločinoch a trestoch“ z roku 1764 odsúdil vtedajšie neľudské trestné systémy a vyhlásil, že trest smrti nie je ani užitočný, ani nutný. Od tých čias sa datuje mienkotvorné hnutie, ktoré viedlo najprv k zrušeniu mučenia, neskôr k zmierneniu trestov a k zmenšeniu počtu popráv. Skutočné abolicionistické hnutie sa však sformovalo až v polovici 19. storočia s faktickým vylúčením popráv (hoci nedošlo vždy k zmene legislatívy) a s čoraz častejším udeľovaním „milosti“ resp. amnestie.

Pokiaľ ide o teoretický pohľad na trest smrti celá kresťanská tradícia, počnúc cirkevnými Otcami, cez stredovekú scholastiku až po magistérium Jána Pavla II. viac menej bezvýhradne schvaľovala právo verejnej autority na trest smrti. „Tradičné učenie Cirkvi uznáva práva a povinnosti zákonnej verejnej moci sťahť občanov trestami, ktoré sú primerané závažnosti ich previnení. V mimoriadne vážnych prípadoch nevynímajúc ani trest smrti“ (KKC 2266). Morálna a právna legitímnosť (oprávnenosť) trestu smrti ako krajného riešenia je založená na troch cieľoch:

1. Preventívnu alebo odstrašujúcu funkciu, nakoľko odrádza spáchať určité zločiny („Odsudzujem vás na smrť obesením nie preto, že ste ukradli ovcu, ale preto, aby iní nekradli ovce“.);

2. Kompenzačnú alebo retribučnú (je odplatom) funkciu, nakoľko napráva neporiadok spôsobený previnením, čiže znovunastoluje narušenú sociálnu rovnováhu, prostredníctvom obnovy rovnováhy medzi zločinom a trestom;

3. Obrannú funkciu, nakoľko bráni verejný poriadok a chráni bezpečnosť osôb pred sociálne nebezpečnými osobami.

Súčasne je trest smrti v kresťanskej perspektíve začlenený do širšieho kontextu úcty k životu (5. Nezabíjaj!) a je zdôvodnený ako aplikácia princípu spravodlivej obrany, ktorá je vážnou povinnosťou aj pre verejnú autoritu zodpovednú za životy iných. „Oprávnená obrana⁵⁷ môže byť nielen právom, ale aj vážnou povinnosťou pre toho, kto je zodpovedný za život iných. Obrana spoločného dobra vyžaduje zneškodnenie nespravodlivého útočníka. Z tohto dôvodu majú právoplatní predstavitelia verejnej moci právo použiť zbrane, aby odrazili útočníkov občianskej spoločnosti, ktorá je zverená ich zodpovednosti“ (KKC 2265).

⁵⁵ Trest smrti nemožno považovať za súčasť viery Izraela. Okrem rozhodujúcich kultúrnych vplyvov tej doby treba vziať do úvahy aj náboženskú argumentáciu, opakujúcu sa v Biblii: izraelský národ sa má zachovať čistým pred Jahvem a preto má vzdialiť každú škvrnu, ktorá by narušila jeho zmluvu s Bohom (Dt 13, 6-12). Aj starozákonný zákon odplaty („život za život, oko za oko, zub za zub, ruku za ruku a nohu za nohu“ Dt 19, 21) je humánnejšou verziou voči krutej a prehnanej rodovej pomste. Ďalšou opravou či zmiernením krutosti trestu smrti je právo na azyl (1 Kr 1, 50-53; 2, 28-35). Nový Zákon trest smrti zásadne ani nezavrhuje, ani neospravedlňuje, ale upozorňuje na Božiu odpúšťajúcu lásku, ktorá nabáda ľudí k milosrdenstvu. Každopádne ponúka novú stratégiu na prekonanie zla: odmietnutie zákona odplaty (Mt 5, 38-39) v mene milosrdného Boha, ktorý chráni svojich verných a kresťanskú odpúšťajúcu lásku, ktorá odmieta zničiť nepriateľa.

⁵⁶ Porov. IMBERT, J., *Trest smrti*, Archa, Bratislava 1994, s.94.

⁵⁷ Princíp oprávnenej obrany osôb a spoločností „nie je výnimkou zo zákazu zabitia nevinného, ktoré je úmyselnou vraždou. Sebaobrana môže mať dvojaký následok: jedným je zachovanie vlastného života, druhým zabitie útočníka. Nič neprekáža tomu, aby jeden čin mal dva následky, z ktorých iba jeden je úmyselný, kým druhý je mimo úmyslu.“ (KKC 2263).

Pre aplikáciu trestu smrti musia byť splnené nasledovné podmienky:

- úplné zistenie totožnosti a zodpovednosti vinníka;⁵⁸
- musí byť jedinou možnou cestou na účinnú obranu ľudských životov pre nespravodlivým útočníkom;
- má byť primeraný/proporcionálny vážnosti zločinu;
- má ho udeliť zákonná verejná autorita (vylučuje sa akákoľvek forma lynčovania alebo vlastnej spravodlivosti);

Ak je trest smrti vinným človekom dobrovoľne prijatý, nadobúda cestu zmierenia, odčinenia zločinu;

V súčasnosti aj Cirkev uznáva, že praktická nutnosť trestu smrti je veľmi zriedkavá, ba v západnej spoločnosti neexistujúca z nasledovných dôvodov (porov. EV 56):

- štát disponuje lepšími možnosťami pre účinné potlačenie zločinov prostredníctvom zneškodnenia/spacifikovania páchatel'ov;
- lepšia kvalita a účinnosť nekrvavých prostriedkov, ktoré sú dostatočné na obranu pred útočníkom a na ochranu bezpečnosti osôb. Tieto nekrvavé prostriedky sú vhodnejšie z troch dôvodov: lepšie zodpovedajú konkrétnym podmienkam spoločného dobra; väčšmi sa zhodujú s dôstojnosťou ľudskej osoby; a definitívne neoberajú o možnosť zmeny alebo záchranu vinníka.

2. Eticko-filozofická reflexia

V súčasnej dobe poznačenej novou citlivosťou voči hodnote osoby, jej dôstojnosti a neodňateľných práv prevažuje orientácia k zrušeniu (abolicionizmus) trestu smrti. V tomto kontexte treba rozlišovať medzi úrovňou princípov a praktickou rovinou.

Z principiálneho hľadiska otázka stojí nasledovne: má alebo nemá sa uznať zákonné právo štátu na obranu spoločnosti, aby vo svojom právnom systéme stanovil trest smrti za niektoré zločiny, ktoré podkopávajú samotné základy spoločnosti ohrozujú jej prežitie, ak pre štát neexistujú iné cesty pre účinné zabezpečenie obrany spoločnosti?

Argumenty abolicionistov na rovine princípov možno zhrnúť nasledovne:

1. Právo na život je primárnym, základným, neodňateľným a absolútnym právom. Nikto, ani zločinec, ktorý sa dopustil akéhokoľvek zločinu z akýchkoľvek pohnútok a v akomkoľvek stave (s chladnou mysl'ou alebo pod vplyvom vášne) nestráca základné právo na život, ktoré sa vymyká ľudskej moci. Život každého človeka je posvätný a nedotknuteľný;
2. Štát praktizovaním trestu smrti prekračuje záväzné hranice obrany spoločnosti a občanov. Spoločnosti totiž neškodí osoba zločincina, ale jeho zločinná činnosť. Preto stačí obrániť spoločnosť pred zločineckým konaním prostredníctvom uvedenia osoby do stavu, ktorý mu znemožní škodiť;
3. Prisúdiť štátu právo na trest smrti je spojené s absolutistickou koncepciou moci štátu. Avšak v personalistickej perspektíve, ktorá v ľudskej osobe vidí pôvod, stred a cieľ sociálnej skutočnosti, a ktorá považuje štát za organizáciu v službách občanov, nemožno pripustiť nárok štátu na neodvolateľnú rozhodujúcu právomoc nad životom ľudskej osoby.
4. Nárok štátu aplikovať trest smrti je protievanjeliový, lebo je v rozpore s prikázaním lásky k nepriateľom;
5. Základný princíp, že len Boh je pánom života nepripúšťa žiadne výnimky. Boh nechce smrť hriešnika, ale aby sa obrátil a žil.

Ak by sme však na teoretickej rovine pripustili právo štátu na trest smrti ako hlása tradičná kresťanská reflexia, zostáva riešiť praktické hľadisko. Na praktickej rovine si kladieme otázku, či fakticky existujú alebo neexistujú spomenuté „iné cesty“, ktoré sú nutné (nekrvavé prostriedky), aby štát mohol zákonne zabezpečiť obranu spoločnosti. Na praktickej rovine dospela filozofická reflexia k prakticky jednohlasnému záveru, že moderný štát disponuje inými cestami, odlišnými od trestu smrti, na zabezpečenie obrany spoločnosti pred najťažšími zločinmi. Z tohto dôvodu nie je morálne dovolené, aby štát používal trest smrti.

Mnohoraké motivácie v prospech tohto tvrdenia sa zbiehajú v poukázaní na skutočnosť, že trest smrti naozaj nie je jediným prostriedkom na dosiahnutie cieľov, ktorými sa zvykne zdôvodňovať. K najdôležitejším argumentom v prospech odmietnutia trestu smrti na praktickej rovine patria nasledovné:

- obranu spoločnosti pred zločincami možno účinne realizovať ich izoláciou v bezpečnom (aj keď finančne nákladnom) väzenskom systéme, čím sa im znemožní škodiť;
- skúsenosť potvrdená štatistickými údajmi ukazuje, že trest smrti nemá vždy osobitnú preventívnu alebo odstrašujúcu silu;⁵⁹
- trest smrti nezvratne znemožňuje nápravu možného justičného omylu. V USA (s ich známou špičkovou kriminalistickou technikou a najmodernejšími svetovými laboratóriami) bolo v období od roku 1900 do roku 1985 preukázateľné chybné odsúdených 349 osôb na absolútny trest.

⁵⁸ Lekárske expertízy, ktoré určujú, že vrah je zodpovedný za svoj čin, sú občas nespoľahlivé.

⁵⁹ „Odstrašenie nie je vôbec takou jednoduchou vecou, ako podaktorí mysleli... mnohí vrahovia sú vo chvíli páchania zločinu v takom stave napätia, že sa nezaujímajú o dôsledky, ktoré pre nich môže mať; iní dokážu sami seba presvedčiť, že sa z toho dostanú“ IMBERT, J., *Trest smrti*, Archa, Bratislava 1994, s.96.

- trest smrti definitívne a neodvolateľne odníme páchatel'ovi možnosť vykúpenia a spásy;
 - trest smrti má len kompenzačný a retribučný cieľ, ale chýba mu liečebný cieľ zameraný na prevýchovu (nápravu) páchatel'a. Tento prevýchovný cieľ sa ľahšie dosiahne tým, že zostane nažive, aby mohol svoj zločin odčiniť zmenou správania alebo aspoň utrpením vo väzení.
 - náprava neporiadku spôsobeného previnením je účinnejšia nie preliatím krvi (smrťou páchatel'a), ale konaním dobra (zmenou života vinníka alebo aspoň väzenským utrpením, ktoré snád' povedie k zmene). Na druhej strane tvrdším trestom je skôr dlhý život vo väzení, ako smrť, ku ktorej dôjde takmer okamžite v polovedomom alebo nevedomom stave („Zomrieť za dvadsať sekúnd na popravisku je lepšie než žiť dvadsať rokov v lapáku“);
 - Je úlohou nás všetkých vytvárať vždy lepšie podmienky pre prekonanie používania trestu smrti prostredníctvom valorizovania:
 - dôležitosti dôstojnosti ľudskej osoby, ktorá môže a má byť lepšie podporovaná a chránená prostredníctvom nekrvavých prostriedkov;
 - väčších možností, ktoré má štát k dispozícii na účinné potlačenie zločinu tak, že zneškodní páchatel'a štátu
- Trest smrti zostáva nebyvalým, krutým a barbarským násilím voči ľudskej dôstojnosti.

3. Preventívne úsilie

Povinnosťou štátu, spoločnosti, rodiny i jednotlivých občanov je na prvom mieste predísť správaniu, ktoré by viedlo k zločinom. Preventívne úsilie celej spoločnosti možno bližšie charakterizovať nasledovne:

- pozornosť treba venovať mladým ľuďom (napr. Rómom), ktorí sú potenciálnymi kandidátmi zločinnosti. Konkrétne treba myslieť na mladých žijúcich pod hranicou chudoby, ktorý vnímajú nezamestnanosť a chudobu ako nespravodlivosť v porovnaní s blahobytom väčšiny spoločnosti;
- druhou skupinou sú mladí, ktorí pre prvé, relatívne ľahké priestupky skončili vo väzení. Väzenský pobyt by mal byť skutočne časom nápravy a prevýchovy a nie vysokou školou zločinnosti. Nemala by chýbať ani liečba obvinených toxikománov, nebezpečných alkoholikov, násilníkov, atď. Vyžaduje si to účinnú spoluprácu lekárov, psychológov, kňazov a sociálnych pracovníkov;
- je nutné zamerať pozornosť na príčiny vedúce k zločinom: rozdelenie rodín, bieda, nezamestnanosť, alkoholizmus, droga, presexualizovaná kultúra, propagácia násilia, nespravodlivý sociálny systém, posadnutosť peniazmi v konzumnej spoločnosti, atď. V tejto oblasti treba realizovať nevyhnutné sociálne opatrenia, ktoré od koreňa predchádzajú možnej zločinnosti.
- v konečnom dôsledku by štát mal podporovať svojou rodinnou politikou tradičnú rodinu (založenú na manželskom vzťahu muža a ženy), ktorá je ideálnou duchovnou maternicou pre výchovu zrelých občanov.

Ak sa dnes zasadzujeme za práva zvierat, ochranu zeme, o to skôr by sme mali odmietnuť aplikovať krajné násilie na človeku, ktorým je poprava. V každom prípade by bolo tragickým protirečením, ak by sa na jednej strane brojilo proti právu štátu na trest smrti pre najväčších kriminálnikov a na druhej by sa súčasne zastávalo právo občanov zabíjať nevinné bytosti (napr. počaté deti potratom alebo starcov a chorých eutanáziou).

LITERATÚRA:

ŠLIPKO, T.: Hranice života, Dobrá kniha, Bratislava 1998.

JÁN PAVOL II., Encyklika Evangelium vitae, SSV, Trnava 1996.

SCHOOYANS, M.: Bioetika a populácia: Rozhodnutie pre život, Serafín, Bratislava 1997.

ONDOK, J.P., Bioetika, biotechnologie a biomedicína, Triton 2005.

ONDOK, J.P., Bioetika: východiská, princípy, aplikácie, Trinitas, Praha 1999.

SCHOCKENHOFF, E.: Bioetika: nová výzva pro politiku a společnost, K.Adenauer Stiftung, Praha 2002.

KLEBER, K.-H., Na hranicích etické únosnosti. Etické úvahy o problematice reprodukční medicíny a genové technologie, Sít', Praha 1994.

KUSHNEROVÁ, T., (VYD.). Od narození do smrti, Mladá fronta, Praha 2000.

Scripta bioethica, Brno, 2001 – 2006: www.volny.cz/scripta

www.bioethics.net

www.coe.int

www.genethique.org

www.linacre.org

<http://spz.prolife.cz>

OBSAH

Úvod.....	2
1. ÚVOD DO VŠEOBECNEJ BIOETIKY	3
1. Základné pojmy.....	3
2. Zrod a vývoj bioetiky	3
3. Pojem a problematika bioetiky	6
4. Antropologické fundovanie bioetiky	7
5. Východiská etickej orientácie bioetiky.....	8
6. Personalistická etika.....	11
2. UMELÝ POTRAT.....	13
1. Embryo vo svetle genetiky a biológie	13
2. Ľudský charakter embrya	13
3. Filozofický pohľad na problematiku potratu	14
4. „Terapeutický“ potrat	16
6. Etické hodnotenie prenatálnej a preimplantačnej diagnostiky	18
5. Dramatické prípady.....	19
3. ANTIKONCEPCIA A PRIRODZENÉ METÓDY PLÁNOVANIA RODIČOVSTVA	20
1. Umelá antikoncepcia, jej funkcia a účinky.....	20
2. Prirodzené a zodpovedné plánovanie rodičovstva	24
4. TECHNIKY UMELÉHO OPLODNENIA	27
1. Základné rozlišovania.....	27
2. Lekárske indikácie, techniky a výsledky umelého vnútrotelového oplodnenia.....	27
3. Etické hodnotenie vnútrotelového umelého oplodnenia.....	27
4. Oplodnenie in vitro s embryom-transfer.....	29
5. Etické hodnotenie mimotelového homogénneho oplodnenia.....	29
6. Etické hodnotenie mimotelového heterogénneho oplodnenia	30
7. Experimentovanie na plodoch a embryách oplodnených in vitro	31
8. Klonovanie.....	32
9. Voľba alebo predeterminácia pohlavia	33
5. EUTANÁZIA A HUMANIZÁCIA SMRTI.....	35
1. Dejiny a definícia eutanázie	35
2. Súčasný kultúrny kontext	35
3. Pohľad morálnej filozofie na eutanáziu.....	36
4. Hospicová a paliatívna starostlivosť o zomierajúcich ľudí.....	38
6. TREST SMRTI.....	40
1. Trest smrti v západných dejinách	40
2. Eticko-filozofická reflexia.....	41
3. Preventívne úsilie.....	42
OBSAH	44
PRÍLOHA	45
EVANGELIUM VITAE	45

PRÍLOHA

ENCYKLIKA PÁPEŽA JÁNA PAVLA II.

EVANGELIUM VITAE

Biskupom, kňazom a diakonom, rehoľníkom a rehoľníckam,
veriacim laikom a všetkým ľuďom dobrej vôle
o hodnote a nenarušiteľnosti ľudského života

ÚVOD

1. Evanjelium života sa nachádza v samom srdci posolstva Ježiša Krista. Cirkev ho každodenne s láskou prijíma, aby ho verne a odvážne ohlasovala ako dobrú zvesť ľuďom všetkých čias a kultúr.

Už na úsvite spásy sa správa o narodení Dieťaťa ohlasovala ako radostná zvesť: „Zvestujem vám veľkú radosť, ktorá bude patriť všetkým ľuďom: Dnes sa vám v Dávidovom meste narodil Spasiteľ, Kristus Pán (Lk 2,10-11). Táto „veľká radosť“ zaiste vytryskla z narodenia Spasiteľa. Ale Vianoce odhaľujú aj plný zmysel každého ľudského narodenia a mesiášska radosť sa tak javí ako základ a naplnenie radosti z každého dieťaťa, ktoré prichádza na svet (porov. Jn 16,21).

Keď Ježiš predstavuje jadro svojho vykupiteľského poslania, hovorí: „Ja som prišiel, aby mali život a aby ho mali hojnejšie (Jn 10,10). Skutočne tým myslí onen „nový a „večný život, ktorý spočíva v spoločenstve s Otcom a ku ktorému je bez akýchkoľvek zásluh povoláný každý človek v Synovi, prostredníctvom Svätého Ducha Posvätiťa. Práve v takomto živote naberajú plný význam všetky aspekty a momenty ľudského života.

Neporovnateľná hodnota ľudskej osoby

2. Človek je povolaný k plnosti života, ktorý presahuje rozmery jeho pozemskej existencie, pretože spočíva v účasti na samom živote Boha.

Vznešenosť tohto nadprirodzeného povolania ukazuje veľkosť a nesmiernu hodnotu ľudského života aj v jeho pozemskej fáze. Život v čase je totiž základnou podmienkou, počiatočnou etapou a integrálnou časťou celkového jednotného procesu ľudskej existencie. Tento proces neočakávane a bez akejkoľvek zásluhy človeka prežaruje prísľub a obnovuje dar Božieho života, ktorý sa v plnosti uskutoční vo večnosti (porov. Jn 3,1-2). Toto nadprirodzené povolanie zároveň zdôrazňuje relativitu pozemského života muža a ženy. Nie je totiž „poslednou“, ale „predposlednou skutočnosťou“. Je teda posvätnou skutočnosťou, ktorá je nám zverená, aby sme ju chránili so zmyslom pre zodpovednosť a priviedli ju k dokonalosti lásky a k darovaniu seba samých Bohu a bratom.

Cirkev si je vedomá, že toto Evanjelium života, ktoré jej zveril Pán¹, vyvoláva živú a vážnu odozvu v srdci každého človeka, tak veriaceho, ako neveriaceho, pretože aj keď nesmierne presahuje jeho očakávania, prekvapujúco s nimi súzvučí. Napriek mnohým ťažkostiam a neistotám každý človek, úprimne otvorený pravde a dobru, môže pomocou svetla rozumu a pod vplyvom tajomného pôsobenia milosti dospieť k tomu, že v prirodzenom zákone, vpísanom do srdca (porov. Rim 2,14-15) spozná posvätnosť ľudského života od počatia až do jeho konca a získa presvedčenie, že každá ľudská bytosť má právo na to, aby sa absolútne rešpektovalo toto jej základné právo. Uznanie tohto práva je základom ľudského spolunažívania, ako aj existencie politického spoločenstva.

Toto právo majú brániť a obhajovať najmä veriaci v Krista, vedomí si úchvatnej pravdy, ktorú pripomenul II. vatikánsky koncil: „Boží Syn sa svojím vtelením istým spôsobom zjednotil s každým človekom. 2 V tejto udalosti spásy sa totiž zjavuje ľudstvu nielen bezhraničná láska Boha, ktorý „tak miloval svet, že dal svojho jednorodného Syna (Jn 3,16), ale aj neporovnateľná hodnota každej ľudskej osoby.³

A Cirkev, ktorá do hĺbky skúma tajomstvo vykúpenia, si stále s novým úžasom uvedomuje túto hodnotu a cíti sa byť povolaná hlásať ľuďom všetkých čias toto „evanjelium“, prameň nezlomnej nádeje a opravdivej radosti pre každú epochu dejín. Evanjelium lásky Boha k človeku, Evanjelium dôstojnosti osoby a Evanjelium života sú jediným a nerozdielnym evanjeliom.

Práve preto je človek, živý človek, prvou a základnou cestou Cirkvi.⁴

Nové ohrozenia ľudského života

3. Každý človek je práve na základe tajomstva Božieho Slova, ktoré sa stalo telom (porov. Jn 1,14), zverený materinskej starostlivosti Cirkvi. Preto každé ohrozenie dôstojnosti a života človeka otriasa ju v samom

strede, dotýka sa podstaty jej viery vo vykupiteľské vtelenie Božieho Syna a podnecuje ju plniť si poslanie ohlasovať Evanjelium života celému svetu a každému stvoreniu (porov. Mk 16,15).

Toto ohlasovanie sa stáva osobitne naliehavé dnes, keď v nás vyvolávajú strach stále početnejšie a závažnejšie ohrozenia života ľudí a celých národov, najmä života slabých a bezbranných. K dávny bolestným pohromám biedy, hladu, epidemických chorôb, násilia a vojny pripájajú sa dnes ďalšie v dosiaľ nepoznaných formách a v znepokojujúcich rozmeroch.

Už II. vatikánsky koncil v jednom zo svojich výrokov, ktorý si až dosiaľ zachoval dramatickú aktuálnosť, rozhodne odsúdil mnohé zločiny a útoky proti ľudskému životu. Po tridsiatich rokoch beriem za svoje slová koncilového zhromaždenia a ešte raz s rovnakou rozhodnosťou v mene celej Cirkvi odsudzujem tieto priestupky v presvedčení, že takto vyjadrujem autentické cítenie každého správneho svedomia: „Všetko, čo je proti samému životu, ako vražda každého druhu, genocída, potrat, eutanázia, ako aj samovražda; všetko, čo porušuje celistvosť ľudskej osoby ako okypťovanie, fyzické alebo duševné trýznenie, snaha znásilniť človeka v jeho vnútri; všetko, čo uráža ľudskú dôstojnosť, ako sú neľudské životné podmienky, svojvoľné väznenia, deportácie, otroctvo, prostitúcia, obchod so ženami a s mladistvými a tiež potupné pracovné podmienky, v ktorých sa s pracujúcimi zaobchádza ako s obyčajnými nástrojmi zisku, a nie ako so slobodnými a zodpovednými osobami: všetky tieto a im podobné veci sú naozaj hanebné; ničia civilizáciu, pričom viac poškvrňujú tých, ktorí ich páchajú, než tých, ktorí týmto bezprávím trpia, a ťažko urážajú Stvoriteľa. 5

4. Žiaľ, tieto znepokojujúce úkazy sa ani zďaleka nezužujú, ale skôr rozširujú: s novými perspektívami vedeckého a technického pokroku rodia sa nové formy útokov na dôstojnosť ľudskej bytosti a zároveň sa utvára a upevňuje nová kultúrna situácia, v ktorej prečiny proti životu nadobúdajú dosiaľ nepoznaný a azda ešte podľejší aspekt, čo vzbudzuje hlboký nepokoj: značná časť verejnej mienky ospravedlňuje prečiny proti životu v mene práva na slobodu jednotlivca a na takomto predpoklade od štátu žiada nielen ich beztrestnosť, ale dokonca schválenie konať ich s využitím bezplatnej zdravotníckej služby.

Všetko toto spôsobuje hlbokú zmenu v postoji k životu a k medziľudským vzťahom. Skutočnosť, že zákonodarstvo mnohých krajín, vzdalujúc sa dokonca od základných zásad svojich ústav, nielenže netrestá takéto praktiky proti životu, ale dokonca ich uznáva za celkom legálne, je znepokojujúci jav a zároveň jedna z hlavných príčin morálnej krízy: skutky, ktoré sa kedysi jednomyseľne považovali za zločinné a zdravý mravný cit ich nepripúšťal, stávajú sa postupne spoločensky prijateľnými. Dokonca samotná medicína, ktorá má už z titulu svojho povolania život brániť a prejavovať oň starostlivosť, v niektorých svojich odboroch sa stále častejšie stáva nástrojom týchto činov proti človeku, a tak deformuje svoju tvár, sama sebe protirečí a znižuje dôstojnosť tých, ktorí ju vykonávajú. V takomto kultúrnom a právnom kontexte aj závažné demografické, sociálne a rodinné problémy, ktoré ťažia mnohé národy sveta a vyžadujú si zodpovednú a činnorodú odpoveď zo strany národných a medzinárodných spoločenstiev, stávajú sa predmetom nepravých a klamlivých riešení, ktoré sú v protiklade s pravdou a dobrom osôb i celých národov.

Vedie to k dramatickým dôsledkom: ak je mimoriadne vážny a znepokojujúci už jav, že sa usmrcujú tolké počaté ľudské životy, alebo tie, ktoré sú už na ceste k odchodu, rovnako hrozná a znepokojujúca je skutočnosť, že ľudské svedomie, akoby zatemnené takými mnohostrannými vplyvmi, stále ťažšie vníma rozdiel medzi dobrom a zlom vo veciach, týkajúcich sa základnej hodnoty ľudského života.

V jednote so všetkými biskupmi sveta

5. Problému ohrozenia ľudského života v našej dobe bolo venované mimoriadne konzistórium kardinálov, ktoré sa konalo v Ríme od 4. do 7. apríla 1991. Po rozsiahlej a dôkladnej diskusii o probléme a o tom, k čomu táto skutočnosť vyzýva celú ľudskú rodinu, a najmä kresťanské spoločenstvo, kardináli ma jednomyseľne požiadali, aby som s autoritou Petrovho nástupcu znovu potvrdil hodnotu ľudského života a jeho nenarušiteľnosť vzhľadom na prítomné okolnosti a hroziace nebezpečenstvá.

Ako odpoveď na túto žiadosť na Turíce 1991 napísal som osobný list každému spolubratovi, aby mi v duchu biskupskej kolegiality pomohol pri tvorbe dokumentu, venovanému tomuto problému.⁶ Som hlboko vďačný všetkým biskupom, ktorí poslali odpovede, obsahujúce cenné informácie, nápady a návrhy. Dosvedčili tým aj svoju jednomyseľnú a presvedčivú účasť na učiteľskom a pastoračnom poslaní Cirkvi, ohlasujúcej Evanjelium života.

V spomínanom liste, poslanom niekoľko dní po oslavách stého výročia encykliky Rerum novarum, upozornil som všetkých na istú zvláštnu analógiu: „Tak ako pred sto rokmi, keď šlo o ohrozenie základných práv robotníkov, Cirkev s veľkou odvahou vystúpila na ich obranu tým, že vyhlásila práva robotníka za posvätné, tak teraz, keď sa inej kategórii osôb upiera základné právo na život, Cirkev cíti povinnosť dať s rovnakou odvahou hlas tomu, kto nemá hlasu. Hlas Cirkvi je vždy evanjeliovým volaním na obranu chudobných sveta, všetkých, čo sú ohrozovaní, ktorými sa poháda a ktorým sa upierajú ľudské práva. 7

Dnes sme svedkami toho, ako sa šliape základné právo na život veľkého množstva slabých a bezbranných ľudských bytostí, akými sú najmä nenarodené deti. Ak Cirkev na konci minulého storočia nesmela mlčať pred nespravodlivosťami svojej doby, o to menej môže mlčať dnes, keď sa k sociálnym nespravodlivosťiam minulosti, ktoré, žiaľ, ešte nie sú prekonané, pripájajú v tolkých častiach sveta ešte väčšie prejavy

nespravodlivosti a útlaku, neraz mylne považované za dôkaz pokroku na ceste k vytvoreniu nového svetového poriadku.

Táto encyklika, ovocie spolupráce episkopátu všetkých krajín sveta, chce teda byť rozhodným a jednoznačným potvrdením hodnoty ľudského života a jeho nenarušiteľnosti; zároveň však chce byť naliehavou výzvou v mene Boha, adresovanou všetkým a každému jednotlivo: rešpektuj, chráň, miluj život a slúž životu - každému ľudskému životu! Len na tejto ceste nájdeš spravodlivosť, rozvoj, pravú slobodu, pokoj a šťastie!

Kiež sa tieto slová dostanú ku všetkým synom a dcéram Cirkvi! Kiež prídu ku všetkým ľuďom dobrej vôle, ktorým ide o dobro každého človeka a o budúcnosť celej spoločnosti!

6. V hlbokom spoločenstve s každým bratom a sestrou vo viere a preniknutý úprimným priateľstvom so všetkými chcem znovu premeditovať a znovu ohlasovať Evanjelium života, jas pravdy, ktorá osvecuje svedomia, čisté svetlo, ktoré uzdravuje zatemnený zrak, nevyčerpatelný prameň vytrvalosti a odvahy, ktorý nám umožňuje čeliť stále novým výzvam, s akými sa stretáme na našej ceste.

Keď si teda pripomínam bohaté skúsenosti Roku rodiny, akoby som symbolicky dopisoval záver Listu rodinám, ktorý som adresoval „konkrétnym rodinám na celej zemeguli ,8 s novou dôverou hľadím na všetky domáce spoločenstvá a vyslovujem nádej, že sa v každom prostredí obnoví a posilní úsilie všetkých podporovať rodinu, aby i dnes, hoci uprostred mnohých ťažkostí a vážnych ohrození, zostala podľa Božieho plánu „svätyňou života .9

Na všetkých členov Cirkvi, ktorá je ľuďom života a pre život, obraciam sa s veľmi naliehavou výzvou, aby sme tomuto nášmu svetu spoločne poskytli nové znamenia nádeje tým, že sa budeme pričíňovať o rast spravodlivosti a solidarity a o upevnenie novej kultúry ľudského života, aby sa tak budovala opravdivá civilizácia pravdy a lásky.

I.

HLAS KRVI TVOJHO BRATA HLASNO VOLÁ ZO ZEME KU MNE

Súčasnú ohrozenie ľudského života

„Kain napadol svojho brata Ábela a zabil ho (Gn 4,8): pri koreni násilia zameraného proti životu

7. „Pretože Boh nestvoril smrť a neteší sa zo záhuby žijúcich. Veď On stvoril všetko pre bytie... Lebo Boh stvoril človeka pre nesmrteľnosť, urobil ho obrazom svojej večnosti; závisťou diabla však prišla na svet smrť: skúsia ju tí, čo sú jeho korisťou (Múd 1,13-14; 2,23-24).

Evanjelium života, ktoré zaznelo na počiatku pri stvorení človeka na Boží obraz, určeného k plnému a dokonalému životu (porov. Gn 2,7; Múd 9,2-3), protirečí trýznivá skúsenosť smrti, ktorá vstupuje do sveta a vrhá tieň absurdnosti na celú ľudskú existenciu. Smrť sa v ňom objavuje pre závisť diabla (porov. Gn 3,1.4-5) a následkom hriechu prvých rodičov (porov. Gn 2,17; 3,17-19). Prichádza na svet násilím, vraždou Ábela, ktorý hynie rukou svojho brata Kaina: „Keď boli na poli, napadol Kain svojho brata Ábela a zabil ho (Gn 4,8).

Táto prvá vražda je na stránkach Knihy Genesis opísaná s mimoriadnou výrečnosťou, čím naberá význam paradigmy: tieto stránky sa znovu zapisujú nepretržite a každý deň, so znepokojujúcou jednotvárnosťou do knihy dejín ľudstva.

Prečítajme si ešte raz toto biblické rozprávanie, ktoré napriek svojej starobylosti a veľkej jednoduchosti obsahuje mimoriadne bohatú náuku.

„Ábel bol pastier oviec, Kain roľník. Po nejakom čase Kain priniesol obeť Pánovi z poľných plodín. Aj Ábel obetoval podobne z prvotín svojich oviec, z tých najtučnejších. A Pán zhliadol na Ábela a na jeho obeť. Na Kaina však a na jeho obeť nezahliadol.

Kain sa veľmi rozhneval a zamračila sa mu tvár. Tu Pán povedal Kainovi: «Prečo sa hneváš a prečo sa ti zamračila tvár? Či nie je to takto: Ak robíš dobre, môžeš sa vystríeť, ale ak dobre nerobíš, číha hriech pri dverách a sleduje ťa jeho žiadostivosť, a predsa ty ju máš ovládať?»

Tu Kain povedal svojmu bratovi Ábelovi: «Vyjdime si von!» A keď boli na poli, napadol Kain svojho brata Ábela a zabil ho.

A Pán povedal Kainovi: «Kde je tvoj brat Ábel?» On však odvetil: «Neviem. Či som ja strážca svojho brata?» Pán povedal: «Čo si to urobil? Hlas krvi tvojho brata hlasno volá zo zeme ku mne. Buď teraz prekliaty zo zeme, ktorá otvorila ústa, aby pila krv tvojho brata z tvojich rúk! Keď budeš obrábať pôdu, neprinesie ti nijakú úrodu. Budeš nestály a túlavý na zemi.»

Kain povedal Pánovi: «Môj zločin je väčší, než aby mi bol odpustený. Hľa, ty ma dnes odháňaš zo zeme a budem sa skrývať pred tvojou tvárou; nestály a túlavý budem na zemi. A ktokoľvek ma nájde, zabije ma.»

Pán mu však povedal: «Nie tak! Lebo každý, kto zabije Kaina, sedemnásobnú pomstu si odnesie!» Potom Pán urobil Kainovi znak, aby ho nik, kto ho nájde nezabil. A Kain sa vzdialil od Pána a zdržoval sa v kraji Nod na východ od Edenu (Gn 4,2-16).

8. Kain sa „veľmi rozhneval a „zamračila sa mu tvár , lebo „Pán zhladol na Ábela a na jeho obeť (Gn 4,4). Biblický text nevysvetľuje, prečo sa Bohu viac páčila Ábelova obeť než Kainova. Veľmi jasne však ukazuje, že Boh, hoci si vyberá Ábelovu obeť, neruší dialóg s Kainom. Napomína ho, pripomínajúc mu jeho slobodu vzhľadom na zlo: zlo nie je ani najmenej predurčením človeka, ktorému sa nemožno vyhnúť. Je pravda, že podobne, ako predtým Adama Kaina pokúša zlovestná sila hriechu, ktorá ako divá šelma číha pri bráne jeho srdca, aby sa vrhla na svoju obeť. Ale Kain zostáva voči hriechu slobodný. Môže a má nad ním vládnuť; „(...) hriech číha pri dverách a sleduje ťa jeho žiadostivosť, a predsa ty ju máš ovládať (Gn 4,7).

Závisť a hnev získavajú prevahu nad Božím napomenutím: Kain napadne svojho brata a zabíja ho. Ako čítame v Katechizme katolíckej Cirkvi „Sväté Písmo v opise vraždy Ábela zo strany jeho brata Kaina ukazuje, že v človeku je od počiatku dejín hnev a žiadostivosť ako dôsledok prvotného hriechu. Človek sa stal nepriateľom svojho blížneho .10

Brat zabíja brata. Tak ako pri prvej bratovraždy, aj pri každej inej vražde človeka pošliapie sa „duchovné príbuzenstvo, ktoré spája ľudí do jednej veľkej rodiny,11 lebo všetci majú účasť na tom istom základnom dobre: na rovnakej osobnej dôstojnosti. Nezriedka sa pošliapie aj „pokrvné príbuzenstvo, napríklad keď k ohrozeniu života príde vo vzťahu medzi rodičmi a deťmi, ako je to napríklad v prípade umelého potratu, alebo keď sa v prostredí rodiny alebo širšieho príbuzenstva pripúšťa či odporúča uplatnenie eutanázie.

Koreňom každého násillia proti blížnemu je ustúpenie „logike Zlého, to jest toho, ktorý „bol vrah od počiatku (porov. Jn 8,44), ako pripomína apoštol Ján: „Lebo toto je zvesť, ktorú ste počuli od začiatku: aby sme jeden druhého milovali: Nie ako Kain; on bol zo Zlého a zabil svojho brata (1Jn 3,11-12). A tak vražda brata je od úsvitu dejín smutným svedectvom toho, s akou úžasnou rýchlosťou sa šíri zlo: k vzbure človeka proti Bohu v rajskej záhrade pripája sa smrteľný boj človeka proti človeku.

Po zločine prichádza Boh, aby pomstil zavraždeného. Keď sa Kaina pýtal na osud Ábela, miesto toho, aby sa pred Bohom zahanbil a prosil ho o odpustenie, drzo sa vyhýba otázke: „Neviem. Či som ja strážca svojho brata? (Gn 4,9). „Neviem : Kain sa pokúša zakryť zločin klamstvom. Robilo sa tak v minulosti a robí sa tak i teraz: používame rôzne ideológie na ospravedlnenie a zamaskovanie najukrutnejších priestupkov proti osobe. „Či som ja strážca svojho brata?: Kain nechce myslieť na brata a zbavuje sa zodpovednosti, ktorú má každý človek za svojho blížneho. Mimovoľne nám prichádzajú na myseľ súčasné tendencie, ktoré oslobodzujú človeka od zodpovednosti za blížnych a medzi ich príznakmi je okrem iného zánik solidarity s najslabšími členmi spoločnosti, ako sú starí, chorí, emigranti a deti, ako aj ľahostajnosť, ktorá sa často objavuje vo vzťahoch medzi národmi dokonca i teraz, keď sú v hre základné hodnoty ako život, sloboda a pokoj.

9. Ale Boh nemôže dovoliť, aby zločin zostal nepotrestaný: krv zavraždeného volá k nemu zo zeme, domáha sa spravodlivosti (porov. Gn 37,26; Iz 26,21; Ez 24,7-8). Z tohto textu Cirkev vyvodila termín do neba volajúce hriechy,, a zaradila do tejto kategórie predovšetkým dobrovoľnú vraždu.12 Pre Židov, tak ako pre mnohé iné staroveké národy krv je nositeľom života, ba čo viac - krv je život,, (porov. Dt 12,23) a život, najmä ľudský, patrí výlučne Bohu: kto vzťahuje ruku na život človeka, istým spôsobom vzťahuje ruku na samého Boha.

Kaina preklial Boh, ale aj zem, ktorá mu odmieta prinášať svoje plody (porov. Gn 4,11). Je aj potrestaný: bude bývať v stepi a púšti. Vražedné násillie úplne mení prostredie, v ktorom človek žije. Zem, ktorá bola v raji Edenu,, (Gn 2,15) miestom hojnosti, priaznivých vzťahov medzi ľuďmi a priateľstva s Bohom, stáva sa krajom Nodu,, (porov. Gn 4,16) - miestom biedy,, osamotení a vzdialení sa od Boha. Kain bude nestály a túlavý na zemi,, (Gn 4,14): neistota a nestálosť osudu stanú sa navždy jeho údelom.

Boh však, ktorý neprestáva byť milosrdný ani vtedy, keď trestá, urobil Kainovi znak, aby ho nik, kto ho nájde, nezabil,, (Gn 4,15): dáva mu rozpoznávací znak nie preto, aby ho ľudia zavrhlí, ale aby ho chránil a bránil pred tými, čo by ho chceli zabiť, hoci preto, aby pomstili smrť Ábela. Ani vrah nestráca svoju osobnú dôstojnosť a Boh sám sa stáva jej garantom.Práve tu sa zjavuje paradoxné tajomstvo milosrdnej Božej spravodlivosti, o ktorej píše sv. Ambróz takto: Len čo bola spáchaná bratovražda, teda najväčší medzi zločinmi, v okamihu, keď prišiel na svet hriech, hneď musel byť ustanovený zákon Božieho milosrdenstva; pretože ak by trest hneď zasiahol vinníka, nestalo by sa, žeby ľudia mali zmierlivosť a miernosť v trestaní, ale by hneď trestali vinníkov. (...) Boh odvrhol Kaina pred svojou tvárou, ale keď sa ho zriekli aj rodičia, poslal ho akoby do vyhnanstva, aby býval osamote, lebo zvieracia divokosť z neho vyhnala ľudskú miernosť. Boh však nechce vraha trestať zabitím, lebo viac chce pokánie hriešnika, ako jeho smrť,,.13

Čo si to urobil?,, (Gn 4,10): oslabenie hodnoty života

10. Boh povedal Kainovi: Čo si to urobil? Hlas krvi tvojho brata hlasno volá zo zeme ku mne!,,(Gn 4,10). Krv, ktorú ľudia prelejú, neprestáva volať z pokolenia na pokolenie, a toto volanie naberá stále nové tóny a nový prízvuk.

Otázka Boha: Čo si to urobil?,, pred ktorou Kain nemohol uniknúť, je adresovaná aj dnešnému človeku, aby si uvedomil šírku a závažnosť útokov na život, ktorými sú stále poznačené dejiny ľudstva; aby hľadal rozmanité príčiny, ktoré tieto útoky spôsobujú a stále rozmnožujú ich počet; aby sa s najväčšou vážnosťou zastavil nad dôsledkami, ktoré z týchto útokov vyplývajú pre existenciu osôb a národov.

Niektoré ohrozenia pochádzajú zo samotnej prirodzenosti, ale narastajú vinou človeka, ktorý je bezstarostný a dopúšťa sa zanedbaní, hoci nezriedka by ich mohol zamedziť; iné sa dejú v dôsledku násilia, nenávisťi, opačných záujmov, ktoré vedú ľudí k agresii voči druhým, čoho prejavom sú vraždy, vojny, masakry a genocídy.

A ako sa tu nezmieniť o násilí, namierenom proti životu miliónom ľudských bytostí, najmä detí, ktoré sú nútené znášať núdzu, trpieť podvýživou a hladom pre nespravodlivé rozdelenie bohatstiev zeme medzi jednotlivé národy a spoločenské triedy? O násilí nerozlučne spätom nielen s vojnou, ale aj so škandalóznym obchodom so zbraňami, ktorým sa vyostrujú mnohé ozbrojené konflikty, sužujúce svet? O zasievaní smrti nerozumným narušením ekologickej rovnováhy, zločinným obchodom s drogami a propagovaním vzorcov správania sa v oblasti pohlavného života, ktoré nielenže sú morálne neprijateľné, ale znamenajú aj vážne nebezpečenstvo pre život? Nie je možné vyhotoviť úplný zoznam rôznych spôsobov ohrozovania ľudského života, toľko zjavných i skrytých foriem berú na seba v dnešnej dobe!

11. Na tomto mieste túžime však venovať osobitnú pozornosť inému druhu ohrozenia, namierených proti počatému životu, alebo životu, ktorý sa blíži k svojmu koncu: vnímame v nich nové, v minulosti neznáme aspekty, ako aj mimoriadne závažné problémom spojené so skutočnosťou, že v kolektívnom vedomí tieto útoky na život postupne strácajú charakter priestupku,, a paradoxným spôsobom získavajú charakter práva,, do tej miery, že sa požaduje, aby štát uznal ich úplnú zákonnosť a aby ich pracovníci zdravotníctva vykonávali bezplatne. Tieto útoky zasahujú ľudský život, kde je najslabší a úplne zbavený možnosti brániť sa. Ešte hroznejšia je skutočnosť, že vo veľkej miere dochádza k nim v kruhu rodiny a pre rodinu, ktorá má byť predsa zo svojej povahy svätou životom,,.

Ako mohlo prísť k takejto situácii? Treba vziať do úvahy mnoho rôznych činiteľov. Základom je tu hlboká kríza kultúry, ktorá plodí skeptický postoj voči samým základom poznania a etiky a spôsobuje, že je stále ťažšie plne chápať zmysel existencie človeka, jeho práv a povinností. K tomu sa pripájajú najrozličnejšie ťažkosti spojené s každodenným životom a s medziľudskými vzťahmi, ktoré sa zvlášť bolestne pociťujú v zložitej skutočnosti súčasnej spoločnosti, kde jednotlivé osoby, manželstvá a rodiny zostávajú často so svojimi problémami samé. Nechýbajú situácie mimoriadnej chudoby, nedostatku a neistoty, v ktorých úsilie o prežitie, utrpenie na hranici znesiteľnosti, ako aj podstupované násilie - najmä násilie namierené proti ženám - spôsobuje, že postaviť sa na stranu života stáva sa ťažké, ba niekedy si vyžaduje priamo heroizmus. Všetko toto aspoň čiastočne vysvetľuje, prečo hodnota života podlieha dnes istému druhu zatemnenia,, hoci svedomie neustále pripomína jeho posvätnosť a nenarušiteľnosť, ako to dokazuje aj fakt, že je tu tendencia skrývať niektoré prečiny proti počatému životu, alebo proti životu smerujúcemu k prirodzenému koncu definíciami medicínskeho typu, ktoré majú odvádzať pozornosť od toho, že v skutočnosti je tu ohrozované právo konkrétneho človeka na vlastné jestvovanie.

12. I keď množstvo vážnych problémov súčasnej spoločnosti môže do istej miery vysvetľovať, prečo je taká všeobecná klíma morálnej neistoty, a niekedy aj umenšovať subjektívnu zodpovednosť jednotlivých osôb, zostáva pravdou, že tu stojíme pred oveľa širšou skutočnosťou, ktorú možno považovať za pravú štruktúru hriechu: jej charakteristickou črtou je expanzia antisolidaristickej kultúry, ktorá v mnohých prípadoch naberá formu autentickej kultúry smrti,,. Šíri sa ako dôsledok vplyvu silných kultúrnych, hospodárskych a politických tendencií, ktoré sú nositeľmi určitej koncepcie spoločnosti, kde je najdôležitejším kritériom úspech.

Keď na celú situáciu hľadíme z tohto zorného uhla, možno v istom zmysle hovoriť o vojne silných proti bezmocným: život, ktorý si vyžaduje väčšiu dobroprajnosť, lásku a starostlivosť, považuje sa za neužitočný, alebo za neznesiteľné bremeno, preto sa rôznymi spôsobmi odmieta. Človek, ktorý svojou chorobou, narušenou schopnosťou či, jednoduchšie povedané, samou svojou prítomnosťou ohrozuje blahobyt alebo navyknutý spôsob života tých, čo sú zvyhodnení, vníma sa ako nepriateľ, pred ktorým sa treba brániť alebo ktorého treba odstrániť. Takto vzniká istý druh sprisahania proti životu,,. Podieľajú sa na ňom nielen jednotlivé osoby v ich individuálnych, rodinných a spoločenských vzťahoch, ale má oveľa širší dosah a nadobúda globálne rozmery, keď narúša a ničí vzťahy spájajúce národy a štáty.

13. Aby sa ľahšie šírilo uplatňovanie potratu, investovali sa a naďalej sa investujú obrovské sumy do výroby farmaceutických prostriedkov, ktorými možno zabiť plod v lone matky tak, že nie je nutná lekárska pomoc. Zdá sa, že skoro výlučným cieľom vedeckého výskumu v tejto oblasti je vyvinúť výrobky s čo najjednoduchším použitím, ktoré by zároveň čo najspoláhlivejšie zničili život, a tak by umožňovali uskutočňovať umelý potrat bez akejkolvek kontroly a zodpovednosti spoločnosti.

Často sa tvrdí, že antikoncepcia, ak je bezpečná a všetkým dostupná, je najúčinnjším prostriedkom proti potratu. Katolíckej Cirkvi sa pritom vyčíta, že v skutočnosti napomáha šíreniu potratovosti, lebo sa tvrdohlavo pridŕža svojej náuky o morálnej nedovolenosti antikoncepcie. Takáto argumentácia je v skutočnosti klamná. Možno, že veľa ľudí naozaj používa antikoncepčné prostriedky, aby sa neskôr vyhli pokušeniu potratu. Avšak antihodnoty, vlastné antikoncepčnej mentalite,, - ktorá je niečím úplne iným ako zodpovedné otcovstvo a materstvo, prežívané v rešpektovaní úplnej pravdy o manželskom akte - spôsobujú, že práve toto pokušenie stáva sa ešte silnejším, keď príde k počatiu nechceného,, života. V skutočnosti

proabortívna kultúra je najviac rozšírená v prostrediach, ktoré odmietajú učenie Cirkvi o antikoncepcii. Je isté, že antikoncepcia a umelý potrat sú z morálneho hľadiska dva zásadne rozdielne druhy zla: jedno sa protíví plnej pravde o pohlavnom akte ako vlastnom vyjadrení manželskej lásky, druhé ničí život ľudskej bytosti; prvé sa protíví čnosti manželskej čistoty, druhé zasa čnosti spravodlivosti a priamo prestupuje Božie prikázanie Nezabíjaj!,..

Napriek ich odlišnej povahe a morálnej váhe veľmi často sú úzko spojené, ako ovocie tej istej rastliny. Je pravda, že nechýbajú prípady, keď sa človek utieka k antikoncepcii, či dokonca k potratu pod tlakom mnohých existenčných ťažkostí, ktoré však nikoho neoslobodzujú od povinnosti úplného zachovávanía Božieho zákona. Vo veľmi mnohých prípadoch pravou príčinou týchto praktík je hedonistický a nezodpovedný postoj k pohlavnému životu a egoistická koncepcia slobody, ktorá vidí v plodení prekážku plného rozvoja osobnosti človeka. Život, ktorý sa môže zo spolužitia muža a ženy počať, stáva sa preto nepriateľom, pred ktorým sa treba rozhodne vyvarovať, a potrat zostáva jedinou možnosťou v prípade neúspešnosti antikoncepcie.

Žiaľ, úzky súvis v zmyšľaní medzi praktizovaním antikoncepcie a umelým potratom stáva sa stále zrejmejším, čoho veľmi znepokojujúcim dôkazom je výroba chemických prostriedkov, vnútro maternicových teliesok, ako aj vakcín, ktoré sú rovnako ľahko dostupné ako antikoncepcné prostriedky, ale v skutočnosti vedú k umelému potratu v najčiasnejších štádiách vývoja života novej ľudskej bytosti.

14. Aj rôzne techniky umelého oplodňovania, ktoré zdanlivo slúžia životu a často sa uskutočňujú s týmto úmyslom, v praxi vytvárajú možnosť nových útokov na život. Z morálneho hľadiska sú neprijateľné, pretože oddeľujú plodenie od pravého ľudského kontextu manželského aktu¹⁴ a okrem toho tí, čo tieto techniky uplatňujú, zaznamenávajú dnes vysoké percento nezdarov: týka sa to nie natoľko samotného momentu oplodnenia, ako o nasledujúcu fázu vývoja embrya, vystaveného riziku rýchlej smrti. Okrem toho v mnohých prípadoch vyprodukuje sa väčší počet embryí, než je nutné na prenesenie do matkinho lona, a tieto takzvané nadbytočné embryá sa zabíjajú alebo využívajú vo vedeckých výskumoch, ktoré majú údajne slúžiť pokroku vedy a medicíny, ale v skutočnosti redukujú ľudský život len na biologický materiál,, ktorým možno slobodne disponovať.

Vyšetrenia pred narodením, proti ktorým nemožno z morálneho hľadiska nič namietat', nakoľko sa robia preto, aby bolo možné odporučiť prípadnú terapiu, akú si vyžaduje zdravie nenarodeného dieťaťa, príliš často sú príležitosťou navrhnuť i vykonať umelý potrat. Je to zároveň eugenický abort, ktorý verejná mienka špecifického ladenia prijíma vzhľadom na mýlny názor, že je prejavom terapeutických,, požiadaviek: Táto mentalita prijíma život len za určitých podmienok, odmietajúc telesne a duševne postihnuté alebo inak choré deti.

Táto logika samotná vedie do situácie, že sa odmieta základné liečenie, ba dokonca výživa deťom narodeným s vážnym postihnutím alebo chorobami. Obraz súčasného sveta sa stáva ešte viac znepokojujúci v súvisi s tu i tam hlásanými návrhmi, aby sa uznalo za právne prípustné - podľa tej istej zásady ako pri umelom potrate - dokonca zabíjanie detí. Znamenalo by to návrat do obdobia barbarstva, z ktorého sme - ako sa zdalo - raz navždy vyšli.

15. Nemenej vážne nebezpečenstvo hrozí nevyliciteľne chorým a umierajúcim v takom spoločenskom a kultúrnom kontexte, v ktorom je veľmi ťažké prijať a znášať utrpenie, a preto v ňom rastie pokušenie riešiť problém utrpenia tak, že ho zlikvidujeme v samom koreni predčasným navodením smrti v momente, ktorý uznáme za najvhodnejší.

Na takéto rozhodnutie často vplývajú motívy rôzneho druhu, ktoré však, žiaľ, vedú zároveň k tomu istému strašnému výsledku. U chorého môže byť rozhodujúci strach, napätie, dokonca zúfalstvo, vyvolané skúsenosťou z intenzívnej a predlžujúcej sa bolesti. Vnútoraná rovnováha, niekedy už otrášená, je tu vystavená ťažkej skúške osobného i rodinného života; na jednej strane chorý sa napriek stále účinnejšej lekárskej a sociálnej pomoci môže cítiť zdrvený vlastnou slabosťou; na druhej strane u osôb citovo zviazaných s chorým môže sa dostaviť pochopiteľný, hoci zle chápaný súcit. Toto všetko sa vyostruje pod vplyvom kultúrnej atmosféry, ktorá nevidí v utrpení žiaden zmysel a žiadnu hodnotu, naopak, považuje ho za zlo samé osebe, ktoré treba za každú cenu zlikvidovať; deje sa tak najmä dnes, keď chýba náboženská motivácia, ktorá by človeku pomohla pozitívnym spôsobom dešifrovať tajomstvo utrpenia.

Ale na kultúrnom horizonte konštatuje sa aj vplyv istého druhu prometeizmu človeka, ktorý sa klame, že takto sa môže stať pánom nad životom a smrťou, lebo sám o nich rozhoduje, zatiaľ čo v skutočnosti je premožený a zdrvený smrťou, ktorá neodvratne zatvára akúkoľvek perspektívu zmyslu a nádeje. Tragickým prejavom tohto všetkého je šírenie sa eutanázie, zamaskovanej a pokútnej, alebo vykonanej otvorene, dokonca so súhlasom zákona. Ospravedlňuje sa nielen údajným spolucítením s trpiacim pacientom, ale niekedy aj utilitaristickými dôvodmi, ktoré odporúčajú vyhýbať sa neproduktívnym výdavkom, lebo príliš zaťažujú spoločnosť. Navrhuje sa preto zbaviť života telesne postihnutých novorodencov, osôb s vážnymi defektami, neplnoprávných, starých, najmä nemohúcich a na smrť chorých. Nemožno mlčať ani o jestvovaní iných, lepšie zamaskovaných, ale nemenej hrozných, a pritom skutočných foriem eutanázie. Mali by sme s nimi do činenia napríklad vtedy, keď preto, aby sa získalo väčšie množstvo orgánov vhodných na

transplantáciu, odoberali by sa tieto od darcov prv, než by podľa objektívnych a adekvátnych kritérií mohli byť považovaní za mŕtvych.

16. Iným súčasným javom, s ktorým sa často spájajú ohrozenia života a útoky na život, sú demografické premeny. V rôznych častiach sveta prebiehajú odlišným spôsobom: v bohatých a rozvinutých krajinách zisťujeme znepokojujúci, niekedy veľmi prudký pokles počtu narodení; chudobné krajiny majú, naopak, vo všeobecnosti vysoký index prírastku obyvateľstva, čo vytvára ťažko riešiteľné problémy v kontexte pomalšieho hospodárskeho a spoločenského rozvoja, či priamo zaostalosti. Vzhľadom na problém preľudnenia chudobných krajín medzinárodné spoločenstvo sa nepodujíma na iniciatívy globálneho charakteru - na serióznú rodinnú a sociálnu politiku, ako aj na programy, ktoré by podnecovali kultúrny pokrok a spravodlivejšie rozdelenie dohier - ale ďalej sa realizujú rôzne formy antinatalistickej politiky.

Antikonceptiu, sterilizáciu a potrat možno s istotou zaradiť medzi praktiky, ktoré spôsobujú vážny pokles počtu narodení. Môže tu byť preto pokúšenie použiť tieto metódy, namierené proti životu, aj v situácii demografickej explózie,...

Faraón v starom Egypte, naľakaný prítomnosťou a stále rastúcim počtom synov Izraela, všemožne ich prenasledoval a vydal rozkaz zabiť každého novorodenca mužského pohlavia, narodeného z hebrejskej ženy (porov. Ex 1,7-22). Tak isto robia dnes mnohí mocní tohto sveta. Aj oni sú vľakaní zo súčasného tempa prírastku obyvateľstva a obávajú sa, že najplodnejšie a najchudobnejšie národy budú znamenať ohrozenie pre blahobyť a bezpečnosť ich krajín. V dôsledku toho namiesto riešenia týchto závažných problémov v duchu rešpektovania dôstojnosti osôb a rodín, ako aj nenarušiteľného práva každého človeka na život, radšej propagujú alebo všetkými prostriedkami nanucujú masovú politiku plánovania narodení. Ba teraz, keď ponúkajú hospodársku pomoc, nespravodlivo ju podmieňujú prijatím antinatalistickej politiky.

17. Pohľad na dnešné ľudstvo budí hlboký nepokoj, najmä keď máme na mysli toľko rôznych oblastí, v ktorých dochádza k útokom na život, ale aj ich mimoriadnu častosť a mnohorakú silnú podporu, akú získavajú širokým spoločenským súhlasom, častými prípadmi ich právneho uznania, ako aj účasti niektorých pracovníkov zdravotníctva na nich.

Ako som zdôraznil v Denveri pri príležitosti slávania VIII. svetového dňa mládeže, ohrozenia, ktorým je vystavený život, sa s časom neumenšujú. Naopak, naberajú obrovské rozmery. A nie sú to len ohrozenia zvonka, zo strany prírodných katastrof alebo od «Kainov», ktorí zabíjajú «Ábelov»; nie - sú to vedecky a systematicky naplánované ohrozenia. 20. storočie sa zapíše do dejín ako epocha masových útokov na život, ako nekončiaca sa séria vojen a neustála masakra nevinných ľudských bytostí. Falošní proroci a nepraví učitelia zaznamenali v tomto storočí najväčšie úspechy, „15 Nezávisle od úmyslov, ktoré bývajú rôzne a môžu sa zdať presvedčivé a dokonca sa odvolávať na zásadu solidarity, stojíme tu tvárou v tvár objektívnemu sprisahaniu proti životu,„ do ktorého sú zaangażované aj medzinárodné inštitúcie, zaoberajúce sa propagovaním a plánovaním skutočných kampaní za rozšírenie antikoncepcie, sterilizácie a potratu. Nemožno napokon poprieť, že aj masovokomunikačné prostriedky sa často podieľajú na tomto sprisahaní, keď vo verejnej mienke potvrdzujú kultúru, ktorá považuje uplatňovanie antikoncepcie, sterilizácie, potratu, ba aj eutanázie za znak pokroku a výdobytok slobody, zatiaľ čo postoj bezpodmienečnej obrany života predstavujú ako nepriateľa slobody a pokroku.

Či som ja strážca svojho brata?., (Gn 4,9): zvrátený pojem slobody

18. Aby sme správne zachytili spomenutú situáciu, nestačí poznať len samotné javy, ničiacie život, ale je potrebné odkryť rôznorodé príčiny, ktoré ich utvárajú. Otázka Boha: Čo si to urobil?., (Gn 4,10), akoby bola pre Kaina výzvou ísť za materiálnu skutočnosť svojho zločinu a uchopiť celú jeho hrôzu v motiváciách, ktoré ho podnietili a v dôsledkoch, ktoré z neho vyplývajú.

Rozhodnutia, namierené proti životu, rodia sa niekedy z ťažkých, ba priamo dramatických skúseností veľkého utrpenia, osamotenía, úplnej ekonomickej bezperspektívnosti, depresie a strachu o budúcnosť. Takéto okolnosti môžu značne zmenšiť subjektívnu zodpovednosť a v dôsledku toho aj vinu tých, ktorí zo svojej strany robia takéto rozličné rozhodnutia. Avšak tento problém dnes prekračuje rámec osobných situácií, hoci ich význam nemožno opomenúť. Vystupuje totiž do popredia aj na kultúrnej, spoločenskej a politickej rovine, kde sa javí ako jeho najškodlivejší a najznepokojujúcejší aspekt, a síce ako stále rozširujúca tendencia interpretovať spomínané priestupky proti životu ako oprávnené prejavy osobnej slobody, ktoré treba uznávať a chrániť ako autentické práva jednotlivca.

Takto sa uskutočňuje vo svojich dôsledkoch tragický zvrät v dlhom historickom procese, ktorý síce najprv vyniesol na svetlo pojem ľudských práv, „ako prirodzených práv každej osoby, ktoré predchádzajú každú ústavu a každé zákonodarstvo ktoréhokolvek štátu, no dnes sa dostáva do prekvapujúceho protirečenia: práve v dobe, v ktorej sa slávnostne proklamujú nenarušiteľné práva osoby a verejne sa prehlasuje hodnota života, toto právo sa v praxi porušuje a šliape, najmä v najdôležitejších momentoch existencie človeka, ktorým je narodenie a smrť.

Na jednej strane rôzne deklarácie ľudských práv, ako aj mnohé iniciatívy, ktoré sa na ne odvolávajú, poukazujú na to, že sa na celom svete prehlbuje morálna citlivosť viac naklonená uznať hodnotu a dôstojnosť

každej ľudskej bytosti ako takej, bez ohľadu na rasu, národnosť, náboženstvo, politické názory alebo spoločenský pôvod.

Na druhej strane týmto vznešeným deklaráciám, žiaľ, tragicky protirečia iné skutočnosti. Situácia je o to znepokojujúcejšia, či skôr o to škandalóznejšia, že vzniká práve v spoločnosti, pre ktorú je záruka ochrany ľudských práv cieľom a zároveň aj chválou. Ako možno zladit' tieto veľakrát opakované deklarácie zásad s neustálym znásobovaním útokov na život a s ich všeobecným ospravedlňovaním? Ako tieto deklarácie zladit' s odstrkovaním slabších, tých, čo potrebujú viac pomoci, starých a tých, ktorých život sa len počal? Tieto útoky sú zjavným protirečením úcty k životu a predstavujú radikálne ohrozenie celej kultúry ľudských práv. Toto ohrozenie môže napokon nabúrať samotný zmysel demokratického spolunažívania: naše mestá prestanú byť spoločenstvami ľudí, ktorí žijú pospolu,, ale stanú sa spoločnosťami zabudnutých, vytlačených na okraj, odstrkovaných a odsúdených na záhubu. A keď si rozšírime pohľad na celosvetovú situáciu, nezistíme veľmi ľahko, že spomínané deklarácie práv osôb a národov, ako sa hlásajú na fórach medzinárodných konferencií, sú len jalovým rečníctvom, ak nie sú sprevádzané demaskovaním egoizmu bohatých krajín, ktoré chudobným krajinám zamedzujú prístup k rozvoju, alebo ho robia závislým od absurdných zákazov plodenia a tým samým stavajú rozvoj proti samotnému človeku? Nebolo by treba diskutovať o samotných ekonomických systémoch, ktoré častokrát niektoré štáty prijímajú pod vplyvom tlaku a určovania podmienenok medzinárodného charakteru, ktoré vytvárajú alebo udržiavajú situácie nespravodlivosti a násilia, urážajúce a potláčajúce ľudskú dôstojnosť celých spoločností?

Kde sú príčiny takeého paradoxného protirečenia?

19. Môžeme ich zistiť celkovým zhodnotením javov v oblasti kultúry a morálky, počínajúc mentalitou, ktorá tým, že ide do krajnosti, ba dokonca deformuje pojem subjektivity, za nositeľa práv uznáva len toho, kto vlastní plnú, alebo aspoň začínajúcu autonómiu a vychádza zo stavu totálnej závislosti na iných. Možno však takýto predpoklad zladit' s uznaním človeka za bytie, ktorým nemožno disponovať,,? Teória ľudských práv spočíva práve v uznaní skutočnosti, že človek, na rozdiel od zvierat a vecí, nemôže podliehať nadvláde nikoho. Treba tu spomenúť aj istý spôsob myslenia, ktorý má sklon stotožňovať osobnú dôstojnosť so schopnosťou bezprostredného dorozumievania sa s inými pomocou jazyka - skúsenostne zistiteľným spôsobom. Je zrejmé, že za takýchto podmienok niet na svete miesta pre niekoho, kto - napríklad ako nenarodené dieťa alebo zomierajúci človek - je štrukturálne slabým subjektom, zdá sa byť úplne vydaný na milosť iných osôb, je od nich totálne závislý a dokáže sa dorozumievať len nečujným jazykom hlbkej symbiózy citov. A tak činiteľom, ktorý utvára rozhodnutia a činy vo sfére medziosobných vzťahov a spoločenského spolužitia, stáva sa sila. Je to však úplný opak toho, k čomu v dejinách smeroval právny štát ako spoločenstvo, v ktorom dôvod sily,, nahradí sila dôvodu,,.

Na inej rovine zdrojom protirečenia medzi oficiálnymi deklaráciami ľudských práv a ich tragického popierania v praxi je pojem slobody, ktorý absolutizuje význam ľudského jednotlivca a prečiarkuje jeho vzťah k solidarite s druhými, k plnému prijímaniu druhého človeka a k službe iným. I keď je pravda, že v niektorých prípadoch dochádza k zničeniu počatého života, alebo života, ktorý speje ku koncu, pod vplyvom zle pochopeného altruizmu alebo obyčajného ľudského súcitu, nemožno poprieť, že takáto kultúra smrti ako taká je vyjadrením totálne individualistického pojmu slobody, ktorá sa napokon stáva slobodou silnejších,, namierenou proti slabším, odsúdeným na záhubu.

Práve takto možno interpretovať Kainovu odpoveď na otázku Boha: Kde je tvoj brat Ábel?.,: Nevie. Či som ja strážca svojho brata?., (Gn 4,9). Áno, každý človek je strážcom svojho brata,, lebo Boh zveruje človeka človeku. A práve vzhľadom na toto zverenie Boh každého človeka obdarováva slobodou, v ktorej má podstatný význam rozmer vzťahu. Sloboda je darom Stvoriteľa daná k službám osobe a jej realizácii, ktorá sa má uskutočňovať sebadarovaním a otvorením sa druhému človeku. Naopak, absolutizácia slobody v individualistickom poňatí vedie k vyprázdeniu jeho prvotného obsahu, ako aj k prečiarknutiu jej najhlbšieho povolania a dôstojnosti.

Treba si tu všimnúť ešte hlbší aspekt tohto problému: sloboda popiera seba samú, smeruje k autodeštrukcii i k zničeniu druhého človeka, keď prestáva uznávať a rešpektovať ustanovujúce spojenie s pravdou. Zakaždým, keď sa sloboda v snahe zbaviť sa akejkoľvek tradície a autority uzatvára dokonca aj pred prvotnou evidentnosťou objektívnej a všeobecne uznávanej pravdy, ktorá je základom osobného i spoločenského života, človek už neprijíma pravdu o dobre a zle ako jediné nevyvrátiteľné východisko pre svoje rozhodnutia, ale riadi sa výlučne svojou subjektívnou a premenlivou mienkou alebo jednoducho svojím egoistickým záujmom a vrtochom.

20. Takáto koncepcia slobody vedie k hlbkej deformácii spoločenského života. Ak sa povýšenie vlastného ja,, chápe v kategóriách absolútnej autonómie, vedie nezadržateľne k negovaniu druhého človeka; vníma sa ako nepriateľ, pred ktorým sa treba brániť. Takto sa spoločnosť stáva zoskupením jednotlivcov, ktorí žijú vedľa seba, ale nie sú spojení vzájomnými väzbami: každý chce realizovať svoje ciele nezávisle na druhých, ba chce svoje záujmy postaviť pred záujmy iných. Avšak skutočnosť, že aj iní majú podobné snahy, núti hľadať nejakú formu kompromisu, ak má spoločnosť zaručiť každému čo možno najväčšiu slobodu. Takto sa stráca akýkoľvek vzťah k spoločným hodnotám a k absolútnej a všetkými uznávanej pravde: spoločenský

život podstupuje riziko úplného relativizmu. O všetkom sa možno dohodnúť, o všetkom možno vyjednávať: aj o prvom zo základných práv, akým je právo na život.

A práve toto sa deje aj na politickej scéne a na pôde štátu: prvotné a neodcudziteľné právo na život stáva sa predmetom diskusie, alebo môže byť upierané na základe hlasovania v parlamente alebo z vôle časti spoločnosti, i keď početne silnejšej. Je to zhubný následok neobmedzenej vlády relativizmu: právo, prestáva byť právom, lebo už nemá základ v nenarušiteľnej dôstojnosti osoby, ale podriaďuje sa vôli silnejšieho. Keď sa takto demokracia spreneveruje vlastným princípom, mení sa v podstate na totalitárny systém. Štát už nie je spoločným domom,, kde môžu všetci žiť v súlade so základnými zásadami rovnosti, ale pretvára sa v tyranský štát, uzurpujúci si právo disponovať životom slabších a bezbranných, nenarodených detí a starých, a to v mene spoločenského úžitku, ktorý v skutočnosti znamená len záujem určitej skupiny.

Môže sa zdať, akoby sa všetko odohrávalo v plnom rešpektovaní zákonnosti, aspoň v tých prípadoch, keď zákony, dovoľujúce umelý potrat alebo eutanáziu, sú odhlasované v zhode s takzvanými demokratickými zásadami. V skutočnosti tu však máme do činenia s tragickým zdaním zákonnosti a demokratický ideál, ktorý si zasluhuje toto meno len vtedy, keď uznáva a chráni dôstojnosť každej osoby, sa tak zrádza v samom základe: Možno hovoriť o dôstojnosti každej osoby, keď je dovolené zabíjať tú najslabšiu a najnevinnejšiu? V mene akej spravodlivosti podstupujú osoby najnespravodlivejšiu diskrimináciu, keď sa niektoré z nich uznávajú za hodné obrany a iným sa táto dôstojnosť upiera?.,¹⁶ Objavovanie sa takýchto situácií znamená, že už pôsobia mechanizmy, ktoré privádzajú k zániku opravdivé ľudské spolunažívanie a zapríčiňujú rozpad organizmu štátu.

Nárokovanie si práva na umelý potrat, zabíjanie detí a eutanáziu, ako aj jeho zákonné uznanie je ekvivalentom zvráteného a hanebného ponímania ľudskej slobody ako absolútnej moci nad inými a proti iným. To však znamená smrť pravej slobody: Veru, veru, hovorím vám: Každý, kto pácha hriech, je otrok,, (Jn 8,34).

Budem sa skrývať pred tvárou,, (Gn 4,14): oslabenie citlivosti na Boha i na človeka

21. Pri hľadaní najhlbších koreňov zápasu medzi kultúrou života,, a kultúrou smrti,, nemôžeme považovať za jeho jedinú príčinu spomínanú zvrátenú ideu slobody. Treba sa dostať až k jadrú drámy, akú prežíva dnešný človek: je ním oslabenie citlivosti na Boha i na človeka, typický jav v spoločenskom a kultúrnom kontexte, ovládanom sekularizmom, ktorého vplyvy prenikajú až do vnútra kresťanských spoločenstiev a vystavujú ich skúške. Kto sa nechá nakaziť touto atmosférou, ľahko sa môže ocitnúť v začarovanom kruhu, ktorý ho strháva do strašného víru: keď stráca citlivosť na Boha, stráca ju aj na človeka, na jeho dôstojnosť a život; na druhej strane systematické narušenie morálneho zákona, najmä vo vážnej matérii rešpektovania ľudského života a jeho dôstojnosti, postupne vedie k istému oslabeniu schopnosti vnímať oživujúcu a spásanosnú Božiu prítomnosť.

Ešte raz sa tu môžeme odvolať na príbeh vraždy Ábela rukami Kaina. Keď ho Boh preklial, takto sa obracia na Pána: Môj zločin je väčší, než aby mi bol odpustený. Hľa, ty ma dnes odháňaš zo zeme a budem sa skrývať pred tvárou; nestály a túlavý budem na zemi. A ktokoľvek ma nájde, zabije ma,, (Gn 4,13-14). Kain si myslí, že nikdy nezíska Božie odpustenie za svoj hriech a jeho nevyhnutným určením je skrývať sa,, pred Bohom. Ak Kain dokáže vyznať, že jeho zločin je veľký, je to preto, lebo si uvedomuje, že sa nachádza pred Božou tvárou a pred jeho spravodlivým súdom. Človek totiž len keď stojí pred Pánom, môže uznať svoj hriech a uvedomiť si celú jeho závažnosť. Skúsil to aj Dávid, keď urobil, čo sa nepáčilo Pánovi,, a po napomenutí z úst proroka Nátana (porov. 2Sam 11-12) volá: Vedomý som si svojej neprávosti a svoj hriech mám stále pred sebou. Proti tebe, proti tebe samému som sa prehrešil a urobil som, čo je v tvójich očiach zlé,, (Ž 51(50),5-6).

22. Keď teda mizne citlivosť na Boha, ohrozená a deformovaná je aj citlivosť na človeka, ako to lapidárne vyjadruje II. vatikánsky koncil: Stvorenie bez Stvoriteľa zaniká. (...) Ba zabúdaním na Boha samo stvorenie zbavuje sa svetla,,¹⁷ Človek už nie je schopný vnímať seba samého ako niekoho predívne odlišného,, od ostatných pozemských tvorov; považuje sa za jednu z mnohých živých bytostí, za organizmus, ktorý v najlepšom prípade dosiahol veľmi vysoký stupeň vývoja. Uzavretý v tesnom kruhu svojej fyzickej prirodzenosti stáva sa istým spôsobom vecou,, a prestáva chápať transcendentný,, charakter svojho jestvovania ako ľudskej bytosti,,. Preto už nepovažuje život za vynikajúci Boží dar, zverený jeho zodpovednosti, aby ho s láskou strážil a ctil si ho,, ako posvätnú,, skutočnosť. Život sa pre neho stáva jednoducho vecou,, ktorú považuje za svoje výlučné, totálne ovládateľné a manipulovateľné vlastníctvo.

A tak stojac tvárou v tvár životu, ktorý sa rodí a životu, ktorý umiera, človek si už nedokáže položiť otázku, aký je najautentickejší zmysel jeho existencie a nedokáže skutočne slobodne prijať tieto prelomové momenty svojho bytia,,. Zaujíma ho len činnosť,, a preto sa snaží využívať všetky výtobytky techniky, aby mohol plánovať a ovládať narodenie i smrť. Tieto prvotné skúsenosti, ktoré by sme mali prežívať,, stávajú sa tak vecami a človek si nárokuje právo vlastniť,, ich alebo odmietnuť,,.

Neprekvapuje nás napokon skutočnosť, že keď sa raz vylúči vzťah k Bohu, zmysel všetkých vecí podlieha hlbokkej deformácii. Sama príroda prestáva byť mater,, čiže matkou, ale stáva sa materiálom,, ktorým možno slobodne manipulovať.

K takýmto dôsledkom, zdá sa, vedie špecifický vedecko-technický racionalizmus, aký vládne v súčasnej kultúre. Odmietá samotnú ideu pravdy o stvorení, ktorú treba uznať, alebo aj Boží zámer vzhľadom na život, ktorý treba rešpektovať. Je to rovnako pravdivé v prípade, keď strach pred následkami takejto slobody bez zákona, vedie niektorých k opačnému stanovisku, ktorým je zákon bez slobody,, čoho príkladom sú ideológie, kontestujúce prípustnosť akýchkoľvek zásahov do prírody v mene takmer jej zbožštenia,, ktoré aj v tomto prípade nevnímajú jej závislosť od úmyslu Stvoriteľa.

Keď teda človek žije, ako by Boh nejstvoval,, stráca z dohľadu nielen tajomstvo Boha, ale aj tajomstvo sveta a vlastného jestvovania.

23. Oslabenie citlivosti na Boha i človeka nevyhnutne vedie k praktickému materializmu, čo napomáha šíreniu sa individualizmu, utilitarizmu a hedonizmu. Dokazuje sa tu aj trvalá platnosť apoštolových slov: A pretože si nevedeli vážiť poznanie Boha, Boh ich vydal napospas ich zvrátenému zmysľaniu, aby robili, čo sa nepatrí,, (Rim 1,28). Takto hodnoty spojené s byť,, budú nahradené hodnotami spojenými s mať,,.

Jediným cieľom, ktorý sa berie do úvahy, je vlastný hmotný blahobyť. Takzvaná kvalita života,, sa najčastejšie alebo výlučne vysvetľuje v kategóriách ekonomickej efektivity, neusporiadaného konzumizmu, atrakcií a príjemností fyzického života, a zabúda sa na hlbšie - vzťahové, duchovné a náboženské - rozmery existencie.

V takejto klíme utrpenie, ktoré neustále zaťažuje ľudský život, ale môže sa stať aj podnetom osobného rastu, býva cenzurované,, odmietané ako neužitočné, ba bojuje sa proti nemu ako proti zlu, ktorému sa treba vždy a za každých okolností vyhnúť. Keď ho nemožno premôcť a keď už niet nádeje na blahobyť v budúcnosti, človek je naklonený súdiť, že život stratil akýkoľvek zmysel a podlieha čoraz silnejšiemu pokušeniu pripísať si právo ukončiť ho.

V tom istom kultúrnom kontexte telo sa už nevníma ako typicky osobná skutočnosť, znak a miesto vzťahu s druhými, s Bohom i so svetom. Dostáva sa do čisto hmotného rozmeru: je len komplexom orgánov, funkcií a energií, ktoré možno užívať, uplatňujúc výlučne kritériá príjemnosti a efektívnosti. V dôsledku toho je aj pohlavnosť zbavená osobného rozmeru a pristupuje sa k nej inštrumentálne: miesto toho, aby bola znakom, miestom a jazykom lásky, to jest sebadarováním a prijatím druhého spolu s celým bohatstvom jeho osoby, stále viac sa stáva príležitosťou a nástrojom uplatnenia vlastného ja,, ako aj egoistického uspokojovania vlastných túžob a inštinktov. Takto sa deformuje a prekrúca pôvodný obsah ľudskej pohlavnosti a jej dva významy - zjednocujúci a plodiaci - hlboko vpísané do povahy manželského aktu, sa umelo oddeľujú: zrádza sa tým jednota muža a ženy a plodnosť podlieha svojvôli. Plodenie sa zároveň považuje za nepriateľa,, ktorému sa pri pohlavnom spoluzití treba vyhnúť: ak sa pripúšťa, tak len preto, že vyjadruje túžbu, či dokonca vôľu mať dieťa za každú cenu,, a vôbec nie preto, že znamená bezpodmienečné prijatie druhého človeka, a teda aj otvorenie sa bohatstvu života, ktoré so sebou prináša dieťa.

Materialistické videnie vecí, ako sme ho tu opísali, vedie k vážnemu ochudobneniu medziosobných vzťahov. Kto tým najviac trpí, je predovšetkým žena, deti, chorí alebo trpiaci, starí. Správne kritérium, ktoré má rozhodovať o uznaní dôstojnosti osoby - to jest kritérium úcty, nezištnosti a služby - je nahrádzané kritériom efektívnosti, funkčnosti a užitočnosti: druhý človek je cenený nie podľa toho, kým je,, ale podľa toho, čo vlastní, čo robí a aký zisk prináša,,. Znamená to ovládnutie slabšieho silnejším.

24. Oslabenie citlivosti na Boha a človeka, spolu so všetkými jeho zhubnými následkami pre život, odohráva sa v hĺbke svedomia. Ide tu predovšetkým o svedomie každého človeka, ktorý vo svojej jedinečnosti a neopakovateľnosti stojí sám pred Bohom.¹⁸ Ale v istom zmysle ide tu aj o svedomie,, spoločnosti: aj ono je istým spôsobom zodpovedné nielen preto, že toleruje alebo podporuje správanie zamerané proti životu, ale aj preto, že utvára kultúru smrti,, ba vytvára a upevňuje skutočné štruktúry hriechu,, namierené proti životu. Svedomie, tak individuálne, ako aj spoločenské, podlieha dnes - medziiným aj pod vplyvom dotieravých masmédií - veľmi vážnemu a smrteľnému nebezpečenstvu: spočíva v zotretí hranice medzi dobrom a zlom vo veciach týkajúcich sa základného práva na život. Značná časť dnešnej spoločnosti sa, žiaľ, javí podobná tej, ktorú sv. Pavol opisuje v liste Rimanom. Pozostáva z ľudí, ktorí nepravosťou prekrážajú pravde,, (1,18): keď sa odvrátili od Boha a domnievajú sa, že môžu vybudovať pozemskú spoločnosť bez neho, stratili sa vo svojich myšlienkach,, takže ich nerozumné srdce sa zatemnilo,, (1,21); Hovorili, že sú múdri a stali sa hlúpymi,, (1,22). Dopúšťajú sa skutkov, ktoré si zasluhujú smrť a nielenže to sami robia, ale aj schvaľujú, keď to robia iní,, (1,32). Ak svedomie, ktoré je okom, prinášajúcim svetlo pre dušu (porov. Mt 6,22-23), nazýva zlo dobrom a dobro zlom,, (porov. Iz 5,20), znamená to, že je už na ceste nebezpečnej degenerácie a úplnej morálnej slepoty.

Predsa sa však nijakým okolnostiam ani snahám nepodarí prehlúšiť Boží hlas, ktorý zaznieva vo svedomí každého človeka: práve v tejto skrytej svätyni svedomia môže sa človek vždy obrátiť a nastúpiť na cestu lásky, otvorenia sa voči druhým a služby ľudskému životu.

Priblížili ste sa k pokropeniu krvou,, (porov. Hebr 12, 22.23): znamenia nádeje a povzbudenie ku konaniu

25. Hlas krvi tvojho brata hlasno volá zo zeme ku mne,, (Gn 4, 10). Nielen krv Ábela, prvej nevinnej obeti vraždy, hlasno volá k Bohu, ktorý je prameňom a obhajcom života. Aj krv každého iného človeka, zabitého po Ábelovi, je hlasom, ktorý sa dvíha k Pánovi. Absolútne jedinečným a výnimočným spôsobom volá k

Bohu Kristova krv, ktorého prorockým predobrazom je postava nevinného Ábela, ako to pripomína autor listu Hebrejom: No vy ste sa priblížili k vrchu Sion a k mestu živého Boha, (...) k Ježišovi, prostredníkovi novej zmluvy a k pokropeniu krvou, ktorá volá hlasnejšie ako Ábelova,, (12,22.24).

Je to krv pokropenia. Jej symbolom a prorockým znakom bola krv obiet Starého zákona, ktorými Boh ľuďom dával najavo, že im túži odovzdať svoj život, keď ich očistí a posväť (porov. Ex 24, 8; Lv 17, 11). A toto všetko sa naplňa a uskutočňuje v Kristovi: Jeho krv je krvou pokropenia, ktorá vykupuje, očisťuje a prináša spásu; je to krv Prostredníka Nového zákona, ktorá sa vylieva za mnohých na odpustenie hriechov,, (Mt 26,28). Krv, ktorá vyteká z prebodnutého Kristovho boku na kríži (porov. Jn 19,34), je výrečnejším hlasom,, ako krv Ábela: táto krv totiž vyjadruje a vyžaduje si hlbšiu spravodlivosť,, predovšetkým však prosí o milosrdenstvo,19 oroduje pred Otcovou tvárou za bratov (porov. Hebr 7,25), je zdrojom dokonalého vykúpenia a darom nového života.

Kristova krv zjavuje, aká veľká je Otcova láska a zároveň ukazuje, aký cenný je v Božích očiach človek a akú veľkú hodnotu má jeho život. Pripomína to aj apoštol Peter: Ved' viete, že zo svojho márneho spôsobu života, zdedeného po otcoch, boli ste vykúpení nie porušiteľným striebrom alebo zlatom, ale drahou krvou Krista, bezúhonného a nepoškrveného Baránka,, (1Pt 1, 18-19).Práve keď veriaci človek uvažuje nad drahou Kristovou krvou, znakom jeho obetovania sa z lásky (porov. Jn 13,1), učí sa vnímať a ceníť takmer božskú dôstojnosť každej osoby a plný vďačnosti a radostnej hrdosti môže volať: Akú veľkú hodnotu musí mať v očiach Stvoriteľa človek, keď si zaslúžil «takého vznešeného Vykupiteľa» (porov. chválospev z veľkonočnej vigílie), keď „Boh dal svojho jednorodeného Syna , aby on, človek, «nezahynul, ale mal večný život» (porov. Jn 3,16).20

Kristova krv zjavuje človeku aj to, že jeho veľkosť, a potom aj jeho povolanie, spočíva v nezištnom sebadarovaní. Práve preto, že Kristova krv bola vyliata ako dar života, nie je už znakom smrti a definitívnej rozlúčky s bratmi, ale je prostriedkom zjednotenia a spoločenstva, ktoré dáva všetkým život v hojnosti. Kto pije túto krv vo sviatosti Eucharistie a zostáva v Ježišovi (porov. Jn 6,56), je napojený na dynamiku jeho lásky a obety vlastného života, aby mohol splňať prvé povolanie k láske, vlastné každému človeku (porov. Gn 1, 27; 2,18-24).

Z Kristovej krvi všetci ľudia čerpajú aj silu konať vo veci obrany života. Práve táto krv je najsilnejším znamením nádeje, ba základom absolútnej istoty, že tak, ako je to podľa Božieho zámeru, život určite zvíťazí. „A už nebude smrti - volá mohutný hlas, ktorý vychádza od Božieho trónu v nebeskom Jeruzaleme (Zjv 21,4). A sv. Pavol nás uisťuje, že terajšie víťazstvo nad hriechom je znamením a predobrazom konečného víťazstva nad smrťou, keď sa „splní, čo je napísané: Smrť pohltilo víťazstvo. Smrť, kde je tvoje víťazstvo? Smrť, kdeže je tvoj osteň? (1Kor 15,54-55).

26. Znaky, ktoré oznamujú toto víťazstvo, vskutku nechýbajú ani v našich spoločnostiach a kultúrach, hoci sú silno poznačené „kultúrou smrti . Naša charakteristika situácie bola by preto jednostranná a mohla by viesť k jalovej rezignácii, keby sme spolu s poukázaním na ohrozenia života nehovorili aj o pozitívnych znakoch, pôsobenie ktorých možno v dnešnej spoločnosti takisto registrovať.

Žiaľ, často je ťažké postrehnúť a rozpoznať tieto pozitívne znaky, možno aj preto, že komunikatívne prostriedky im nevenujú náležitú pozornosť. V skutočnosti však už vzniklo a stále vzniká veľmi mnoho iniciatív, a to v kresťanskom spoločenstve, ako aj v celej spoločnosti, na úrovni miestnej, národnej, medzinárodnej, zo strany jednotlivých osôb, skupín, hnutí, ako aj rôznych organizácií, aby zabezpečili pomoc a podporu najslabším a najbezbrannejším.

Je ešte mnoho manželov, ktorí v duchu obetavej zodpovednosti dokážu prijať deti, ako „najcennejší dar manželstva .21 Nechýbajú ani rodiny, ktoré sa neuspokojujú so svojou každodennou službou životu a dokážu prijať opustené deti, mladých ľudí, ktorí zápasia s ťažkosťami, neplnoprávne osoby, osamotených, starých. Mnoho je stredísk starostlivosti o život alebo im podobných inštitúcií, ktoré vedú jednotlivé osoby alebo skupiny. S obdivuhodnou oddanosťou a obetavosťou poskytujú pomoc matkám, nachádzajúcim sa v ťažkých situáciách a vystaveným pokušeniu utiekať sa k potratu. Vznikajú a stále sa množia skupiny dobrovoľníkov, ktoré sa snažia postarať o osoby bez rodiny, o ľudí, zápasiacich s osobitnými problémami, ako aj o tých, ktorým treba poskytnúť vhodné výchovné prostredie, aby prekonalí škodlivé návyky a našli zmysel života.

Vďaka úsiliu vedcov a lekárov aj medicína ide dopredu v hľadaní stále účinnejších prostriedkov liečenia chorôb: nové objavy, kedysi nepredstaviteľné, predpokladajú ďalší pokrok a už dnes slúžia rodiacemu sa životu, trpiacim, ťažko chorým alebo umierajúcim. Rôzne inštitúcie a organizácie snažia sa sprístupniť najnovšie výdobytky medicíny aj krajinám, ktoré sú najbolestnejšie postihnuté biedou a endemickými chorobami. Takisto aj národné a medzinárodné združenia lekárov promptne prichádzajú na pomoc obetiam živelných pohrôm, epidémií a vojen. Hoci ešte veľa chýba k tomu, aby sa na medzinárodnej úrovni dosiahlo spravodlivé rozdeľovanie medicínálnych prostriedkov, akože nevidieť v doterajšej činnosti znaky stále širšej solidarity medzi národmi, vzrastu citlivosti, hodného uznania, na potreby ľudí a na morálne príkazy, ako aj väčšej úcty k životu?

27. Ako odpoveď na štátne ústavy, ktoré pripúšťajú umelý potrat a pokúšajú sa tu i tam s úspechom o legalizovanie eutanázie, vznikli na celom svete hnutia a iniciatívy, ktorých cieľom je obrana života prebúdzaním spoločenskej citlivosti. Keď konajú v zhode so svojou autentickou inšpiráciou rozhodne a dôsledne, bez použitia násilia, šíria povedomie hodnoty života, čím stimulujú a organizujú jeho rozhodnejšiu obranu.

Ako by sme mohli nespomenúť aj všetky každodenné skutky pohostinnosti, obety a nezištnej starostlivosti, ktoré denne s láskou vysluhuje množstvo osôb v rodinách, v nemocniciach, v detských domovoch, v domovoch dôchodcov alebo iných strediskách či spoločenstvách pre obranu života? Tým, že Cirkev nasledovala Ježišov príklad „dobrého Samaritána (porov. Lk 10, 29-37) a z neho čerpala silu, vždy stála v prvých líniiach na všetkých frontoch charitatívnej činnosti: mnoho jej synov a dcér, najmä rehoľníkov a rehoľníčok, berúc na seba staré, ale stále aktuálne formy činnosti, obetovalo a stále obetuje život Bohu, odovzdáva ho z lásky k blíznym tým najslabším a najnúdznejším.

Takéto činy kladú hlboké základy „civilizácii lásky a života“, bez ktorej jestvovanie osôb i spoločnosti stráca svoj najľudskjší zmysel. I keby si ich nikto nevšimol, i keby zostali ukryté pred zrakom väčšiny, viera nám dáva istotu, že Otec, „ktorý vidí v skrytosti (Mt 6,4), nielenže ich v budúcnosti odmení, ale už teraz spôsobuje, že prinášajú trvalý úžitok všetkým.

K znakom nádeje treba prirátať aj fakt, že v mnohých vrstvách verejnej mienky objavuje sa stále väčšia opozícia proti vojne ako metóde riešenia konfliktov medzi národmi, ktorá stále aktívnejšie hľadá účinné spôsoby, ako bez použitia násilia zadržat' ozbrojených agresorov. V tejto perspektíve treba vidieť stále rozšírenejší odpor verejnej mienky proti trestu smrti, i keby sa uplatňoval len ako prostriedok „oprávnenej spoločenskej „obrany“: tento odpor vyplýva z presvedčenia, že dnešná spoločnosť je schopná účinne bojovať proti zločinnosti metódami, ktoré zločinca zneškodnia, ale nezbatim ho definitívne možnosti zmeniť svoj život.

S uspokojením treba uvítať aj väčšiu zainteresovanosť v oblasti kvality života a ekológie, ktorú možno registrovať najmä v spoločnostiach na vysokom stupni rozvoja, kde sa ľudia už natoľko neusilujú o zabezpečenie základných životných potrieb, ale skôr o celkové zlepšenie životných podmienok. Osobitne dôležitým javom je obnovenie etickej reflexie o živote: vznik a stále širší rozvoj bioetiky napomáha uvažovanie a dialóg medzi veriacimi a neveriacimi a tiež medzi vyznavačmi rôznych náboženstiev o základných etických problémoch, spojených s ľudským životom.

28. Tento obraz, plný svetiel a tieňov, má nám pomôcť uvedomiť si, že stojíme tvárou v tvár nadľudskému, dramatickému zápasu medzi zlom a dobrom, medzi smrťou a životom, medzi „kultúrou smrti a „kultúrou života“. Nie sme len jeho svedkami, nevyhnutne sme doň zatahnutí: všetci sa ho zúčastňujeme, a preto nemôžeme uniknúť povinnosti bezpodmienečne sa postaviť za život.

Aj nám je adresovaná jasná a rozhodná Mojžišova výzva: „Hľa, dnes som predložil pred teba život a šťastie, smrť a nešťastie. (...) Predložil som vám život i smrť, požehnanie i kľatbu. Vyvol' si život, aby si zostal nažive ty, aj tvoje potomstvo (Dt 30,15.19). Táto výzva sa veľmi dobre hodí aj do našej situácie, lebo aj my si musíme každý deň voliť medzi „kultúrou života a „kultúrou smrti“. Ale slová Knihy Deuteronomium majú ešte hlbší význam, kážu nám urobiť čisto náboženské a morálne rozhodnutie. Našej existencii máme dať istý základný smer a verne a dôsledne v živote zachovávať Boží zákon: „Prikazujem ti, aby si miloval Pána, svojho Boha, kráčal po jeho cestách a zachovával jeho príkazy. (...) Vyvol' si život, aby si zostal nažive ty, aj tvoje potomstvo, keď budeš milovať Pána, svojho Boha, a poslušne a verne sa vinúť k nemu; lebo pre teba to znamená život a dlhodobé prebývanie v krajine (30,16.19-20).

Bezpodmienečné vyjadrenie sa za život nadobúda plný náboženský a morálny význam, keď prýšti z viery v Krista, je ňou utvárané a z nej čerpá silu. Nič viac nepomáha zaujať správny postoj v konflikte smrti a života, do ktorého sme ponorení, ako viera v Božieho Syna, ktorý sa stal človekom a prišiel k ľuďom, „aby mali život a aby ho mali hojnejšie (Jn 10,10): je to viera v Zmŕtvychvstalého, ktorý premohol smrť; viera v Kristovu krv, „ktorá volá hlasnejšie než Ábelova (Hebr 12,24).

Svetlo a sila z tejto viery umožňujú preto Cirkvi, ktorá stojí tvárou v tvár výzvam prítomnej situácie, hlbšie si uvedomiť, že dostala od svojho Pána milosť a úlohu ohlasovať Evanjelium života, sláviť ho a slúžiť mu.

II.

PRIŠIEL SOM, ABY MALI ŽIVOT

Kresťanské posolstvo o živote

„Zjavil sa život a my sme ho videli (1Jn 1,2): pohľad, upretý na Krista, „Slovo života

29. Pred nespočetnými vážnymi nebezpečenstvami, ktoré v súčasnom svete ohrozujú život, cítime sa akoby preniknutí pocitom bezmocnosti: zdá sa nám, že dobro nikdy nenájde dosť síl, aby zvíťazilo nad zlom!

Práve toto je situácia, v ktorej Boží ľud a v ňom každý veriaci je povoláný, aby s pokorou a odvahou vyznal vieru v Ježiža Krista, „Slovo života (porov. 1Jn 1,1). Evanjelium života nie je len reflexia, hoci originálna a hlboká, nad ľudským životom; nie je ani výlučne prikázaním, ktoré má robiť svedomia citlivejšími a vyvolať

hlboké spoločenské premeny; o to viac nie je klamným prísľubom lepšej budúcnosti. Evanjelium života je konkrétna osobná skutočnosť, lebo spočíva v ohlasovaní osoby samého Ježiša. Apoštolovi Tomášovi a jeho prostredníctvom každému človekovi Ježiš povedal o sebe: „Ja som cesta, pravda a život (Jn 14,6). Tak isto definuje svoju totožnosť v rozhovore s Martou, Lazárovou sestrou: „Ja som vzkriesenie a život. Kto verí vo mňa, bude žiť, aj keď zomrie. A nik, kto žije a verí vo mňa, neumrie naveky (Jn 11,25-26). Ježiš je Syn, ktorý od večnosti dostáva život od Otca (porov. Jn 5,26) a ktorý prišiel k ľuďom, aby im dal podiel na tomto dare: „Prišiel som, aby mali život a aby ho mali hojnejšie (Jn 10,10).

A tak slová, skutky a sama Ježišova osoba dáva človeku možnosť „poznať plnú pravdu o hodnote ľudského života; z tohto „prameňa čerpá predovšetkým schopnosť dokonalého „konania tejto pravdy (porov. Jn 3,21), to znamená prijatia a plnej realizácie povinnosti milovať ľudský život a slúžiť mu, brániť ho a pomáhať mu.

V Kristovi sa totiž definitívne ohlasovalo a v plnosti človeku ponúklo Evanjelium života, ktoré - darované už v Starom zákone, ba istým spôsobom vpísané do srdca každého muža a ženy - zaznieva v každom svedomí „od počiatku, to jest od okamihu stvorenia, takže napriek negatívnym vplyvom hriechu možno ho v jeho jadre poznať aj ľudským rozumom. Ako píše II. vatikánsky koncil, Kristus „celou svojou prítomnosťou a celým svojím zjavom, slovami a skutkami, znameniami a zázrakmi, najmä však svojou smrťou a slávnym zmŕtvychvstaním a napokon zoslaním Ducha pravdy uskutočňuje, a tým aj završuje zjavenie a potvrdzuje ho Božím svedectvom, totiž že Boh je medzi nami, aby nás oslobodil z tmy hriechu a smrti a aby nás vzkriesil k večnému životu. 22

30. S pohľadom upretým na Krista Pána túžime preto ešte raz od neho počuť „Božie slová (Jn 3,34) a rozjímať nad Evanjelium života. Najhlbší a najpôvodnejší zmysel takéhoto rozjímania nad zjaveným posolstvom o ľudskom živote vyjadril apoštol Ján, ktorý na začiatku svojho prvého listu píše takto: „Čo bolo od počiatku, čo sme počuli, čo sme na vlastné oči videli, na čo sme hľadeli a čoho sa naše ruky dotýkali, to zvestujeme: Slovo života. Lebo zjavil sa život a my sme videli, dosvedčujeme a zvestujeme vám večný život, ktorý bol u Otca a zjavil sa nám. Čo sme videli a počuli, zvestujeme aj vám, aby ste aj vy mali spoločenstvo s nami (1,1-3).

V Ježišovi, v „Slove života ohlasuje sa nám teda a udeľuje večný Boží život. Vďaka tomuto zjaveniu a obdarovaniu fyzický a duchovný život človeka, a to už v jeho pozemskej fáze, nadobúda plnú hodnotu a význam: večný Boží život je totiž cieľom, ku ktorému smeruje a je povoláný človek, žijúci na tomto svete. A tak Evanjelium života obsahuje všetko, čo ľudská skúsenosť a rozum hovorí o hodnote ľudského života, preniká to, pozdvihuje a dopĺňa.

„Moja sila a moja udatnosť je Pán a stal sa mi spásou (Ex 15,2): život je vždy dobrom

31. Plnosť evanjeliového posolstva o živote bola v skutočnosti pripravená už v Starom zákone. Najmä dejiny východu z Egypta, ktoré sú základom skúsenosti viery Starého zákona, umožňuje Izraelu spoznať, aký cenný je jeho život v Božích očiach. Keď sa zdá, že národ je už odsúdený na záhubu, keď všetkým novonarodeným deťom mužského pohlavia hrozí smrť (porov. Ex 1, 15-22), Boh sa mu zjavuje ako Spasiteľ, schopný zabezpečiť budúcnosť národu, zbavenému nádeje. Takto sa v Izraeli rodí osobitné povedomie: jeho život nie je vydaný na milosť a nemilosť faraónovi, ktorý s ním môže slodobne nakladať; naopak, je obklopený veľkou a nežnou Božou láskou.

Vyvedenie z otroctva znamená obdarenie národa totožnosťou a uznanie jeho trvalej dôstojnosti a dáva mu tiež počiatok nových dejín, v ktorých objavovanie Boha ide ruka v ruku s objavovaním seba. Východ z Egypta je ustanovujúcou a vzorovou skúsenosťou. Učí Izrael, že vždy, keď jeho jestvovanie je ohrozené, stačí mu utiekať sa k Bohu s novou dôverou, aby získal jeho účinnú pomoc: „Stvoril som Ťa, ty si mojím sluhom, Izrael, nezabudnem na teba (Iz 44,21).

Keď si teda Izrael uvedomil hodnotu svojho jestvovania ako národa, uvedomuje si aj zmysel a hodnotu života ako takého. V tejto línii rozvíjajú svoju reflexiu najmä knihy „múdrosti, ktoré vychádzajú z každodennej skúsenosti z „krehkosti života, ako aj z uvedomovania si nebezpečenstiev, ktoré mu hrozia. Keď sa protirečí existencii, je to výzva pre vieru dať svoju odpoveď.

Najmä problém utrpenia znepokojuje vieru a vystavuje ju skúške. Nie je meditácia Knihy Jób bolestným stenáním celého ľudstva? Je pochopiteľné, že nevinný človek, zdeptaný utrpením, si kladie otázku: „Prečo len dal svetlo úbožiakovi a život takým, čo sú zatrpklí? Oni smrť si žičia, a ona nechodí, hoc jak skrytý poklad ju hľadajú (3,20-21). Ale aj uprostred najnepreniknuteľnejšej tmy viera vedie človeka, aby s dôverou a úctou uznal „tajomstvo: „Nuž dobre viem ja, že ty všetko urobíš, nijaký tvoj zámer nemožno prekaziť (Jób 42,2).

Zjavenie umožňuje stále jasnejšie si uvedomovať zárodok nesmrteľného života, ktorý Stvoriteľ vložil do srdc ľudí: „Všetko urobil vhodne na svoj čas: do srdca im vložil (tušenie) večnosti (Kaz 3,11). Tento zárodok dokonalej plnosti má sa zjaviť v láske a uskutočniť - ako nezaslúžený Boží dar - účasťou na jeho večnom živote.

„Jeho meno pre vieru v toto meno upevnilo tohoto človeka... (Sk 3,16): v neistote ľudskej existencie Ježiš uskutočňuje plný zmysel života

32. Skúsenosť starozákonného ľudu obnovuje sa v skúsenosti všetkých „chudobných“, ktorí sa stretávajú s Ježišom z Nazareta. Podobne ako kedysi Boh, „priateľ života (Múd 11,26), ktorých existencia je vystavená nebezpečenstvu a podlieha ohrozeniam, že aj ich život je dobrom, ktorému Otcova láska dáva zmysel a hodnotu.

„Slepí vidia, chromí chodia, malomocní sú čistí, hluchí počujú, mŕtvi vstávajú a chudobným sa hlása evanjelium (Lk 7,22). Týmito slovami proroka Izaiáša (35,5-6; 61,1) predstavuje zmysel svojho poslania: tak všetci, ktorí trpia pre akési „umenšenie svojej existencie, môžu od neho počuť dobrú zvesť o tom, že Boh sa o nich zaujíma, a presvedčajú sa, že aj ich život je dar, ktorý Otec žiarlivo chráni vo svojich rukách (porov. Mt 6,25-34).

Práve predovšetkým „chudobným“ je adresované Ježišovo kázanie a Ježišova činnosť. Jeho slová a skutky zástupom chorých a odsunutých na okraj, ktorí s ním chodia a hľadajú ho (porov. Mt 4,23-25), zjavujú, akú veľkú hodnotu má ich život a na akom silnom základe spočíva ich očakávanie spásy.

Podobne je to od samého počiatku v poslaní Cirkvi. Keď ohlasuje Ježiša ako toho, ktorý „chodil, dobre robil a uzdravoval všetkých posadnutých diablom, lebo bol s ním Boh (Sk 10,38), Cirkev vie, že je zvestovateľkou posolstva spásy, ktorej novosť sa vo svojej úplnosti prejavuje práve v situáciách poníženia a biedy ľudského života. Toto posolstvo ohlasuje Peter, keď uzdravuje chromého, ktorého denne kladú ku vchodu do jeruzalemského chrámu, k bráne, zvanej „Krásna“, aby si pýtal almužnu: „Striebro a zlato nemám, ale čo mám, to ti dám: V mene Ježiša Krista Nazaretského vstaň a chod!“ (Sk 3,6). Vierou v Ježiša, „pôvodcu života“ (Sk 3,15), život, ktorým sa opovrhne a ktorý je vydaný na milosť a nemilosť iným, nachádza svoju totožnosť a plnú dôstojnosť.

Slová a skutky Ježiša a jeho Cirkvi nevzťahujú sa len na tých, ktorí skusujú choroby, utrpenia a rôzne formy odmietnutia zo strany spoločnosti. V hlbšom zmysle týkajú sa samého zmyslu života každého človeka v jeho mravnom a duchovnom rozmere. Iba človek, ktorý uznáva, že jeho život zasiahla choroba hriechu, môže nájsť pravdu a autenticnosť svojho jestvovania v stretnutí s Ježišom Spasiteľom podľa jeho vlastných slov: „Lekára nepotrebujú zdraví, ale chorí. Neprišiel som volať spravodlivých, ale hriešnikov, aby sa kajali (Lk 5,31-32). Ten však, kto si myslí, ako napríklad boháč z evanjeliového podobenstva, že si dokáže zabezpečiť život výlučne hromadením materiálnych dober, v skutočnosti sa klame: život sa mu vymyká z rúk, o chvíľu mu ho vezmú, a on nikdy nepochopí jeho pravý zmysel: „Blázon! Ešte tejto noci požiadajú od teba tvoj život a čo si si nahonobil, čie bude?“ (Lk 12,20).

33. Aj v živote samého Ježiša sa od začiatku až do konca stretávame s „dialektikou medzi skúsenosťou s krehkosťou ľudského života a potvrdením jeho hodnoty. Ježišov život je totiž už od narodenia poznačený neistotou. Je pravda, že ho prijmu spravodliví, ktorí sa pripájajú k ochotnému a radostnému Máriinmu „áno“ (porov. Lk 1,38). Ale zároveň ho odmieta svet, ktorý mu je nepriateľský a hľadá Diet'a, „aby ho zmárnil (Mt 2,13), alebo prejavuje ľahostajnosť a nedostatok záujmu o tajomstvo toho života, ktorý prichádza na svet: „Nebolo pre nich miesta v hostinci (Lk 2,7). Práve vďaka tomu kontrastu medzi ohrozeniami a neistotou na jednej strane a silou Božieho daru na druhej, žiari zvláštnym jasom sláva, ktorá vychádza z nazaretského domu i betlehemskej maštale: tento rodiaci sa život je spásou celého ľudstva (porov. Lk 2,11).

Ježiš berie na seba všetky protirečenia a riziká, aké život prináša: „Hoci bol bohatý, stal sa pre vás chudobným, aby ste sa vy jeho chudobou obohatili (2Kor 8,9). Chudoba, o ktorej hovorí Pavol, nie je len zbavením sa božských práv, ale je podieľaním sa na ponížení a neistote ľudského života (porov. Flp 2,8-9). Ježiš túto chudobu zakusuje po celý svoj život, až k vrcholnému okamihu smrti na kríži: „Uponížil sa, stal sa poslušným až na smrť, až na smrť na kríži. Preto ho Boh nad všetko povýšil a dal mu meno, ktoré je nad každé iné meno (Flp 2,8-9). Práve svojou smrťou zjavuje Ježiš celú veľkosť a hodnotu života, keďže jeho obeta na kríži stáva sa prameňom nového života pre všetkých ľudí (porov. Jn 12,32). V tomto putovaní uprostred protivenstiev, ba tvárou v tvár strate života, Ježiša vedie presvedčenie, že jeho život je v Otcových rukách. Preto na kríži môže povedať: „Otcé, do tvojich rúk porúčam svojho ducha (Lk 23,46) - to znamená svoj život. Naozaj je veľká hodnota ľudského života, keď ho vzal na seba Boží Syn, prijal a urobil ho miestom, na ktorom sa uskutočňuje spása celého ľudstva!

„Povolání (...) stanú sa podobnými obrazu jeho Syna (Rim 8,28-29): Božia sláva žiari v ľudskej tvári

34. Život je vždy dobrom. Človek je povolaný, aby chápal hlboké dôvody toho intuitívneho presvedčenia, ktoré je aj skúsenostným faktom.

Prečo je život dobrý? Táto otázka sa objavuje v celej Biblii a už na jej prvých stránkach nachádza výstižnú a udivujúcu odpoveď. Život, ktorý dal Boh človeku, je iný a odlišný od života všetkých ostatných tvorov, keďže človek, hoci je spríbuznený s prachom zeme (porov. Gn 2,7; 3,19; Jób 34,15; Ž 103 (102),14; 104(103),29), je vo svete zjavením Boha, znamením jeho prítomnosti, stopou jeho slávy (porov. Gn 1, 26-27; Ž 8,6). Práve na to chcel upriamiť pozornosť sv. Irenej z Lyonu vo svojom známom výroku: „Božou slávou je človek, ktorý žije.“ Človek je obdarený najväčšou dôstojnosťou, ktorá je zakorenená vo vnútornom spojení so Stvoriteľom: skvie sa v ňom jas skutočnosti samého Boha.

Tvrdí to Kniha Genesis v prvom opise stvorenia, keď predstavuje človeka ako vrchol a korunu stvoriteľského pôsobenia Boha, ktorý z beztvareho chaosu vyvádza najdokonalejšie stvorenie. Všetko

stvorenie je zamerané na človeka a jemu je podriadené: „Množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju a panujte (...) nad všetkou zverou (1,28) - prikazuje Boh mužovi a žene. Podobné poslanstvo obsahuje aj druhý opis stvorenia: „I vzal Pán, Boh, človeka a umiestnil ho v raji Edenu, aby ho obrábal a strážil (Gn 2,15). Takto sa potvrdzuje primát človeka nad vecami: sú mu podriadené a zverené jeho zodpovednosti, zatiaľ čo jeho samého nemôžu bližní pod žiadnou zámenkou zotročiť, či zredukovať na úroveň vecí.

V biblickom opise odlišnosť človeka od ostatných stvorených bytí podčiarkuje najmä fakt, že len jeho stvorenie je tu predstavené ako plod osobitného Božieho rozhodnutia zjednotiť človeka so Stvoriteľom osobitným a špecifickým putom: „Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby (Gn 1,26). Život, ktorý dal Boh človeku, je darom, pomocou ktorého Boh udeľuje niečo zo seba stvoreniu.

Izrael sa bude vytrvalo pýtať na zmysel tohto osobitného a špecifického puta medzi človekom a Bohom. Aj Kniha Sirachovcova hovorí, že Boh, keď tvoril človeka, „stvoril ho podľa svojho obrazu a vyzbrojil ho silou, ako je sám mocný (porov. 17,1-3). K takémuto uzáveru nevedie autora knihy len vláda človeka nad svetom, ale aj duchovné schopnosti, vlastné len človeku, ako rozum, rozlišovanie dobra a zla, slobodná vôľa: „Naplnil ich múdrou rozumnosťou, naznačil im, čo je dobré a čo zlé (Sir 17,6). Schopnosť poznať pravdu a skúsenosť slobody sú privilégium človeka ako bytosti stvorenej na obraz svojho Stvoriteľa, pravého a spravodlivého Boha (porov. Dt 32,4). Medzi viditeľnými stvoreniami len človek je „schopný poznať a milovať svojho Stvoriteľa .24 Život, ktorým Boh obdarováva človeka, je niečím viac než len jestvovaním v čase. Je smerovaním k plnosti života; je zárodkom jestvovania, ktoré prekračuje hranice času: „Lebo Boh stvoril človeka pre neporušiteľnosť, urobil ho obrazom svojej podoby (Múd 2,23).

35. Aj jahvistický opis stvorenia je vyjadrením toho istého presvedčenia. V tomto prastarom rozprávaní hovorí sa totiž o Božom vdýchnutí, ktorým sa človek naplní, aby sa stal živou bytosťou. „Pán, Boh, utvoril z hliny zeme človeka a vdýchol do jeho nozdier dych života. Tak sa stal človek živou bytosťou (Gn 2,7).

Božský pôvod tohto dychu života vysvetľuje stály pocit neuspokojenia, ktoré celý život človeka sprevádza. Človek, ktorého stvoril Boh, a ktorý v sebe nosí jeho nezmazateľnú stopu, prirodzene túži po Bohu. Každý človek, keď sa započúva do najhlbších túžob svojho srdca, musí uznať, že aj na neho sa vzťahujú pravdivé slová sv. Augustína: „Pre seba si nás stvoril, Pane, a nespokojné je naše srdce, kým nespočinie v tebe .25

Mimoriadne výrečným svedectvom je pocit neuspokojenia, ktorý pociťuje človek v raji, dokiaľ jeho jediným spoločníkom je rastlinný a živočíšny svet (porov. Gn 2,20). Až keď sa objavila žena, to jest bytosť, ktorá je telom z jeho tela a kosťou z jeho kostí (porov. Gn 2,23) a v ktorej tiež prebýva duch Boha Stvoriteľa, môže uspokojiť svoju potrebu medziosobného dialógu, ktorý má pre ľudskú existenciu taký životný význam. V blížnom, v mužovi alebo žene, možno vnímať odraz samého Boha, konečného cieľa a uspokojenia každého človeka.

„Čože je človek, že ňaj pamätáš, a syn človeka, že sa ho ujímaš? - pýta sa žalmista (Ž 8,5). Tvárou v tvár nesmiernemu vesmíru človek sa zdá byť bezvýznamnou bytosťou, ale práve tento kontrast zdôrazňuje jeho veľkosť: „Stvoril si ho len o niečo menšieho od anjelov (možno si tiež vysvetliť: o niečo menšieho ako Boh), slávou a ctou si ho ovenčil (Ž 8,6). Božia sláva vyžaruje z tváre človeka. V ňom Stvoriteľ nachádza odpočinok, ako o tom s dojatím a úžasom píše sv. Ambróz: „Skončil sa šiesty deň a s ním stvorenie sveta a utvorenie umeleckého diela, akým je človek, ktorý vládne nad všetkými živými bytiami a je vrcholom vesmíru a najväčšou krásou celého stvorenia. Naozaj, mali by sme zachovať úctivé ticho, lebo Pán odpočíval po všetkých prácach na zemi. Oddychoval vo vnútri človeka, v jeho mysli a v jeho myšlienkach; stvoril predsa človeka ako rozumné bytie, schopné nasledovať ho, brať si za vzor jeho čnosti, túžiace po nebeských milostiach. V týchto črtách človeka prebýva Boh, ktorý povedal: «A na takéhoto zhliadnem: na pokorného a zroneného duchom a ktorý sa trasie pred mojimi slovami» (Iz 66,2). Ďakujem Pánu Bohu nášmu za to, že stvoril také zázračné dielo, v ktorom môže nájsť odpočinutie .26

36. Žiaľ, vznešený Boží zámer sa zatemní hriechom, ktorý sa votrel do ľudských dejín. Hriechom sa človek búri proti Stvoriteľovi, čo ho vedie k modloslužobnému uctievaniu stvorenia: „Uctievali stvorenia a slúžili radšej im ako Stvoriteľovi (Rim 1,25). Takto človek nielenže zneuctieva Boží obraz v sebe samom, ale cíti pokušenie deformovať ho aj v iných, keď dobré vzájomné vzťahy nahrádza nedôverou, ľahostajnosťou a nepriateľstvom až po vraždiacu nenávisť. Kto neuznáva Boha ako Boha, spreneveruje sa hlbokému pojmu človeka a naruša spoločenstvo medzi ľuďmi.

Boží obraz znovu zažiaril v živote človeka a ukázal sa v celej plnosti, keď prišiel na svet v ľudskom tele Boží Syn: „On je obraz neviditeľného Boha (Kol 1,15), „On je odlesk jeho slávy a obraz jeho podstaty (Hebr 1,3). On je dokonalým obrazom Otca.

Životný zámer, zverený prvému človekovi - Adamovi, nachádza napokon naplnenie v Kristovi. Kým Adamova neposlušnosť ničí a zneuctuje Boží zámer s ľudským životom a privádza na svet smrť, vykupujúca Kristova poslušnosť je prameňom milosti, ktorá sa vylieva na ľudí, a tak všetkým otvára dokorán brány kráľovstva života (porov. Rim 5,12-21). Apoštol Pavol píše: „Prvý človek, Adam, sa stal živou bytosťou; posledný Adam oživujúcim duchom (1Kor 15,45).

Tým, ktorí prijímajú pozvanie ísť za Kristom, ponúka sa plnosť života: Boží obraz v nich sa im prinavrátia obnovený a zdokonalený. Taký je zámer Boha s ľuďmi, aby sa stali „podobnými obrazu jeho Syna (Rim

8,29). Len takto, vo svetle tohto obrazu, môže človek dosiahnuť oslobodenie z otroctva modloslužobníctva, vybudovať pretrhnuté putá bratstva a nájsť svoju totožnosť.

„A nik, kto žije a verí vo mňa, neumrie naveky (Jn 11,26): dar večného života

37. Život, ktorý Boží Syn priniesol ľuďom, nemožno zredukovať len na jestvovanie v čase. Život, ktorý je od večnosti „v ňom a je „svetlom ľudí (Jn 1,4), spočíva v tom, že človek sa zrodí z Boha, aby mal účasť na plnosti jeho lásky: „Ale tým, ktorí ho prijali, dal moc stať sa Božími deťmi; tým, čo uverili v jeho meno, čo sa nenarodili ani z krvi, ani z vôle tela, ani z vôle muža, ale z Boha (Jn 1,12-13).

Sám Ježiš nazýva tento život, ktorý nám priniesol ako dar, jednoducho „život ; poukazuje pritom na to, že zrodenie z Boha je nevyhnutné, aby človek mohol dosiahnuť cieľ, pre ktorý ho Boh stvoril: „Hovorím ti: Ak sa niekto nenarodí zhora, nemôže uzrieť Božie kráľovstvo (Jn 3,3). Dar tohto života je vlastným predmetom Ježišovho poslania: On je ten, „ktorý zostúpil z neba a dáva svetu život (Jn 6,33), môže preto oprávnene tvrdiť: „Kto mňa nasleduje (...) bude mať svetlo života (Jn 8,12).

Pri iných príležitostiach Ježiš hovorí o „večnom živote , pričom adjektívum neznamená len nadčasový rozmer. Život, ktorý Ježiš sľubuje a dáva, je „večný , lebo je plnou účasťou na živote „Večného . Každý, kto verí v Ježiša a zostáva v spoločenstve s ním, má večný život (porov. Jn 3,15; 6,40), ale len od neho počuje slová, ktoré mu zjavujú plnosť života a vnášajú ju do jeho existencie; sú to slová „večného života , ako hovorí Peter vo svojom vyznaní viery „Pane, a ku komu by sme išli? Ty máš slová večného života. A my sme uverili a spoznali, že ty si Boží Svätý (Jn 6,68-69). V čom potom spočíva večný život, Ježiš sám hovorí vo veľkňazskej modlitbe, ktorou sa obracia na Otca: „A večný život je v tom, aby poznali teba, jediného pravého Boha, a toho, ktorého si poslal, Ježiša Krista (Jn 17,3). Poznať Boha a jeho Syna znamená prijať tajomstvo spoločenstva lásky Otca, Syna i Svätého Ducha do vlastného života, ktorý sa už teraz otvára večnému životu účasťou na Božom živote.

38. Večný život je teda životom samého Boha a zároveň životom Božích detí. Reakciou veriaceho na túto prekvapivú a nevýslovnú pravdu má byť neslabnúci úžas a bezhraničná vďačnosť. Veriaci človek má spolu s apoštolom Jánom opakovať tieto slová: „Pozrite, akú veľkú lásku nám daroval Otec: Voláme sa Božími deťmi a nimi aj sme. (...) Milovaní, teraz sme Božími deťmi, a ešte sa neukázalo, čím budeme. Vieme však, že keď sa on zjaví, budeme mu podobní, lebo ho budeme vidieť takého, aký je (1Jn 3,1-2).

Takto kresťanská pravda o živote dosahuje svoj vrchol. Dôstojnosť života nevyplýva len z jeho prameňa čiže zo skutočnosti, že pochádza od Boha, ale aj z jeho cieľa, z jeho predurčenia pre spoločenstvo s Bohom, ktoré sa dosahuje poznaním Boha a láskou k nemu. Práve vo svetle tejto pravdy sv. Irenej upresňuje a dopĺňa svoju oslavu človeka: „Božou slávou je „človek, ktorý žije , ale „život človeka spočíva vo videní Boha .27

Pre ľudský život z toho vyplývajú bezprostredné dôsledky, a to už v jeho pozemskej fáze, lebo už počas nej kľíči a rastie večný život. Ak človek inštinktívne miluje život, lebo je dobrom, táto láska nachádza svoje konečné zdôvodnenie a silu, šírku a hĺbku v Božích rozmeroch tohto dobra. V podobnej perspektíve láska k životu, akú má každá ľudská bytosť, neobmedzuje sa len na obyčajné hľadanie priestoru na sebarealizáciu a pre nadviazanie vzťahov s inými, ale rozvíja sa v radostnom presvedčení, že z vlastnej existencie možno urobiť „miesto zjavenia sa Boha, miesto stretnutia sa a spoločenstva s ním. Život, ktorým nás Ježiš obdarováva, nezbavuje našu dočasnú existenciu svojej hodnoty, ale ju zahŕňa a vedie ku konečnému určeniu: „Ja som vzkriesenie a život. (...) Nik, kto žije a verí vo mňa, neumrie naveky (Jn 11,25-26).

„Krv vašich duší budem vyhľadávať (...) od každého človeka, aj keď je to brat (Gn 9,5): úcta a láska ku každému človeku

39. Život človeka pochádza od Boha, je jeho darom, jeho obrazom a odrazom, účasťou na jeho oživujúcom dychu. Preto Boh je jediným Pánom tohto života: človek ním nemôže disponovať. Sám Boh to po potope pripomína Noemovi: „Od každého človeka (...) budem vyhľadávať dušu človeka (Gn 9,5). Autor biblického textu sa na tomto mieste snaží podčiarknuť, že základom posvätnosti života je Boh a jeho stvoriteľská činnosť: „Lebo na Boží obraz som stvoril človeka (Gn 9,6).

Život a smrť človeka sú preto v rukách Boha, v jeho moci: „V jeho ruke je duša všetkých bytostí, aj duch každého ľudského tela , volá Jób (12,10). „Pán usmrcuje aj oživuje, posieľa do pekiel a volá aj späť (1Sam 2,6). Len Boh môže povedať: „Ja zabíjam, aj život navraciam (Dt 32,39).

Ale táto moc, ktorú Boh vykonáva, nie je hrozivá svojvôľa, ale láskyplná starostlivosť, ktorou zahŕňa svoje stvorenia. Je pravda, že život človeka je v Božích rukách, ale pravda je aj to, že sú to milujúce ruky, podobné matkiným dlaniam, ktorými si túli, živí svoje dieťa a stará sa oň: „Ale ja som svoju dušu upokojil a utíšil. Ako nasýtené dieťa v matkinom náručí, ako nasýtené dieťa, tak je moja duša vo mne (Ž 131 (130),2; porov. Iz 49,15; 66,12-13; Oz 11,4). Izrael sa teda nedíva na dejiny národov a ľudí ako na ovocie čistej náhody alebo slepeho osudu, ale vidí v nich realizáciu plánu lásky, podľa ktorého Boh zhromažďuje všetky životné sily a stavia ich proti silám zla, ktoré sa rodia z hriechu: „Pretože Boh nestvoril smrť a neteší sa zo záhuby žijúcich. Veď on stvoril všetko pre bytie (Múd 1,13-14).

40. Z pravdy o posvätnosti života vyplýva zásada jeho nenarušiteľnosti, vpísaná od počiatku do srdca človeka, do jeho svedomia. Otázka: „Čo si to urobil? (Gn 4,10), ktorú bol položil Kainovi, keď tento zabil svojho brata Ábela, vyjadruje skúsenosť každého človeka: hlas, ktorý hovorí v hĺbke svedomia, stále mu

pripomína nenarušiteľnosť vlastného i cudzieho života ako skutočnosti, ktorá nezávisí od neho, lebo je vlastníctvom a darom Boha, Stvoriteľa a Otca.

Prikázanie, ktoré hovorí o nenarušiteľnosti ľudského života, zaznieva uprostred „desiatich slov sinajskej zmluvy (porov. Ex 34,28). Zakazuje predovšetkým vraždu: „Nezabiješ! (Ex 20,13); „Nevinného a toho, kto je v práve, nepripravíš o život (Ex 23,7); ale zakazuje - ako upresňuje neskoršie zákonodarstvo Izraela - aj akékoľvek zranenia na tele blížneho (porov. Ex 21,12-27). Treba, samozrejme, uznať, že v Starom zákone táto citlivosť na hodnotu života, hoci už tak výrazná, nemá ešte subtilnosť, ako je vyjadrená v horskej reči, čoho dôkazom sú niektoré aspekty vtedy zaväzujúceho zákonodarstva, ktoré predpokladalo bolestné telesné tresty, ba i trest smrti. Ale celkové poslanstvo, ktoré sa má v Novom zákone zdokonaľiť, je rozhodnou výzvou rešpektovať zásady nenarušiteľnosti fyzického života a osobnej integrity a jeho vrcholným bodom je pozitívne prikázanie, ktoré káže mať pocit zodpovednosti za blížneho ako za seba samého: „Miluj svojho blížneho ako seba samého! (Lv 19,18).

41. Prikázanie „Nezabiješ!“, obsiahnuté a prehĺbené v pozitívnom prikázaní lásky k blížnemu, v celej svojej sile potvrdil Pán Ježiš. Na otázku bohatého mladíka: „Učiteľ, čo dobré mám robiť, aby som mal večný život?“, Ježiš odpovedá: „Ak chceš vojsť do života, zachovávaj prikázania! (Mt 19,16.17). A ako prvé z nich uvádza prikázanie „Nezabiješ! (v. 18). V horskej reči žiada Ježiš od svojich učeníkov väčšiu spravodlivosť ako je spravodlivosť farizejov a zákonníkov, a to aj v oblasti rešpektovania života: „Počuli ste, že otcom bolo povedané: «Nezabiješ!» Kto by teda zabil, pôjde pred súd. No ja vám hovorím: Pred súd pôjde každý, kto sa na svojho brata hnevá (Mt 5,21-22).

Svojimi slovami a skutkami Ježiš ešte jasnejšie predkladá pozitívne požiadavky, týkajúce sa nenarušiteľnosti života. Možno ich nájsť už v Starom zákone, ktorého zákonodarstvo sa snažilo chrániť život v okamihoch slabosti a ohrozenia, starať sa o cudzincov, vdovy, siroty, chorých, chudobných rôzneho druhu, ako aj brániť život nenarodených (porov. Ex 21,22; 22,20-26). Ježišovým príchodom tieto pozitívne požiadavky nadobúdajú novú životnosť a rozmach, väčší dosah a hĺbku: zahŕňajú nielen starostlivosť o život brata (pokrvného, člena toho istého národa, cudzinca, ktorý býva v izraelskej krajine), ale aj zodpovednosť za cudzích, ba lásku k nepriateľom.

Žiaden človek nie je cudzí pre toho, kto má byť blížnym každému, kto to potrebuje a cíti sa zodpovedným za ich život, ako to učí výrečné a presvedčivé podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi (porov. Lk 10,25-37). Dokonca i nepriateľ prestane byť nepriateľom pre toho, kto má povinnosť milovať ho (porov. Mt 5,38-48; Lk 6,27-35) a „robiť mu dobre (porov. Lk 6,27.33.35) tým, že bude horlivo a nezištne uspokojovať jeho životné potreby (porov. Lk 6,34-35). Vrcholom tejto lásky je modlitba za nepriateľov, ktorá súzvučí so starostlivou Božou láskou: „Ale ja vám hovorím: Milujte svojich nepriateľov a modlite sa za tých, čo vás prenasledujú, aby ste boli synmi svojho Otca, ktorý je na nebesiach. Veď on dáva slnku vychádzať nad zlých i dobrých a posieľa dážď na spravodlivých i nespravodlivých (Mt 5,44-45; porov. Lk 6,28.35).

Najhlbším rozmerom Božieho prikázania, chrániaceho život človeka, je teda požiadavka preukazovať úctu a lásku každej osobe a jej životu. Takéto poučenie adresuje apoštol Pavol kresťanom v Ríme, keď nadväzuje na Ježišove slová (porov. Mt 19,17-18): „Lebo: Nescudzoložíš! Nezabiješ! Nepokradneš! Nepožiadaš! a ktorékoľvek iné prikázanie je zahrnuté v tomto slove: Milovať budeš svojho blížneho ako seba samého! Lásku nerobí zle blížnemu; teda naplnením zákona je láska (Rim 13,9-10).

„Plodte a množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju! (Gn 1,28): zodpovednosť človeka za život

42. Brániť život a posilňovať ho, ctíť si ho a milovať - to je úloha, ktorú Boh zveruje každému človeku, keď ho ako svoj živý obraz povoláva k účasti na jeho vláde nad svetom: „Boh ich pozhnal a povedal im: «Plodte a množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju a panujte nad rybami mora, nad vtáctvom neba a nad všetkou zverou, čo sa hýbe na zemi!» (Gn 1,28).

Biblický text v plnom svetle ukazuje šírku a hĺbku panovania, akým Boh obdaril človeka. Ide predovšetkým o panovanie nad zemou a nad každou živou bytosťou, ako to pripomína Kniha múdrosti: „Bože otcov, Pane milosrdenstva, (...) človeka si stvoril svojou múdrosťou, aby vládol nad stvorenstvom, ktoré si ty povolal k jestvosti, aby spravoval svet v svätosti a spravodlivosti (9,1-3). Aj žalmista ospevuje panovanie človeka ako znak slávy a dôstojnosti, ktorú mu dal Stvoriteľ: „Ustanovil si ho za vládcu nad dielami tvojich rúk. Všetko si mu položil pod nohy: ovce a všetok domáci statok aj všetku poľnú zver, vtáctvo pod oblohou a ryby v mori i všetko, čo sa hýbe po dne morskom (Ž 8,7-9).

Človek bol povolaný, aby obrábal záhradu zeme a strážil ju (porov. Gn 2,15), je teda osobitným spôsobom zodpovedný za životné prostredie, to jest za stvorenú skutočnosť, ktorá z Božej vôle má slúžiť jeho osobnej dôstojnosti a jeho životu: zodpovedný je nielen vzhľadom na prítomnú dobu, ale aj vzhľadom na budúce pokolenia. V tom spočíva ekologická otázka so všetkými jej aspektmi - od ochrany prírodných „habitátov rôznych druhov zvierat a foriem života po „ekológiu človeka v užšom slova zmysle: cestu jej riešenia, rešpektujúcu toto veľké dobro, akým je život, určujú etické zásady, jasne a rozhodne formulované na stránkach Biblie. „Vláda, ktorú odovzdal Stvoriteľ človeku, neznamena absolútnu moc, ani nemôže byť reč o slobode «užívania» či ľubovoľného disponovania vecami. Obmedzenie, ktoré sám Stvoriteľ od počiatku človeku určil a symbolicky vyjadril v zákaze «požívať ovocie stromu» (porov. Gn 2,16-17) jasne ukazuje, že

vo vzťahu k viditeľnej prírode sme podriadení nielen biologickým, ale aj morálnym zákonom, ktoré nemožno beztrestne prestupovať .29

43. Istá účasť človeka na Božom panovaní prejavuje sa aj v osobitnej zodpovednosti, ktorá mu bola zverená vzhľadom na pravý ľudský život. Najvznešenejším prejavom tejto zodpovednosti je odovzdávanie života aktom plodenia zo strany muža a ženy v manželstve, ako to pripomína II. vatikánsky koncil: „Boh sám, ktorý povedal: «Nie je dobre byť človeku samému» (Gn 2,18) a ktorý «od počiatku stvoril ľudí ako muža a ženu» (Mt 19,4), keď im chcel dať osobitnú účasť na svojom stvoriteľskom diele, požehnal mužovi a žene slovami: «Plodte a množte sa» (Gn 1,28) .30

Keď Koncil hovorí o osobitnej účasti „muža a ženy v stvoriteľskom diele,, Boha, chce zdôrazniť, že zrodenie dieťaťa je hlboko ľudskou a vysoko náboženskou udalosťou, keďže angažuje manželov, ktorí sú jedným telom,, (porov. Gn 2,24) a zároveň samého Boha, ktorý je tu prítomný. Ako som napísal v Liste rodinám keď sa z manželskej jednoty dvoch rodí nový človek, prináša si na svet osobitný obraz a podobu samého Boha: v biológii plodenia je vpísaná genealógia osoby. Ak hovoríme, že manželia ako rodičia sú spolupracovníkmi Boha Stvoriteľa pri počatí a zrodení nového človeka, týmto tvrdením nemyslíme len na biologické zákony, ale na to, že v ľudskom rodičovstve je prítomný sám Boh - prítomný ešte iným spôsobom, ako v každom inom rodení vo viditeľnom svete, na zemi,,. Len od neho môže predsa pochádzať obraz a podoba,, ktorá je vlastná ľudskej bytosti, tak ako pri stvorení. Rodenie je pokračovaním stvorenia .31

Túto náuku jednoduchým a výrečným jazykom ohlasuje biblický text, v ktorom počujeme radostný výkrik prvej ženy, „matky všetkých žijúcich (porov. Gn 3,20). Eva, vedomá si Božieho zásahu, volá: „Získala som človeka od Pána (Gn 4,1). Tak sa teda v akte plodenia, v ktorom rodičia odovzdávajú dieťaťu život, stvorením nesmrteľnej duše³² odovzdáva aj Boží obraz a Božia podoba. Taký je zmysel slov, ktorými sa začína „rodokmeň Adamových potomkov : „Keď Boh stvoril Adama, urobil ho na Božiu podobu, muža a ženu ich stvoril, požehnal ich a dal im meno človek, keď boli stvorení. Keď mal Adam stotridsať rokov, narodil sa mu syn, jemu podobný, podľa jeho obrazu, a nazval ho menom Set (Gn 5,1-3). Práve v tejto úlohe spolupracovníkov Boha, ktorý odovzdáva svoj obraz novej bytosti, tkvie veľkosť manželov, ochotných „odvážne spolupracovať s láskou Stvoriteľa a Spasiteľa, ktorý ich prostredníctvom stále rozširuje a obohacuje svoju rodinu .33 V tomto svetle biskup Amfiloch vyzdvihoval hodnotu „posvätného manželstva, vyvoleného a pozdvihnutého nad všetky pozemské dary ako spoločenstva, ktoré „plodí ľudstvo a vytvára Božie obrazy .34

Muž a žena, zjednotení v manželstve, sú tak zapojení do Božieho diela: aktom plodenia prijímajú Boží dar a nový život sa otvára budúcnosti.

Avšak nezávisle na špecifickom poslaní rodičov úloha slúžiť životu a prejavovať mu starostlivosť spočíva na všetkých, najmä v situáciách, keď je život zvlášť slabý a bezbranný. Pripomína nám to sám Kristus, keď žiada, aby sme ho milovali v bratoch, postihnutých najrozličnejším utrpením: v hladných, smädných i v cudzincoch, v nahých, chorých, uväznených... To, čo urobíme jednému z nich, urobíme to samému Kristovi (porov. Mt 25,31-46).

„Veď ty si stvoril moje útroby (Ž 139 (138),13): dôstojnosť ešte nenarodeného dieťaťa

44. Ľudský život je zvlášť slabý a krehký, keď prichádza na svet a keď opúšťa časnosť, aby dosiahol večnosť. Božie slovo veľakrát vyzýva k starostlivosti a úcte k životu, najmä tomu, ktorý je poznačený chorobou a starobou. Ak v Biblii nenachádzame priame a jednoznačné výzvy chrániť život v jeho počiatkoch, najmä pred narodením, ako aj v čase, keď sa blíži jeho koniec, možno si to ľahko vysvetliť tým, že samotná možnosť konať proti životu, útočiť naň alebo ho usmrtiť, sa v týchto okolnostiach vymyká náboženskému a kultúrnemu chápaniu Božieho ľudu.

Starozákonný ľud sa bál neplodnosti ako kliatby, ale početné potomstvo považoval za požehnanie: „Hľa, Pánovým dedičným darom sú synovia, jeho odmenou je plod lona (Ž 127 (126),3; porov. Ž 128 (127),3-4). Toto presvedčenie vyplýva okrem iného z vedomia, že Izrael je ľudom zmluvy, povolaným, aby sa rozmnožoval podľa prísľubu, daného Abrahámovi: „Pozri na nebo a spočítaj hviezdy, ak môžeš! (...) Také bude tvoje potomstvo (Gn 15,5). Pôsobí tu však najmä presvedčenie, že život, ktorý rodičia odovzdávajú, má prameň v Bohu, čoho dôkazom sú mnohé miesta v Biblii, ktoré s úctou a láskou hovoria o počatí, o utváraní sa v lone matky, o narodení a o úzkom súvisi medzi prvým okamihom jestvovania a pôsobením Boha Stvoriteľa.

„Skôr, než som ťa utvoril v matkinom živote, poznal som ťa, skôr, než si vyšiel z lona, zasvätil som ťa (Jer 1,5): život každého človeka od samého počiatku prebieha podľa Božieho plánu. Jób, ponorený do utrpenia, oddáva sa rozjímaniu o Božom pôsobení, ktoré vníma v zázračnom utváraní jeho tela v lone matky, a to mu pomáha zachovať si dôveru ako aj vyjadriť istotu, že i s jeho životom má Boh svoj plán: „Tvoje ruky ma urobili a stvárnila a naraz ma chceš celkom zahubiť? Len rozpomeň sa, že si ma urobil z hliny, a chceš ma zasa na prach obrátiť? Či ako mlieko nerozlieval si ma a sľaby syru zhustnúť nedal mi? Hej, kožou, telom ty sám odel si ma a votkal si mi kosti, šľachy tiež; dar žitia si mi blahovoľne udelil a tvoja starosť dych mi chránila (10, 8-12). Aj niektoré žalmy vyjadrujú úžas plný údivu nad pôsobením Boha, ktorý utvára život človeka v lone matky.³⁵

Možno si pomyslieť, že by tento zázračný proces zrodu života hoci len na moment nepodliehal múdre mu a milujúce mu pôsobeniu Stvoriteľa a bol by vydaný na milosť ľudskej svojvôle? Určite si tak nemyslí matka siedmich bratov, ktorá vyjadruje svoju vieru v Boha ako prameň a záruku života od okamihu počatia a zároveň ako nádej na nový život po smrti: „Neviem, ako ste povstali v mojom lone; ja som vám nedarovala ani dych, ani život, ba ani údy som umele neusporadovala na vytvorenie každého z vás. Preto Stvoriteľ sveta, ktorý spôsobuje vznik človeka a vytvára bytie všetkých vecí, opäť vám dáva dych i život zo svojho milosrdenstva, ako si vy teraz neceníte seba samých pre jeho zákony (2Mach 7,22-23).

45. Novozákonné zjavenie potvrdzuje bezpodmienečné uznanie hodnoty života od okamihu počatia. Keď Alžbeta otehotnela, vyjadruje svoju radosť slovami, ktorými oslavuje plodnosť a hovorí o tom, s akou starostlivosťou očakáva nový život. „Pán (...) zhladal na mňa, aby ma zbavil hanby pred ľuďmi (Lk 1,25). Ale hodnota osoby od okamihu počatia je ešte viac zdôraznená pri stretnutí Panny Márie s Alžbetou a dvoch detí, skrytých v lone matiek. Sú to práve ony - deti, ktoré zjavujú príchod mesiájskej doby: v okamihu ich stretnutia začína pôsobiť vykupiteľská sila prítomnosti Božieho Syna medzi ľuďmi. Sv. Ambróz píše: „Hneď možno cítiť dobrodenia Máriinho príchodu a Pánovej prítomnosti. (...) Alžbeta prvá počula hlas, ale Ján prvý vnímal milosť; ona počula v poriadku prirodzenosti, on sa zaradoval vzhľadom na tajomstvo; ona vnímala Máriin príchod, on Pánov; žena príchod ženy, dieťa príchod Dieťaťa. Ony hovoria o prijatých milostiach, oni v lone svojich matiek uskutočňujú milosť a tajomstvo milosrdenstva v prospech samotných matiek: a tieto dvojnásobným zázrakom pod vplyvom vnuknutia prorokujú o synoch, ktorých nosia. O synovi sa hovorí, že sa zaradoval, o matke, že bola naplnená Svätým Duchom. Nie matka bola prvá naplnená Svätým Duchom, ale Syn, plný Svätého Ducha, naplnil aj matku .36

„Dôveroval som, aj keď som povedal: «Som veľmi pokorený» (Ž 116 (115),10): život v starobe a utrpení
46. Aj keď ide o posledné okamihy života, bolo by anachronizmom hľadať v biblickom zjavení miesta priamo súvisiace s aktuálnou problematikou, týkajúcou sa úcty k starším a chorým, či výslovné odsúdenie pokusov násilne spôsobiť ich predčasnú smrť: nachádzame sa totiž v kultúrnom a náboženskom kontexte, v ktorom pokušenia tohto druhu nie sú známe, naopak, v osobe starého človeka, vzhľadom na jeho múdrosť a skúsenosť, uznáva sa nenahraditeľné bohatstvo rodiny a spoločnosti.

Staroba sa teší vážnosti a je obklopená úctou (porov. 2Mach 6,23). Spravodlivý neprosí o oslobodenie od staroby a jej ťarchy; naopak, modlí sa slovami: Lebo ja, Pane, túžim za tebou, ty, Pane, si moja nádej od mojej mladosti. (...) Až do staroby a do rokov šedivých, Bože, neopúšťaj ma, kým nezvestujem silu tvojho ramena všetkým pokoleniam budúcim,, (Ž 71 (70),5.18). Mesiájska doba sa tu predstavuje ako taká, v ktorej: nebude (...) stavec, ktorý nedoplní svoj vek,, (Iz 65,20).

Ale ako sa v starobe postaviť zoči-voči nevyhnutnému koncu života? Aký postoj zaujať tvárou v tvár smrti? Veriaci človek vie, že je v Božích rukách: Pane, v tvojich rukách je môj osud,, (porov. Ž 16 (17),5) a teší sa, že od neho prijíma aj smrť: To je úděl Pána, (ustanovený) pre všetkých ľudí. Čože ťa môže prekvapiť, ak s tým súhlasí Najvyšší?, (Sir 41,4). Človek nie je pánom smrti, tak ako nie je pánom života; v živote i v smrti musí sa úplne zveriť vôli Najvyššieho,, zámeru jeho lásky.

Aj v čase choroby je človek povoláný, aby prejavil Bohu podobnú odovzdanosť a obnovil si hlbokú dôveru v toho, ktorý lieči všetky (...) neduhy,, (Ž 103 (102),3). Keď sa už človeku zdá, že nemá šancu znovu nadobudnúť zdravie, takže by chcel volať: Moje dni sú ako tieň, ktorý sa nakláňa, a ja schnem ako tráva,, (Ž 102 (101),12) - aj vtedy je veriaci plný nezlomnej dôvery v oživujúcu Božiu moc. Choroba ho nevedie k zúfalstvu a nekáže mu vyhľadávať smrť, ale skôr s nádejou volať: Dôveroval som, aj keď som povedal: «Som veľmi pokorený» (Ž 116 (115),10); „Pane, Bože môj, k tebe som volal a ty si ma uzdravil. Pane, vyviedol si ma z ríše zosnulých, navrátil si mi život, aby som nezostúpil do hrobu (Ž 30 (29),3-4).

47. Ježišovo poslanie a početné uzdravenia, ktoré vykonal, ukazujú, ako veľmi sa stará Boh aj o telesný život človeka. Otec posielal Ježiša ako „lekára tela i ducha ,37 aby ohlasoval dobrú zvesť chudobným a zaceľoval rany srdca ubitým (porov. Lk 4,18; Iz 61,1). Keď potom on sám rozposiela učeníkov do sveta, zveruje im poslanie, v ktorom sa ohlasovanie evanjelia spája s uzdravovaním chorých: „Chodte a hlásajte: «Priblížilo sa nebeské kráľovstvo.» Chorých uzdravujte, mŕtvych krieste, malomocných očisťujte, zlých duchov vyhánajte (Mt 10, 7-8; porov. Mk 6,13; 16,18).

Telesný život vo svojom pozemskom stave zaiste nie je pre veriaceho absolútnou hodnotou, takže možno od neho žiadať, aby ho pre vyššie dobro opustil; ako hovorí Ježiš, „kto by si chcel život zachrániť, stratí ho, ale kto stratí svoj život pre mňa a pre evanjelium, zachráni si ho (Mk 8,35). V Novom zákone je v tomto ohľade mnoho svedectiev. Ježiš neváha obetovať seba samého a dobrovoľne odovzdáva svoj život ako obeť Otcovi za svojich priateľov (porov. Jn 10,15-17). Aj smrť Jána Krstiteľa, ktorý pripravuje príchod Spasiteľa, dosvedčuje, že pozemský život nie je absolútnym dobrom: dôležitejšia je vernosť Božiemu slovu dokonca aj vtedy, keď nás môže stať život (porov. Mk 6,17-19). A Štefan - keď mu majú vziať časný život, lebo verne svedčil o Kristovom zmŕtvychvstaní - nasleduje svojho Majstra: vychádza v ústrety svojim katom so slovami odpustenia (porov. Sk 7,59-60), otvárajúc cestu nespočetnému zástupu mučeníkov, ktorí boli v Cirkvi od počiatku uctievaní.

Žiaden človek však nemôže svojvoľne rozhodovať o tom, či má žiť, či zomrieť; jediným a absolútnym Pánom, ktorý môže také rozhodnutie urobiť, je Stvoriteľ - ten, v ktorom „žijeme, hýbeme a sme (Sk 17,28).

„Všetci, čo sa ho chopia, dosiahnu život (Bar 4,1): od zákona, daného na Sinaji, po dar Svätého Ducha

48. Život má v sebe nezmazateľne zapísanú svoju pravdu. Keď človek prijíma Boží dar, má sa usilovať zachovať život v tej pravde, ktorá patrí k samej podstate života. Odlúčiť sa od nej znamená odsúdiť seba samého na nešťastnú existenciu zbavenú významu a v dôsledku toho stať sa ohrozením pre jestvovanie iných, lebo sa zbúrajú bariéry, ktoré zaručujú rešpektovanie a obranu života v každej situácii.

Pravdu o živote zjavuje Božie prikázanie. Božie slovo ukazuje konkrétny smer, v ktorom sa má život uberať, aby rešpektoval svoju pravdu a zachoval si vlastnú dôstojnosť. Nielen osobitné prikázanie „Nezabiješ! (Ex 20,13; Dt 5,17) zaručuje ochranu života: celý Pánov zákon slúži jeho ochrane, lebo zjavuje onú pravdu, v ktorej život nachádza plný význam.

Niet preto divu, že zmluva, ktorú Boh uzatvára so svojím ľudom, je tak silno zviazaná s perspektívou života aj v jeho telesnom rozmere. Prikázanie sa tu predkladá ako cesta života: „Hľa, dnes som predložil pred teba život i šťastie a smrť i nešťastie a prikazujem ti, aby si miloval Pána, svojho Boha, kráčal po jeho cestách a zachovával jeho príkazy, ustanovenia a nariadenia. Potom budeš žiť a rozmnožíš sa - a Pán, tvoj Boh, ťa bude žehnať v krajine, do ktorej sa uberáš, aby si ju prevzal do vlastníctva (Dt 30,15-16). Ide tu nielen o zem Kanaán a o jestvovanie izraelského ľudu, ale o dnešný svet i o ten budúci, o jestvovanie celého ľudstva. Je totiž absolútne nemožné, aby si život zachoval svoju autentickosť a plnosť, ak sa odlúči od dobra; a dobro patrí k tej istej podstate Božích príkazov čiže „zákona života (porov. Sir 17,11). Dobro, ktoré treba konať, nemá byť životu nanútené ako bremeno, ktoré ho ťaží, ale práve ono je hlavným dôvodom života, ktorý možno budovať len konaním dobra.

A tak Zákon ako celok plne chráni život človeka. To vysvetľuje, prečo je tak ťažké zachovať vernosť prikázaniu „Nezabiješ! , ak sa nezachovávajú iné „slová života (porov. Sk 7,38), s ktorými je toto prikázanie spojené. Keď sa vytrhne z tohto kontextu, stáva sa nakoniec len obyčajným vonkajším zákazom a človek sa rýchlo začne pýtať na jeho hranice a hľadať spôsoby, ako ho zmierniť a ako zdôvodniť výnimky z neho. Iba vtedy, keď sa otvorí plnosti pravdy o Bohu, o človeku a o dejinách, prikázanie „Nezabiješ! nadobudne svoje plné svetlo ako dobro pre človeka vo všetkých jeho rozmeroch a vzťahoch. V tejto perspektíve môžeme vnímať plnosť pravdy obsiahnutej v slovách Knihy Deuteronomium, na ktoré sa Ježiš odvoláva v odpovedi na prvé púštné pokúšenie: „Človek nežije len z chleba, ale (...) zo všetkého, čo vychádza z Božích úst (8,3; porov. Mt 4,4).

Keď človek počúva Božie slovo, môže žiť dôstojne a spravodlivo; keď človek zachováva Boží zákon, môže prinášať ovocie, ktorým je život a šťastie: „Všetci, čo sa ho chopia, dosiahnu život, čo ho však opustia, zomrú (Bar 4,1).

49. Dejiny Izraela ukazujú, aké ťažké je zachovať vernosť zákonu života, ktorý Boh vpísal do srdca ľudí a zveril ľudu zmluvy na hore Sinaj. Keď si niektorí konštruovali iné pojmy života, ktoré sa nezhodovali s Božím plánom, boli to najmä proroci, čo im s dôrazom pripomínali, že len Boh je pravý zdroj života. Čítame preto u Jeremiáša: „Veď dvoch ziel sa dopustil môj ľud: mňa opustili, prameň živých vôd, aby si vykopali popraskané cisterny, ktoré vodu udržať nemôžu (2,13). Proroci obviňujú tých, ktorí pohŕdajú životom a porušujú práva osoby: „V prachu zeme šliapu po hlave maličkých (Am 2,7); „Naplnili toto miesto nevinnou krvou (Jer 19,4). Prorok Ezechiel za to veľakrát pranieje Jeruzalem a nazýva ho „krvavým mestom (porov. 22,2; 24,6.9) a „mestom, ktoré vylieva vo svojom strede krv (porov. 22,3).

Keď proroci odhaľovali priestupky proti životu, predovšetkým sa snažili vyvolať očakávanie nového princípu života, ktorý by bol schopný položiť základ obnovenému vzťahu k Bohu a bratom, otvárajúc dovtedy nepoznané a mimoriadne možnosti pochopenia a uskutočnenia všetkých požiadaviek Evanjelia života. Stane sa to možné len pomocou Božieho daru, ktorý očisťuje a obnovuje: „Potom budem na vás kropiť čistou vodu, že sa očistíte; od všetkých vašich škvŕn a od všetkých vašich modiel vás očistím. A dám vám nové srdce a nového ducha vložím do vás (Ez 36,25-26; porov. Jer 31,31-34). To „nové srdce umožní pochopiť a uskutočniť najpravdivejší a najhlbší zmysel života: je ním dar, ktorý sa naplňa sebadarováním. Toto vznešené poslanstvo o hodnote života vyjadruje biblická postava Pánovho Sluhu: „Ak dá svoj život na obeť za hriech, uvidí dlhoveké potomstvo (...). Po útrapách sa jeho duša nahládí dosýta (Iz 53,10-11).

Zákon sa naplňa v živote a činnosti Ježiša z Nazareta, kým nové srdce človek dostáva prostredníctvom jeho Ducha. Ježiš totiž nezavrhuje zákon, ale ho naplňa: zákon a prorokov zhŕňa v zlatom pravidle vzájomnej lásky (porov. Mt 7,12). V Ježišovi sa Zákon nakoniec stáva „evanjeliom , dobrou zvesťou o Božej vláde nad svetom, ktorá nanovo privádza každú existenciu k jej koreňom a k jej pôvodným perspektívam. Je to nový zákon, „zákon Ducha, ktorý dáva život v Kristu Ježišovi (Rim 8,2) a jeho základným vyjadrením je podľa príkladu Krista, ktorý dáva život za svojich priateľov (porov. Jn 15,13), sebadarovanie z lásky k bratom: „My vieme, že sme prešli zo smrti do života, lebo milujeme bratov (1Jn 3,14). Je to zákon slobody, radosti a šťastia.

„Uvidia, koho prebodli (Jn 19,37): na dreve kríža sa naplňa Evanjelium života

50. Keď končím túto kapitolu, venovanú uvažovaniu nad kresťanským poslanstvom o živote, chcel by som sa s každým z vás na chvíľu zastaviť, aby sme spoločne kontemplovali o tom, ktorého prebodli a ktorý všetkých k sebe priťahuje (porov. Jn 19,37; 12,32). Keď hľadáme na „divadlo kríža (Lk 23,48), v tomto slávnom strome môžeme objaviť naplnenie a úplné zjavenie celého Evanjelia života.

Na Veľký piatok hneď popoludní „nastala tma po celej zemi (...). Slnko sa zatmelo, chrámová opona sa roztrhla napoly (Lk 23,44-45). Je to obraz veľkého kozmického otrasu a nadľudského zápasu medzi silami dobra a zla, medzi životom a smrťou. I my sa dnes nachádzame v samom centre dramatického boja medzi „kultúrou smrti a „kultúrou života . Ale jas kríža tma nezacloní - naopak, na jej pozadí žiari kríž ešte silnejšie a jasnejšie, javí sa ako centrum, zmysel a cieľ celých dejín a každého ľudského života.

Ježiša pribili na kríž a vyzdvihli zo zeme. Prežíva okamihy svojej najväčšej „nemohúcnosti a jeho život je akoby úplne vydaný posmechu protivníkov a násiliu katov: vysmieávajú sa mu a potupujú ho (porov. Mk 15,24-36). A práve pri tomto všetkom, keď rímsky stotník „videl, ako vykrikoval a skončil , tento povedal: „Tento človek bol naozaj Boží Syn (Mk 15,39). A tak sa totožnosť Božieho Syna zjavuje v okamihu jeho krajnej slabosti: na kríži sa ukazuje jeho sláva!

Svojou smrťou Ježiš vrhá svetlo na zmysel života a smrti každej ľudskej bytosti. Pred smrťou sa modlí k Otcovi o odpustenie pre svojich prenasledovateľov (porov. Lk 23,34), a lotrovi, ktorý ho prosí, aby si na neho spomenul vo svojom kráľovstve, odpovedá: „Veru, hovorím ti: Dnes budeš so mnou v raji (Lk 23,43). Po Ježišovej smrti „otvorili sa hroby a mnohé telá zosnulých svätých vstali zmŕtvych (Mt 27,52). Spása, ktorú Ježiš uskutočnil, je darom života a zmŕtvychvstania. Ježiš po celý svoj život obdarovával ľudí spásou aj tým, že ich uzdravoval a dobre robil všetkým (porov. Sk 10,38). A zázraky, uzdravenia, ba i vzkriesenie boli znakom inej spásy, ktorá spočívala v odpustení hriechov, čiže v oslobodení človeka od najťažšej choroby a v jeho pozdvihnutí k Božiemu životu.

Na kríži sa vo svojej plnej a konečnej dokonalosti obnovuje a uskutočňuje zázrak s hadom, ktorého Mojžiš vyzdvihol na púšti (porov. Jn 3,14-15; Nm 21,8-9). Aj dnešný človek, ohrozený vo svojej existencii, môže obrátiť zrak k tomu, ktorý bol pribitý, a dostane sa mu neklamnej nádeje na oslobodenie a vykúpenie.

51. Je ešte jedna udalosť, ktorá upútava moju pozornosť a vedie ma k hlbokému rozjímaniu. „Keď Ježiš okúsil ocot, povedal: «Je dokonané.» Naklonil hlavu a odovzdal ducha (Jn 19,30). A jeden z rímskych vojakov „mu kopijou prebodol bok a hneď vyšla krv a voda (Jn 19,34). Všetko sa už naplnilo. Výraz „odovzdal ducha opisuje Ježišovu smrť, ktorá sa podobá smrti každého iného človeka, ale zdá sa, že poukazuje na „dar Ducha , ktorým nás zachraňuje od smrti a otvára novému životu.

Človek dostáva podiel na živote samého Boha. Pomocou sviatostí Cirkvi - symbolmi ktorých sú krv a voda, prýščiace z Kristovho boku - Boží Syn tento život ľuďom neustále odovzdáva, a oni sa tým stávajú ľuďom Nového zákona. Z kríža - z prameňa života - vychádza a rozrastá sa „Boží ľud .

Kontemplácia kríža vedie nás tak k najhlbším koreňom toho, čo sa udialo. Keď Ježiš prišiel na svet a povedal: „Hľa prichádzam, aby som plnil tvoju vôľu (porov. Hebr 10,9), stal sa vo všetkom poslušný Otcovi a „pretože miloval svojich, čo boli na svete, miloval ich do krajnosti (Jn 13,1), odovzdal za nich seba samého bezo zvyšku.

On, ktorý „neprišiel, aby sa dal obsluhovať, ale aby slúžil a položil svoj život ako výkupné za mnohých (Mk 10,45), na kríži dosahuje vrchol lásky: „Nik nemá väčšiu lásku ako ten, kto položí svoj život za svojich priateľov (Jn 15,13). On však za nás zomrel, keď sme ešte boli hriešnici (porov. Rim 5,8).

Týmto Ježiš oznamuje, že život dosahuje svoj vrchol, svoj zmysel a svoju plnosť, keď ho odovzdáme ako dar.

V tomto bode sa naše rozjímanie stane zvelebovaním a vzdávaním vd'aky a pobáda nás nasledovať Ježiša, ísť v jeho šľapajach (porov. 1Pt 2, 21).

Aj my sme povolání, aby sme dali život za bratov, a tak uskutočnili pravý zmysel a určenie našej existencie. Budeme tak môcť urobiť, lebo ty, ó, Pane, dal si nám svoj príklad a odovzdal si nám moc svojho Ducha. Dokážeme to ak budeme denne s tebou a tak ako ty poslušne plniť Otcovu vôľu.

Daj preto, aby sme vedeli s poníženým srdcom počúvať každé slovo, ktoré vychádza z Božích úst: tak sa naučíme ľudský život nielen „nezabíjať , ale dokážeme si ho čítať, milovať a pomáhať mu.

III.

NEZABIJEŠ

Svätý Boží zákon

„Ak chceš vojsť do života, zachovávaj prikázania! (Mt 19,17): Evanjelium a prikázanie

52. „Tu k nemu ktosi pristúpil a pýtal sa ho: «Učiteľ, čo dobré mám robiť, aby som mal večný život?» (Mt 19,16). Ježiš odpovedal: Ak chceš vojsť do života, zachovávaj prikázania!., (Mt 19,17). Učiteľ hovorí o večnom živote, teda o účasti na živote samého Boha. Cesta k tomuto životu vedie cez zachovávanie Božích príkazov, teda aj prikázania Nezabiješ!.,. Je to prvý zo zákazov Desatora, ktoré Ježiš pripomína mladíkovi,

keď sa ho pýta, aké prikázania má zachovávať: Ježiš odpovedal: «Nezabiješ! Nescudzoložíš! Nepokradneš!», (Mt 19,18).

Božie prikázanie nikdy nemožno oddeliť od Božej lásky: vždy je darom, ktorý má slúžiť rozvoju človeka a prinášať mu radosť. Ako také je základným aspektom a neoddeliteľným prvkom evanjelia - samo sa javí ako evanjelium, čiže dobrá a radostná zvesť. Aj Evanjelium života je pre človeka veľkým Božím darom a zaväzujúcou úlohou. Vzbudzuje údiv a vďačnosť slobodnej osoby a vyžaduje od nej, aby ho prijala, chránila a vedela si ho oceniť so živým pocitom zodpovednosti: keď Boh dáva človeku život, žiada, aby tento život miloval, vážil si ho a rozvíjal. Takto sa dar stane prikázaním a samotné prikázanie je darom.

Stvoriteľ chcel, aby človek, živý obraz Boha, bol kráľom a pánom. Boh urobil človeka takým - píše sv. Gregor Naziánsky - aby mohol vykonávať funkciu kráľa zeme (...) Človek bol stvorený na obraz toho, ktorý vládne vesmírom. Všetko poukazuje na to, že od samého počiatku jeho prirodzenosť je poznačená čímsi kráľovským (...) Aj človek je kráľom. Keďže bol stvorený nato, aby vládol na svete, dostalo sa mu podobnosti s kráľom vesmíru, nesie jeho živý obraz, ktorým má účasť na jeho dôstojnosti a na dokonalosti Božieho vzoru.³⁸ Človek, povolaný plodiť a množiť sa, aby si podmanil zem a vládol nad všetkým bytiami, ktoré sú od neho nižšie (porov. Gn 1,28) - je kráľom a pánom nielen vecí, ale aj, a predovšetkým, pánom seba samého³⁹ a v istom zmysle pánom života, ktorý mu bol daný a ktorý má odovzdávať plodením v láske a úcte podľa Božieho plánu. Nie je to však vláda absolútna, ale služobná - skutočný odraz jedinej a nekonečnej vlády Boha. Preto ju má človek vykonávať s múdrosťou a láskou, podieľajúc sa na múdroti a láske Boha. Deje sa to poslušnosťou jeho svätému Zákonu: radostná a slobodná poslušnosť; (porov. Ž 119 (118)), ktorej prameňom i pokrmom je vedomie, že Pánove prikázania sú darom milosti, dané človeku len a výlučne pre jeho dobro, aby chránili jeho osobnú dôstojnosť a viedli ho ku šťastiu.

Človek nie je absolútnym vládcom a svojvoľným rozhodcom vecí, a tým viac života, ale je „sluhom Božieho plánu“⁴⁰ - a v tom spočíva jeho neporovnateľná veľkosť.

Život je zverený človeku ako poklad, ktorý nesmie premárniť, ale má ho ako talent zúročiť. Človek z neho musí skladať počet pred svojím Pánom (porov. Mt 25,14-30; Lk 19,12-27).

„Krv vašich duší budem vyhľadávať (...) od každého človeka (Gn 9,5): ľudský život je svätý a nenarušiteľný“⁵³. „Ľudský život je posvätný, pretože od svojho počiatku je nositeľom «stvoriteľskej činnosti Boha» a zostáva navždy v osobitnom vzťahu k Stvoriteľovi, svojmu jedinému cieľu. Iba Boh je Pán života od jeho počiatku až po jeho koniec: nikto, za žiadnych okolností nemôže si nárokovať právo priamo zničiť nevinnú ľudskú bytosť.“⁴¹ Týmito slovami Inštrukcia Donum vitae vyjadruje jadro Božieho zjavenia o posvätnosti a nenarušiteľnosti ľudskeho života.

Sväté písmo totiž predkladá človeku prikázanie „Nezabiješ! ako Boží príkaz (Ex 20,13; Deut 5,17). Nachádza sa, ako som to už zdôraznil, v Desatore, v samom srdci zmluvy, ktorú Boh uzavrel s ľudstvom po očisťujúcom treste potopy, spôsobenej tým, že sa rozšíril hriech a násilie (porov. Gn 9,5-6).

Boh sa vyhlasuje za absolútneho Pána života človeka, utvoreného na jeho obraz a podobu (porov. Gn 1,26-28). Ľudský život má preto posvätný a nenarušiteľný charakter, v ktorom sa odzrkadľuje nenarušiteľnosť samého Stvoriteľa. Práve preto sám Boh bude prísny sudcom každého porušenia prikázania „Nezabiješ!“, ktoré je základom akéhokoľvek spoločenského spolunažívania. On je tým „goelom“, čiže obrancou nevinného (porov. Gn 4,9-15; Iz 41,14; Jer 50,34; Ž 19 (18),15). Aj takto Boh prejavuje, že sa „neteší zo záhuby žijúcich (Múd 1,13). Iba satan sa z nej môže tešiť: jeho závisťou prišla na svet smrť (porov. Múd 2,24). On, ktorý je „vrahom od počiatku“, je aj „luhár a otec lži (porov. Jn 8,44): keď zvedol človeka, vovádza ho do hriechu a smrti, ktoré mu predkladá ako cieľ a ovocie života.

54. Prikázanie „Nezabiješ!“ má výslovne negatívny obsah: označuje hranicu, ktorú nikdy nemožno prekročiť. Implicitne však podnecuje zaujať pozitívny postoj absolútnej úcty k životu, ktorý má viesť k jeho obrane a k uskutočňovaniu cesty lásky - k sebadarovaniu, k prijímaniu a k službe. Aj ľud zmluvy, hoci pomaly a s ťažkosťami, postupne dozrieval do takéhoto postoja, čím sa pripravoval na veľké Ježišovo prehlásenie: prikázanie lásky k blížnemu je podobné prikázaniu lásky k Bohu; „Na týchto dvoch prikázaniach stojí celý Zákon i Proroci (porov. Mt 22,36-40). Lebo prikázania ako „Nezabiješ!“ a všetky ostatné - zdôrazňuje sv. Pavol - sú zahrnuté v tomto príkaze: Milovať budeš svojho blížneho ako seba samého, (Rim 13,9; porov. Gal 5,14). Prikázanie Nezabiješ!,, ktoré bolo prijaté a naplnené v Novom zákone, zostáva nevyhnutnou podmienkou dosiahnutia života, (porov. Mt 19,16-19). Do tohto kontextu možno umiestiť aj rozhodné slová apoštola Jána: Každý, kto nenávidí svojho brata, je vrah. A viete, že ani jeden vrah nemá v sebe večný život, (1Jn 3,15).

Živá tradícia Cirkvi od samého počiatku jednoznačne potvrdila prikázanie Nezabiješ!,, ako o tom svedčí Didaché, najstarší mimobiblický kresťanský text: Sú dve cesty - jedna cesta života, druhá cesta smrti; je medzi nimi veľký rozdiel (...) Druhým prikázáním náuky je: nezabiješ (...), nenecháš zahynúť dieťa potratom, ani ho nezabiješ, keď sa narodí. (...) A cesta smrti je takáto: (..) nemajú súcit s chudobným, netrpia s trpiacim, neuznávajú svojho Stvoriteľa, zabíjajú svoje deti a potratom nechávajú hynúť Božie stvorenia; odvracajú sa od núdzneho, trpia sužovaného, sú advokátmi bohatých a nespravodlivými sudcami chudobných; sú plní všetkých možných hriechov. Vy, deti, nemajte s tým nič spoločné!,,⁴²

S plynutím času tá istá cirkevná tradícia vždy jednoznačne učila, že prikázanie Nezabiješ!, má svoju absolútnu a trvalú platnosť. Je všeobecne známe, že v prvých storočiach vražda spolu a odpadlivosťou a cudzoložstvom patrila do skupiny troch najťažších hriechov a prv, než sa kajúcemu vrahovi udelilo odpustenie a znovu bol prijatý do cirkevného spoločenstva, musel vykonať mimoriadne dlhé a ťažké verejné pokánie.

55. Niet sa čo diviť, lebo vražda ľudskej bytosti, ktorá je Božím obrazom, je zvlášť ťažkým hriechom. Iba Boh je Pánom života! Avšak vzhľadom na mnohé, často dramatické prípady, aké prináša individuálny či spoločenský život, uvažovanie veriacich ľudí smerovalo vždy k plnšiemu a hlbšiemu pochopeniu toho, čo Božie prikázanie zakazuje a čo prikazuje.⁴³ Vyskytujú sa totiž situácie, v ktorých hodnoty, obsiahnuté v Božom zákone, naberajú formu skutočného paradoxu. Tak je to napríklad v prípade oprávnenej obrany, keď právo brániť si vlastný život a povinnosť nepoškodiť život druhého človeka javia sa v konkrétnych okolnostiach ako ťažko zlučiteľné. Niet pochybnosti, že vnútorná hodnota života, ako aj povinnosť lásky k sebe samému tak ako k druhým sú základom autentického práva na sebaobranu. Dokonca náročné prikázanie lásky k blížnemu, ohlasované v Starom zákone a potvrdené Ježišom Kristom, berie si za východisko lásku k sebe samému: Budeš milovať blížneho ako seba samého,, (Mk 12,31). Nikto sa teda nemôže zrieknuť práva na sebaobranu iba preto, že dosť nemiluje život alebo seba samého, ale len z hrdinskej lásky, ktorá v duchu evanjeliových blahoslavenstiev (porov. Mt 5,38-48) premieňa a prehľbuje lásku k sebe na radikálnu pripravenosť k obete, ktorej najvyšším vzorom je sám Kristus Pán.

Na druhej strane oprávnená obrana môže byť nielen právom, ale aj vážnou povinnosťou pre toho, kto je zodpovedný za život druhých, za spoločné dobro rodiny alebo civilnej spoločnosti.,⁴⁴ Žiaľ, stáva sa, že snaha prekaziť útočníkovi možnosť škodiť vedie niekedy k tomu, že je pozbavený života. V takom prípade spôsobenie smrti treba pripísať samotnému útočníkovi, ktorý sa jej svojím počínaním vystavil, a to aj v situácii, keď nebol morálne zodpovedný vzhľadom na nedostatok užívania rozumu.⁴⁵

56. Z tohto pohľadu sa treba dívať aj na problém trestu smrti. Tak v Cirkvi, ako aj v civilnej spoločnosti sa stále všeobecnejšie hlása požiadavka čo najviac ho obmedziť alebo ho úplne zrušiť. Tento problém patrí do oblasti trestnej spravodlivosti, ktorá má čoraz viac zodpovedať dôstojnosti človeka, a v poslednej analýze tým samým aj Božiemu zámeru ohľadom človeka a spoločnosti. Trest, uložený zo strany spoločnosti, má predovšetkým za cieľ napraviť neporiadok spôsobený vinou.,⁴⁶ Verejná moc má pôsobiť proti porušovaniu osobných a spoločenských práv tým, že ukladá páchatelovi trest, zodpovedajúci priestupku, ako podmienky nadobudnutia užívania vlastnej slobody. Takto verejná moc dosahuje aj iný cieľ, ktorým je ochrana verejného poriadku a bezpečnosti osôb a pre páchatel'a je trest stimulom a pomocou k náprave ako aj možnosťou odpykať si viny.⁴⁷

Je zrejmé, že na dosiahnutie všetkých týchto cieľov treba dôkladne zvážiť a zhodnotiť uloženie a kvalitu trestu; nemá sa pritom siahať k najvyššiemu trestu, čiže poprave páchatel'a, okrem prípadov absolútnej nutnosti, to jest, keď niet iných spôsobov ochrany spoločnosti. Dnes však vďaka lepšej organizácii nápravných zariadení takéto prípady sú veľmi zriedkavé a možno sa už vôbec nevyskytujú.

V každom prípade zostáva v platnosti zásada, ktorú predložil nový Katechizmus katolíckej Cirkvi: Ak sú nekrvavé prostriedky dostačujúce na obranu ľudského života pred útočníkom a na ochranu verejného poriadku, ako aj bezpečnosti osôb, moc sa má obmedziť na tieto prostriedky, lebo lepšie zodpovedajú podmienkam spoločného dobra a sú viac v zhode s dôstojnosťou ľudskej osoby.,⁴⁸

57. Keď sa taká veľká pozornosť venuje rešpektovaniu každého života, dokonca života páchatel'a a nespravodlivého útočníka, prikázanie Nezabiješ!, má absolútnu hodnotu vzhľadom na nevinnú osobu, a to tým viac vtedy, keď je to človek slabý a bezbranný, ktorý len v absolútnej platnosti Božieho prikázania nachádza radikálnu obranu pred svojvôľou a presilou iných.

Absolútna nenarušiteľnosť nevinného ľudského života je totiž morálna pravda, priamo vyplývajúca z náuky Svätého písma, ktorú neustále uznáva tradícia Cirkvi a jednomyseľne ju hlása jej Magistérium. Táto jednomyseľnosť je zrejším ovocím nadprirodzeného zmyslu viery,, podnieteného a posilňovaného Svätým Duchom, ktorý takto chráni od omylu Boží ľud, keď tento vyjadruje všeobecnú zhodu vo veciach viery a mravov.,⁴⁹

Vzhľadom na to, že sa vo svedomiach i v spoločnosti postupne oslabuje vedomie, že priame zničenie života nevinnnej ľudskej bytosti, najmä na začiatku a na konci jej existencie, je absolútnym a ťažkým morálnym prečinom, Učiteľský úrad Cirkvi zosilnil svoje vyjadrenia na obranu posvätnosti a nenarušiteľnosti ľudského života. S pápežským Magistériom, ktoré sa zvlášť často vracalo k tejto otázke, bolo vždy spojené učenie biskupov, obsiahnuté v početných rozsiahlych doktrinálnych a pastoračných dokumentoch, či už biskupských konferencií alebo jednotlivých biskupov. Aj II. vatikánsky koncil venoval tejto veci stručnú, ale rozhodnú a jednoznačnú výpoveď.⁵⁰

Preto Kristovou autoritou, udelenou Petrovi a jeho nástupcom, v spoločenstve s biskupmi katolíckej Cirkvi potvrdzujem, že priame a úmyselné zabitie nevinnnej ľudskej bytosti je vždy hlboko nemorálnym činom. Túto náuku, zakladajúcu sa na nepísanom zákone, ktoré každý človek pomocou svetla rozumu nachádza vo

vlastnom srdci (porov. Rim 2,14-15), potvrdzuje Sväté písmo, odovzdáva ju tradícia Cirkvi a učí ju riadne a všeobecné Magistérium.⁵¹

Vedomé a dobrovoľné rozhodnutie zbaviť nevinnú ľudskú bytosť života je z morálneho hľadiska vždy zlo a nikdy nemôže byť dovolené ani ako cieľ, ani ako prostriedok na dobrý cieľ. Je to totiž čin vážnej neposlušnosti voči morálnemu zákonu, ba čo viac, voči samému Bohu, jeho pôvodcovi a garantovi; je to čin, ktorý protirečí základným čnostiam spravodlivosti a lásky. Nič a nikto nemôže opraviť na zabitie nevinnnej ľudskej bytosti, či je to plod, alebo embryo, dieťa, alebo dospelý, starý, nevyliciteľne chorý, alebo zomierajúci. Okrem toho nikto nemôže vyžadovať tento vražedný čin pre seba alebo pre iného, ktorý je zverený jeho zodpovednosti, ani priamo alebo nepriamo s ním súhlasiť. Žiadna autorita ho nemôže legitímne nanútiť ani dovoliť.⁵²

Pokiaľ ide o právo na život, každá nevinná ľudská bytosť je absolútne rovná so všetkými ostatnými. Táto rovnosť je základom všetkých autentických spoločenských vzťahov, ktoré si naozaj zasluhujú toto meno len dovtedy, kým sa zakladajú na pravde a spravodlivosti, keď uznávajú a bránia každého človeka ako osobu, a nie ako vec, ktorou možno disponovať. Vzhľadom na morálnu normu, ktorá zakazuje priame zabitie nevinnnej ľudskej bytosti, niet pre nikoho žiadnych privilégií ani výnimiek. Vôbec nezáleží na tom, či je niekto vládcom sveta, alebo je na tejto zemi posledným «úbožiacom»: vzhľadom na morálne požiadavky sme všetci absolútne rovní.⁵³

Keď som vznikol v skrytosti, tvoje oči ma už vtedy videli, (porov. Ž 139(138),15-16): odporný zločin potratu

58. Medzi všetkými prečinmi proti životu, akých sa človek môže dopustiť, umelý potrat má rysy, ktoré ho robia osobitne vážnym a odsúdeniahodným zločinom. II. vatikánsky koncil ich spolu so zabíjaním detí definuje ako odporný zločin.⁵⁴

Dnes sa však vedomie tohto zla vo svedomiach mnohých ľudí postupne oslabuje. Akceptovanie umelého potratu v zmýšľaní, v konaní, ba aj v zákonoch je výrečným znakom strašnej krízy morálneho zmyslu, ktorý postupne stráca schopnosť rozlišovať medzi dobrom a zlom dokonca i vtedy, keď ide o základné právo na život. V tejto hroznej situácii je dnes zvlášť potrebná odvaha, ktorá umožní pozrieť sa pravde do očí, nazývať veci pravými menami a nepodliehať pritom pohodlným kompromisom či pokušeniu klamať samého seba. Do tohto kontextu môžeme umiestniť kategorickú výstrahu proroka: Beda tým, čo vravia zlému dobré a dobrému zlé, robia svetlo tmou a tmou svetlom, (Iz 5,20). Práve v prípade umelého potratu možno sa dnes stretnúť s dvojznačnou terminológiou, ako napríklad prerušenie tehotenstva, ktorým chcú zakryť jeho pravú povahu a vo verejnej mienke zmierniť jeho závažnosť. Možno práve tento jazykový jav je symptómom nepokojného svedomia. Nijaké slovo však nie je schopné zmeniť skutočnosť: umelý potrat je - nezávisle od toho, ako je vykonaný - vedomým a priamym zabitím ľudskej bytosti v počiatočnom štádiu jej života medzi počatím a narodením.

Morálna závažnosť umelého potratu sa javí v celej pravde, ak uznáme, že tu ide o vraždu, a najmä keď sa vezmú do úvahy osobitné okolnosti, ktorú ho definujú. Zavraždená je ľudská bytosť na prahu života, a teda bytosť najnevinnejšia, akú si vôbec možno predstaviť: nemožno ju preto nikdy považovať za útočníka, tým menej za nespravodlivého útočníka! Je slabá a bezbranná do tej miery, že je zbavená aj tej minimálnej formy obrany, akou je u novonarodeného dieťaťa jeho prosebné kvílenie a plač. Je úplne zverená starostlivosti tej, ktorá ju nosí v lone. Ale niekedy je to práve ona, matka, ktorá urobí rozhodnutie a žiada zavraždenie tejto bytosti, ba i sama ho spôsobí.

Je pravda, že matka umelý potrat prežíva často dramaticky a bolestne, lebo rozhodnutie zbaviť sa počatého plodu nepochádza vždy z čisto egoistických dôvodov a z pohodlnosti, ale má za cieľ chrániť isté dôležité dobré, ako je vlastné zdravie alebo dôstojná životná úroveň ostatných členov rodiny. Niekedy prichádza obava, že počaté dieťa bude musieť žiť v takých zlých podmienkach, že sa stane lepšie, ak sa nenarodí. Ale všetky tieto a im podobné dôvody, akokoľvek sú vážne a dramatické, nikdy nemôžu ospravedlniť úmyselné pozbavenie života nevinnnej ľudskej bytosti.

59. Rozhodnutie zabiť ešte nenarodené dieťa robí často nielen matka, ale aj iné osoby. Vinný môže byť najmä otec dieťaťa, a to nielen vtedy, keď priamo nabáda ženu k umelému potratu, ale aj vtedy, keď sa o takéto jej rozhodnutie pričiňuje nepriamo - keď ju v problémoch, súvisiacich s tehotenstvom, necháva samotnú:⁵⁵ toto však rodinu smrteľne zraňuje a zneuctuje v jej povahe spoločenstva lásky a svätyné života, Netreba tu opomenúť ani nátlak, aký vyvíja širšia rodina a priatelia. Nezriedka žena podlieha takému silnému tlaku, že sa cíti psychicky donútená s potratom súhlasiť: niet pochyb, že v takom prípade morálna zodpovednosť je osobitným spôsobom na tých, ktorí ju priamo či nepriamo k potratu donútili. Zodpovední sú aj lekári a pracovníci zdravotníctva, keď poznanie a schopnosti venujú službe smrti, hoci ich nadobudli na to, aby život bránili.

Zodpovednosť majú aj zákonodarcovia, ktorí podporili a schválili zákony, pripúšťajúce umelý potrat a - v miere, v akej to od nich závisí - aj vedúci zdravotníckych zariadení, v ktorých sa umelé potraty vykonávajú. Všeobecnú a nemenej závažnú zodpovednosť nesú tí, čo napomáhali šíreniu sa sexuálneho permissivizmu a zmýšľaniu, ktoré podceňuje materstvo, ako aj tí, ktorí sa mali postarať o účinnú rodinnú a spoločenskú

politiku na podporu rodín, najmä monohodetných a zápasiacich s osobitnými materiálnymi a výchovnými ťažkosťami, ale neurobili tak. Napokon netreba podceňovať organizované sprisahanie medzinárodných organizácií, fundácií a združení, ktoré vedú naprogramovaný boj za legalizovanie a rozšírenie potratu na celom svete. V tomto zmysle sa umelý potrat vymyká sfére zodpovednosti jednotlivých osôb a zlo, ktoré spôsobili, naberá ďalekosiahly spoločenský rozmer: umelý potrat je mimoriadne bolestnou ranou zasadenou spoločnosti a jej kultúre zo strany tých, ktorí majú byť jej budovateľmi a obrancami. Ako som napísal v Liste rodinám stojíme pred obrovským ohrozením nielen jednotlivého ľudského života jedinca, ale celej našej civilizácie.,,56 Stojíme tvárou v tvár čomusi, čo možno definovať ako štruktúra hriechu.,, namierená proti ešte nenarodenému ľudskému životu.

60. Niektorí sa pokúšajú ospravedlniť umelý potrat tým, že počatý plod nemožno pred uplynutím určitého počtu dní považovať za osobný ľudský život. V skutočnosti však od okamihu oplodnenia vaječnej bunky začína sa život, ktorý nie je životom otca ani matky, ale novej ľudskej bytosti, ktorá sa samostatne rozvíja. Nikdy sa nestane človekom, ak ním nie je od tohto momentu. Túto evidentnú, vždy uznávanú pravdu (...) moderná genetika dokladá cennými dôkazmi. Napríklad tým, že od prvého okamihu je určený program toho, čím táto živá bytosť bude: osoba, táto individuálna osoba so svojimi presne určenými charakteristickými črtami. Oplodnením sa začína dobrodružstvo ľudského života, hoci treba čas na to, aby sa každá z veľkých potenciálnych schopností plne sformovala a mohla pôsobiť.,,57 Hoci prítomnosť rozumnej duše nemožno v žiadnom prípade dokázať empiricky, predsa samotné vedecké poznanie o ľudskom embryu poskytuje cenné indikácie na racionálne zistenie osobnej prítomnosti od prvého okamihu objavenia sa ľudského života: ako by ľudský jedinec mohol nebyť ľudskou osobou?.,,58

Z morálneho hľadiska tu ide napokon o tak veľkú vec, že už samotná pravdepodobnosť jestvovania osoby by stačila na ospravedlnenie najkategorickejšieho zákazu akýchkoľvek zásahov smerujúcich k zabitíu ľudského embrya. Práve preto, nezávisle od vedeckých diskusií a filozofických tvrdení, do ktorých sa Magistérium priamo nezapájalo, Cirkev vždy učila a naďalej učí, že plod ľudskej prokreácie má od prvého momentu svojho jestvovania právo na bezvýhradné rešpektovanie, aké morálne prislúcha ľudskej bytosti v jej integrite a telesnej a duchovnej jednote: Ľudskú bytosť treba rešpektovať a zaobchádzať s ňou ako s osobou od okamihu jej počatia, preto od tohto istého momentu jej treba priznať práva osoby, medzi nimi predovšetkým nenarušiteľné právo na život každej nevinnej ľudskej bytosti.,,59

61. Texty Svätého písma, ktoré dobrovoľný potrat vôbec nespomínajú, a teda neobsahujú priame a špecifické odsúdenie tohto činu, vyjadrujú veľkú úctu k ľudskej bytosti v matkinom lone, čoho logickým dôsledkom je, že aj na ňu sa vzťahuje Božie prikázanie Nezabiješ!.,,

Ľudský život je posvätný a nenarušiteľný v každom okamihu svojho jestvovania, aj v počiatkovej fáze, ktorá predchádza narodenie. Človek už v lone matky patrí Bohu, lebo ten, ktorý všetko preniká a pozná, utvára ho a formuje vlastnými rukami, vidí ho, keď je ešte malým, bez tvarým embryom, a dokáže v ňom vidieť dospelého človeka, akým sa stane v budúcnosti: jeho dni sú spočítané a jeho povolanie je zapísané v knihe života.,, (porov. Ž 139 (138), 1.13-16). Ako to dosvedčujú mnohé biblické texty,60 aj človek, ešte ukrytý v matkinom lone, je plne osobnou bytosťou, ktorá je predmetom láskyplnej otcovskej Božej prozreteľnosti.

Kresťanská tradícia - ako to výslovne uvádza Deklarácia, ktorú v tejto veci vydala Kongregácia pre náuku viery61 - od počiatku až do našich čias je jasná a jednomyselná, keď umelý potrat kvalifikuje ako zvlášť vážny morálny neporiadok. Od prvého okamihu stretnutia sa s grécko-rímskym svetom, v ktorom sa umelý potrat a zabíjanie detí všeobecne široko praktizovalo, kresťanské spoločenstvo sa svojím učením i konaním rozhodne postavilo proti mravom vtedajšej spoločnosti, ako o tom svedčí už skôr citované Didaché.62 Atenagoras, jeden z gréckych cirkevných spisovateľov pripomína, že kresťania považujú za vrahyne ženy, ktoré užívajú prostriedky, vyvolávajúce potrat, pretože deti, hoci ešte ukryté v lone matky už zahŕňa starostlivosť Božej Prozreteľnosti.,,63 Spisovateľ latinskej oblasti Tertulián hovorí: Nedovoliť narodiť sa je anticipovaná vražda; nezáleží, či sa zabíja osoba už narodená, alebo či sa spôsobí smrť v okamihu narodenia. Už je človekom ten, čo ním má byť.,,64

Počas takmer dvoch tisícročí jestvovania Cirkvi túto náuku neustále hlásali cirkevní otcovia, pastieri a učitelia. Ani diskusie v oblasti prírodných vied a filozofie, týkajúce sa konkrétneho okamihu, v ktorom nastáva zjednotenie s rozumnou dušou, nikdy ani v najmenšej miere neoslabil morálne odsúdenie potratu.

62. Najnovšie učenie pápežov veľmi rozhodne potvrdilo túto všeobecnú náuku. Zvlášť Pius XI. v encyklike Casti connubii odmietol nepravé ospravedlňovanie umelého potratu;65 Pius XII. odsúdil akýkoľvek priamy potrat, to jest každý čin, ktorý priamo smeruje k zabitíu ešte nenarodeného ľudského života, nezávisle od toho, či je zabitie cieľom, alebo je len prostriedkom k cieľu.,,66 Ján XXIII. potvrdil pravdu, že ľudský život je posvätný, lebo od samého počiatku si vyžaduje pôsobenie Boha Stvoriteľa.,,67 II. vatikánsky koncil, ako sme už spomínali, veľmi prísne odsúdil umelý potrat: Život, ktorý sa už raz počal, treba chrániť s najväčšou starostlivosťou; a vypudenie plodu, rovnako ako zabíjanie detí sú odporne zločiny.,,68

Kanonická disciplína Cirkvi už od prvých storočí ukladala trestné sankcie tým, ktorí sa poškvrnili hriechom vykonania umelého potratu a túto prax, ktorá predpokladala ľahšie alebo ťažšie tresty, potvrdzujú rôzne historické obdobia. Kódex kanonického práva z roku 1917 za umelý potrat hrozil trestom exkomunikácie.69

Aj obnovené cirkevné právo pokračuje v tejto línii, keď hovorí: Ten, kto spôsobí potrat, po dosiahnutí účinku spadá pod exkomunikáciu latae sententiae,⁷⁰ to jest automaticky samým faktom spáchania priestupku.

Exkomunikácia zasahuje všetkých, ktorí sa tohto prečinu dopúšťajú s tým, že poznajú, aký trest z neho vyplýva, vrátane spoluvinníkov, bez účasti ktorých by sa tento prečin neuskutočnil.⁷¹ Pomocou takéhoto prísneho trestu Cirkev poukazuje na tento prečin ako na jeden z najťažších a najnebezpečnejších, povzbudzujúc vinníka horlivo vykročiť na cestu obrátenia. V Cirkvi sa totiž trest exkomunikácie ukladá preto, aby si vinník plne uvedomil vážnosť spáchaného hriechu a aby ho to viedlo k nutnému obráteniu a k pokániu.

Táto veľká jednomyselnosť doktrínalnej a disciplinárnej tradície Cirkvi umožnila Pavlovi VI. vyhlásiť, že učenie v tejto oblasti sa nezmenilo a je nemeniteľné.⁷² Preto mocou autority, ktorú Kristus udelil Petrovi a jeho nástupcom, v spoločenstve s biskupmi, ktorí veľakrát odsúdili umelý potrat, a v rámci spomínanej predchádzajúcej konzultácie, hoci roztratení po svete, jednomyselne toto učenie schválili, vyhlasujem, že priamy potrat, to jest chcený ako cieľ alebo ako prostriedok, je vždy vážnym morálnym neporiadkom, lebo je dobrovoľným zabitím nevinnej ľudskej bytosti. Toto učenie, ktoré sa zakladá na prirodzenom zákone a na písanom Božom slove, odovzdáva sa tradíciou Cirkvi a učí ho riadne a všeobecné Magistérium.⁷³

Žiadna okolnosť, žiaden cieľ nikdy nebudú môcť urobiť dovoleným čin, ktorý je vnútorne nedovolený, lebo sa protiví Božiemu zákonu, vpísanému do srdca každého človeka, ako ho uznáva samotný rozum a ako ho ohlasuje Cirkev.

63. Morálne hodnotenie potratu sa týka aj nových foriem zákrokov na ľudských embryách, ktoré, i keď majú cieľe svojou povahou oprávnené, nevyhnutne vedú k ich usmrteniu. Vzťahuje sa to na pokusy na embryách, ktoré sa stále bežnejšie uskutočňujú v rámci biomedických výskumov a v niektorých štátoch ich pripúšťa aj zákon. Hoci treba považovať za prípustné také zákroky na ľudskom embryu, pri ktorých sa rešpektuje život a integritnosť embrya, nevystavuje sa neprimerane veľkému riziku, ale robí sa kvôli liečeniu, vylepšeniu jeho zdravotného stavu alebo kvôli záchrane ohrozeného života,⁷⁴ treba hneď povedať, že užívanie ľudských embryí a plodov ako predmetu pokusov je prečinom proti ich dôstojnosti ako ľudských osôb, ktoré majú právo na takú istú úctu ako už narodené dieťa a ako každý iný človek.⁷⁵

Také isté morálne odsúdenie si zasluhuje prax využívania ešte živých ľudských plodov a embryí - niekedy na tento účel špeciálne vyrobených, oplodnením v skúmavke, či už ako biologický materiál, na ďalšie použitie, alebo ako zdroj orgánov a tkanív na transplantáciu, slúžiacich na liečenie niektorých chorôb. Zabitie nevinných ľudských bytostí, aj keď prináša iným úžitok, je činom absolútne neprípustným.

Treba venovať osobitnú pozornosť morálnemu zhodnoteniu prenatalných diagnostických techník, ktoré umožňujú včasné zistenie prípadných anomálií v organizme ešte nenarodeného dieťaťa. Je pravda, že vzhľadom na zložitosť týchto techník ich zhodnotenie by malo byť presnejšie a rozlíšenejšie. Sú morálne oprávnené, ak nie sú pre dieťa a matku neprimeraným rizikom a ak sa uplatňujú preto, aby umožnili včasné liečenie alebo aby napomohli pokojné a vedomé prijatie dieťaťa, ktoré sa má narodiť. Keď však berieme do úvahy, že možnosti liečenia pred narodením sú ešte obmedzené, nezriedka sa stáva, že tieto techniky slúžia eugenickému zmyšľaniu, ktoré pripúšťa selektívny potrat, aby sa zabránilo narodeniu detí postihnutých rôznymi anomáliami. Takéto zmyšľanie je hanebné a v najvyššej miere odsúdeniahodné, lebo si osobuje právo merať hodnotu ľudského života výlučne podľa kritérií normálnosti, a fyzického zdravia, čím otvára cestu k uznaniu oprávnenosti zabíjať deti a uplatňovať eutanáziu.

V skutočnosti však práve odvaha a radosť, s akou kráčajú životom mnohí naši bratia, postihnutí vážnymi defektmi, keď sa im z našej strany dostane prijatie a láska, je mimoriadne výrečným svedectvom o autentických hodnotách, ktoré utvárajú život a spôsobujú, že aj v ťažkých podmienkach je cenný sám osebe aj pre iných. Cirkev stojí po boku tých manželov, ktorí sa s veľkým nepokojom a bolesťou zmierujú s prijatím detí, postihnutých vážnymi defektmi, je vďačná všetkým tým rodičom, čo formou adopcie prijímajú deti, ktoré vlastní rodičia odvrhli preto, že boli telesne postihnuté alebo choré.

Ja zabíjam, aj život navraciam,, (Dt 32,39): dráma eutanázie

64. Na konci života človek stojí tvárou v tvár tajomstvu smrti. V dôsledku pokroku medicíny a vplyvom kultúrneho kontextu, často uzavretému transcencii, skúsenosť umierania naberá dnes isté nové charakteristické rysy. Keď totiž začne prevládať tendencia považovať život za hodnotný len do takej miery, v akej je zdrojom príjemna a blahobytu, utrpenie sa javí ako neznesiteľná ťarcha, od ktorej sa treba za každú cenu oslobodiť. Smrť sa považuje za nezmyselnú,⁷⁶ keď neočakávane ukončuje život, ešte otvorený budúcnosti, ktorá môže priniesť mnoho zaujímavých skúseností; stáva sa však túženým vyslobodením,⁷⁷ keď sa ľudská existencia považuje za zbavenú ďalšieho zmyslu, lebo je ponorená do bolesti a nevyhnutne vystavená stále väčšiemu utrpeniu.

Okrem toho keď človek odmieta alebo zabúda na svoj základný vzťah k Bohu, myslí si, že je sám sebe kritériom a normou a že má právo požadovať aj od spoločnosti, aby mu zabezpečila možnosť i spôsob, ako rozhodovať o vlastnom živote v úplnej a celkovej autonómii. Správa sa tak najmä človek vo vyspelých krajinách: privádza ho k tomu okrem iného neustály pokrok medicíny a jej stále dokonalejších techník. Pomocou využívania mimoriadne zložitých metód a zariadení súčasná lekárska veda a prax je schopná

účinne riešiť prípady, ktoré boli predtým beznádejné a zmiernovať alebo odstraňovať bolesť, ako aj udržiavať a predlžovať život v situáciách krajnej slabosti, umelo oživovať osoby, u ktorých základné biologické funkcie prešli náhlym otrasom, ako aj robiť zásahy s cieľom získania orgánov na transplantáciu.

V takomto kontexte sa stáva čoraz silnejším pokušenie eutanázie čiže ovládnutia smrti tým, že ju predčasne spôsobíme, a tak príjemne, zakončíme vlastný alebo cudzí život. V skutočnosti však to, čo by sa mohlo zdať logické a humánne, pri hlbšej analýze sa javí ako absurdné a neľudské. Stojíme tvárou v tvár jednému z najznepokojujúcejších prejavov kultúry smrti, šíriacej sa najmä v spoločnostiach, charakterizovaných blahobytom a mentalitou užitočnosti, podľa ktorej prítomnosť stále väčšieho počtu starých a nemohúcich ľudí je príliš nákladná a zaťažujúca. Títo ľudia sú často izolovaní zo strany rodiny i spoločnosti, ktoré sa riadia skoro výlučne kritériami výrobnjej efektívnosti, a podľa nich nevyliciteľne postihnutý život nemá už žiadnu hodnotu.

65. Aby sme eutanáziu mohli z morálneho hľadiska správne zhodnotiť, treba ju najprv jasne definovať. Eutanáziou v pravom a vlastnom slova zmysle treba rozumieť čin alebo zanedbanie, ktoré zo svojej povahy alebo v úmysle konajúceho spôsobuje smrť kvôli odstráneniu akéhokoľvek utrpenia. Eutanáziu treba preto skúmať vzhľadom na úmysel a na použité metódy, 76

Treba rozlišovať medzi eutanáziou a rozhodnutím zrieknuť sa takzvanej úpornej terapie, to jest istých lekárskeho zásahov, ktoré prestali byť primerané reálnej situácii chorého, lebo už nie sú úmerné výsledkom, aké možno očakávať, alebo sú aj príliš zaťažujúce pre samého chorého a pre jeho rodinu. V takýchto situáciách, keď je smrť blízka a neodvratná, je možné v zhode so svedomím zriecť sa zákrokov, ktorými by sa dosiahlo len dočasné a bolestné predĺženie života, nemá sa však prerušovať normálna terapia, aká sa v podobných prípadoch vyžaduje, 77 Samozrejme, že jestvuje morálna povinnosť liečiť sa a podrobiť sa liečeniu. Takúto povinnosť však treba definovať v konkrétnych situáciách: treba totiž zhodnotiť, či aplikované liečebné prostriedky sú objektívne proporcionálne predpokladanému zlepšeniu zdravia. Zrieknutie sa mimoriadnych a prehnaných prostriedkov nie je totožné so samovraždou alebo eutanáziou; vyjadruje skôr prijatie postavenia človeka vzhľadom na smrť. 78

V súčasnej medicíne čoraz väčší význam nadobúdajú tzv. paliatívne terapie, cieľom ktorých je zmiernenie utrpenia pacienta v konečnom štádiu choroby a zabezpečenie potrebnej ľudskej pomoci. V tomto ohľade vynoruje sa problém dovolenosti niektorých upokojujúcich prostriedkov a prostriedkov proti bolesti, ktorými sa má uľahčiť utrpenie chorého, keď je to spojené s rizikom skrátenia života. Ak aj možno považovať za chvályhodný postoj toho, kto dobrovoľne prijíma utrpenie tým, že sa zriekne terapie, ktorá zmiernuje bolesť, aby si zachoval plné vedomie a mohol sa tak, ak je veriaci, vedomo zúčastniť na Kristovom utrpení, neznamená to, že všetci sú povinní zaujať takýto hrdinský, postoj. Už Pius XII. potvrdil, že je dovolené zmiernovať bolesť pomocou opiátov, aj keď to v dôsledkoch vedie k obmedzeniu vedomia a skráteniu života, ak iné prostriedky nejestvujú a ak to v daných okolnostiach neprekáža plneniu iných náboženských a morálnych povinností, 79 V takomto prípade sa totiž nechce smrť, ani sa o ňu neusiluje, hoci pre zdôvodnené príčiny pripúšťa sa jej riziko: použitím medicíny dostupných prostriedkov proti bolesti chce sa len účinne zmierniť bolesť. Netreba však bez vážneho dôvodu zbavovať zomierajúceho vedomia, 80 tvárou v tvár blížiacej sa smrti ľudia majú byť schopní splniť si svoje morálne a rodinné záväzky, najmä majú mať možnosť pripraviť sa pri plnom vedomí na konečné stretnutie s Bohom.

Po týchto rozlíšeníach, v zhode s Magistériom mojich predchodcov 81 a v spoločenstve s biskupmi katolíckej Cirkvi potvrdzujem, že eutanázia je vážnym porušením Božieho zákona ako morálne neprípustné dobrovoľné zabitie ľudskej osoby. Toto učenie sa zakladá na prirodzenom zákone a na písanom Božom slove, odovzdáva sa tradíciou Cirkvi a vyučuje ho riadne a všeobecné Magistérium. 82

V závislosti od okolností prax eutanázie obsahuje zlo, ktoré charakteruje samovraždu alebo vraždu.

66. Samovražda je vždy morálne neprípustná v rovnakej miere ako vražda. Tradícia Cirkvi ju trvalo odmietala ako rozhodne zlý čin. 83 Hoci isté psychologické, kultúrne a spoločenské podmienosti môžu viesť k činu tak radikálne protirečiacemu vrodenej tendencii každého človeka zachovať si život, že vylučujú alebo zmiernujú subjektívnu zodpovednosť, z objektívneho hľadiska je samovražda hlboko nemorálnym činom, lebo znamená odmietnutie lásky k sebe samému a únik od povinnosti spravodlivosti a lásky k blížnemu vzhľadom na rôzne spoločenstvá, ktorých je súčasťou i vzhľadom na spoločnosť ako celok. 84 Vo svojej najhlbšej podstate je odmietnutím absolútnej Božej moci nad životom a smrťou, o ktorej starodávny izraelský mudrc hovorí v modlitbe takto: Ved' ty máš moc nad smrťou i nad životom, zvádzaš k bránam podsvetia a zasa vyvádzaš, (Múd 16,13).

Mať spoluúčasť na samovražednom úmysle iného a spolupracovať pri jeho uskutočnení takzvanou samovraždou s pomocou, znamená stať sa spoluvinníkom, niekedy dokonca priamym vykonávateľom nespravodlivosti, ktorú nemožno nikdy ospravedlniť, ani vtedy, keď sa vykoná na požiadanie. Prekvapujúco aktuálne sú tu slová sv. Augustína: Nikdy nie je dovolené zabiť druhého, ani keby to chcel, ani keby o to prosil na hranici medzi životom a smrťou, aby sa mu pomohlo vyslobodiť dušu, ktorá zápasí s putami tela a túži sa z nich vytrhnúť; nemožno tak urobiť ani vtedy, keď chorý už nie je schopný života. 85 Aj v prípade, že dôvodom eutanázie nie je egoistické odmietnutie znášania ťažkostí, spojených s existenciou trpiacej

osoby, treba eutanáziu nazvať falošným súcitom, ba považovať ju za znepokojujúcu „zvrátenosť“ : pravé „spolucítenie vedie totiž k solidarite s cudzou bolesťou, ale nie k zabitiu osoby, ktorej utrpenie nie je možné zničiť. Čin eutanázie je o to väčšou zvrátenosťou, keď ho vykonajú tí, ktorí sa majú o chorého starať trpezlivo a s láskou, ako napríklad pokrvní príbuzní, alebo tí, ktorí vzhľadom na povahu svojej profesie (napr. lekári) majú chorého liečiť aj v záverečných a najťažších fázach choroby.

Eutanázia sa stáva ešte viac odsúdeniahodnou, keď naberá formu vraždy, vykonanou inými na osobe, ktorá o ňu žiadnym spôsobom nežiadala, ani s ňou nikdy nesúhlasila. A vrcholom svojvoľnosti a nespravodlivosti je situácia, v ktorej niektorí, ako napríklad lekári alebo zákonodarcia, osobujú si právo rozhodovať o tom, kto má žiť a kto má zomrieť. Znovu sa tu opakuje pokušenie z raja: „poznaním dobra a zla (porov. Gn 3,5) byť ako Boh. Ale len Boh má moc rozhodovať o smrti a o živote: „Ja zabíjam, aj život navraciam (Dt 32,39; porov. 1 Sam 2,6; 2 Kr 5,7). Keď vykonáva túto moc, vždy sa riadi plánom svojej múdrosti a lásky. Keď si uzurpuje túto moc človek, zaslepený hlúposťou a egoizmom, nevyhnutne ju premieňa na nástroj nespravodlivosti a smrti. Takto sa život slabšieho ocitá v rukách silnejšieho: v spoločnosti mizne zmysel pre spravodlivosť a pri samých koreňoch sa narúša dôvera - základ akéhokoľvek autentického vzťahu medzi osobami.

67. Úplne iná je však cesta lásky a pravého súcitu, akú nám diktuje ľudskosť a ktorú viera v Krista Vykupiteľa, zomrelého a zmŕtvychvstalého, osvetľuje novými dôvodmi. Prosba, ktorá prýšťa zo srdca človeka v posledných chvíľach zápasu s utrpením a smrťou, najmä vtedy, keď je pokúšaný poddať sa zúfalstvu a nechať sa ním úplne zničiť, je predovšetkým prosbou o prítomnosť, solidaritu, o podporu v hodine skúšky. Je to prosba o pomoc vytrvať v nádeji, keď už všetky ľudské nádeje sklamali. Ako nám pripomína II. vatikánsky koncil, „tajomstvo ľudského údely vyvrcholí pred tvárou smrti; predsa však človek inštinktom svojho srdca správne hodnotí túto vec, keď sa chveje pred úplným zničením a koncom jestvovania svojej osoby a odmieta takú myšlienku. Zárodok nesmrteľnosti, ktorý nosí v sebe a ktorý sa nedá zredukovať len na hmotu, sa smrti vzpiera.“⁸⁶

Tento prirodzený odpor k smrti a zárodok nádeje na nesmrteľnosť nachádza svoje odôvodnenie a naplnenie v kresťanskej viere, ktorá predpokladá a ponúka účasť na víťazstve zmŕtvychvstalého Krista: On svojou vykupiteľskou smrťou oslobodil človeka od smrti, ktorá je mzdou za hriech, (Rim 6,23) a dal mu Ducha ako záloh zmŕtvychvstania a života (porov. Rim 8,11). Istota budúcej nesmrteľnosti a nádej na prisľúbené zmŕtvychvstanie vrhajú nové svetlo na tajomstvo utrpenia a smrti a veriaceho naplňajú mimoriadnou silou, ktorá im umožňuje dôverovať Božiemu plánu.

Apoštol Pavol vyjadril túto novú skutočnosť v kategóriách celkovej patričnosti k Pánovi, ktorá zahŕňa všetky ľudské situácie: Nik z nás totiž nežije pre seba a nik pre seba neumiera; lebo či žijeme, žijeme Pánovi, či umierame, umierame Pánovi, (Rim 14,7-8). Zomrieť pre Pána znamená prežívať vlastnú smrť ako najvyšší úkon poslušnosti Otcovi (porov. Flp 2,8), keď pritom súhlasíme, aby prišla v hodine, ktorú určil a vybral ten (porov. Jn 13,1), čo ako jediný môže povedať, kedy sa má skončiť pozemská púť človeka. Žiť pre Pána znamená aj spoznať, že utrpenie, hoci samo osebe zostáva zlom a skúškou, vždy sa môže stať prameňom dobra. Stáva sa ním, keď sa prežíva pre lásku a s láskou a keď je pre nezaslúžený Boží dar a dobrovoľné rozhodnutie človeka účasťou na utrpení samého ukrižovaného Krista. Kto takto prežíva svoje utrpenie v Pánovi, viac sa mu pripodobňuje (porov. Flp 3,10; 1 Pt 2,21) a je viac napojený na jeho dielo vykúpenia pre dobro Cirkvi i ľudstva.⁸⁷ Taká je skúsenosť apoštola, ktorú je povolaný žiť každý trpiaci človek: Teraz sa radujem v utrpeniach pre vás a na vlastnom tele dopĺňam to, čo chýba Kristovmu utrpeniu pre jeho telo, ktorým je Cirkev, (Kol 1,24).

Boha treba viac poslúchať ako ľudí, (Sk 5,29): civilný a morálny zákon

68. Ako sme už niekoľkokrát povedali, jednou z charakteristík dnešných útokov na život je tendencia požadovať ich právne uznanie, ako keby išlo o práva, ktoré je štát - aspoň za určitých podmienok - povinný svojim občanom priznať. V dôsledku toho sa tiež požaduje, aby sa vykonávali za odbornej a bezplatnej pomoci lekárov a pracovníkov zdravotníctva.

Nezriedka počuť názor, že život ešte nenarodeného alebo ťažko postihnutého človeka je len relatívne dobro: podľa proporcionalistickej logiky, alebo logiky chladného kalkulovania bolo by ho treba porovnať s inými dobrami a hodnotiť ho vo vzťahu k nim. Tvrdí sa i to, že len ten, kto sa nachádza v konkrétnej situácii a je do nej osobne zaangażovaný, môže správne oceniť dobrá, s ktorými má do činenia: v dôsledku toho len on sám sa môže vysloviť o morálnosti svojho rozhodnutia. Preto štát by mal v záujme občianskeho spolunažívania a spoločenskej harmónie rešpektovať tieto rozhodnutia, až po pripustenie umelého potratu a eutanázie.

Inokedy sa zasa myslí, že civilné právo nemôže žiadať od všetkých občanov, aby žili na vyššej morálnej úrovni, než to oni sami považujú za správne. Preto zákon má vždy vyjadrovať mienku a vôľu väčšiny občanov a priznávať im - aspoň v istých krajných prípadoch - aj právo na umelý potrat a na eutanáziu. A argumentuje sa, že v takýchto prípadoch by napokon zákaz a trestnosť umelého potratu nevyhnutne viedla k šíreniu sa nelegálnych praktík a tie by sa vymykali nutnej spoločenskej kontrole a robili by sa bez patričného lekárskeho zabezpečenia. Kládne sa tiež otázka, či podporovanie zákona, ktorý nemožno v praxi uplatniť, nevedie k oslabeniu autority všetkých ostatných zákonov.

Napokon podľa najradikálnejších mienok súčasná pluralistická spoločnosť má každej osobe ponechať plnú autonómiu disponovať vlastným životom alebo životom toho, kto sa ešte nenarodil: nie je preto vecou zákona možnosť vybrať si medzi rôznymi molárnymi náhľadmi, o to menej môže uplatniť tendenciu vnútiť jednu mienku na úkor iných.

69. V každom prípade v súčasnej demokratickej kultúre sa veľmi rozšíril názor, podľa ktorého právny poriadok spoločnosti má sa obmedziť na prijatie a kodifikovanie presvedčenia väčšiny, a teda má byť postavený výlučne na tom, čo väčšina občanov žije a uznáva za morálne. Keď sa potom jednoducho vezme do úvahy, že spoločná a objektívna pravda je v skutočnosti nedostupná, rešpektovanie slobody občanov, ktorí sa v demokracii považujú za suverénnych, prikazoval by uznať v právnej oblasti autonómiu svedomia jednotlivca, to jest pri ustanovovaní noriem, ktoré sú v každom prípade pre spoločenské spolužitie nevyhnutné, bolo by sa treba riadiť výlučne vôľou väčšiny, akákoľvek by bola. Takto by mal každý politik vo svojej činnosti zreteľne oddeliť sféru osobného svedomia od sféry verejnej činnosti.

V dôsledku toho možno sledovať dve zdanlivo diametrálne odlišné tendencie. Na jednej strane si jednotlivé osoby nárokuje právo úplnej autonómie morálnej voľby a od štátu žiadajú, aby sa nestaval na stranu žiadnej etickej koncepcie a nikomu ju nenanucoval, ale aby sa obmedzil len na to, že každému zabezpečí čo možno najväčší priestor pre slobodu, ktorej jediným vonkajším ohraničením je zásada nenarušovania priestoru autonómie, na akú má právo každý občan. Na druhej strane je tu názor, že rešpektovanie slobody rozhodovania iných si vyžaduje, aby sa pri výkone verejných a profesionálnych funkcií nikto neriadil vlastným presvedčením, ale aby sa každý snažil plniť všetky požiadavky občanov, ako ich uznávajú a zaručujú zákony, pričom za jediné morálne kritérium pri splňaní svojich funkcií majú považovať to, čo určujú tieto zákony. Takto zodpovednosť osoby prechádza na civilné právo, teda osoba sa zrieka vlastného svedomia aspoň v oblasti verejnej činnosti.

70. Spoločným koreňom všetkých týchto tendencií je etický relativizmus, ktorý charakterizuje značnú časť súčasnej kultúry. Možno sa stretnúť s názorom, že tento relativizmus je podmienkou demokracie, akoby len on mohol zaručiť toleranciu, vzájomnú úctu medzi ľuďmi a uznanie rozhodnutia väčšiny, zatiaľ čo morálne normy, považované za objektívne a záväzné, viedli by údajne k autoritárstvu a netolerantnosti.

Ale práve problematika úcty k životu ukazuje, aké dvojznačnosti a protirečenia, sprevádzané strašnými praktickými dôsledkami, sa skrývajú za týmto názorom.

Je pravda, že dejiny poznajú prípady, keď sa v mene pravdy, spáchali zločiny. Ale k takýmto zločinom a k radikálnemu narušeniu slobody dochádzalo a stále dochádza aj pod vplyvom etického relativizmu. Keď sa parlamentná alebo spoločenská väčšina uznesie, že zabitie ešte nenarodeného ľudského života je právne prípustné, hoci len za určitých podmienok, neurobí tým snáď tyranské, rozhodnutie voči najslabšej a najbezbrannejšej ľudskej bytosti? Všeobecné svedomie sa oprávnené striasa pred zločinmi proti ľudskosti, ktoré sú takou smutnou skúsenosťou nášho storočia. Prestali by byť tieto zločiny zločinmi, keby ich nespáchali tyrani bez škrupúl, a keby súhlasom väčšiny nadobudli oprávnenosť?

Demokraciu totiž nemožno preceňovať natoľko, aby sme z nej robili náhražku mravnosti, alebo záračný prostriedok, na nemoralnosť. Z princípu je poriadkom, a ako taká je prostriedkom k cieľu, nie cieľom. Morálny, charakter demokracie nie je automatický, ale závisí od jej zhody s morálnym zákonom, ktorému sa musí podriaďovať rovnako ako každá iná ľudská činnosť: závisí preto od morálnosti cieľov, ktoré sleduje a od prostriedkov, aké užíva. Ak sa dnes všeobecne uznáva hodnota demokracie, treba v tom vidieť pozitívne znamenie čias, čo takisto veľakrát potvrdil Učiteľský úrad Cirkvi.⁸⁸ Ale hodnota demokracie stojí a padá s hodnotami, ktoré vyjadruje a napomáha: k základným a nevyhnutným hodnotám určite patrí dôstojnosť každej ľudskej osoby, rešpektovanie jej nenarušiteľných a neodcudziteľných práv a tiež uznanie spoločného dobra, ako cieľ a kritérium politického života.

Základom týchto hodnôt nemôžu byť dočasné a menlivé väčšiny, verejnej mienky, ale len uznanie objektívneho morálneho zákona, ktoré ako prirodzený zákon, vpísaný do srdca človeka je normatívnym východiskom aj pre civilné zákonodarstvo. Keby v dôsledku tragického zatemnenia kolektívneho svedomia skepticizmus uviedol do pochybnosti dokonca aj základné zásady morálneho zákona, otriaslo by to samotnými základmi demokratického poriadku natoľko, že by sa stali mechanizmom empirickej regulácie rôznych protichodných záujmov.⁸⁹

Niektorí by si mohli myslieť, že aj takáto demokracia, z nedostatku čohosi lepšieho, má svoju hodnotu, lebo slúži spoločenskému pokoji. Aj keby sme uznali, že je v tomto hodnotení čosi pravdy, ťažko nebrať do úvahy to, že bez zakorenenia sa v objektívnej mravnosti ani demokracia nie je schopná zabezpečiť trvalý pokoj, a to tým viac, že ak mierou pokoja nie sú hodnoty ako dôstojnosť každého človeka a solidarita všetkých ľudí, nezriedka sa javí ako zdanlivý. V systémoch zákonnej moci na základe spoluúčasti regulovanie záujmov sa často robí v prospech silnejších, lebo títo dokážu účinnejšie riadiť nielen mechanizmy moci, ale aj proces vytvárania zhodnej mienky. V takejto situácii sa demokracia ľahko stáva prázdny slovom.

71. A tak v starostlivosti o budúcnosť spoločnosti a rozvoj zdravej demokracie treba urýchlene znovu objaviť existenciu ľudských a morálnych hodnôt, ktoré patria k samej podstate a prirodzenosti človeka a vyplývajú z

pravdy o človeku, ako aj vyjadrujú a chránia dôstojnosť osoby: teda hodnoty, ktoré nemôže tvoriť, meniť ani ničieť žiaden jednotlivec, nijaká väčšina ani štát, ale ktoré majú všetci uznať, rešpektovať a podporovať.

S týmto cieľom treba pripomenúť základné prvky vzťahu medzi civilným právom a morálnym zákonom, ako ich predkladá Cirkev a ako sú zároveň súčasťou dedičstva veľkých legislatívnych tradícií ľudstva.

Niet pochyb, že úloha civilného práva je iná než úloha morálneho zákona, ktorý má väčší okruh pôsobenia. Avšak v žiadnej oblasti života nemôže civilné právo nahradiť svedomie, ani diktovať normy, ktoré prekračujú jeho kompetenciu.,,90 a ňou je ochrana spoločného dobra osôb uznaním a hájením ich základných práv, napomáhanie pokoja a verejnej mravnosti.91 Úlohou civilného práva je totiž ochrana spoločenského poriadku, postaveného na opravdivej spravodlivosti, aby sme mohli žiť tichým a pokojným životom vo všetkej nábožnosti a mravnej čistote., (1Tim 2,2). Práve preto musí civilné právo zabezpečovať všetkým členom spoločnosti rešpektovanie istých základných práv, ktoré patria k prirodzenosti osoby a ktoré musí uznať a chrániť každý pozitívny zákon. Medzi nimi prvým a základným právom je nenarušiteľné právo každej nevinnej ľudskej bytosti na život. I keď sa štátna moc môže niekedy zrieknuť zákazu niečoho, čo by ako zakázané spôsobilo ešte vážnejšie škody,92 nikdy však nemôže uznať, že je právom jednotlivcov - i keby tvorili väčšinu spoločnosti - zneuctiť iné osoby znevážením takeého základného práva, akým je právo na život. Právne tolerovanie umelého potratu alebo eutanázie nemôže sa teda v žiadnom prípade odvolávať na rešpektovanie svedomia iných práve preto, že spoločnosť má právo i povinnosť brániť sa proti zneužitiam, ktoré by sa mohli diať v mene svedomia a pod zámienkou slobody.93

V encyklike *Pacem in terris* Ján XXIII. o tom napísal: V dnešnej dobe sa zdôrazňuje, že pravé spoločné dobro spočíva predovšetkým v rešpektovaní práv a povinností ľudskej osoby. Vzhľadom na to hlavnou úlohou verejnej moci je na jednej strane dbať, aby sa tieto práva uznávali, rešpektovali, koordinovali, chránili a podporovali, na druhej strane prispievať k tomu, aby každý mohol ľahšie plniť svoje povinnosti. Preto keď akt verejnej moci neuznáva ľudské práva alebo ich porušuje, nielen že protirečí samotnému dôvodu jestvovania, ale sám v sebe je zbavený akejkoľvek právnej hodnoty.,,94

72. V celej tradícii Cirkvi je neustále prítomné aj učenie o nutnom súlade medzi civilným právom a morálnym zákonom, ako ho predkladá už citovaná encyklika Jána XXIII.: Morálny poriadok si vyžaduje autoritu a tá sa odvodzuje od Boha. Ak by teda zákony alebo nariadenia štátnej moci boli v rozpore s týmto poriadkom, a teda v rozpore s Božou vôľou, nezaväzujú vo svedomí (...); v takom prípade moc prestáva byť mocou a zvrháva sa na bezprávie.,,95 Takto jednoznačne učí aj sv. Tomáš Akvinský, ktorý píše: Ľudský zákon je natoľko zákonom, nakoľko je v zhode so zdravým rozumom, a teda je odvodený od večného zákona. Keď je však zákon v rozpore s rozumom, nazýva sa škodlivým zákonom; v takom prípade prestáva byť zákonom a stáva sa skôr aktom násilia.,,96 A ďalej: Každý ľudmi ustanovený zákon má svoju platnosť zákona natoľko, nakoľko je odvodený z prirodzeného zákona. Ak však je v niečom v rozpore s prirodzeným zákonom, nie je zákonom, ale pokrivením zákona.,,97

Toto učenie sa vzťahuje predovšetkým a najpriamejšie na ľudské zákonodarstvo, ktoré neuznáva základné a prvotné právo každého človeka na život. A tak zákony, ktoré pripúšťajú priamu vraždu nevinných ľudských bytostí pomocou umelého potratu alebo eutanázie, sú v úplnom a neprekonateľnom rozpore s nenarušiteľným právom na život, vlastným predovšetkým ľudom, a tým samým popierajú rovnosť všetkých pred zákonom. Bolo by možné namietat, že sa to netýka eutanázie, keď sa koná na základe plne vedomej žiadosti zainteresovaného. Predsa však štát, ktorý by takúto žiadosť uznal za právoplatnú a súhlasil by s jej splnením, legalizoval by istú formu samovraždy-vraždy, proti základným zásadám, ktoré zakazujú disponovať životom a prikazujú každý nevinný život chrániť. Takto by sa napomáhalo oslabeniu úcty k životu a otvorila by sa cesta k postojom, ktoré narúšajú dôveru v spoločenských vzťahoch. Zákony, ktoré pripúšťajú alebo uľahčujú potrat a eutanáziu, sú preto radikálne v rozpore nielen s dobrom jednotlivca, ale aj so spoločným dobrom, a z toho dôvodu úplne strácajú právnu pôsobnosť. Neuznanie práva na život práve preto, že vedie k vražde osoby, ktorej má spoločnosť slúžiť, lebo to je dôvod jej existencie, je rozhodne a neodvratne v rozpore s možnosťou realizácie spoločného dobra. Z toho vyplýva, že keď civilný zákon pripúšťa umelý potrat a eutanáziu, tým samým prestáva byť skutočným, morálne zaväzujúcim zákonom.

73. Umelý potrat a eutanázia sú preto zločinmi, ktoré žiaden ľudský zákon nemôže uznať za prípustné. Zákony, ktoré tak robia, nielenže vôbec neviažu vo svedomí, ale stavajú človeka pred vážnu a konkrétnu povinnosť postaviť sa proti nim na základe námietok svedomia. Apoštoli od samého počiatku Cirkvi poučovali kresťanov o povinnosti poslúchať právoplatne ustanovenú verejnú moc (porov. Rim 13,1-7; 1 Pt 2,13-14), ale zároveň dôrazne pripomínali, že Boha treba viac poslúchať ako ľudí., (Sk 5,29). Už v Starom zákone nachádzame zrejmy príklad odporu voči nespravodlivým nariadeniam verejnej moci, a to práve voči takým, ktoré boli namierené proti životu. Hebrejské babice sa postavili proti faraónovi, ktorý im kázal zabíjať všetky novonarodené deti mužského pohlavia: Nerobili, ako im rozkázal egyptský kráľ; nechávali chlapcov nažive., (Ex 1,17). Treba však venovať pozornosť hlbokému dôvodu tohto ich postoja: Babice sa báli Boha., (tamtiež). Práve z poslušnosti Bohu - pred ktorým treba mať bázeň, vyjadrujúcu uznanie jeho absolútnej a najvyššej moci - čerpá človek silu a odvahu postaviť sa proti nespravodlivým ľudským

zákonom. Je to sila a odvaha toho, kto je pripravený ísť aj do väzenia alebo zahynúť mečom, lebo je presvedčený, že v tomto je trpezlivosť a viera svätých., (Zjv 13,10).

A tak vnútorne nespravodlivý zákon, akým je zákon pripúšťajúci potrat a eutanáziu, nemožno nikdy použiť, ani sa zúčastňovať na vytváraní verejnej mienky v prospech takéhoto zákona, ani ho podporiť hlasovaním.,,98

Osobitný problém svedomia mohol by vzniknúť v prípade, keď by sa parlamentným hlasovaním malo rozhodnúť o reštriktívnejšom zákone, to jest o takom, ktorý by napomohol obmedzeniu počtu legálnych potratov, ako o alternatíve permissívnejšieho zákona už jestvujúceho, alebo predloženého na hlasovanie. Takéto prípady nie sú zriedkavé. Možno totiž registrovať, že zatiaľ čo v niektorých častiach sveta sa naďalej robí kampaň za zavedenie zákonov, dovoľujúcich umelý potrat, nezriedka podporovaná silnými medzinárodnými organizáciami, v iných krajinách, najmä v tých, v ktorých už okúsili trpké dôsledky takéhoto permissívneho zákonodarstva - uvažuje sa o novej koncepcii tejto záležitosti. Ak by v situácii, o ktorej je reč, nebolo možné odmietnuť alebo úplne zrušiť zákon o umelom potrate, člen parlamentu, ktorého osobný absolútny nesúhlas s potratom je jasný a všetkým známy, konal by správne, keby podporil návrhy, cieľom ktorých je obmedzenie škodlivosti takéhoto zákona a umenšenie jeho negatívnych dôsledkov na poli kultúry a verejnej mravnosti. Keď takto koná, nemá totiž nedovoleným spôsobom spoluúčasť na schválení nespravodlivého zákona, ale skôr robí správny a dovolený pokus obmedziť jeho škodlivé aspekty.

74. Zavedenie nespravodlivých zákonov často stavia morálne čistých ľudí pred ťažké problémy svedomia, týkajúce sa otázky spolupráce a vyplývajúce z povinnosti obrany vlastného práva odmietnuť účasť na morálne zlých činoch. Rozhodnutia, ktoré treba pritom urobiť, sú neraz bolestné a môžu si vyžadovať zrieknutie sa dosiahnutého postavenia v zamestnaní i legitímnych očakávaní v súvisi s budúcou kariérou. V iných prípadoch sa môže stať, že vykonávanie istých činností, zo svojej povahy indiferentných alebo dokonca pozitívnych, ktoré však predpokladajú celkovo nespravodlivé zákony, umožňuje zachraňovať ohrozený ľudský život. Na druhej strane sa však možno správne obávať, že disponibilita konať takéto činnosti nielenže vyvolá pohoršenie a pričíní sa o oslabenie nevyhnutného odporu proti útokom na život, ale nenápadne bude viesť k stále všeobecnejšiemu podliehaniu permissívnej logike.

Aby sme osvetlili túto ťažkú morálnu otázku, treba si pripomenúť všeobecné zásady, týkajúce sa spoluúčasti na zlých činoch. Kategorický príkaz svedomia zabraňuje kresťanom, ako aj všetkým ľuďom dobrej vôle formálnu spoluúčasť na praktikách, ktoré napriek tomu, že ich štátne zákonodarstvo dovoľuje, sú v rozpore s Božím zákonom. Z morálneho hľadiska nikdy nesludobno formálne spolupracovať na konaní zla. O takúto spoluprácu ide aj vtedy, keď vykonaný čin - či už zo svojej povahy, alebo vzhľadom na určité okolnosti - má charakter priamej účasti na úkone, namierenom proti nevinnému ľudskému životu, alebo súhlasu s nemorálnym úmyslom hlavného vykonávateľa. Takúto spoluprácu nemožno nikdy ospravedlniť, ani odvolávaním sa na zásadu rešpektovania slobody druhého človeka, ani na skutočnosť, že civilné právo ju predpokladá a prikazuje: za osobne vykonané činy nesie totiž každý osobnú morálnu zodpovednosť, ktorej sa nikto nevyhne a pre ktorú bude každého súdiť sám Boh (porov. Rim 2,6; 14,12).

Odmietnutie spolupráce pri konaní nespravodlivosti nie je len morálnou povinnosťou, ale aj základným ľudským právom. Keby to tak nebolo, človek by bol donútený konať činy vnútorne nezlučiteľné s jeho dôstojnosťou, a tak by sa jeho sloboda, ktorej autentický zmysel a cieľ spočíva v orientovaní sa na pravdu a dobro, radikálne narušila. Ide tu teda o základné právo, ktoré práve preto, že je také, malo by byť zohľadnené a chránené štátnym zákonodarstvom. Znamená to, že lekári, zdravotnícky personál, ako aj osoby, ktoré riadia zdravotnícke zariadenia, kliniky a liečebné strediská, majú mať zaistenú možnosť odmietnuť účasť na plánovaní, príprave a uskutočňovaní činov, namierených proti životu. Kto sa odvoláva na námietky svedomia, nemôže byť vystavený nielen trestným sankciám, ale ani žiadnemu inému následnému právnomu, disciplinárnemu, hmotnému či profesionálnemu postihu.

Milovať budeš (...) svojho bližného ako seba samého., (Lk 10,27): podporuj., život

75. Božie prikázania nám ukazujú cestu životom. Negatívne morálne príkazy, to znamená tie, ktoré vyhlasujú voľbu určitého činu za morálne neprípustnú, majú pre ľudskú slobodu absolútnu hodnotu: zaväzujú vždy a za každých okolností, bez akýchkoľvek výnimiek. Ukazujú, že voľba určitých postojov je radikálne v rozpore s láskou k Bohu a s dôstojnosťou osoby, stvorenej na jeho obraz: takúto voľbu nemožno preto odôvodniť žiadnym dobrým úmyslom ani dôsledkom; je v krikľavom rozpore so spoločenstvom medzi osobami a protirečí základnému rozhodnutiu podriaďiť svoj život Bohu.99

Už v tomto význame negatívne morálne príkazy majú mimoriadne dôležitú pozitívnu funkciu: bezpodmienečné nie,, ktoré je v nich obsiahnuté, určuje neprekročiteľnú hranicu, za ktorú slobodný človek nemôže ísť, a zároveň ukazuje isté minimum, ktoré musí zachovávať a za ktorým má nasledovať vyslovenie nesčíselných áno,, schopných postupne zahrnúť celý horizont dobra (porov. Mt 5,48). Prikázania, a najmä negatívne morálne príkazy, sú začiatkom a nutnou prvou etapou na ceste k slobode: Sloboda začína tým - píše sv. Augustín - že sa zbavíme zločinov (...) ako je vražda, cudzoložstvo, smilstvo, krádež, podvod, svätokrádež a podobné. Keď už niekto je bez týchto zločinov (a žiaden kresťan by ich nemal mať), začne dvíhať hlavu k slobode, ale to je len jej začiatok, nie dokonalá sloboda.,,100

76. Prikázanie Nezabiješ!., je teda začiatkom cesty k pravej slobode, ktorá nás vedie k energickým činom na obranu života a k formovaniu určitých postojov a spôsobov konania v jeho službe: keď tak robíme, uplatňujeme svoju zodpovednosť za zverené osoby a ohlasovaním pravdy a konaním dokazujeme vďačnosť Bohu za veľký dar života (porov. Ž 139 (138),13-14).

Stvoriteľ zveril život človeka jeho zodpovednej starostlivosti nie preto, aby ním svojvoľne disponoval, ale aby ho múdro strážil a verne a s láskou ho spravoval. Boh zmluvy zveril život každého človeka druhému človeku - jeho bratovi podľa zákona vzájomnosti v dávaní a prijímaní, v sebadarovaní a v prijímaní daru blížneho. Keď nadišla plnosť času, Boží Syn, ktorý sa vtelil a obetoval svoj život za človeka, ukázal, aké výšky a hĺbky môže dosahovať tento zákon vzájomnosti. Darom svojho Ducha Kristus dáva zákonu vzájomnosti, zvereniu človeka človeku nový obsah a nový význam. Duch, strojca spoločenstva lásky, vytvára medzi ľuďmi nové bratstvo a solidaritu, pravý odraz tajomstva vzájomného dávania a prijímania, ako je vlastné Najsvätejšej Trojici. Sám Duch sa stáva novým zákonom, ktorý dáva veriacim silu a vzbudzuje v nich zodpovednosť, aby sa vedeli v živote jeden druhému darovať a prijímať druhého človeka, zúčastňujúc sa na láske samého Ježiša Krista podľa jeho miery.

77. Tento nový zákon oživuje a stvárať aj prikázanie Nezabiješ!.,. A tak pre kresťana obsahuje najväčší príkaz ctíť si, milovať a podporovať život každého brata podľa požiadaviek a dimenzií lásky, akú Boh prejavil v Ježišovi Kristovi. On položil za nás svoj život. Aj my sme povinní dávať život za bratov,, (1Jn 3,16).

Prikázanie Nezabiješ!., aj vo svojom najpozitívnejšom obsahu ako príkaz rešpektovať, milovať a podporovať život zaväzuje všetkých ľudí. Vo svedomí každého človeka totiž rozochvieva ničím neumlčateľnú ozvenu pôvodnej zmluvy Boha Stvoriteľa s človekom; všetci ju môžu poznať svetlom rozumu a zachovávať pomocou tajomného pôsobenia Svätého Ducha, ktorý vane, kade chce (porov. Jn 3,8) a zasahuje a zahŕňa každého človeka, ktorý žije na tomto svete.

Všetci máme teda svojmu blížnemu poskytovať službu lásky, brániť jeho život a podporovať ho vždy, ale najmä vtedy, keď je slabý alebo ohrozený. Máme sa o neho starať nielen ako o jednotlivca, ale aj ako o spoločenstvo, a tak robiť z bezpodmienečného rešpektovania ľudského života základ novej spoločnosti.

Sme povolaní milovať a rešpektovať život každého človeka a vytrvalo a s odvahou sa usilovať o to, aby v našej dobe, v ktorej sa množí príliš mnoho znakov smrti, zavládla konečne nová kultúra života, ovocie kultúry pravdy a lásky.

IV. kapitola

MNE STE TO UROBILI

Za novú kultúru ľudského života

Vy ste ľud, určený na vlastníctvo, aby ste zvestovali slávne (Božie) skutky,, (1 Pt 2,9): ľud života a pre život
78. Cirkev prijala evanjelium ako posolstvo a zdroj radosti a spásy. Prijala ho ako dar od Ježiša, ktorého poslal Otec ohlasovať chudobným radostnú zvesť,, (Lk 4,18). Prijala ho prostredníctvom apoštolov, ktorých poslal do celého sveta (porov. Mk 16,15; Mt 28,19-20). V Cirkvi, ktorá sa zrodila z tohto ohlasovania, neustále zaznieva ozvena napomínajúcich slov apoštola: Beda mi, keby som nehlásal evanjelium,, (1 Kor 9,16). Totiž evanjelizovať - ako píše Pavol VI. - je milosť a vlastné povolanie Cirkvi, je to jej najhlbšia totožnosť. Ona je tu kvôli evanjelizovaniu.,,101

Evanjelizácia je globálna a dynamická činnosť, ktorá angažuje Cirkev v jej účasti na prorockom, kňazskom a kráľovskom poslaní Pána Ježiša. Má preto v sebe rozmer ohlasovania, slávenia a služby lásky, ktoré sú navzájom neoddeliteľné. Je to hlboko cirkevný čin, ktorý si vyžaduje účasť všetkých robotníkov evanjelia, každého podľa vlastnej charizmy a osobitnej služby.

Tak je to aj pri ohlasovaní Evanjelia života, súčasťou evanjelia, ktorým je Ježiš Kristus. Stojíme v službách tohto evanjelia, podporovaní vedomím, že sme ho dostali ako dar a že sme boli poslaní ohlasovať ho celému ľudstvu až po samý kraj zeme,, (Sk 1,8). Živíme preto v sebe pokorné a vďačné vedomie, že sme ľuďom života a pre život a takto pred svetom vystupujeme.

79. Sme ľuďom života, lebo Boh v nezištnej láske nám dal Evanjelium života, ktoré nás pretvorilo a spasilo. Pôvodca života,, (Sk 3,15) nás znovuzískal za cenu svojej prevzácnej krvi (porov. 1Kor 6,20; 7,23; 1Pt 1,19) a krstným kúpeľom sme boli do neho zaštepni ako ratolesti, ktoré z tohto jediného kmeňa čerpajú miazgu a schopnosť prinášať ovocie (porov. Jn 15,5). Vnútorne obnovení milosťou Svätého Ducha, ktorý je Pán a Oživovateľ,, stali sme sa ľuďom pre život a v zhode s týmto povolaním sa máme aj správať.

Sme poslaní: byť v službe životu nie je našou chválou, ale povinnosťou, ktorá sa rodí z vedomia, že sme „ľud určený (Bohu) na vlastníctvo, aby zvestoval jeho slávne skutky (1 Pt 2,9). Na našej ceste nás vedie a posilňuje zákon lásky: jej prameňom a vzorom je Boží Syn, ktorý sa stal človekom a „svojou smrťou dal život svetu .102

Sme poslaní ako ľud. Záväzok a služba životu spočíva na všetkých a na každom z nás. Je to vo vlastnom slova zmysle úloha „cirkevná , ktorá si vyžaduje zosúladené obetavé konanie všetkých členov a všetkých

prostredí kresťanského spoločenstva. Komunitárny charakter tejto úlohy však neruší ani neumenšuje zodpovednosť jednotlivcej osoby, ktorej je adresovaný Kristov príkaz „stať sa blížnym každému človeku. „Chod' a rob aj ty podobne (Lk 10,37).

Všetci spolu cítime povinnosť ohlasovať Evanjelium života, sláviť ho v liturgii a v celom živote a slúžiť mu rôznymi podpornými iniciatívami a štruktúrami.

„Čo sme videli a počuli, zvestujeme aj vám (Jn 1,3): ohlasovať Evanjelium života

80. „Čo bolo od počiatku, čo sme počuli, čo sme na vlastné oči videli, na čo sme hľadeli a čoho sa naše ruky dotýkali, to zvestujeme: Slovo života (...) zvestujeme aj vám, aby ste aj vy mali spoločenstvo s nami (1Jn 1,1.3). Ježiš je jediné evanjelium: nemáme nič iné, čo by sme hovorili a dosvedčovali.

Práve zvestovanie Ježiša je ohlasovaním života. On je totiž „Slovo života (1Jn 1,1). V ňom sa „zjavil život (1Jn 1, 2); ba on sám je „večný život, ktorý bol u Otca a zjavil sa nám (tamtiež). Tento istý život bol vďaka daru Ducha udelený aj človeku. Keď sa pozemský život každého z nás zameria na život v plnosti čiže na „večný život, nadobudne aj on svoj plný zmysel.

Osvietení týmto Evanjeliom života cítime potrebu ohlasovať ho a dosvedčovať ako neobyčajnú novosť, ktorou sa vyznačuje: pretože sa stotožňuje so samým Ježišom, ktorý spôsobuje všetko, čo je nové¹⁰³ a víťazí nad tým, čo je „staré, čo vyplýva z hriechu a vedie k smrti,¹⁰⁴ takéto evanjelium prevyšuje akékoľvek očakávanie človeka a zjavuje, do akých sublimovaných výšok je pomocou milosti pozdvihnutá dôstojnosť osoby. Sv. Gregor Naziánsky o nej rozjímal takto: „Keď si človeka, ktorý nič neznamená medzi bytiami, ved' je prach, tráva a márnosť, v istom okamihu Boh vesmíru adoptoval za syna, stáva sa dôverným priateľom Bytia, ktorého vznešenosť a veľkosť nemôže nikto vidieť, počuť, ani pochopiť. Akým slovom, myšlienkou alebo vzletom ducha bolo by možné zvelebiť hojnnosť tejto milosti? Človek prerastá svoju prirodzenosť: zo smrteľného stáva sa nesmrteľný, zo zničiteľného nezničiteľný, z pomíňajúceho večný, z človeka sa stáva boh. 105

Vďačnosť a radosť z nezmerateľnej dôstojnosti človeka nás podnecuje, aby sme všetci mali účasť na tomto poslaní: „Čo sme videli a počuli, zvestujeme aj vám, aby ste aj vy mali spoločenstvo s nami (1Jn 1,3). Je potrebné, aby sa Evanjelium života dostalo k srdcu každého človeka, aby sme ho vložili do samého vnútra ľudskej vospolnosti.

81. Predovšetkým treba ohlasovať jadro tohto Evanjelia. Ono je ohlasovaním živého a blízkeho Boha, ktorý nás volá k hlbokému spoločenstvu s ním a otvára nás neklamnej nádeji na večný život; je potvrdením nenarušiteľného puta medzi osobou, jej životom a jej telesnou stránkou; je predstavením ľudskeho života ako života vo vzťahu, ako Božieho daru, ovocia a znaku jeho lásky; je proklamovaním onoho mimoriadneho súvisu medzi Ježišom a každým človekom, ktorý nám umožňuje v každej ľudskej tvári spoznať tvár Krista; je poukázaním na to, že „úprimné sebadarovanie je úlohou a miestom plnej realizácie vlastnej slobody.

Zároveň treba poukázať na všetky dôsledky tohto Evanjelia, ktoré možno zhrnúť takto: ľudský život, vzácny Boží dar je posvätný a nenarušiteľný, čo osobitným spôsobom znamená, že je absolútne neprípustný umelý potrat a eutanázia; ľudský život nielenže nemožno zabíjať, ale treba ho láskyplnou starostlivosťou chrániť; život nachádza svoj zmysel v prijatej a darovanej láske, z ktorej sa rodí úplná pravda o ľudskej pohlavnosti a plodení; v tejto láske dostáva zmysel aj utrpenie a smrť a hoci zostávajú zahalené tajomstvom, môžu sa stať udalosťami spásy; úcta k životu si vyžaduje, aby veda a technika boli vždy podriadené človeku a jeho integrálnemu rozvoju; celá spoločnosť má rešpektovať, brániť a podporovať dôstojnosť každej ľudskej osoby, v každom okamihu a za akýchkoľvek podmienok jej života.

82. Aby sme naozaj boli ľuďom v službe životu, musíme dôsledne a odvážne ohlasovať tieto pravdy už v prvej etape evanjelizácie a potom v katechizácii a v rôznych formách ohlasovania, v osobnom dialógu a v každej výchovnej činnosti. Vychovávatelia, učitelia, katechéti a teológovia majú podčiarkovať antropologické dôvody, ktoré zdôvodňujú a napomáhajú úctu ku každému ľudskému životu. Keď takto ukážeme v plnom svetle prvotnú novosť Evanjelia života, môžeme všetkým pomôcť odhaliť, a to aj prostredníctvom rozumu a skúsenosti, ako kresťanské poslanie plne osvecuje človeka a zmysel jeho bytia a jeho existencie; nájdeme tak cenné možnosti stretnutia a dialógu aj s neveriacimi a všetci spolu budeme tak vytvárať novú kultúru života.

V situácii, v ktorej z rôznych strán počuť opačné mienky a v ktorej mnohí odmietajú zdravú náuku o ľudskom živote, uvedomujeme si, že aj nám je adresovaná prosba, ktorou sa sv. Pavol obracia na Timoteja: „Hlásaj slovo, naliehaj vhod i nevhod, usvedčuj, karhaj a povzbudzuj so všetkou trpezlivosťou a múdrosťou (2Tim 4,2). Toto povzbudenie má zvlášť silno zaznievať v srdciach tých, ktorí sa v Cirkvi z rôzneho titulu priamejšie podieľajú na jej poslaní „učiteľky pravdy. Nech znie najmä pre nás biskupov: predovšetkým od nás sa očakáva, že budeme neúnavnými ohlasovateľmi Evanjelia života; nám je totiž zverená úloha bdieť nad verným a celistvým odovzdávaním učenia, ktoré sa v tejto encyklike znovu predkladá a použiť všetky vhodné prostriedky na to, aby sme ochránili veriacich od každého učenia, ktoré by jej protirečilo. Osobitnú pozornosť musíme venovať tomu, aby sa na teologických fakultách, v seminároch a v rôznych katolíckych inštitúciách hlásalo, vysvetľovalo a prehľbovalo zdravé učenie.¹⁰⁶ Pavlovo povzbudenie nech znie všetkým teológom, pastierom a všetkým ostatným, ktorí spĺňajú úlohu vyučovania, katechizovania a formovania

svedomí: vedomí si úlohy, ktorá im pripadá, nech sa vystríhajú vážneho previnenia zrady pravdy a vlastného poslania, keby predkladali osobné názory, protirečiace Evanjeliu života, ako ho verne predkladá a vysvetľuje Učiteľský úrad Cirkvi.

Keď pri ohlasovaní tohto Evanjelia odmietame každý kompromis a dvojznačnosť, ktoré by nás pripodobnili mentalite sveta (porov. Rim 12,2), nemáme sa báť nepriateľstva a nepopulárnosti. Máme byť vo svete, ale nie zo sveta (porov. Jn 15,19; 17,16), čerpajúc silu od Krista, ktorý svojou smrťou a zmŕtvychvstaním premohol svet (Jn 16,33).

„Chválim Ťa, že si ma utvoril tak zázračne (Ž 139 (138),14): sláviť Evanjelium života

83. Sme poslaní do sveta ako „ľud pre život“, a preto naše ohlasovanie má sa vyjadrovať aj slávením Evanjelia života v plnom slova zmysle. A teda práve toto slávenie sa má sugestívnou výrečnosťou giest, symbolov a obradov stať cenným a významným spôsobom manifestovania krásy a veľkosti tohto Evanjelia.

Na tento účel je dôležité predovšetkým pestovať si postoj kontemplácie.¹⁰⁷ Tento sa rodí z viery v Boha života, ktorý stvoril každého človeka a utvoril ho zázračne (porov. Ž 139 (138),14). Je to postoj toho, kto vidí život v celej jeho hĺbke, kto rozpoznáva jeho nezištnosť, ako aj krásu a prijíma ich ako výzvu k slobode a zodpovednosti. Je to postoj toho, kto si nenárokujúce vlastní skutočnosť, ale prijíma ju ako dar; pritom v každej veci nachádza odraz Stvoriteľa a v každej osobe jeho živý obraz (porov. Gn 1,27; Ž 8,6). Kto si zachováva takýto postoj, nepodľahne znechuteniu, keď vidí človeka chorého, trpiaceho, odstrčeného alebo na prahu smrti; všetky tieto situácie prijíma ako výzvu hľadať zmysel a práve v týchto okonostiach sa disponuje objaviť v tvári každého človeka pozvanie na stretnutie, dialóg, solidaritu.

Je tu čas, aby sme všetci zaujali takýto postoj a znovu sa učili cítiť si a vážiť každého človeka so srdcom plným nábožného úžasu, ako to odporúčal Pavol VI. v jednom zo svojich vianočných posolstiev.¹⁰⁸ Nový ľud vykúpených, ktorý zaujal takýto kontemplatívny postoj, nemôže to vyjadriť inak ako hymnami radosti, chvály a vďakovzdania za neoceniteľný dar života, za tajomstvo povolania každého človeka k účasti na živote milosti v Kristovi a k večnému jestvovaniu v spoločenstve s Bohom Stvoriteľom a Otcom.

84. Sláviť Evanjelium života znamená vzdávať česť Bohu života - Bohu, ktorý dáva život: „Musíme oslavovať večný život, z ktorého pochádza každý iný život. Od neho dostáva život, primerane vlastnej kapacity, každé bytie, ktoré má nejakým spôsobom účasť na živote. Tento boží Život, ktorý je nad akýmkoľvek iným životom, oživuje a zachováva život. Akýkoľvek život a akýkoľvek životný proces pochádza od tohto Života, ktorý presahuje každý život a každý princíp života. To jemu duše vďačia za svoju nezničiteľnosť, ako aj vďaka jemu žijú všetky živočíchy a všetky rastliny, v ktorých je odraz života najslabší. Ľuďom, bytiam zloženým z ducha a hmoty, Život udeľuje život. Keď potom príde čas, že ho treba opustiť, vtedy Život, vo svojej prehojnej láske voči človeku, nás premieňa a povoláva k sebe. Nielen to. Sľubuje nám, že nás privedie, naše duše i telá, k dokonalému životu, k nesmrteľnosti. Je to príliš málo, keď povieme, že tento Život je živý: on je Princíp života, Príčina a jediný Prameň života. Všetko, čo žije, má ho kontemplotať a oslavovať: je Život, ktorý prekypuje životom.“¹⁰⁹

Aj my podľa príkladu žalmistu v každodennej osobnej i spoločnej modlitbe chválimo a dobrorečíme mu, nášmu Otcovi, ktorý nás utkal v materskom lone, videl nás a zamiloval si nás, keď sme vznikali v skrytosti (porov. Ž 139 (138),13.15-16), a naplnení nesmiernou radosťou voláme: „Chválim Ťa, že si ma utvoril tak zázračne, všetky tvoje diela sú hodny obdivu a ja to veľmi dobre viem (Ž 139 (138),14). Naozaj, „tento smrteľný život je napriek svojim útrapám a nepreskúmaným tajomstvám, napriek svojim utrpeniam a osudovej pominuteľnosti, krásnou skutočnosťou, stále novým, dojemným zázrakom, udalosťou hodnou toho, aby sme ju ospevovali s radosťou a velebením.“¹¹⁰ Ba čo viac, človek a jeho život javia sa nám nielen ako jeden z najúžasnejších zázrakov stvorenia: Boh totiž obdaril človeka božskou dôstojnosťou (porov. Ž 8,6-7). V každom dieťati, ktoré sa rodí a v každom človeku, ktorý žije alebo umiera, rozpoznávame obraz Božej slávy: túto slávu zvelebujeme v každom človeku, v znamení živého Boha, v obraze Ježiša Krista.

Sme povolaní vyjadrovať úžas a vďačnosť za život, ktorý sme dostali ako dar, ako aj s radosťou prijímať a odovzdávať Evanjelium života nielen v osobnej a spoločnej modlitbe, ale predovšetkým slávením liturgického roku. Treba tu osobitne pripomenúť sviatosti, ktoré sú účinnými znakmi prítomnosti a spásanosného pôsobenia Krista Pána v kresťanskom živote: dávajú ľuďom účasť na Božom živote, zabezpečujú im potrebnú duchovnú energiu, aby mohli uskutočňovať plný a pravý zmysel života, utrpenia a smrti. Vďaka opätovnému objaveniu autentického významu obradov a ich patričnému doceneniu, budú môcť liturgické slávenia, najmä sviatostné, stále lepšie vyjadrovať plnosť pravdy o zrození, živote, utrpení a smrti, a tak pomáhať ľuďom prežívať tieto skutočnosti ako účasť na veľkonočnom tajomstve zomrelého a zmŕtvychvstalého Krista.

85. Keď oslavujeme a ohlasujeme Evanjelium života, treba vedieť doceniť a využiť aj gestá a symboly, ktorých je v rôznych kultúrnych tradíciách a ľudových zvykoch tak veľa. Sú to prejavy a formy dorozumievania sa ľudí, ktorí v rôznych krajinách a kultúrach pomocou nich vyjadrujú radosť zo zrodu nového života, úctu k nemu a ochotu chrániť každú ľudskú existenciu, starosť o trpiaceho a núdneho, blízkosť so starým a umierajúcim človekom, spolucítenie v smútku, nádej a túžbu po mesmrteľnosti.

V tejto veci nadväzujem na radu kardinálov, zhromaždených na konzistóriu v roku 1991, a navrhujem, aby sa každoročne vo všetkých krajinách slávil Deň života, ako sa tak už deje z iniciatívy niektorých biskupských konferencií. Je potrebné, aby takýto deň bol pripravený a aby sa slávil za činnnej účasti všetkých členov miestnej Cirkvi. Jeho základným cieľom je vzbudzovať v ľudských svedomiach, v rodinách, v Cirkvi i vo svetskej spoločnosti citlivosť na zmysel a hodnotu ľudského života v každom momente a za akýchkoľvek podmienok: predovšetkým treba poukazovať na to, akým veľkým zlom je potrat a eutanázia, ale nezabúdať ani na iné momenty a aspekty života, ktoré treba zakaždým starostlivo zvážiť v kontexte meniacej sa historickej situácie.

86. Logika duchovného kultu, príjemnému Bohu (porov. Rim 12,1), si vyžaduje, aby sa slávenie Evanjelia života uskutočňovalo predovšetkým v každodennom živote a vyjadrovalo sa láskou k druhým a sebadarováním. Takto sa celé naše jestvovanie bude stávať autentickým a zodpovedným prijímaním daru života a úprimnou a vdáchnou oslavou Boha, ktorý nám dal tento dar. A práve toto všetko sa uskutočňuje v toľkých skutkoch obety, často nenápadných a skrytých, ktoré konajú muži i ženy, deti i dospelí, mladí i starší, zdraví i chorí.

V takomto kontexte, bohatom na ľudské hodnoty a na lásku, rodia sa hrdinské činy. Sú najslávnejším vyjadrením Evanjelia života, pretože ho ohlasujú úplným sebadarováním; sú chvályhodným prejavom najväčšej lásky, ktorá káže dať za milovanú osobu život (porov. Jn 15,13); sú účasťou na tajomstve kríža, v ktorom Ježiš zjavuje, akú veľkú hodnotu má pre neho život každého človeka a ako sa uskutočňuje nezištným sebadarováním. Okrem všeobecne známych skutočností jestvuje ešte heroizmus všedného dňa, ktorý sa skladá z malých či veľkých nezištných skutkov, ktoré posilňujú autentickú kultúru života. Medzi týmito skutkami osobitné uznanie si zasluhuje darovanie orgánov, v zhode s etickými požiadavkami, za cieľom záchranu zdravia, ba života chorým, zbavených často akejkolvek nádeje.

Tento heroizmus všedného dňa zahŕňa mlčanlivé, ale neobyčajne plodné a výrečné svedectvo „všetkých tých hrdinských matiek, ktoré sa bezo zvyšku obetujú pre svoju rodinu, ktoré trpia, aby priviedli deti na svet a potom sú pripravené podstúpiť akúkoľvek námahu, prinášať akékoľvek obety, aby týmto deťom odovzdali všetko, čo majú v sebe najlepšie .111 Keď si v živote splňajú svoje poslanie, „nie vždy tieto hrdinské matky nachádzajú v svojom prostredí oporu. Práve naopak, modely civilizácie, ako ich často podporujú a propagujú komunikatívne prostriedky, sú neprajné voči materstvu. V mene pokroku a modernosti predkladajú sa hodnoty ako vernosť, čistota, obeta, ktorými sa i naďalej vyznačujú zástupy kresťanských matiek a snúbeníc, ako zastaralé. (...) Ďakujeme vám, hrdinské matky, za vašu lásku, ktorú nemožno ničím utlmiť a ubiť! Ďakujeme za obeť vášho života. (...) Kristus vám vo veľkonočnom tajomstve dáva taký dar, aký ste obetovali vy jemu. On má totiž moc vrátiť vám život, ktorý ste mu priniesli ako obeť .112

„Bratia moji, čo osoží, keď niekto hovorí, že má vieru, ale nemá skutky? (Jak 2,14): slúžiť Evanjeliu života

87. Ochrana a podpora ľudského života je prejavom účasti na kráľovskom poslaní Krista, a preto má mať charakter služby lásky, ktorá sa vyjadruje osobným svedectvom, rôznymi formami voluntariátu, spoločenskej aktivity i politického zaangažovania. Je to potreba mimoriadne naliehavá v prítomnej chvíli, keď „kultúra smrti tak agresívne napáda „kultúru života a často sa zdá, že má nad ňou prevahu. Predovšetkým je to však potreba, zrodená z viery, „činnej skrze lásku (Gal 5,6), ako to pripomína List sv. Jakuba: „Bratia moji, čo osoží, keď niekto hovorí, že má vieru, ale nemá skutky? Môže ho taká viera spasíť? Ak je brat alebo sestra bez šiat a chýba im každodenná obživa a niekto z vás by im povedal: «Chodte v pokoji! Zohrejte sa a najedzte sa!», ale nedali by ste im, čo potrebujú pre telo, čo to osoží?! Tak aj viera: ak nemá skutky, je sama v sebe mŕtva (2,14-17).

V službe lásky nás má oživovať a charakterizovať takýto postoj: musíme prejať starostlivosť o blížneho ako o osobu, ktorú nám Boh zveril na zodpovednosť. Ako Ježišovi učeníci sme povolani stať sa blížnymi každého človeka (porov. Lk 10,29-37), pričom osobitnú pozornosť venujeme chudobným, osamoteným a núdznym. Práve pomocou, ktorú preukážeme hladnému, smädnému, nahému, chorému, uväznenému, cudzincovi a tiež nenarodenému dieťaťu, alebo trpiacemu či zomierajúcemu starcovi - umožňuje sa nám slúžiť Ježišovi, ktorý sám povedal: „Čo ste urobili jednému z mojich najmenších bratov, mne ste urobili (Mt 25,40). Preto musíme uznať, že aj na nás sa vzťahuje výzva a súd, obsiahnutý v stále aktuálnych slovách sv. Jána Zlatoústeho: „Chceš si uctiť Kristovo telo? Nepohrdaj ním, keď ho zbadáš nahé. Nevzdávaj mu česť v chráme, odenému v hodvábe, aby si ním potom pohrdol za bránou, kde trpí zimou a nahotou .113

Služba lásky vzhľadom na život musí zahŕňať všetko a všetkých: nemôže pripustiť jednostrannosť a diskrimináciu, lebo ľudský život je posvätný a nenarušiteľný v každej svojej fáze a v každej situácii; je nedeliteľným dobrom. Treba sa preto „starat' o celý život a o život všetkých . Potrebné je teda ísť ešte hlbšie, až ku koreňom života a lásky.

Práve takáto hlboká láska ku každému človeku dala vznik mimoriadne bohatým dejinám charitatívnej činnosti, ktorá sa rozvíjala celé stáročia a vďaka ktorej sa v živote Cirkvi a spoločnosti objavili početné štruktúry, slúžiace životu. Vzbudzujú obdiv každého pozorovateľa, zbaveného predsudkov. Každé kresťanské spoločenstvo, preniknuté stále živým pocitom zodpovednosti, má písať ďalšie stránky týchto dejín rôznorodou pastoračnou a spoločenskou činnosťou. V tomto duchu treba diskretné a účinne „sprevádzať

rodiaci sa život , venujú osobitnú starostlivosť matkám, ktoré sa neboja príviesť na svet dieťa a vychovávať ho aj bez účasti otca. Podobnú starostlivosť treba preukázať životu trpiacich a osamotených, najmä v jeho záverečných fázach.

88. Všetko toto si vyžaduje podujat' sa na trpezlivú a odvážnu výchovnú činnosť, ktorá by povzbudila všetkých a každého jedného niesť bremená iných (porov. Gal 6,2); vyžaduje si neustálu starostlivosť o povolania pre službu, najmä spomedzi mladých, ako aj realizáciu konkrétnych projektov a iniciatív, ktoré by boli trvalé a inšpirované evanjeliovým duchom.

Jestvujú mnohé a rôznorodé metódy tejto práce, ktoré treba uplatňovať kvalifikovane a s hlbokým zaangažovaním. Rodiacemu sa životu slúžia strediská pre šírenie prirodzených metód regulácie pôrodnosti: treba ich rozvíjať, pretože účinne pomáhajú pri uplatňovaní zásad zodpovedného rodičovstva, vďaka ktorému každá osoba, počnúc dieťaťom, sa uznáva a rešpektuje pre ňu samu, avšak kritériom každého rozhodnutia je nezištné sebadarovanie. Aj pracovníci manželského a rodinného poradenstva, ktorí spĺňajú svoje poslanie poradenstva a prevencie, pričom sa riadia antropológiou, zhodnou s kresťanským pohľadom na osobu, manželstvo a pohlavnosť, robia cennú službu všetkým rodinám, keď im pomáhajú nanovo objaviť zmysel života a lásky, podporujú a sprevádzajú ich v uskutočňovaní ich poslania „svätyne života . Rodiacemu sa životu slúžia aj strediská pomoci životu a domy starostlivosti o život. Vďaka ich činnosti mnohé slobodné matky a manželské páry v ťažkej situácii nachádzajú tu znovu motiváciu i potrebnú pomoc a oporu pri prekonávaní problémov a strachu, spojenom s prijatím počateho či novonarodeného života.

Zoči-voči rôznym životným ťažkostiam, úchylkám, chorobám a odvrhnutiu zo strany spoločnosti aj iné metódy činnosti - ako terapeutické spoločenstvá pre narkomanov, strediská starostlivosti o neplnoletých alebo duševne chorých, strediská pre liečenie a starostlivosť o chorých na AIDS, spolky na pomoc najmä telesne postihnutým - sú výrečným príkladom toho, čo dokáže urobiť kresťanská láska, aby každému prinavrátila nádej a vytvorila konkrétne možnosti pre život.

Keď sa však pozemský život človeka blíži ku koncu, je ešte láska, ktorá dokáže nájsť najvhodnejší spôsob, ako zaistiť starším osobám, najmä keď už nie sú sebestačné, ako aj chorým v takzvanej poslednej fáze života opravdivú humanitnú pomoc a primerane uspokojiť ich potreby a predovšetkým zmiernovať ich úzkosti a pocit osamotenosti. V týchto prípadoch je nenahraditeľná úloha rodiny, ale tieto osoby môžu nájsť veľkú pomoc v štruktúrach sociálnej starostlivosti a keď je to nutné, aj v paliatívnych kúrach; využívajú pritom príslušné zdravotnícke a sociálne služby, ktoré sa im poskytujú tak na miestach organizovanej starostlivosti, ako aj doma.

Znovu treba venovať osobitnú pozornosť úlohe nemocníc, kliník a liečebných domov. Ich pravá totožnosť nespočíva len v tom, že sú zariadeniami, v ktorých sa venuje starostlivosť chorým a umierajúcim, ale predovšetkým v tom, že si v nich možno uvedomiť a prežiť pravý kresťanský zmysel choroby, utrpenia a smrti. Táto identita by mala byť osobitne výrazná v zariadeniach, ktoré vedú rehole, alebo sú nejakým iným spôsobom zviazané s Cirkvou.

89. Takéto zariadenia a miesta slúžiace životu a všetky ostatné formy pomoci a solidarity, ktoré sa v určitých situáciách javia ako okamžité potrebné, musia viesť nezištné zaangažované osoby, ktoré si hlboko uvedomujú, aký rozhodujúci význam má Evanjelium života pre dobro jednotlivca a spoločnosti.

Osobitnú zodpovednosť má zdravotnícky personál: lekári, farmaceuti, ošetrovatel'ky a ošetrovatelia, kapláni, rehoľníci a rehoľníčky, administratívni pracovníci a dobrovoľníci. Ich profesia im káže chrániť ľudský život a slúžiť mu.

V dnešnom kultúrnom a spoločenskom kontexte, v ktorom lekárska veda a lekárske umenie akoby strácali svoj pôvodný vnútorný etický rozmer, často sú silno pokúšané manipulovať životom, alebo priamo spôsobovať smrť. Vzhľadom na toto pokúšenie nesmierne vzrastá ich zodpovednosť, ktorá má svoj najhlbší zdroj a najsilnejšiu oporu v nevyhnutnom vnútornom etickom rozmere lekárskej profesie, o čom svedčí starobylá, ale stále aktuálna Hippokratova prísaha, podľa ktorej je každý lekár povinný preukazovať najvyššiu úctu ľudskému životu a jeho posvätnosti.

Absolútne rešpektovanie každého nevinného ľudského života vyžaduje si aj využívať právo námietok svedomia vzhľadom na umelý potrat a eutanáziu. „Usmrtenie nikdy nemožno považovať za liečebný úkon, ani vtedy, keď jeho jediným zámerom je splniť žiadosť pacienta: je to skôr sprenevera lekárskeho povolaniu, ktoré možno definovať ako vrúcne a rozhodné „áno životu. Aj v oblasti biolekárskych výskumov, ktorá fascinuje a sľubuje veľké objavy pre dobro ľudstva, treba sa stále vyhýbať bádaniu, pokusom a aplikáciám, ktoré znevažujú nenarušiteľnosť ľudského bytia, a tak prestávajú slúžiť človeku: hoci mu zdanlivo pomáhajú, v skutočnosti sú namierené proti nemu.

90. Osobitnú úlohu zohrávajú osoby zaangažované do voluntariátu: prinášajú cenný vklad do služby životu, keď dokážu spojiť svoju odbornú kvalifikáciu s veľkodušnou a nezištnou láskou. Evanjelium života ich podnecuje, aby postoj obyčajnej filantropie pozdvihli na úroveň Kristovej lásky; aby si každý deň, napriek námahám a únavám, obnovovali vedomie dôstojnosti každého človeka; aby sa snažili odkrývať potreby ľudí a ak je to potrebné, hľadať nové cesty tam, kde sú naliehavejšie potreby a kde sa venuje menšia pozornosť a pomoc.

Dôsledný realizmus lásky káže slúžiť Evanjeliu života aj rôznymi formami sociálnej činnosti a politickej zaangažovanosti, spočívajúcich v ohlasovaní a obrane hodnoty života v dnešnej, stále zložitejšej a pluralistickejšej spoločnosti. Jednotlivci, rodiny, skupiny i združenia sú zodpovedné - hoci z odlišného titulu a rôznym spôsobom - za túto sociálnu činnosť a za vypracovanie projektov v oblasti kultúry, hospodárstva, politiky a zákonodarstva; keď sa budú riadiť rešpektovaním všetkých a logikou demokratického spolunažívania, pričinia sa o vybudovanie spoločnosti, ktorá uznáva a chráni dôstojnosť každej osoby, ako aj chráni a podporuje život všetkých.

Je to úloha, ktorá spočíva predovšetkým na zodpovedných za verejné veci. Ako povolání do služby človeku a spoločnému dobru majú povinnosť odvážne sa vyslovovať za život, najmä vo sfére právnych nariadení. V demokratickom systéme, kde sa zákony a rozhodnutia tvoria na základe súhlasu mnohých občanov, vo vedomí osôb, ktoré sú vykonávateľmi moci, môže byť oslabený pocit osobnej zodpovednosti. Nikto sa jej však nemôže zbaviť, najmä keď zastáva funkciu v oblasti zákonodarstva alebo správy; pred Bohom, pred vlastným svedomím a pred celou spoločnosťou sa bude musieť zodpovedať za prípadné rozhodnutia, ktoré sa protivia skutočnému spoločnému dobru. I keď právo nie je jediným nástrojom obrany ľudského života, zohráva veľmi dôležitú, niekedy rozhodujúcu úlohu v procese vytvárania určitého zmysľania a určitých mravov. Ešte raz opakujem, že norma, ktorá narušuje prirodzené právo nevinného človeka na život, je nespravodlivá a ako taká nemôže mať hodnotu zákona. Preto znovu dôrazne apelujem na všetkých politikov, aby nevydávali zákony, ktoré neuznávajú dôstojnosť osoby, čím ohrozujú samotné korene spolunažívania v spoločnosti.

Cirkev vie, že v kontexte pluralistických demokracií, v ktorých koexistujú silné kultúrne prúdy rôznej orientácie, je ťažké zabezpečiť účinnú právnu obranu životu. Je však presvedčená, že hlas morálnej pravdy zaznieva v hĺbke každého svedomia, a preto povzbudzuje politikov, predovšetkým kresťanských, aby sa neznechucovali a robili rozhodnutia, ktoré zohľadňujú konkrétne možnosti, vedú k prinavrátaniu správneho poriadku uznaním a podporovaním hodnoty života. V tomto kontexte treba poďakovať, že nestačí len zamedziť hanebné zákony. Treba odstrániť aj príčiny, ktoré vyvolávajú útoky na život, predovšetkým zaistením patričnej pomoci rodine a materstvu: rodinná politika má byť pilierom a motorom celej sociálnej politiky. Preto sa treba podujímať na sociálne a zákonodárne iniciatívy, ktoré by boli schopné zaistiť podmienky autentickej slobody v rozhodovaniach, týkajúcich sa rodičovstva; nutné je tiež opierať sa o nové politické zásady v oblasti práce, rozvoja miest, bytovej výstavby a služieb tak, aby bolo možné zladit' pracovný rytmus s rytmom rodinného života, ako aj zaistiť skutočnú starostlivosť deťom a starým ľuďom.

91. Dôležitou oblasťou politiky, zasadzujúcej sa za život, je v súčasnosti oblasť demografickej problematiky. Je zaiste povinnosťou verejnej správy „usmerňovať demografiu obyvateľstva“,¹¹⁴ ale tieto iniciatívy musia predpokladať a rešpektovať prvotnú a neodcudziteľnú zodpovednosť manželov a rodín a nemôžu sa utiekať k metódam, ktoré nerešpektujú dôstojnosť osoby a jej základné práva, najmä právo každej nevinnej ľudskej bytosti na život. Je preto morálne neprípustná taká politika regulácie pôrodnosti, ktorá povzbudzuje alebo dokonca donucuje používať antikoncepcné prostriedky, robiť sterilizáciu a potrat.

Demografickú otázku treba riešiť úplne inými cestami: vlády a rôzne medzinárodné inštitúcie majú sa predovšetkým usilovať vytvárať také ekonomické, sociálne, zdravotnícke a kultúrne podmienky, ktoré by umanolom umožnili rozhodovať sa ohľadom plodenia s úplnou slobodou; mali by vynakladať aj úsilie „vytvárať viac prostriedkov a spravodlivejšie rozdeľovať bohatstvo - dať všetkým rovnakú účasť na užívaní dobier stvorenia. Treba hľadať riešenia na celosvetovej úrovni, vytvoriť opravdivú ekonomiu spoločenstva a spoluúčasti na dobrách tak na medzinárodnej, ako aj na národnej úrovni.¹¹⁵ Je to jediná cesta, ktorá rešpektuje dôstojnosť osôb a rodín, ako aj autentické kultúrne dedičstvo národov.

Služba Evanjeliu života je teda rozsiahla a zložitá. Stále jasnejšie si uvedomujeme, že vytvára vzácne možnosti konkrétnej spolupráce s bratmi iných cirkví a cirkevných spoločenstiev v línii činného ekumenizmu, ku ktorému nás dôrazne vyzýva II. vatikánsky koncil.¹¹⁶ Táto oblasť sa zároveň javí ako priestor, ktorý nám ponúka Prozreteľnosť na dialóg a spoluprácu s vyznávačmi iných náboženstiev a so všetkými ľuďmi dobrej vôle: obrana a podpora života nie je monopolom nikoho, ale je úlohou a zodpovednosťou všetkých. Výzva, pred ktorou stojíme na prahu tretieho tisícročia, je náročná: len zosúladenou spoluprácou všetkých, ktorí veria v hodnotu života, bude možné zabrániť pádu civilizácie a jeho nedoziernych dôsledkov.

„Hľa, Pánovým dedičným darom sú synovia, jeho odmenou je plod lona (Ž 127 (126),3): rodina ako „svätyňa života

92. V lone „ľudu života a pre život najdôležitejšia zodpovednosť spočíva na rodine: táto zodpovednosť vyplýva zo samotnej povahy rodiny - ako spoločenstva života lásky, založenom na manželstve - a z jej poslania „strážiť, zjavovať a odovzdávať lásku.¹¹⁷ Ide tu o lásku samého Boha, ktorého spolupracovníkmi a v istom zmysle interpretmi stávajú sa rodičia, keď odovzdávajú život a vychovávajú ho v zhode s jeho otcovským zámerom.¹¹⁸ Je to teda láska, ktorá sa stáva nezištným darom, prijatím a obetovaním: v rodine je každý prijatý, ctený a rešpektovaný, lebo je osobou, a keď niekto viac potrebuje pomoc, dostane sa mu pozornejšej a intenzívnejšej starostlivosti.

Rodina je povolaná splňať svoje úlohy počas celého života svojich členov, od narodenia až do smrti. Je opravdivou „svätyňou života (...), miestom, na ktorom môže byť život, dar Boha, správne prijatý a chránený pred mnohými útokmi, akým je vystavený, a môže sa rozvíjať v súlade s požiadavkami pravého ľudského rastu .119 Rodina preto zohráva rozhodujúcu a nezastupiteľnú úlohu v utváraní kultúry života.

Rodina ako domáca cirkev je povolaná ohlasovať Evanjelium života, sláviť ho a slúžiť mu. Je to predovšetkým úlohou manželov, ktorí sú pozvaní stať sa odovzdávatelmi života na základe neustále obnovovaného povedomia významu rodičovstva, chápaného ako dôležitá udalosť, poukazujúca na to, že ľudský život je darom, ktorý prijímame na to, aby sme ho znovu darovali. Keď rodičia plodia nový život, presvedčajú sa, že dieťa, „i keď je ovocím ich vzájomného daru lásky, je zároveň aj darom pre oboch - darom, ktorý pramení z daru .120

Rodina splňa svoje poslanie ohlasovania Evanjelia života predovšetkým výchovou detí. Slovom i príkladom, každodennými kontaktmi a rozhodnutiami, konkrétnymi prejavmi a znakmi rodičia učia svoje deti autentickej slobode, ktorá sa uskutočňuje nezištným sebadarováním a rozvíja v nich úctu k druhým, zmysel pre spravodlivosť, postoj srdečného prijímania druhých, dialógu, obetavej služby a solidarity, ako aj všetkým ostatným hodnotám, ktoré pomáhajú prijímať život ako dar. Výchovné úsilie kresťanských rodičov má slúžiť rastu viery detí a pomáhať im splňať povolanie, ktoré dostali od Boha. V rámci svojho výchovného poslania rodičia majú slovom i príkladom naučiť deti pravému zmyslu utrpenia a smrti: dokážu to, ak sami budú vo svojom okolí vnímať všetky formy utrpenia, ale najmä tým, že dokážu prejavovať srdečnosť, starostlivosť a spolicítenie chorým a starším osobám vo vlastnej rodine.

93. Rodina okrem toho slávi Evanjelium života každodennou osobnou i rodinnou modlitbou: chváli v nej Boha a ďakuje mu za dar života, prosí o svetlo a silu čeliť ťažkostiam a utrpeniam, nikdy nestrácajúc nádej. Všetkým ostatným prejavom kultu a modlitby však dáva zmysel tá forma slávenia, ktorá sa vyjadruje každodenným životom rodiny, keď jeho obsahom je láska a obeta.

Takto sa slávenie premieňa na službu Evanjeliu života, vyjadrenú solidaritou, zakusovanou vo vnútri rodiny i mimo nej ako bdela a láskyplná starostlivosť, prejavovaná drobnými a nenápadnými každodennými skutkami. Zvlášť výrečným znakom solidarity medzi rodinami je adopcia či ochota vziať do starostlivosti deti, ktoré rodičia opustili, alebo ktoré žijú v ťažkých podmienkach. Pravá otcovská a materinská láska je ochotná, nezávisle na zväzkoch krvi a tela, prijať aj deti pochádzajúce z iných rodín a obdarovávať ich všetkým, čo potrebujú na život a plný rozvoj. Medzi rôznymi formami adopcie zasluhuje si naše odporúčanie aj adopcia na diaľku, ktorú možno uprednostniť v prípadoch, keď jediným dôvodom opustenia dieťaťa je krajná chudoba rodiny. Tento spôsob adopcie totiž zabezpečuje rodičom nevyhnutnú pomoc, aby mohli užiť a vychovať svoje deti, pričom nie je nutné vytrhnúť ich z prirodzeného prostredia.

Solidarita, chápaná ako „pevné a trvalé rozhodnutie angažovať sa pre spoločné dobro ,121 musí sa uskutočňovať aj rôznymi formami účasti na spoločenskom a politickom živote. Služba Evanjeliu života spočíva teda aj v tom, že sa rodiny, združovaním v patričných organizáciách, snažia pôsobiť na zákonodarstvo a štátne inštitúcie, aby žiadnou formou nenarušovali právo na život od počatia do prirodzenej smrti, ale aby ho chránili a posilňovali.

94. Osobitné miesto treba priznať starším ľuďom. Zatiaľ čo v niektorých kultúrach osobu v pokročilom veku zapájajú do rodinného života, v ktorom zohráva dôležitú činnú úlohu, v iných kultúrach starého človeka vnímajú ako neužitočnú záťaž a ponechávajú ho na seba samého: v takejto situácii sa ľahko môže zrodiť pokušenie utiekať sa k eutanázii.

Vysúvať starých ľudí na okraj, či priamo ich odmietat' je neprípustné. Ich prítomnosť v rodine, alebo aspoň udržiavanie blízkych vzťahov s nimi, keby vzhľadom na nedostatok obývacích priestorov či pre iné príčiny nebola táto prítomnosť možná, má základný význam vo vytváraní klímy vzájomnej výmeny a obohacujúceho dialógu medzi rôznymi generáciami. Je preto nutné zachovávať, alebo kde sa narušila, znovu vziať do úvahy, akúsi „dohodu medzi generáciami, na základe ktorej rodičia v pokročilom veku, ktorí sa už blížia ku koncu svojej púte, môžu očakávať od detí starostlivosť a solidaritu, akú im sami preukazovali na počiatku ich života: vyžaduje si to poslušnosť Božiemu prikázaniu ctíť si otca a matku (porov. Ex 20,12; Lv 19,3). Ale to nie je všetko. Starý človek nie je len „predmetom starostlivosti a služby. Aj on môže prinášať cenný vklad do služby Evanjeliu života. Môže a má využívať bohaté skúsenosti, ktoré získal počas svojho života a odovzdávať múdrosť, svedčiť o nádeji a láske.

I keď je pravda, že „budúcnosť ľudstva prechádza cez rodinu ,122 treba priznať, že v súčasných spoločenských, hospodárskych a kultúrnych podmienkach stávajú sa úlohy rodiny v službe životu stále ťažšími a namáhavejšími. Aby si rodina mohla splniť svoje poslanie „svätyne života a bunky spoločnosti, ktorá miluje a prijíma život, je nutné a naliehavé zaistiť jej pomoc a podporu. Spoločnosť a štát majú zabezpečiť nutnú pomoc, aj ekonomickú, aby si rodiny mohli riešiť svoje problémy čo najľudskejším spôsobom. Cirkev má zo svojej strany neúnavne rozvíjať pastoraáciu rodín, ktorá by každú rodinu viedla k tomu, aby s radosťou a odvahou objavovala a prežívala poslanie, vyplývajúce z Evanjelia života.

„Žite ako deti svetla! (Ef 5,8): potreba hlbokoj obnovy kultúry

95. „Žite ako deti svetla! (...) Skúmajte, čo sa páči Pánovi a nemajte účasť na jalových skutkoch tmy (Ef 5,8.10-11). V súčasnej spoločenskej situácii, poznačenej dramatickým bojom medzi „kultúrou života a „kultúrou smrti“, treba si vypestovať silný kritický zmysel, ktorý by umožnil rozlišovať pravé hodnoty a autentické potreby.

Potrebná je všeobecná mobilizácia svedomí a spoločné etické úsilie, aby sa uskutočnila veľká stratégia obrany života. Všetci spoločne musíme budovať novú kultúru života: novú, to znamená schopnú podujímať sa a riešiť dnešné, predtým neznáme problémy, spojené s ľudským životom; novú aj v tom zmysle, že by ju mali rozhodnejšie a aktívnejšie prijať všetci kresťania; mala by byť tiež schopná podnecovať k solídnej a odvážnej kultúrnej konfrontácii so všetkými. Naliehavá potreba takejto obnovy kultúry vyplýva z historickej situácie, v akej práve žijeme, ale má korene najmä v samotnom evanjeliom poslaní, zverenom Cirkvi. Evanjelium má totiž tendenciu „premieňať zvnútra, tvoriť novú ľudskosť“;¹²³ je ako kvas, ktorý prekvasuje celú cestu (porov. Mt 13,33), a preto má prenikať všetky kultúry a zvnútra ich oživovať,¹²⁴ aby vyjadrovali celú pravdu o človeku a jeho živote.

Treba začať obnovou kultúry života vo vnútri samotných kresťanských spoločenstiev. Príliš často veriaci ľudia, dokonca tí, čo sa aktívne zúčastňujú na živote Cirkvi, podliehajú tendencii oddeľovať kresťanskú vieru od jej etických požiadaviek, týkajúcich sa života, čo vedie k mravnému subjektivismu a k istým neprípustným spôsobom konania. Musíme si preto jasne a odvážne položiť otázku, aká kultúra života je dnes rozšírená medzi jednotlivými kresťanmi, rodinami, zoskupeniami veriacich a spoločenstvami v našich diecézach. Rovnako jasne a rozhodne si musíme určiť činnosti, na ktoré sa máme podujáť, aby sme slúžili životu vo svetle úplnej pravdy o ňom. Zároveň máme napomáhať vážny a hlboký dialóg so všetkými, aj neveriacimi, o základných problémoch ľudského života a viesť ho na miestach intelektuálnej tvorivosti, v rôznych profesionálnych prostrediach, ako aj, kde sa odohráva každodenný život nás všetkých.

96. Prvým a základným krokom v smere tejto obnovy kultúry je formovať svedomia a robiť ich citlivými na nezmerateľnú a nenarušiteľnú hodnotu každého ľudského života. Najväčšiu dôležitosť má znovu si uvedomiť jestvujúci hlboký súvis medzi životom a slobodou. Sú to neoddeliteľné dobré: narušenie jedného z nich vedie k narušeniu aj toho druhého. Niet pravej slobody tam, kde sa neprijíma a nemiluje život; plnosť života je možná len v slobode. Obidve tieto skutočnosti majú ešte prirodzený a osobitný aspekt, ktorý ich nerozlučne spája - povolanie k láske. Táto láska, chápaná ako nezištné sebadarovanie,¹²⁵ je najoprávňejším zmyslom života a ľudskej slobody.

Rovnako rozhodujúci význam pre formáciu svedomia má znovuodhalenie konštitutívneho súvisu, ktorý spája slobodu s pravdou. Ako som už veľakrát povedal, oddelenie slobody od objektívnej pravdy znemožňuje postaviť ľudské práva na solídny racionálny základ a vytvára situáciu, v ktorej môže v spoločnosti zavládnuť anarchická svojvoľnosť jednotlivcov alebo zabíjajúci totalitarizmus moci.¹²⁶

Ďalej je nutné, aby človek uznal svoju prvotnú a nepopierateľnú situáciu stvorenia, ktoré prijíma jestvovanie i život od Boha ako dar a úlohu: len keď prijme túto prirodzenú závislosť vlastného bytia, môže človek plne realizovať svoj život a slobodu a zároveň si hlboko vážiť život a slobodu inej osoby. Predovšetkým tu sa stáva jasným, že „osou každej kultúry je postoj človeka k najväčšiemu tajomstvu: k tajomstvu Boha.“¹²⁷ Keď Boha odmieta a žije tak, akoby nejestvoval, alebo nerešpektuje jeho prikázania, ľahko bude odmietať alebo podryvať dôstojnosť ľudskej osoby a nenarušiteľnosť jej života.

97. S formáciou svedomia sa úzko spája výchovné pôsobenie, ktoré pomáha človeku stávať sa stále viac človekom, vedie ho k stále hlbšiemu pochopeniu pravdy, formuje v ňom stále väčšiu úctu k životu, vychováva ho k správnym medziosobným vzťahom.

Osobitne treba vštepovať úctu k hodnote života, a to počínajúc od samých jeho koreňov. Je klamlivé presvedčenie, že možno budovať opravdivú kultúru ľudského života bez toho, že by sme pritom pomáhali mladým v chápaní a prežívaní pohlavnosti, lásky a života v súlade s ich pravým významom a v ich vzájomnej úzkej závislosti. Pohlavnosť je bohatstvom celého človeka, „ktoré robí zjavným svoj hlboký význam tým, že privádza osobu k sebadarovaniu sa z lásky.“¹²⁸ Banalizovanie pohlavnosti je jedným z hlavných činiteľov, ktoré spôsobujú pohrdanie vznikajúcim životom: len pravá láska dokáže strážiť život. Nemožno sa preto vyhýbať povinnosti zabezpečiť najmä mladšej i staršej mládeži autentickú výchovu k pohlavnosti a láske, formáciu, ktorá by obsahovala výchovu k čistote ako k čnosti, ktorá napomáha dosiahnutie osobnej dozretosti a uschopňuje ctiť si „snubný význam tela.“

Výchova k životu obsahuje aj formáciu manželov k zodpovednému rodičovstvu. V súlade so svojím pravým významom si vyžaduje, aby manželia boli poslušní Božej výzve a konali ako verní interpreti jeho plánu: deje sa tak vtedy, keď sa rozhodujú veľkodušne otvoriť svoju rodinu novému životu a keď zachovávajú postoj služby životu aj vtedy, keď sa z vážnych príčin, v súlade s mravným zákonom, rozhodnú dočasne alebo na neurčitý čas vyhýbať sa novým narodeniam. Morálny zákon ich v každom prípade zaväzuje ovládať svoje inštinktívne sklony a vášne a rešpektovať biologické zákony, ktoré sú do nich vpísané. Práve toto rešpektovanie ich oprávňuje, aby v duchu služby zodpovednému rodičovstvu, užívali prirodzené metódy regulácie plodnosti. Z vedeckého hľadiska sú stále presnejšie a vytvárajú konkrétne možnosti rozhodnutí v súlade s mravnými hodnotami. Svedomité zhodnotenie dosiahnutých výsledkov na tomto poli malo by

prekonať ešte stále rozšírené predsudky a presvedčiť manželov, ako aj pracovníkov zdravotníckych a sociálnych služieb o potrebe správnej formácie v tejto oblasti. Cirkev je vďačná tým, ktorí za cenu osobných odriekaní a obiet, často nedocenených, zaoberajú sa hľadáním a šírením takýchto metód, a tým samým sa usilujú vychovávať k hodnote, ktorá je základom ich používania.

Dielo výchovy nemôže sa vyhýbať uvažovaniu o utrpení a smrti. Každý človek ich totiž skusuje, a je zbytočné a mýlne mlčať o nich alebo nebrať ich do úvahy. Treba skôr každému pomôcť pochopiť ich hlboké tajomstvo, skryté v tejto ťažkej, konkrétnej skutočnosti. Aj bolesť a utrpenie majú zmysel a hodnotu, keď ich prežívame v úzkom spojení s prijatou a odovzdanou láskou. V tejto perspektíve som si prial, aby sa každoročne slávil Svetový deň chorých, aby sa tak podčiarkol „spásonosný charakter obetovaného utrpenia, ktoré, ak sa prežíva s Kristom, patrí k podstate vykúpenia .129 Napokon i smrť je niečo úplne iné než skúsenosť beznádeje: je bránou jestvovania, otvorenou do večnosti, a pre tých, čo ju prežívajú s Kristom, je účasťou na tajomstve jeho smrti a zmŕtvychvstania.

98. Kvôli zhrnutiu môžeme povedať, že predpokladaná kultúrna obnova bude si od každého vyžadovať odvážne prijatie nového životného štýlu, ktorého vyjadrením je stavať konkrétne rozhodnutia - na osobnej, rodinnej, spoločenskej i medzinárodnej úrovni - na správnej hierarchii hodnôt: na primáte „byť“ nad „mať“ 130 a osoby nad vecou.131 Tento obnovený štýl života si vyžaduje aj zmenu postoja - z ľahostajnosti k záujmu o druhého človeka, ako aj z odmietania človeka k jeho prijatiu; tí druhí nie sú konkurentmi, pred ktorými sa treba brániť, ale bratmi a sestrami, ktorí si zasluhujú solidaritu a lásku a obohacujú nás už samotnou svojou prítomnosťou.

Nikto si nemá myslieť, že môže zostať mimo tejto mobilizácie za novú kultúru života: všetci tu majú zohrávať dôležitú úlohu. Popri rodine zväšť vzácnu úlohu tu spĺňajú učители a vychovávatelia. Od nich záleží vo veľkej miere, či mladí, vychovaní k pravej slobode, dokážu si zachovať a okolo seba šíriť životné ideály a formovať si v sebe postoj úcty a služby každej osobe, v rodine i v spoločnosti.

Aj intelektuáli môžu veľa urobiť pri budovaní novej kultúry ľudského života. Osobitnú úlohu tu majú katolícki intelektuáli, povolání k aktívnej prítomnosti na miestach, kde sa tvorí kultúra, v školách a na univerzitách, v strediskách vedeckého a technického výskumu, na poli umeleckej tvorby a humanitnej reflexie. Keď pre svoje myslenie a konanie načerpajú energiu z čistých prameňov evanjelia, majú sa angažovať v službe novej kultúry života, svojimi solídnyimi a fundovanými príspevkami, ktoré si zaslužia úctu a záujem všetkých. Práve v tejto perspektíve som ustanovil Pápežskú akadémiu „za život“, úlohou ktorej je „štúdium základných problémov z oblasti medicíny a práva, ktoré súvisia s napomáhaním a obranou života, najmä v ich bezprostrednom vzťahu s kresťanskou morálkou, s usmerneniami Učiteľského úradu Cirkvi, a takisto šírenie poznania a formácia v tejto oblasti .132 Osobitný vklad mali by tu prinášať univerzity, najmä katolícke, ako aj strediská, inštitúty a špeciálne komisie bioetiky.

Veľkú a vážnu zodpovednosť majú pracovníci komunikačných prostriedkov: majú sa pričiňovať, aby to, čo takým účinným spôsobom komunikujú, slúžilo kultúre života. Majú teda prinášať vznešené a ušľachtilé príklady zo života a venovať pozornosť pozitívnym, niekedy až heroickým svedectvám ľudskej lásky; hovoriť s veľkou úctou o hodnotách pohlavnosti a lásky bez zdôrazňovania toho, čo ľudskú dôstojnosť ponížuje a zneuctuje.

Keď interpretujú skutočnosť, majú sa vyhýbať zdôrazňovaniu toho, čo môže vzbudzovať alebo podporovať city či postoje ľahostajnosti, ba pohrdania voči životu, alebo viesť k jeho odmietaniu. Presným zachovávaním zásady vernosti pravde majú spájať do jedného celku slobodu informácií, úctu ku každej osobe a hlboký zmysel pre ľudskosť.

99. V diele vytvárania novej kultúry, ktorá praje životu, majú zohrávať výnimočnú, a možno i rozhodujúcu úlohu ženy, a to v oblasti myslenia i konania: majú sa stávať podnecovateľkami „nového feminizmu“, ktorý nepodlieha pokušeniu nasledovať vzory „maskulinizmu“, ale dokáže rozpoznať a vyjadriť autentického génia ženy vo všetkých prejavoch spoločenského života, pričom sa aktívne podieľa na prekonaní všetkých foriem diskriminácie, násillia a využívania.

Pripomínam slová záverečného posolstva II. vatikánskeho koncilu a aj ja sa obraciam k ženám s naliehavou výzvou: „Zmierte ľudí so životom! 133 Ste povolané vydávať svedectvo opravdivej lásky - takého sebadarovania a takého prijatia druhého človeka, aké sa osobitným spôsobom uskutočňuje v manželskej jednote, ale ktoré musí byť podstatou každého iného vzťahu medzi osobami. Skúsenosť materstva vo vás zintenzívňuje citlivosť na blížneho, ale zároveň vás poveruje mimoriadnou úlohou: „Materstvo obsahuje v sebe vynikajúce spoločenstvo s tajomstvom života, ktorý sa rozvíja v ženskom lone. (...) Tento dôležitý druh symbiózy s novou ľudskou bytosťou, ktorá sa pozvoľna formuje, utvára v nej duchovný postoj voči človeku - nielen voči vlastnému dieťaťu, ale voči človeku vôbec - ktorý hlboko charakterizuje celú osobnosť ženy. 134 Matka totiž prijíma a nosí v sebe druhého človeka, dovoľuje mu rásť a robí mu miesto vo svojom vnútri, rešpektujúc ho v jeho odlišnosti. Vďaka tomu žena chápe a učí iných, že ľudské vzťahy sú autentické, keď sa otvárajú prijatiu druhej osoby, ktorú akceptujeme a milujeme vzhľadom na dôstojnosť, ktorú má zo samotnej skutočnosti, že je osobou, a nie z iných činiteľov, ako napríklad užitočnosť, sila, inteligencia, krása, zdravie.

To je najdôležitejšie príspevok, aké Cirkev očakáva od žien. Je to zároveň nenahraditeľný predpoklad pravej obnovy kultúry.

Osobitnú pozornosť chcem venovať vám, ženy, ktoré ste sa dopustili potratu. Cirkev vie, koľko činiteľov mohlo ovplyvniť vaše rozhodnutie, a nepochybuje, že v mnohých prípadoch to bolo bolestné, možno dokonca dramatické rozhodnutie. Pravdepodobne sa rana vo vašich srdciach ešte nezahojila. Ved' to, čo sa stalo, bolo a je veľké zlo. Neznechucujte sa však a nestrácajte nádej. Snažte sa skôr túto skúsenosť pochopiť a pravdivo ju interpretovať. S pokorou a dôverou sa otvorte - ak ste tak ešte neurobili - pokániu: Otec každého milosrdenstva čaká na vás, aby vám udelil svoje odpustenie a pokoj vo sviatosti pokánia. Spoznáte, že nič ešte nie je stratené. A budete môcť poprosiť o odpustenie aj svoje dieťa: ono teraz žije v Bohu. Pomocou tých, čo vám priateľsky i kompetentne poradia, budete môcť urobiť svoje bolestné svedectvo jedným z najvýrečnejších argumentov v obrane práva všetkých na život. Vaším zaangažovaním sa za život, ktoré môže byť korunované narodením nových ľudských bytostí a potvrdené prijatím a starostlivosťou o tých, ktorí najviac potrebujú vašu blízkosť, vytvoríte nový spôsob nazerania na život človeka.

100. V tomto veľkom úsilí o novú kultúru života posilňuje nás a oživuje presvedčenie plné nádeje, že Evanjelium života, tak ako Božie kráľovstvo, rastie a vydáva hojné ovocie (porov. Mk 4,26-29). Zaiste je veľká disproporcia medzi mocnými a početnými prostriedkami, akými sú vybavené sily, ktoré pracujú pre „kultúru smrti“, a tými, ktorými disponujú obhajcovia „kultúry života a lásky“. Vieme však, že môžeme dúfať v pomoc Boha, pre ktorého nie je nič nemožné (porov. Mt 19,26).

S týmto vnútorným presvedčením, poháňaný ústarostenosťou o osud každého človeka, opakujem dnes pred všetkými to, čo som povedal rodinám, ktoré si plnia svoju ťažkú úlohu uprostred hroziacich nebezpečenstiev: 135 naliehavo je potrebná veľká modlitba za život, modlitba, ktorá by prenikla celý svet. V rámci osobitných iniciatív, ako aj v každodennej modlitbe každé kresťanské spoločenstvo, každé hnutie a združenie, každá rodina a každý veriaci nech predkladajú vrúcne prosby Bohu, Stvoriteľovi a milovníkovi života. Sám Ježiš nám ukázal, že modlitba a pôst sú najdôležitejšou a najúčinnějšíou zbraňou proti silám zla (porov. Mt 4,1-11), a svojich učeníkov poučil, že niektorých zlých duchov možno len takto vyhnúť (Mk 9,29). Zmôžme sa teda na pokoru a odvahu modlitby a pôstu, aby sme dosiahli, že by sila, ktorá prichádza zhora, zrúcala múry podvodu a lži, ktoré očiam toľkých našich bratov a sestier zacláňajú pohľad na zvrátenosť činov a zákonov, nepriateľských životu a vzbudila v ich srdciach rozhodnutia a úmysly, inšpirované civilizáciou života a lásky.

„A toto píšeme, aby vaša radosť bola úplná (1Jn 1,4): Evanjelium života je určené celej ľudskej spoločnosti

101. „Toto píšeme, aby vaša radosť bola úplná (1Jn 1,4). Zjavenie Evanjelia života udeľuje sa nám ako dobro, ktoré máme odovzdávať všetkým: aby všetci ľudia zotrvali v spoločenstve s nami a s Najsvätejšou Trojicou (porov. 1Jn 1,3). Ani my by sme nemohli mať úplnú radosť, keby sme si evanjelium nechali len pre seba a neohlasovali ho iným.

Evanjelium života nie je určené len veriaci: je pre všetkých. Otázka života a jeho obrany a podpory nie je výsadou kresťanov. Hoci z viery čerpá mimoriadne svetlo a silu, patrí každému svedomiu, ktoré túži po pravde a ktorému nie sú ľahostajné osudy ľudstva. Život má nepochybne v sebe čosi posvätné a náboženské, ale tento jeho aspekt sa netýka len veriacich: ide totiž o hodnotu, ktorú môže pochopiť každá ľudská bytosť aj vo svetle rozumu, a preto sa nepochybne vzťahuje na všetkých.

Preto konanie, na ktoré sa podujímame ako „ľud života a pre život“, si vyžaduje, aby bolo správne pochopené a prijaté so sympatiou. Keď Cirkev tvrdí, že bezpodmienečné rešpektovanie práva na život každej nevinné osoby - od počatia až po prirodzenú smrť - je jedným z pilierov každej civilizovanej spoločnosti, „chce sa jednoducho pričiňovať o budovanie štátu s ľudskou tvárou. Štátu, ktorý za svoju prvoradú povinnosť považuje brániť základné práva človeka, najmä toho slabšieho.“ 136

Evanjelium života je určené celej ľudskej pospolitosti. Konat' v prospech života znamená pričiňovať sa o obnovu spoločnosti budovaním spoločného dobra. Nemožno totiž budovať spoločné dobro, ak sa neuznáva a nechráni právo na život, na ktorom spočívajú a z ktorého vyplývajú všetky ostatné neodcudziteľné práva človeka. Nemôže mať solídny základ spoločnosť, ktorá - i keď hovorí o hodnotách, ako dôstojnosť osoby, spravodlivosť a pokoj - radikálne sama sebe protirečí, keď prijíma a toleruje najrozličnejšie formy ponižovania a narušovania ľudského života, najmä života slabých a vysunutých na okraj. Len úcta k životu môže byť základom a zárukou najcennejších a najpotrebnejších hodnôt, ako je demokracia a pokoj.

Nemôže totiž jestvovať pravá demokracia, ak neuznáva dôstojnosť každého človeka a nerešpektuje jeho práva.

Nemôže jestvovať pravý pokoj, ak nechráni a nenapomáha život, ako to pripomenul pápež Pavol VI.: „Každý priestupok proti životu je útokom na pokoj, najmä ak útočí na mravnosť ľudu (...), zatiaľ čo tam, kde sa práva človeka skutočne rešpektujú, verejne uznávajú a bránia, pokoj sa stáva radostnou a činnou atmosférou spoločenského spolunažívania.“ 137

„Ľud života sa teší, že sa môže so svojím poslaním deliť s mnohými inými ľuďmi, vďaka čomu čoraz väčší počet sa ich stane „ľuďmi pre život a nová kultúra lásky a solidarity môže stále rásť a slúžiť pravému dobru ľudskej spoločnosti.“

ZÁVER

102. Záverom tejto encykliky obraciame pohľad na Ježiša, „na Dieťa, pre nás narodené (porov. Iz 9,5), aby sme v ňom kontemplovali „Život , ktorý sa „zjavil (1Jn 1,2). V tajomstve tohto narodenia stretáva sa Boh s človekom a začína sa púť Božieho Syna po zemi - púť, ktorej vyvrcholením bude darovanie života na kríži: svojou smrťou premôže smrť a stane sa pre celé ľudstvo počiatkom nového života.

Tá, ktorá v mene všetkých a na úžitok všetkých prijala „Život , bola Mária, Panna a Matka. Je preto veľmi úzko a osobne spojená s Evanjeliom života. Súhlas, ktorý Mária vyjadřila v momente zvestovania, a jej materstvo sú pri samom prameni tajomstva života, ktoré Kristus priniesol ľuďom (porov. Jn 10,10). Máriiným prijatím Slova, ktoré sa stalo telom, a jej starostlivosťou o jeho život, ľudský život získal oslobodenie od odsúdenia na definitívnu večnú smrť.

Preto je Mária „matkou všetkých, ktorí sa rodia životu, tak ako Cirkev, ktorej je ona vzorom. Je matkou toho života, z ktorého všetci žijú. Keď porodila život, istým spôsobom porodila tých, ktorí mali tento život žiť .138

Keď Cirkev kontempluje Máriino materstvo, odkryva zmysel vlastného materstva i spôsob, akým ho má vyjadrovať. Zároveň materská skúsenosť Cirkvi otvára najľbšiu perspektívu, v ktorej možno pochopiť Máriinu skúsenosť ako neporovnateľný vzor prijatia života a starostlivosti oň.

„Na nebi sa ukázalo veľké znamenie: Žena odetá slnkom (Zjv 12,1): materstvo Márie a Cirkvi

103. Vzájomný súvis medzi tajomstvom Cirkvi a Máriou sa výrazne javí „vo veľkom znamení , opísanom v Apokalypse: „Na nebi sa ukázalo veľké znamenie: Žena odetá slnkom, pod jej nohami mesiac a na jej hlave veniec z dvanástich hviezd (12,1). V tomto znamení Cirkev nachádza obraz vlastného tajomstva: hoci je ponorený do dejín, uvedomuje si, že ich presahuje, nakoľko na zemi tvorí „zárodok a počiatok Božieho kráľovstva.139 Plné a príkladné uskutočnenie tohto tajomstva nachádza Cirkev v Márii. Ona je tou ženou plnou slávy, v ktorej sa Boží zámer mohol uskutočniť najdokonalejším spôsobom.

„Žena odetá slnkom - čítame v Knihe zjavenia - „bola ťarchavá (porov. 12,2). Cirkev si je plne vedomá, že nosí v sebe Spasiteľa sveta, Krista Pána, a že je povolaná, aby ho dávala svetu tým, že rodí ľudí pre Boží život. Nemôže však zabúdať, že toto jej poslanie sa stalo možným vďaka materstvu Márie, ktorá počala a priviedla na svet toho, ktorý je „Boh z Boha , „pravý Boh z Boha pravého . Mária je opravdivou Matkou Boha, Theotókos a jej materstvo dáva najvyššiu dôstojnosť povolania k materstvu, ktoré Boh vpísal do každej ženy. Mária sa tým stáva vzorom pre Cirkev, ktorá je povolaná byť „novou Evou , matkou všetkých veriacich, matkou „žijúcich (porov. Gn 3, 20).

Cirkev si je vedomá, že ani jej duchovné materstvo neuskutočňuje sa inak ako v pôrodných bolestiach,, (porov. Zjv 12,2), to jest v neustálom zápase so silami zla, ktoré naďalej prenikajú svet a pôsobia na ľudské srdcia, kladúc tak stále Kristovi odpor: V ňom bol život a život bol svetlom ľudí. A svetlo vo tmách svieti a tmy ho neprijali,, (Jn 1,4-5).

Tak ako Cirkev, aj Mária musela prežívať svoje materstvo v znamení utrpenia: On je ustanovený (...) na znamenie, ktorému budú odporovať. A tvoju vlastnú dušu prenikne meč, aby vyšlo najavo zmýšľanie mnohých srdc., (Lk 2,34-35). Tieto slová, ktorými sa na samom začiatku pozemskej existencie Spasiteľa obracia Simeon na Máriu, sú súhrnnou predpoveďou odmietnutia Ježiša a spolu s ním aj Márie, ktoré dosahuje vrchol na Kalvárii. Keď Mária stojí pri Ježišovom kríži,, (Jn 19,25), má podiel na sebadarovaní svojho Syna: obetuje nám Ježiša, dáva ho, definitívne ho rodí pre nás. Jej áno,, ktoré vyslovila v deň zvestovania, dozrieva do plnosti v deň kríža. Vtedy pre Máriu prichádza čas prijať a zrodiť ako syna každého človeka, ktorý sa stal učeníkom - má na neho preliať vykupujúcu lásku svojho Syna: Keď Ježiš uzrel matku a pri nej učeníka, ktorého miloval, povedal matke: „Žena, hľa tvoj syn! (Jn 19,26).

„A drak sa postavil pred ženu, ktorá mala rodiť, aby zhlto jej dieťa (Zjv 12,4): život ohrozovaný silami zla

104. V Apokalypse sa povedľa „veľkého znamenia ženy (porov. 12,1) objavuje aj „iné znamenie na nebi : „veľký ohnivý drak (12,3), ktorý symbolizuje satana, zosobnenú moc zla, a spolu s ním všetky sily zla, ktoré pôsobia v dejinách a stavajú sa proti poslaniu Cirkvi.

Aj v tejto situácii Mária osvecuje spoločenstvo veriacich: prv než sa nepriateľskosť moci zla, ktorá sa javí ako úporná opozícia, dotkne Kristových učeníkov, obracia sa proti jeho Matke. Aby uchránila život Syna pred tými, ktorí sa ho boja, lebo vidia v ňom nebezpečenstvo a vlastné ohrozenie, Mária musí utekať s Jozefom a dieťaťom do Egypta (porov. Mt 2,13-15).

Takto Mária pomáha Cirkvi uvedomiť si, že život sa stále nachádza v centre veľkého zápasu medzi dobrom a zlom, medzi svetlom a temnotou. „Novonarodené dieťa (porov. Zjv 12,4), ktoré chcel drak prehltnúť, je predobrazom Krista, zrodeného z Márie, „keď nadišla plnosť času (porov. Gal 4,4); Krista, ktorého má Cirkev neustále prinášať ľuďom v rôznych historických obdobiach. Ale istým spôsobom je to aj predobraz každého človeka, každého dieťaťa, najmä každej slabej a ohrozenej bytosti, pretože - ako pripomína II. vatikánsky koncil - „Boží Syn sa svojim vtelením istým spôsobom zjednotil s každým človekom .140 Práve v „tele každého človeka Kristus sa neustále zjavuje a vytvára s nami spoločenstvo, a tak odvrhnutie života človeka, ktoré sa deje rôznymi formami, je v podstate odvrhnutím Krista. Toto je tá fascinujúca a zároveň požadovačná pravda, ktorú nám Kristus zjavuje a ktorú jeho Cirkev neúnavne ohlasuje: „Kto prijme jedno

takéto dieťa v mojom mene, mňa prijíma (Mt 18, 5). „Veru, hovorím vám: Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili (Mt 25,40).

„Už nebude smrti (Zjv 21,4): svetlo zmŕtvychvstania

105. Anjelovo zvestovanie Márii začína sa i končí slovami, ktoré vzbudzujú odvahu: „Neboj sa, Mária a „Bohu nič nie je nemožné (Lk 1,30.37). A naozaj, panenská Matka si v celom svojom živote zachováva istotu, že Boh je blízko nej a pomáha jej svojou starostlivou dobrotou. To isté možno povedať o Cirkvi, ktorá nachádza „útočisko na púšti - na mieste, kde Boh podrobuje svoj ľud skúške, ale aj zjavuje svoju lásku (porov. Oz 2,16). Mária je živým slovom útechy pre Cirkev, zápasiacej so smrťou. Keď nám ukazuje svojho Syna, uisťuje nás, že v ňom sú už sily smrti premožené: „Súboj divný viedli spolu život i smrť ukrutná. Pán života mríe i vstáva, smrť nás už viac nesputná. 141

Obetovaný Boží Baránok žije so znakmi umučenia vo svetle zmŕtvychvstania. Len on jediný vládne nad všetkými udalosťami dejín: láme ich „pečate (porov. Zjv 5,1-10) a upevňuje - v čase i mimo neho - vládu života nad smrťou. V „novom Jeruzaleme , to jest v novom svete, ku ktorému smerujú ľudské dejiny, „už nebude smrti , ani žiaľu; ani náreku, ani bolesti viac nebude, lebo prvé sa pominulo., (Zjv 21,4).

Keď ako putujúci ľud, ľud života a pre život, kráčame s dôverou do nového neba a novej zeme., (porov. Zjv 21,4), obraciame dôverivý pohľad na tú, ktorá je pre nás znamením istej nádeje a potechy,,

Ó, Mária, úsvit nového sveta, Matka žijúcich, tebe zverujeme vec života:

zhliadni, Matka, na nespočetné zástupy detí, ktorým nie je dovolené prísť na svet,

chudobných, ktorí zápasia s ťažkosťami života,

mužov a žien - obetí neľudského násillia,

starých a chorých zabitých z ľahostajnosti alebo z nepravého súcitu.

Daj, aby všetci veriaci v tvojho Syna dokázali otvorene a s láskou ohlasovať

ľuďom našej doby Evanjelium života.

Vypros im milosť, aby ho prijímali ako stále nový dar,

aby pociťovali radosť a vďačnosť z jeho slávenia po celý život,

vypros im odvahu, činné a vytrvalé svedectvo o ňom,

aby mohli budovať so všetkými ľuďmi dobrej vôle

civilizáciu pravdy a lásky na česť a slávu Boha Stvoriteľa, ktorý miluje život.

V Ríme, pri sv. Petrovi, dňa 25. marca 1995, na slávnosť Zvestovania Panny Márie, v sedemnástom roku môjho pontifikátu.

Ján Pavol II., pápež

POZNÁMKY

1 Výraz Evanjelium života,, sa ako taký vo Svätom písme nenachádza, ale správne zodpovedá podstate biblického posolstva.

2 Pastoralná konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete Gaudium et spes, 22.

3 Porov. Ján Pavol II., Enc. Redemptor hominis (4. marca 1979), 10: AAS 71 (1979), 275.

4 Porov. tamtiež, 14: AAS 71 (1979), 285.

5 Pastoralná konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete Gaudium et spes, 27.

6 Porov. List všetkým bratom v biskupskom úrade o Evanjelii života,, (19. mája 1991): Insegnamenti XIV, 1 (1991), 1293-1296.

7 Tamtiež, cit. dielo, 1294.

8 Ján Pavol II., List rodinám Gratissimam sane (2. februára 1994) 4: AAS 86 (1994), 871.

9 Ján Pavol II., Enc. Centesimus annus (1. mája 1991), 39: AAS 83 (1991), 842.

10 Č. 2259.

11 Porov. sv. Ambróz, De Noe, 26, 94-96: CSEL 32, 480-481.

12 Porov. Katechizmus katolíckej Cirkvi, č. 1867 a 2268.

13 De Cain et Abel, II, 10, 38: CSEL 32, 408.

14 Porov. Kongregácia pre učenie viery, Inštrukcia o úcte k rodiacemu sa ľudskému životu a o dôstojnosti plodenia Donum vitae (22. februára 1987): AAS 80 (1988), 70-102.

15 Prejav počas modlitbového bdenia pred VIII. svetovým dňom mládeže (14. augusta 1993) II, 3: AAS 86 (1994), 419.

16 Ján Pavol II., Prejav k účastníkom vedeckého sympózia Právo na život a Európa,, (18. decembra 1987):

Insegnamenti X, 3 (1987), 1446-1447.

17 Past. konšt. O Cirkvi v súčasnom svete Gaudium et spes, 36.

18 Porov. tamtiež, 16.

19 Porov. sv. Gregor Veľký, Moralia in Job, 13, 23: CCL 143 A, 683.

20 Ján Pavol II., Enc. Redemptor hominis (4. marca 1979), 10: AAS 71 (1979), 274.

21 II. vatikánsky koncil, Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete Gaudium et spes, 50.

22 Vierouč. konšt. O Božom zjavení Dei verbum, 4.

23 Gloria Dei vivens homo,,: Adversus haereses, IV, 20, 7: SCh 100/2, 648-649.

- 24 II. vat. koncil, Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 12.
- 25 *Confessiones*, I, 1: CCL 27, 1.
- 26 *Exameron*, VI, 75-76: CSEL 32, 260-261.
- 27 *Vita autem hominis visio Dei*,: *Adversus haereses*, IV, 20, 7: SCh 100/2, 648-649.
- 28 Porov. Ján Pavol II., Enc. *Centesimus annus* (1. mája 1991), 38: AAS 83 (1991), 840-841.
- 29 Ján Pavol II., Enc. *Sollicitudo rei socialis* (30. decembra 1987), 34: AAS 80 (1988), 560.
- 30 Past. konšt. O Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 50.
- 31 List rodinám *Gratissimam sane* (2. februára 1994), 9: AAS 86 (1994), 878; porov. Pius XII., Enc. *Humani generis* (12. augusta 1950): AAS 42 (1950), 574.
- 32 *Animas enim a Deo immediate creati catholica fides nos retinere iubet*,: Pius XII., Enc. *Humani generis* (12. augusta 1950): AAS 42 (1950), 575.
- 33 II. vat. koncil, Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 50; porov. Ján Pavol II., apoštolská exhortácia *Familiaris consortio* (22. novembra 1981), 28: AAS 74 (1982), 114.
- 34 Homílie, II, 1: CCSG 3, 39.
- 35 Pozri napr. *Žalmy* 22 (21), 10-11; 71 (70), 6; 139 (138), 13-14.
- 36 *Expositio Evangelii secundum Lucam*, II, 22-23: CCL 14, 40-41.
- 37 Sv. Ignác Antiochijský, *Ad Ephesios*, 7, 2: *Patres Apostolici*, vyd. F. X. Funk, II, 82.
- 38 *De hominis opificio*, 4: PG 44, 136.
- 39 Porov. sv. Ján Damascénsky, *De fide orthodoxa*, 2, 12: PG 94, 920. 922, cit. sv. Tomášom Akvinským, *Summa Theologiae*, I-II, Prol.
- 40 Pavol VI., Enc. *Humanae vitae* (25. júla 1968), 13: AAS 60 (1968), 489.
- 41 Kongregácia pre učenie viery, Inštr. o úcte k rodiacemu sa ľudskému životu a o dôstojnosti plodenia *Donum vitae* (22. februára 1987), úvod, 5: AAS 80 (1988), 76-77; porov. *Katechizmus katolíckej Cirkvi*, č. 2258.
- 42 *Didache*, I, 1; II, 1-2; 5, 1 a 3: *Patres Apostolici*, vyd. F. X. Funk, I, 2-3, 6-9, 14-17; porov. List pseudo- -Barnabáša, XIX, 5: 90-93.
- 43 Porov. *Katechizmus katolíckej Cirkvi*, č. 2263-2269; porov. *Katechizmus Tridentského koncilu*, III, 327-332,
- 44 *Katechizmus katolíckej Cirkvi*, č. 2265.
- 45 Porov. sv. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae*, II-II, q. 64, a. 7; sv. Alfonz z Liguori, *Theologia moralis*, 1. III, tr. 4, c. 1 dub. 3.
- 46 *Katechizmus katolíckej Cirkvi*, č. 2266.
- 47 Porov. *tamtiež*.
- 48 Č. 2267.
- 49 Porov. II. vat. koncil, *Vierouč. konšt. o Cirkvi Lumen gentium*, 12.
- 50 Porov. Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 27.
- 51 Porov. II. vat. koncil, *Vierouč. konšt. o Cirkvi Lumen gentium*, 25.
- 52 Kongregácia pre učenie viery, Dekl. o eutanázii *Iura et bona* (5. mája 1980), II: AAS 72 (1980), 546.
- 53 Ján Pavol II. Enc. *Veritatis splendor* (6. augusta 1993), 96: AAS 85 (1993), 1209.
- 54 Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 51: *Abortus necnon infanticidium nefanda sunt crimina*,.
- 55 Porov. Ján Pavol II. Apoštolský list *Mulieris dignitatem* (15. augusta 1988), 14: AAS 80 (1988), 1686.
- 56 List rodinám *Gratissimam sane* (2. februára 1994), 21: AAS 86 (1994), 920.
- 57 Kongregácia pre učenie viery, Dekl. o umelom potrate (18. novembra 1974), 12-13: AAS 66 (1974), 738.
- 58 Porov. Kongregácia pre učenie viery, Inštr. o úcte k rodiacemu sa životu a o dôstojnosti plodenia *Donum vitae* (22. februára 1987), I, 1: AAS 80 (1988), 78-79.
- 59 *Tamtiež*, cit. dielo, 79.
- 60 Prorok Jeremiáš hovorí takto: Pán prehovoril ku mne takto: 'Skôr, než som ťa utvoril v matkinom živote, poznal som ťa, skôr, než si vyšiel z lona, zasvätil som ťa, za proroka pre pohanov som ťa ustanovil' (1, 4-5). *Žalmista sa zasa obracia na Pána týmito slovami: „Od matkinho lona mám v tebe ochranu - od života matky si mojím ochrancom. (Ž 71 (70),6; porov. Iz 46,3; Jób 10,8-12; Ž 22 (21),10-11.)* Aj evanjelista Lukáš v opise nezvyčajného stretnutia dvoch matiek Alžbety a Márie, ako aj oboch synov, Jána Krstiteľa a Ježiša, ešte skrytých v matkinom lone (porov. 1, 39-45) zdôrazňuje, že dieťa pociťuje prítomnosť Dieťaťa a prejavuje radosť.
- 61 Porov. Deklarácia o umelom potrate (18. novembra 1974): AAS 66 (1974), 740-747.
- 62 „Nenechaj zahnúť dieťa umelým potratom, ani ho nezabíjaj po narodení : V, 2: *Patres Apostolici*, vyd. F. X. Funk, I. 17.
- 63 *Apológia za kresťanov*, č. 35: PG 6, 969
- 64 *Apologetikum*, IX, 8: CSEL 69, 24.
- 65 Porov. Enc. *Casti Connubii* (31 decembra 1930), II: AAS 22 (1930), 562-592.
- 66 Prejav k účastníkom lekársko-biologickej únie sv. Lukáša (12. novembra 1944): *Prejavy a rozhlasové posolstvá VI*, (1944-1945), 191; porov. Prejav k účastníčkam Kongresu Katolíckej únie talianskych pôrodných asistentiek (29. októbra 1951), II: AAS 43 (1951), 838.
- 67 Enc. *Mater et Magistra* (15. mája 1961), 3: AAS 53 (1961), 447.
- 68 Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 51.
- 69 Porov. kán. 2350, § 1.
- 70 *Kódex kanonického práva*, kán. 1398; porov. aj *Kanonický kódex východných cirkví*, kán. 1450, § 2.
- 71 Porov. *tamtiež*, kán. 1329; podobne *Kanonický kódex východných cirkví*, kán. 1417.
- 72 Porov. Prejav k talianskym katolíckym právnikom (9. decembra 1972): AAS 64 (1972), 777; Enc. *Humanae vitae* (25. júla 1968), 14: AAS 60 (1968), 490.

- 73 Porov. II. vat. koncil, Vierouč. konšt. o Cirkvi Lumen gentium, 25.
- 74 Kongregácia pre učenie viery, Inštr. o úcte k rodiacemu sa ľudskému životu a o dôstojnosti plodenia... Donum vitae (22. februára 1987), I, 3: AAS 80 (1988), 80.
- 75 Porov. Charta práv rodiny (22. októbra 1983) art. 4 b: Tipografia Poliglotta Vaticana, 1983.
- 76 Kongregácia pre učenie viery, Dekl. o eutanázii Iura et bona (5. mája 1980) II; AAS 72 (1980), 546.
- 77 Tamtiež, IV, cit. dielo, 551
- 78 Porov. tamtiež.
- 79 Prejav k medzinárodnej skupine lekárov (24. februára 1957), 147; porov. Kongregácia pre učenie viery, Dekl. o eutanázii Iura et bona (5. mája 1980), III: AAS 72 (1980), 547-548.
- 80 Pius XII., Prejav k medzinárodnej skupine lekárov (24. februára 1957), III: AAS 49 (1957), 145.
- 81 Porov. Pius XII., Prejav k medzinárodnej skupine lekárov (24. februára 1957), III: AAS 49 (1957), 129-147; Kongregácia Svätého officia, Decretum de directa insontium occisione (2. decembra 1940): AAS 32 (1940), 553-554; Pavol VI., Posolstvo pre francúzsku televíziu: „Každý život je posvätný (27. januára 1971): Insegnamenti IX (1971), 57-58; Prejav pre International College of Surgeons (1. júna 1972): AAS 64 (1972, 432-436; II. vat. koncil, Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete Gaudium et spes, 27.
- 82 Porov. II. vat. koncil, Vierouč. konšt. o Cirkvi Lumen gentium, 25.
- 83 Porov. sv. Augustín, De Civitate Dei I, 20: CCL 47, 22; sv. Tomáš Akvinský, Summa Theologiae, II-II, q. 6. a 5.
- 84 Porov. Kongregácia pre učenie viery, Dekl. o eutanázii Iura et bona (5. mája 1980), I: AAS 72 (1980), 545; Katechizmus katolíckej Cirkvi, č. 2282-283.
- 85 Epistula 204, 5: CSEL 57, 320
- 86 Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete Gaudium et spes, 18.
- 87 Porov. Ján Pavol II., Apošt. list Salvifici doloris (11. februára 1984), 14-24: AAS 76 (1984) 214-234.
- 88 Porov. Ján Pavol II., Enc. Centesimus annus (1. mája 1991), 46: AAS 83 (1991), 850; Pius XII., Vianočné rozhlasové posolstvo (24. decembra 1944): AAS 37 (1945), 10-20.
- 89 Porov. Ján Pavol II., Enc. Veritatis splendor (6. augusta 1993), 97 a 99: AAS 85 (1993), 1209-1211.
- 90 Kongregácia pre učenie viery, Inštr. o úcte k rodiacemu sa ľudskému životu a o dôstojnosti plodenia Donum vitae (22. februára 1987), III: AAS 80 (1988), 98.
- 91 Porov. II. vat. koncil, Dekl. o náboženskej slobode Dignitatis humanae, 7.
- 92 Porov. sv. Tomáš Akvinský, Summa Theologiae, I-II, q. 96, a. 2.
- 93 Porov. II. vat. koncil, Dekl. o náboženskej slobode Dignitatis humanae, 7.
- 94 Enc. Pacem in terris (11. apríla 1963), II: AAS 55 (1963), 273-274; citovaný text je prevzatý z Pia XII., Rozhlasové posolstvo na slávnosť Turíc 1941 (1. júna 1941): AAS 33 (1941), 200. Na túto tému encyklika nadväzuje v poznámkach: Pius XI., Enc. Mit brennender Sorge (14. marca 1937): AAS 29 (1937), 159; Enc. Divini Redemptoris (19. marca 1937), III: AAS 29 (1937), 79; Pius XII., Vianočný rozhlasový prejav (24. decembra 1942): AAS 35 (1943), 9-24.
- 95 Enc. Pacem in terris (11. apríla 1963), cit. dielo 271.
- 96 Summa Theologiae, I-II, q. 93, a. 3, ad 2.
- 97 Tamtiež, I-II, q. 95, a. 2. Akvinský cituje aj sv. Augustína: „Non videtur esse lex, quae iusta non fuerit , De libero arbitrio, I, 5, 11: PL 32, 1227.
- 98 Kongregácia pre učenie viery, Deklarácia o umelom potrate (18. novembra 1974), 22: AAS 66 (1974), 744.
- 99 Porov. Katechizmus katolíckej Cirkvi, č. 1753-1755; Ján Pavol II., Enc. Veritatis splendor (6. augusta 1993), 81-82: AAS 85 (1993), 1198-1199.
- 100 In Iohannis Evangelium Tractatus, 41, 10: CCL 36, 363; porov. Ján Pavol II., Enc. Veritatis splendor (6. augusta 1993), 13: AAS 85 (1993), 1144.
- 101 Apoštolská exhortácia Evangelii nuntiandi (8. decembra 1975) 14: AAS 68 (1976), 13.
- 102 Porov. Rímsky misál, Modlitba celebranta pred sv. prijímaním.
- 103 Porov. sv. Irenej: „Omnem novitatem attulit, semetipsum afferens, qui fuerat annuntiatus , Adversus haereses, IV, 34, 1: SCH 100/2, 846-847.
- 104 Porov. sv. Tomáš Akvinský: „Peccator inveterascit, recedens a novitate Christi , In Psalmos Davidis lectura, 6,5.
- 105 De beatitudinibus, Oratio VII: PG 44, 1280.
- 106 Porov. Ján Pavol II., Enc. Veritatis splendor (6. augusta 1993), 116: AAS 85 (1993), 1224.
- 107 Porov. Ján Pavol II., Enc. Centesimus annus (1. mája 1991), 37: AAS 83 (1991), 840.
- 108 Porov. Vianočné posolstvo 1967: AAS 60 (1968), 40.
- 109 Pseudo-Dionýz Areopagita, O Božích menách, 6, 1-3: PG 4, 856-857.
- 110 Pavol VI., Pensiero alla morte (Myšlienky o smrti), Istituto Paolo VI, Brescia 1988, s. 24.
- 111 Ján Pavol II., homílie počas beatifikácie Izidora Bakanju, Alžbety Canori Mora a Jany Beretty Molla (24. apríla 1994) L'Osservatore Romano, poľské vyd. č. 6-7/1994 ss. 38-39.
- 112 Tamtiež.
- 113 In Matthaem, hom. L, 3: PG 58, 508.
- 114 Porov. Katechizmus katolíckej Cirkvi, č. 2372.
- 115 Ján Pavol II., Prejav na IV. medzinárodnej konferencii episkopátu latinskej Ameriky v Santo Domingo (12. októbra 1992), 15: AAS 85 (1993), 819.
- 116 Porov. Dekrét o ekumenizme Unitatis redintegratio, 12; Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete Gaudium et spes, 90.
- 117 Ján Pavol II., Apoštolská exhortácia Familiaris consortio (22. novembra 1981), 17: AAS 74 (1982), 100.
- 118 Porov. II. vat. koncil, Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete Gaudium et spes, 50.
- 119 Ján Pavol II., Enc. Centesimus annus (1. mája 1991), 39: AAS 83 (1991), 842.

- 120 Ján Pavol II., Prejav k účastníkom VII. sympózia európskych biskupov na tému „Súčasný postoje k narodeniam a smrti: výzva k evanjelizácii (17. októbra 1989), č. 5: *Insegnamenti XII*, 2 (1989), 945. Biblická tradícia predstavuje deti ako Boží dar (porov. Ž 127 (126),3); aj ako znak požehnania pre človeka, ktorý chodí Božími cestami: (porov. Ž 128 (127),3-4).
- 121 Ján Pavol II., Enc. *Sollicitudo rei socialis* (30. decembra 1987), 38: *AAS* 80 (1988), 565-566.
- 122 Ján Pavol II., Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio* (22. novembra 1981), 85: *AAS* 74 (1982), 188.
- 123 Pavol VI., Apoštolská exhortácia *Evangelii nuntiandi* (8. decembra 1975), 18: *AAS* 68 (1976), 17.
- 124 Porov. *tamtiež*, 20, cit. dielo 18.
- 125 Porov. II. vat. koncil, Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 24.
- 126 Porov. Enc. *Centesimus annus* (1. mája 1991), 17: *AAS* 83 (1991), 814; Enc. *Veritatis splendor* (6. augusta 1993), 95-101: *AAS* 85 (1993), 1208-1213.
- 127 Ján Pavol II., Enc. *Centesimus annus* (1. mája 1991), 24: *AAS* 83 (1991), 822.
- 128 Ján Pavol II., Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio* (22. novembra 1981), 37: *AAS* 74 (1982), 128.
- 129 List o ustanovení Svetového dňa chorých (13. mája 1992), 2: *Insegnamenti XV*, 1 (1992), 1410.
- 130 Porov. II. vat. koncil. Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 35; Pavol VI., Enc. *Populorum progressio* (26. marca 1967), 15: *AAS* 59 (1967), 265.
- 131 Porov. Ján Pavol II., List rodinám *Gratissimam sane* (2. februára 1994), 13: *AAS* 86 (1994), 892.
- 132 Ján Pavol II., *Motu proprio Vitae mysterium* (11. februára 1994), 4: *AAS* 86 (1994), 386-387.
- 133 Koncilové posolstvo ľudstvu (8. decembra 1965): Ženám.
- 134 Ján Pavol II., Apoštolský list *Mulieris dignitatem* (15. augusta 1988), 18: *AAS* 80 (1988), 1696.
- 135 Porov. Ján Pavol II., List rodinám *Gratissimam sane* (2. februára 1994), 5: *AAS* 86 (1994), 872.
- 136 Ján Pavol II., Prejav k účastníkom vedeckého sympózia „Právo na život a Európa (18 decembra 1987): *Insegnamenti X*, 3 (1987), 1446.
- 137 Posolstvo na Svetový deň pokoja 1977: *AAS* 68 (1976), 711-712.
- 138 Bl. Guericco d'Igny, *In assumptione B. Mariae, Sermo I*, 2: PL 185, 188.
- 139 II. vat. koncil, Vierouč. konšt. o Cirkvi *Lumen gentium*, 5.
- 140 Past. konšt. o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 22.
- 141 Rímsky misál, Sekvencia na Veľkonočnú nedeľu.
- 142 II. vat. koncil, Vierouč. konšt. o Cirkvi *Lumen gentium*, 68.